

Etninė kultūra

Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys 2006

Metraštis leidžiamas nuo 2001 metų. **Nr. 6**

Redakcinė kolegija

Prof. dr. Libertas Klimka (pirmininkas)
Dr. Petras Kalnius
Birutė Kulnytė
Prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė
Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas
Irena Seliukaitė
Dr. Bronė Stundžienė

Informacinį leidinį parengė ir išleido
Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas,
Žygimantų g. 1/T. Vrublevskio g. 8, LT-01102, Vilnius, Lietuva
Tel. (8 5) 210 71 61, Faks. (8 5) 210 71 60
Mob. +370 699 04238
El.paštas: etnogloba@lrs.lt
www.lrs.lt (žr. nuorodą – Institucijos, atskaitingos Seimui)

Tekstai, stilistika, redagavimas,
koregavimas ir komponavimas - Vaclovas Mikalionis
Maketavo - Tatjana Gudanec
Pasirašyta spaudai 2007-06-11
Tiražas 1000 egz.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius
tel. +370 5 273 33 47, faks. +370 5 273 31 40,
El. paštas: priemimas@petroofsetas.lt,
www.petroofsetas.lt

I viršelyje: tautodailininko Antano Česnulio skulptūra

II viršelyje: Rokiškio lopšelio-darželio auklėtiniai ir auklėtojos atlieka „Lino simfoniją“ (žr.p. 74). Juozo Kražūno nuotrauka.

III viršelyje: Punia, 2006 m. gegužės 13 d. Pilėnų žygdarbio 670-osioms metinėms atminti. Artūro Railos nuotrauka iš ciklo „Žemės galios“ (taip pat žr. p. 10, 38)

© EKG taryba
© Marcelijus Martinaitis
© Alfonsas Motuzas
© Dalia Urbanavičienė
© Libertas Klimka
© Povilas Šverėbas
© Julius Šalkauskas
© Edmundas Rimša
© Birutė Servienė
© Violeta Aleknienė

ISSN 1648-6072

VILNIUS, 2007

Ižymiojo kraštotyrininko ir fotografo Balio Buračo (1897 - 1972) 110-osioms gimimo metinėms (žr. p. 87)

IŽANGINĖS MINTYS

Marcelijus Martinaitis. Atrandame ar prarandame?.....4
Libertas Klimka. Etninės kultūros raiška šiandien ir rytoj.....8

TARYBOS VEIKLA

Tarybos posėdžiai.....11
 Valstybinių programų koordinavimas.....13
 Tarybos laikinųjų ekspertų grupių posėdžiai.....18

Regioninių tarybų veikla

Aukštaitija.....19
 Dzūkija.....23
 Mažoji Lietuva.....26
 Suvalkija (Sūduva).....29
 Žemaitija.....32

EKSPERTIZĖS IR NUOMONĖS

REGIONINĖ POLITIKA IR PLĖTRA

Vitalija Vasiliauskaitė. Aukštaitija jau turi visus aukštaičius vienijančius simbolius.....39
Edmundas Rimša. Aukštaitijos herbas.....39

GYVOJI TRADICJA

Alfonsas Motuzas. Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeiginių papročių bendroji ir vietinė tradicija.....42
Aniceta Krajinienė. Kalėdiniai turgūs praeityje ir dabar.....49

AMATAI

Vytautas Stragis. Senieji amatai Tetirvinuose.....50
Skirmantė Paplauskienė. „Aš geriau padaryčiau“.....52

ETNOLOGINIAI TYRIMAI

Irena Regina Merkienė. Lokalinių etnologinių tyrimų tematika ir problematika.....54

KRAŠTOTYRA

Povilas Šverebas. Kraštotyrininkas Konstantinas Bružas ir Seda.....60
Birutė Servienė. Rusnės sala – žaliųjų skėčių kraštas.....64
Julius Šalkauskas. Iš kraštotyros darbų patirties.....67

ETNINĖS KULTŪROS SKLAIDA

Dalia Urbanavičienė. Tradicinio šokio panaudojimas edukacijai.....70
Violeta Aleknienė. Audimo raštuose atgyja praeitis.....74

RECENZIJOS

Alfonsas Motuzas. Monografijos apie Pietryčių Latvijos lietuvius mokslinė vertė.....77
Romualdas Apanavičius. Veprių Kalvarijos.....79
Libertas Klimka. Baltų mitologijos monografija.....80
Inga Nėnienė. Punsko ir Seinų krašto lietuviai.....82
Ingrida Mickevičienė. Elektroninė knyga mažiausiems apie Lietuvos etnografijos paveldą.....84
Vilma Merkytė. Šeduvos „babos“ knyga.....85

KRONIKA

Libertas Klimka. K. A. Aleksynas – dr. J. Basanavičiaus premijos laureatas.....86
Libertas Klimka. Pažymėta Balio Buračo 110 metų sukaktis.....87
Libertas Klimka. Geriausi tautodailininkai pagerbti „Aukso vainikais“.....88
Libertas Klimka. Paroda „Senasis baltų tikėjimas“.....89
Libertas Klimka. Aukščiausiojo Lietuvos kalno vardynos.....91
Libertas Klimka. Gražūs tradicinės kultūros renginiai.....94
Libertas Klimka. Dvasingumo takelis Šilavote.....95
Rasa Januškienė. Etninės kultūros renginiai Kalvarijoje.....96

TARYBOS NUTARIMAS

„Dėl regioninių etninės Kultūros globos tarybų sudėties patvirtinimo“.....98

IŽANGINĖS MINTYS

Atrandame ar prarandame?

*Marcelijus Martinaitis,
rašytojas, Etninės kultūros globos tarybos narys*

Šiandien, rodos, kaip niekad esame draskomi, skaidomi, viliojami, dalijami į kelias dalis pagal pareigas, specialybes, turta, pažiūras, vienu metu priklausome kelioms draugijoms, bendruomenėms, grupėms, turime krūvas įvairių pažymėjimų, kortelių, tapatybės dokumentų ir pan. Išties kartais sunku save surinkti į daiktą, sumodeliuoti savo asmenybę pagal tam tikrus kultūros, kilmės požymius, bendruomenines dominantes. Todėl pasirodė daug tokių „išderintų“ žmonių. Tuo tarpu demokratija, postmoderni visuomenė jau nesiūlo ir negali pasiūlyti kokio nors vieno visiems priimtino modelio, praeityje užtikrinusio etnosoidą raidą bei išlikimą.

Ką lemia globalizacija?

Šiandien daug kalbama apie globalizaciją, kuri galinti nušluoti visus nacionalinius bei tautinius požymius, suvienodinti veidus ir poreikius. Yra dėl ko susirūpinti ir mums, savo istorijoje patyrusiems daugybę niveliuojančių veiksmų, ypač dabar, kai pradėjo veikti stiprios išcentrinės jėgos, dešimtis tūkstančių žmonių išbloskiančios iš Lietuvos. Dalykas labai rimtas. Žinoma, kokio nors vieno patarimo, kaip juos sulaukyti savame krašte, nėra ir negali būti.

Ir dar vienas klausimas: koks likimas laukia mūsų etninės kultūros, kintant visai gyvenamosios sanklodai, žmonių imlumui savo papročių, praeities bei tradicijų atžvilgiu? Kas atsitiko su mumis? Nors ir dedamos didelės pastangos, bet ar mūsų etninės kultūros nepasiglemš vien komercija, pramogos, tik atvykstantiems turistams gaminamas ir rodomas tautinis kičas, tik jiems atkurtos ir pritaikytos kaimo sodybos? O kokiose sodybose mes patys gyvename ar gyvenime? Kai ko, rodos, mums patiems jau ir nereikia, o tik tam savo „imidžui“, kad galėtume pasirodyti kitiems, jog dar vis esame lietuviai.

Naujus vartojimo, bendravimo įpročius diegia verslas, komercija, pinigai, reklama, įveda visai naujas mums nežinotas šventes: Helouvyną, Valentino dieną, buvo net mėginama įterpti ir šv. Patriką; deformuoja Advento, Gavėnios, Kalėdų, Velykų papročius, bendravimo būdus. Reikia tik stebėtis, kad panašūs dalykai šiandien taip lengvai žmonėms įkalbami, įkalami į galvas, išplatunami gana greitai, nepaėjus tam tikro „bandomojo laikotarpio“, beveik visuotinai priimami, kaip, sakysime, minėtoji, iki šiol mums beveik negirdėta, bet jau Lietuvoje beveik įsitvirtinusi šv. Valentino diena, su kuria sietina ypač paveiki jaunimo kultūros seksualizacija. Į tą šventę jau įtraukiami net vaikai.

Galima dėl to piktintis, nesutikti, bet vargu ar tokius dalykus galima kaip nors lengvai įveikti, neatsakius į klausimą – kodėl? O juk ne taip seniai buvo parodytas stebėtinai atsparumas, kai sovietinis režimas visu plotu, įvairiomis priemonėmis stengėsi užgniaužti mūsų etninę savimonę, persekiojo kai kuriuos papročius, šventes, diegdamas mums svetimą gaivalą. Kodėl dabar savo laisva valia, niekieno nespaudžiami įsivedame naujas šventes, importuojame atributiką, iš kitur perimame įpročius, mums nebūdingas pramogas, tariame bei rašome žodžius, kurių dažnai patys nesuprantame? Prarandame ar atrandame?

Kas laikina ir kas amžina?

Kol kas nutolsiu nuo šių klausimų mėginamas suprasti, kas yra papročiai, tradicijos, apeigos, visa, ką mes vadiname etnine kultūra, etnosu ir kas sudaro ne pavienių asmenų gyvastį, o yra bendruomeninės elgsenos, kurios žmonės sutelkia, reguliuoja jų bendrystę. Kaip žinoma, tradicinės bendruomeninio susitelkimo idėjos paprastai būna patvaresnės, ilgaamžiškesnės, negu jų ženklai, simboliai, kurie gali keistis, o ir ne kartą per daugybę metų keičiasi išorinė atributika, neretai perimta iš svetur, tačiau išlieka nepakitusias tam tikros funkcijos, atkuriamieji kodai. Gyvybingos kultūros sugeba daug ką perimti, asimiliuoti. Juk ne išimtis buvome bei esame ir mes.

Taip reikiassi integruojanti, telkianti bei sintetinti etninės kultūros veikmė, jos galia sieti istorinę ir kasdieninę, fizinę, protinę bei jutiminę žmogaus patirtį. O tai jam suteikia gebėjimą jausti, pasirinkti ir būti atsakingam, suvokti tai, kas laikina ir kas amžina, gera ir bloga, dieviška ir profaniška.

Žmonių grupės, bendruomenės, etnosai siekia išreikšti savo vienokį ar kitokį būvį, įtvirtinti tam tikrą bendrystės idėjas, kurios užtikrintų jų atsparumą bei išlikimą. Tokių etninių santalkų tikslai būna fundamentalūs, nes siekiama išreikšti arba paveikti universalius fenomenus, susijusius su gimimu, mirtimi, vaisingumu, religiniais įtikėjimais, mitologija. Tokia yra mūsų paveldėta baltų kultūra, jos fasadas. Ypač tai suvoki, kai mėgini platesniu žvilgsniu aprėpti senąsias šventes, papročius, apeigas, folklorą.

Tradičinėse kultūrose, kaip sakiau, visa tai siejama su išlikimu: kultūriniu, biologiniu, ekonominiu, tai suvokiant kaip tam tikrus bendruomeninės atsakomybės būdus bei išpareigojimus praeičiai, protėviams, kas teikė žmogui pastovumo jausmą ne tik čia, šiandien, bet ir istorinėje bei geografinėje erdvėje. Todėl net kasdieniniai žmonių santykiai, jų veiksmas, supratimas apie pasaulį ir save būna įrašomi į bendruosius paveldimos kultūros kontekstus.

Taip veikė visa papročių sistema kaip nerašyta konstitucija, reguliuojanti beveik visą žmogaus gyvenimą nuo gimimo iki mirties ir, rodos, dar po jos. Žmogus reikėsi kaip didžiulio epo veikėjas, glaudžiais ryšiais susaistytas su gamta, teritorija, Dievu arba dievais, šeima, gimine, bendruomenės nariais, nuolat stebimas ir vertinamas. Kaip veikė šis modelis, bene geriausiai išreikšta K. Donelaičio „Metuose“.

Šiandien iš įvairių pasaulio centrų plintančios vadinamosios masinės kultūros pusėje veikia galingos spaudos, elektroninių komunikacijų, reklamos, pramogų biznio priemonės, tam tikri vartojimo standartai, dažnai nei etniškai, nei etiškai neįpareigojantys tos kultūros vartotojų. Konkuruoti su tom galingom jėgom gana sunku, turint tik gerų ketinimų bei supratimo, pagaliau žinant, kad daugybė paveldėtos kultūros reiškiniių jau nėra savaiminiai, kaip jie dar neseniai reikėsi uždaroje tradicinėje kaimo bendruomenėje. Dabar visą šį paveldą perima šiuolaikinė bendroji kultūra, reikalaujanti dar ir asmeninio apsisprendimo, pagaliau ją akivaizdžiai perima miestas.

Tačiau tokia jau žmogaus prigimtis: kai yra galimybė, jis ima tai, kas arčiausia, kas po ranka, kas pigiausia, mažiausiai reikalauja pastangų, kam nereikia jokių gilesnių bei sąmoningesnių motyvų rinktis. Tai suteikia galimybę būti absoliučiu diletantu, nežinia dėl ko į save panašių minioje trypančiu, rėkiančiu ir jaučiančiu euforišką malonumą. O tokiais vienadieniais malonumais šiandieną žmogus labiausiai gundomas iš TV ekranų, reklaminių stendų, įvairių komercializuotų šou, bulvarinės spaudos puslapių.

Katastrofiškai daugėja žmonių, ypač jaunu, tarp jų net ir meno kūrėjų, džiūgaujančių, švenčiančių savotišką pergalę, kad yra įveikę praeitį, išpareigojimus jai, ryšius su tradicijomis, net kalba, kad pradėdama gyventi tokia išvalyta sąmone. Pradėta gėdytis net savo lietuviškų pavardžių, ką daro ne vien popkultūros „žvaigždės“, sportininkai, bet jau ne vienas mūsų menininkas ar rašytojas, pradėjęs „amerikonizuoti“ savo ir savo veikėjų vardus, o į ekranus ir scenas veržiasi atlikėjų grupės, pasivadinusios kad ir nežmoniškai, bile kitoniškai.

Ar tik pačioje Lietuvoje nebėgama iš Lietuvos?

Ar tik pačioje Lietuvoje nebėgama iš Lietuvos? Kiek joje pačioje jau dabar yra žmonių, nesiejančių savęs su savo kraštu, valstybe, jos kultūra, paveldu? O tokių ieškome tik Dubline, Londone, Ispanijoje, tuo tarpu, kaip liudija apklausos, beveik penktadalis jau yra „emigravęs“ savame krašte.

Jorės šventė Kulionyse, Molėtų r.

Daug kalbama ir rašoma apie naują nesulaikomą emigrantų bangą. Akivaizdu, kad Lietuvą jie palieka jau ne vien dėl ekonominių priežasčių, bet ir kultūriškai, kartais net patys išvykstantieji pareiškia, kad jų su ja nesieja jokie tradiciniai ryšiai. Vadinasi, yra neįsisąmoninta tam tikra reikšmių, simbolių bei vaizdinių sistema, patikimai neveikia žmones siejanti kultūrinė etninė komunikacija.

Taigi, mūsų žmogų labai nesunku paveikti, kai jis yra praradęs, neišsiugdęs ar neįsisąmoninęs tam tikrų bendruomeninių etninių, socialinių ar net pilietinių kontekstų, vaizdinių. Pažvelkime, kaip jis lengvai rinkimų metu suviliojamas įvairių politinių manipuliatorių bei perėjūnų, kaip nesunkiai jam įperšamas jo paties neįgiamas vaizdinys, t.y. kad jis visų skriaudžiamas, daužomas, užmirštas, kad jis nieko negali ir niekam nereikalingas. O tai reiškia, kad niekam ir neatsakingas.

Todėl lengvai manipuluojama tokiu savigarbą praradusiu, jokios savos kultūrinės atramos neįsąmonintu žmogumi. Jį galima nesunkiai papirkti įvairiais pažadais, reklama, kvailiausiai TV šou, „žvaigždžių“ seksualinėmis istorijomis, iš malūnsparnio mėtomomis šokolado plytelėmis, kurias graibsto kultūrinę ir tautinę savigarbą praradę žmonės.

Šioje srityje gana daug yra nuveikę ir mūsų politikai. Demonstruodami savo partinį egoizmą, jie sukelia žmonių nepasitikėjimą ne vien savo valstybe, bet ir jos kultūra, dvasinėmis išgalėmis, sugebėjimu telktis bendriems tikslams. Juk kaip tik iš kultūrinių bendruomenių, o ne vien iš deklaratyvių politinių bei partinių doktrinų ir turėtų rasti pilietinė visuomenė, turinti savą dvasinį pamatą.

Ar esame pasiruošę gyventi atviraime pasaulyje?

Taigi, ar išsiveržę iš uždaros totalitarinės sistemos, esame pasiruošę gyventi atviraime, nuolat kintančiame pasaulyje, kuri valdo technologijos, pinigai, nafta, dujos, globaliniai žiniasklaidos tinklai, reklama, kartais nesąlygojama jokių nacionalinių interesų? Ar šiandien dar įmanoma nuo viso to išlikti nuošalėje, uždaroje erdvėje?

Tokie būtų pesimistiniai klausimai, kurie kyla nesusimąstius, ką būtų galima išsaugoti, integruoti į šiuolaikinius renginius, šventes, apeigas, į mūsų viešą gyvenimą, gerai suvokiant, kad neįmanoma sustabdyti naujovių, kokios jos mums beatrodytų svetimos ir atgrasios. Mat atkaklus, aklas didaktinis jų neįgimas tik dar labiau tolina, atgraso, ypač jaunimą, nuo mūsų etninio paveldo, kuris, kaip visi suprantame, neturi likti sustingusia, užkonservuota muziejine savastimi. Jis niekada toks ir nebuvo. Tačiau taip pat yra trumparegiška nekritiškai kartu su „macdonaldais“ priimti pigiausių, lengvai virškinamų Vakarų kultūros surogatus ir juos įtarpuoti į mūsų šventes bei papročius.

Dabar pažvelkime į save iš kitos pusės. Ar jau esame tokie visiškai kultūriškai nustekenti? Ar nėra mummyse išlikę gana stiprių savitarpio traukos poreikių, ar jie neturi genetinio ryšio su mūsų tradicijomis, papročiais ir šventėmis? Jei ne mes patys, tai kitų šalių žmonės pastebi kai kuriuos išskirtinius mūsų bruožus, polinkį telktis, pastangas tokioms santalkoms suteikti autentiškumo, ypač švęsti šventes.

Tik pasidairykite, suskaičiuokite, kiek vos ne kasdien vyksta įvairių renginių bei reginių, jau nekalbant apie didžiulius muges, kalendorines šventes, varžytuves, amatininkų dienas, folklorinius sambūrius, atsikuriančių kaimo bendruomenių subuvimus! Štai vien Kaziuko mugė nukonkuruoja bet kokius kitus masinius renginius, yra įgijusi jau ir tarptautinį garsą. O kur dar Verbos, „Skamba skamba kankliai“, Dainų šventės ir kt. Ar tai nėra šiandien tie svarbiausi kanalai, kuriais mūsų žmogų pasiekia gyvoji etninė kultūra, jos ženklai ir vaizdiniai? Kaip tik tuose renginiuose ir atkuriamas mūsų paveldas. Ne kas nors kitas, ne samdyti „specialistai“, tai padaro patys mūsų žmonės!

Nepriklausomai nuo vienokios ir kitokios dalyvių padėties, šventės yra ta terpė, per kurią perteikiama svarbiausia etninė informacija. Susitelkia imli bendruomenė, kurią susieja tam tikri tradiciniai veiksmai, ženklai, simboliai, praeities įvykių atminai. Taip siekiama kolektyvinio susitarimo kai kuriuos dalykus laikyti ypač reikšmingais visuomenės ar tautos gyvenime. Tuo pamatu veikia vadinamoji kolektyvinė atmintis, kuri yra aktualizuojama ir simbolizuojama bendruomeniniais veiksmais bei ženklais.

Taigi bendruomeninės gyvenimos viršūnė yra šventė, jos metu reiškiasi svarbiausieji kultūros atkuriamieji kodai. Tai sukurtas arba atkurtas gyvenimas, nes pagal tam tikras nuostatas bei taisykles ima veikti visa bendruomenė. Šventė pertraukia kasdieniško, profaniško laiko tėkmę, ji visada reiškia grįžimą į praeitį, kurią reprezentuoja įvairūs ženklai, simboliai, ritualai, drabužiai, maistas, senus įvykius imituojantys veiksmai, kalba. Šventė nebuvo, kaip dabar kartais suprantame, tik pramoga, o rimtas nužengimas į kitas laiko erdves, iš kur grįžtama atsinaujinus, pasisėmus naujų gyvybinių galių, sutvirtinus savo ryšius su praeitimi, protėviais, istorine atmintimi.

Pagaliau jokia šventė neatsiranda tuščioje vietoje be kokių nors dažnai neįsisąmonintų motyvų. Anot Jungo, kokiu nors būdu turi būti sužadinama kolektyvinė sąmonė, kuriai suteikiamos tam tikros apeiginės, bendruomeninės ar religinės išraiškos. Šiandien išgalėjusi komercija bei reklama, sumaniai sužadindama tam tikrus vartojimo, pramogos ar masinio bendravimo poreikius, suteikdama jiems atitinkamą erotikos, masinės kultūros pavidalą, nesunkiai įdiegia pačius kvailiausius renginius, varžybas, muges, alaus gėrimo, cepelinų valgymo varžybas, panelių maudynes meduje, vos ne užpakalių grožio konkursus. Visa tai neretai laikoma etniniais renginiais, kaip ir blevyzgų laidos TV ekranuose.

Tai deformuoja ne tik skonį, bet ir iškreipia savo kultūros sampratą, viešo elgesio įpročius, kurie nesunkiai persimeta į gatvę, žmonių santykius. Ypač nerimą kelia mūsų vadinamoji juoko kultūra, tariamai iš papročių bei folkloro perimanti ir platinanti visokias nešvankybes, kurioms anksčiau būdavo savas laikas ir vieta. Gaila, kad čia dirbuojasi net profesionalūs meno kūrėjai, stengdamiesi TV ar net teatrų spektakliuose įtikti pačiam žemiausiam ir vulgariausiam skoniui. Jau nesunku pastebėti, kaip naudojantis viešomis komunikavimo priemonėmis kriminalizuojama mūsų žmonių kalba, elgsena, pagaliau – sąmonė.

Kas laimi - kultūra ar komercija?

Šiaip ar taip esame gerokai užšventę, labiau negu kuri kita mūsų kaimynė. Dabar tų švenčių, pramogų, atrodo, yra daugiau negu reikėtų, kartais visai nesusigaudant, kas ir kam. Kartais galvoju, kas dabar labiau laimi: kultūra ar komercija? Visokiais būdais dalyviai viliojami, kad tik daugiau išgertų, suvalgytų, prisipirktų. Ar ne per didelė tų švenčių našta tokiai nedidelei tautai? Ypač tai pastebi po pagausėjusių poilsio dienų.

Dejuojame, kad silpnai remiama mūsų kultūra. Taip, verslininkai vangiai atidaro piniginę kokią nors leidiniui, rimtam renginiui, tačiau negailima pinigų abejotinėms pramogoms. Ar visada tikslingai panaudojamos biudžeto bei savivaldybių lėšos, rėmėjų pinigai?

Nori nenori, daugelis mūsų švenčių ir papročių jau yra negrįžtamai paveikta, deformuota. Sakysim, vargu ar „amerikonizuotam“ Adventui galėtume sugrąžinti jo pirmąjį pavidalą? O juk jis tapo didžiausiu, beveik visą mėnesį vykstančiu prekymečiu. Štai vietoj ramybės ir susikaupimo didmiesčiuose tiesiog tenka kęsti garsinį ir vaizdinį terorą, nematytą prekybos bumą.

Mūsų kultūra, papročiai čia lyg ir pralaimi. Reikėtų prisiminti Advento bendravimo, vakaronių papročius, kurie teiktų ramybės, padėtų susikaupti. Visa tai kažkada buvo pradėjusi Ramuva. Ir šiandien galėtų vykti įvairūs folkloro, prisiminimų, giedojimų ar poezijos vakarai. Gal žmonės pasidarytų ramesni, nelakstyti kaip pamišę po parduotuves su pirkinių maišais.

Ir dar vienas dalykas. Ar visada sugebame perimti, asimiliuoti, susieti su savo papročiais tai, kas pas mus įsigali lyg ir be mūsų valios. Juk praityje mūsų liaudies kultūra sugebėjo daugeliui krikščioniškų švenčių suteikti savą, etninį pavidalą, tuo pačiu katalikų tikėjimui suteikdama tvirtą apeigų ir papročių pamatą.

Truputį kitaip galvočiau, sakysim, apie minėtą lietuviško vardo vis dar neturintį Helouvyną ir šv. Valentino dieną, nors mums kol kas tai atrodo kaip svetimkūniai. Tikriausiai taip ir yra. Bet pažvelgus iš kitos pusės, ar nėra mūsų papročiuose gražių merginimo ar bernystės papročių, kartais gana drąsių žaidybinių elementų, simpatijų pareiškimo būdų? Štai vadinamoji, taip pat iš kitur užnešta Moters diena bandė šią šventę suintyminti, suteikti tam tikrą savą pavidalą. Vadinasi, kultūroje, žmonių sąmonėje yra toks poreikis, kuriam savaime ieškoma įvairių išraiškų, dažnai skolinantis tai, kas netinka nei mūsų tradicijoms, nei gyvenimo būdui.

Ar mūsų tautosakoje, papročiuose, tikėjime neturi tam tikrų šaknų tas pats Helouvynas, paveldėtas iš senosios Europos? Juk mūsų tautosaka, sakmės pasakoja apie panašius dalykus, įvairius neteisėtais gyvenusius numirėlius, visokius pakaruoklius, vaiduoklius savižudžius, kurie lieka tarpiniame pasaulyje tarp gyvųjų ir mirusiųjų vėlių ir kurių veikla ypač suaktyvėja rudenį. Todėl pasaulis turi būti išvalytas grįžtančioms į jį gerosioms vėlėms.

Tokių užuominų, tik nesutelktų į vieną metą, yra išbarstyta po įvairius papročius bei tikėjimus. O gal tai mūsų senųjų, jau užmirštų Ilgijų provaizdžiai? Pagaliau Helouvyno, atrodo, jau taip pat neišvairysime iš Lietuvos. Tai gal mums patiems, o ne prekybininkams reikėtų jį perimti, kaip mūsų istorijoje buvo padaryta ne vieną kartą?

Tokios būtų mano pabiros pastabos, galvojant apie etninę kultūrą, jos bendresnę, matomesnę, atviresnę veikimą mūsų visame viešajame gyvenime.

„Gandras – pavasario pranašas“, tradicinė šventė, skirta Žemės dienai Kretingoje

Jurgitos Paulauskienės nuotr.

Etninės kultūros raiška šiandien ir rytoj

*Libertas Klimka,
Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas*

Kultūros diena, kuri Lietuvoje minima pirmą kartą, savąja istorine potekste gali tapti reikšmingu mūsų gyvenimo įvykiu. Tiek N. Rericho paktas, tiek Hagos konvencija pabrėžtinai deklaruoja saugoti nacionalinį paveldą. Privalu šią sąvoką išplėtoti ir į dvasinę sferą – į tautos papročius bei tradicijas.

Mūsų visuomenėje stokoja suvokimo, kiek yra brangintinas tautos šimtmečiais kurtas materialinis bei dvasinis paveldas, kokius pranašumus jis teikia (arba teiktų tinkamai eksponavus, iškelus, sureikšminus) tarp kitų Europos Sąjungos valstybėse, apskritai pasaulio bendrijoje vykstančių kultūros renginių. Įskaitant ir kultūrinę industriją, jos ekonomiką, kultūrinio turizmo sferas. Europos ateitis – daugiakultūrinė įvairovė, tarpkultūriniai dialogai. Juk savo etninėje kultūroje esame paveldėję tokių unikalių dalykų, kurie gali papuošti bet kokio lygmens mokslo ar kultūros renginį. Kiekviena tauta didžiutęsi ir tokiu kalbos turto – didžiajame Lietuvių kalbos žodyne sutilpo 8 mln. reikšmių! Stebina tarmių įvairovė tokioje nedidelėje teritorijoje, išsaugotos senovinės dainos – sutartinės, unikalūs tautodailės artefaktai – vilnietiškos verbos, Kuršmarių vėtrungės, žemaitiškų Užgavėnių kaukės ir nemažai kitų dalykų. Išskirtinių bruožų europiniame kontekste turi ir istorijos pėdsakai mūsų žemėje. Tarkime, Lietuva – piliakalnių šalis; gražiai su natūralia gamta susilieja dvarų ir jų parkų architektūra.

Etninė kultūra kartais pačių kultūrininkų kažkaip keistai priešpastatoma profesionaliajai. Be to, dar tas nelemtas lietuviškas provincialumo kompleksas: dažnai kai kam atrodo, jeigu jau sava, tai – prasta... Akivaizdu, kad nemokame didžiutęsi nei savo gamta (ir jos puoselėti bei tausoti), nei itin archajiškų kultūros formų raiška. To gilesnio supratimo stoka atsispindi ir valstybinių organizacijų požiūryje į etninę kultūrą.

1999 m. LR Seimas priėmė Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą, kuris apibrėžė valstybės ir jos institucijų, savivaldybių prievolės saugant ir plėtojant etninę kultūrą – nacionalinės kultūros pamatą. Įstatyme pabrėžta gyvosios tradicijos, taigi egzistuojančių tradicinių kultūros reiškinių išsaugojimo ir perteikimo jaunajai kartai svarba. Tradicinės kultūros, jos dvasinės dalies išsaugojimo prielaidas dar labiau sustiprino UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, kurią viena pirmųjų 2003 metais ratifikavo ir Lietuva. Šioje konvencijoje įsakmiai pabrėžiama būtinybė globoti gyvąją tradiciją, imtis visų priemonių, kad būtų išsaugoti tradicinės kultūros židiniai. Todėl valstybei ir savivaldybėms itin svarbu remti tokias programas, tokius projektus, kuriais siekiama vaikams ir jaunimui perteikti tradicinių amatų, liaudiško muzikavimo, dainų ir šokių tradicijas, paskatinti burtis į folkloro kolektyvus. Įstatymo nuostatomis įgyvendinti tais pačiais 2003-čiaisiais Vyriausybė patvirtino Etninės kultūros plėtros valstybinę programą, kurią vykdysime iki 2009-ųjų. Programos priemonėms įgyvendinti iš valstybės bei savivaldybių biudžetų kasmet būdavo skiriama po 2–3 milijonus litų, o šiemet – iki 4 mln.

Šios Vyriausybės programoje taip pat yra etninei kultūrai pozityvių nuostatų:

- Renovuoti ir modernizuoti <...> kultūros centrus <...>, skatinti šias institucijas naujomis formomis pritraukti daugiau lankytojų.

- Remti Lietuvos regionų kultūros ir etninės kultūros plėtrą. Stiprinti kultūros įstaigas kaime. Įdiegti savivaldybės ir valstybės bendro finansavimo principą, pagal kurį savivaldybių skiriamos lėšos būtų privaloma sąlyga valstybės finansavimui gauti.

- Skatinti visuomenės kultūrinę iniciatyvas. Remti ir populiarinti mėgėjų kūrybą, puoselėti Lietuvos dainų švenčių tradiciją.

Pagal minėtą Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą savo veiklą plėtoja ir Etninės kultūros globos taryba, turinti savo visuomeninius padalinius visuose penkiuose etnografiniuose regionuose. Šiandien mes matome tokias aktualiausias problemas, kurioms ir koncentruojame dėmesį, išskirdami jas kaip prioritetines 2007 metų veikloje:

Pirmoji: Gyvuojančių tradicinės kultūros reiškinių išaiškinimas ir jų apsaugos priemonių kūrimas etnografiniuose regionuose. Vienas iš šio darbo rezultatų turėtų būti pagal UNESCO rekomendacijas, bendradarbiaujant metodikos srityje su kitomis Baltijos šalimis, sukuriamas registras. Kartu tuo procesu būtų aktyvinama ir gyvosios tradicijos židinių veikla.

Antroji: Bendruomenių veiklos skatinimas etnokultūrinės veiklos pagrindų; bendruomenių vaidmens ir įtakos saugant vietos tradicinę kultūrą stiprinimas. Šis prioritetas ypač susijęs su etnografinių kaimų išsaugojimo problema. Mat kardinalūs socialiniai pokyčiai kaime labai smarkiai veikia tradicinį kraštovaizdį, naikina dar iki mūsų dienų išlikusius senojo kaimo statinius. Negrįžtamai prarandame krašto savitumą. Tai labai skauda problema, nes iki šiol nesurasta rasto jai spręsti. Kultūros paveldo departamento galimybės čia taip pat nėra didelės. Realūs žingsniai ieškant sprendimo gali būti padaryti tik per bendruomenių veiklą; tad labai reikia iniciatyvos vietose. Tuo įtikina, pavyzdžiui, Dargaičių kaimo Šiaulių rajone patirtis. Visokeriopa ji palaikytina ir skleistina. Kaimo kultūros vertybių registrą papildyti galėtų VGTU ir VPU studentų vasaros praktiškų rezultatai. Labai aktualus uždavinys – parengti etnoarchitektūros rekomendacijas kiekvienam etnografiniam regionui arba net subregionui. Jos būtų pravarčios tiek

rajonų architektams, tiek norintiems remontuoti senus statinius (gal net atstatyti ir planinę sodybos struktūrą), tiek statantiems naują būstą. Numatoma taip pat parengti statybų saugomose teritorijose reglamentą su griežtesniais reikalavimais etnografiškumui.

Trečioji: Etnokultūrinės tradicijos tęstinumo ir perimamumo užtikrinimas (vaikų folklorinių ansamblių steigimas, vasaros stovyklos, edukacinės programos). Vaikų ir jaunimo įtraukimas į etninės kultūros veiklą. Mokytojų kompetencijos etnokultūros baruose stiprinimas.

2007-iejį paskelbti vaikų kultūros metais. Visų mūsų rūpestis – išugdyti visavertę asmenybę, norinčią ir gebančią perimti bei puoselėti tautos tradicijas. Bendrojo lavinimo mokyklose etninės kultūros žinios perteikiamos integraciniu principu, taip pat popamokinės veiklos būreliuose. Geroji patirtis – vasaros stovyklos, kuriose šauniau kaimo muzikantai moko vaikus groti retai besutinkamais instrumentais – cimbolais, dūdmaišiu, bandonija. Tokiu būdu, pavyzdžiui, pavyko atgaivinti garsųjį Eržvilko bandonijų ansamblį.

Didelį visuomenės susidomėjimą sukėlė pirmą kartą surengtas vaikų ir mokinių – liaudies kūrybos atlikėjų – konkursas „Tramtatulis“, išryškines visoje Lietuvoje gražų būrį galimų tradicijos perėmėjų. Su pasisekimu vyksta ir tarptautiniai vaikų folkloro festivaliai: „Martynas“ – Visagine, „Aš pasiečiau veina popą“ – Telšiuose. Ypač verta pagirti „Vėlungio“ vasaros stovyklą Klaipėdoje. Etnokultūrinės pakraipos stovyklų kasmet organizuojama ne tiek jau ir mažai – apie pusantro šimto. Tačiau vaikų jose galėtų dalyvauti daugiau. Kalbant su jaunimu, netgi su studentais apie muziką ir dailę, dažnai tenka nusistebėti, – ką gi jie veikė mokykloje dvylika metų per meninio ugdymo pamokas? Beje, nacionalinį diktantą be klaidų parašė tik viena mergina...

Etninės kultūros globos taryba nemažai prisidėjo rengiant **Ilgalaikę pilietinio ir tautinio ugdymo programą**, kuri veiks iki 2011 metų. Šiemet projektams šios programos rėmuose skirta 5 mln. Lt; tikrai nemažai, jei palyginsime su Kultūros ministerijos ištekliais.

Darbo grupė, dalyvaujant Tarybos nariams, kuria Etninės kultūros plėtros strategiją švietimo įstaigose. Taigi, atrodo, jau suprasta, kad būtent mokykloje reikia ryžtingai diegti pagarbą ir meilę kultūros paveldui ir taip įveikti krizę tautinės tapatybės formavime. Daug vilčių siejame su minėtomis valstybine programa ir strategija; tai turėtų skatinti ir pedagogų pastangas, o vaikams atvertų daug naujų, įdomių galimybių susipažinti su etninės kultūros reiškiniais, tapti jos tęsėjais. Neabejotinai šias nuostatas įgyvendinti padės ir aktyvėjanti kultūros centrų veikla. Efektyviai etnokultūros baruose veikia Panevėžio, Kelmės, Plungės, Prienų, Kretingos, Anykščių, Jurbarko, Akmenės rajonų kultūros centrai.

Bendradarbiaujant Kultūros bei Švietimo ir mokslo ministerijoms, parengta 2006–2011 metų **Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos programa**. Ji skirta į kultūrinę veiklą įtraukti tuos, kurie nedalyvauja meno kolektyvuose, specializuotuose meno būreliuose. Svarbu ne tiek puoselėti vaikų meninius gebėjimus, kiek ugdyti kultūros vartotoją, rengti aktyvų kultūros procesų dalyvį.

Ketvirtoji: Tradicinių amatų palaikymas, jų centrų steigimosi skatinimas. Etninės kultūros globos tarybos nariai dalyvavo kuriant Tautinio paveldo produkto įstatymą, kuris svarstomas šioje Seimo sesijoje. Juo siekiama palaikyti tautodailininkus, tradicinių amatų mokovus. Tai padėtų išsaugoti ir tam tikrus tautinės kultūros elementus mūsų kasdieniame gyvenime bei buityje. Tarkime, lietuviškus valgius ir gėrimus mityboje, lino ir vilnos naudojimą drabužiams, siekį gyvenant kaime statydintis medinius tradicinės architektūros namus, tautinio kostiumo dėvėjimą iškilnių ir švenčių metu.

Nelieka be valstybinių struktūrų dėmesio nuopelnai etnokultūros sityje. Prisimintina, kad:

- nuo 1993 metų kasmet skiriama Valstybinė dr. Jono Basanavičiaus premija už nuopelnus tyrinėjant ir skleidžiant, populiarinant etninę kultūrą;

- Kultūros ministerija kasmet skiria 3 premijas tradicinės kultūros puoselėtojams; nuo 2005 m. skiriama premija geriausiam kultūros centro darbuotojui; 4 premijos – geriausiems kultūros centrams; nuo 2007 m. ketinama įsteigti keturias premijas už geriausiai parengtas vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos programas;

- gražią skatinimo sistemą turi Lietuvos liaudies kultūros centras, įsteigęs geriausiems visų mėgėjų meno sričių, žanrų kolektyvams apdovanojimus Aukso paukštė ir Aukso vainikas (tautodailininkams).

Belieka tikėtis, kad laureatai ir nominantai, jų darbai ir veikla taps LRT reportažų bei laidų herojais.

Apibendrinant reikia tarti, kad etninė kultūra turi lemiamos reikšmės formuojant tautinę savimonę, tapatybę suvokimą. Pilietiškumas juk natūraliai išauga iš tautiškumo. Todėl valstybės parama etninės kultūros plėtrai privalo būti kuo efektyvesnė.

TARYBOS VEIKLA

Tarybos posėdžiai

2006 m. surengta 10 Etninės kultūros globos tarybos posėdžių, į juos rinkosi antrus kadencijos metus dirbantys Tarybos nariai. Tarybos sudėtyje įvyko pasikeitimų: Arnas Arlauskas, Arūnas Vaicekauskas ir Jūratė Jurevičienė tapo naujaisiais Tarybos nariais (kol kas nepatvirtinti Seime).

Sausio 25 d. įvyko pirmasis posėdis. Jame pristatytas Lietuvių katalikų mokslo akademijos teikimu vietoj a. a. Vacio Miliaus Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. sausio 9 d. nutarimu (Žin., 2006, Nr. 5-139) paskirtas naujasis Tarybos narys Alfonsas Motuzas; svarstyta Tarybos šių metų darbo planas. Nutarta dalį numatytų uždavinių pavesti veikiančioms laikinosioms ekspertų grupėms bei sudaryti naujas, jų veiklą nukreipiant institucijų, kurios rūpinasi etninės kultūros globa, išsaugojimu ir plėtra, sistemos optimizavimo bei programos „Tradicinė sodyba“ (taikomieji etnologų tyrimai ir rekomendacijos) rengimo klausimams spręsti. Tarybos nariai taip pat iš klausė Regioninių tarybų 2005 m. veiklos ataskaitas, buvo informuoti apie Tarybos drauge su Valstybine kultūros paveldo komisija rengiamą konferenciją „Lietuvos medinis paveldas“, gvildeno kitus klausimus.

Vasario 22 d. posėdyje diskutuota dėl tradicinių mugių koncepcijos, jų savitumo išsaugojimo galimybių, kalbėta apie šv. Kazimiero mugės, kaip Lietuvą reprezentuojančio renginio, statusą. Aptarime dalyvavo kviestiniai svečiai – Kelmės rajono savivaldybės kultūros centro direktorius Arnas Arlauskas, Vilniaus miesto savivaldybės Kultūros ir meno skyriaus vyr. specialistė Aušra Kiškūnienė bei Vilniaus etninės veiklos centro vedėja Milda Ričkutė. Taip pat svarstyta Tarybos informaciniame leidinyje „Etninė kultūra“ skelbtinų straipsnių koncepcija, aptarti kiti klausimai. Sudarytos dvi laikinosios ekspertų grupės. Į tradicinių mugių problemas gvildensiančios grupės sudėtį įeina Libertas Klimka, Virginija Kondratienė, Irena Regina Merkienė, Alfonsas Motuzas, Vida Šatkauskienė, Liudvika Trasykytė, Dalia Urbanavičienė. Šiems ekspertams pavesta parengti rekomendacijas dėl tradicinių mugių savitumo išsaugojimo bei pateikti jas Vilniaus miesto savivaldybei. Kita grupė ketina surengti susitikimą su Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos fonduose sukauptų folkloro garso ir vaizdo įrašų išsaugojimo bei etninės kultūros idėjų sklaidos. Į šios laikinosios ekspertų grupės sudėtį įtraukti Marcelijus Martinaitis, Virginija Kondratienė, Inija Trinkūnienė, Dalia Urbanavičienė.

Kovo 22 d. posėdyje aptarti Nacionalinio tradicinės kultūros vertybių sąvado formavimo principai, gvildentos karių patriotinio auklėjimo programos įgyvendinimo gairės, nagrinėta Kauno tautinės kultūros centre susidariusi padėtis. Tarybos ekspertams pranešta apie pasitarimą su Vilniaus miesto savivaldybės tarybos Kultūros, švietimo ir sporto jaunimo reikalų komiteto nariais. Ekspertai

iš klausė I. R. Merkienės nuomonę dėl kovo 1 d. Švietimo ir mokslo ministerijoje pristatyto Mokslo ir studijų institucijų mokslinės produkcijos formaliojo vertinimo metodikos projekto, kuri planuota svarstyti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje kovo 22 d. vykstančiame seminare „Lituanistikos likimas Lietuvoje“. Tarybos nariai sutartinai pritarė I. R. Merkienės nuomonei ir įgaliojo ją šiame seminare pasisakyti Tarybos vardu. Be to, Taryba pritarė Tarybos laikinosios švietimo ir mokslo ekspertų grupės narių pastaboms ir siūlymams dėl Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos projekto bei nutarė teikti juos Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui. Posėdyje sudaryta Tarybos laikinoji Nacionalinio tradicinės kultūros vertybių sąvado ekspertų grupė, į kurios sudėtį įtraukti Petras Kalnius, Birutė Kulnytė, Alfonsas Motuzas ir Dalia Urbanavičienė. Laikinosios ekspertų grupės, nagrinėsiančios šio sąvado sudarymo kriterijus bei spręsiančios kitus klausimus, narių gretas ateityje ketinama papildyti.

Balandžio 27–28 d. įvyko išvažiuojamasis Tarybos posėdis Rumšiškėse. Čia Tarybos nariai dalyvavo mokslinėje praktinėje konferencijoje „Lietuvos medinis paveldas“ ir klausėsi dalyvių pranešimų. Konferenciją organizavo Valstybinė kultūros paveldo komisija, Etninės kultūros globos taryba, Kultūros ministerija, Lietuvos liaudies buities muziejus ir Kultūros paveldo departamentas.

Gegužės 29 d. aptarta mokslinės praktinės konferencijos „Lietuvos medinis paveldas“ rezoliucija. Siekiant su tuo susijusios Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimo apčiuopiamų rezultatų, nuspręsta surengti susitikimą su Valstybinės kultūros paveldo komisijos bei Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos atstovais. Nutarta sudaryti parengiamąją darbo grupę, kuri įvertins į kultūros vertybių registrą įtrauktų etnografinių kaimų būklę ir parengs atitinkamą dokumentą. Į šią grupę savo kandidatūras pasiūlė Vygandas Čaplikas, Irena Regina Merkienė, Dalia Urbanavičienė, Rasa Vasiliauskienė ir Arnas Arlauskas. Eiliniame posėdyje taip pat gvildenta Rasos šventės Kernavėje situacija, nagrinėta etnokultūros laidų Lietuvos nacionalinėje televizijoje problema. Pastarasis klausimas numatytas svarstyti bendrame posėdyje kartu su Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba. Be to, Tarybos pirmininkas supažindino narius su Valstybės kontrolės atlikto 2005 m. Tarybos veiklos audito rezultatais, buvo aptarti kiti klausimai.

Birželio 20 d. Tarybos nariai kartu su Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba aptarė etnokultūros laidų Lietuvos nacionaliniame radijuje ir televizijoje klausimus. Tarybos atstovus domino etninės kultūros sklaidos galimybės nacionalinio transliuotojo eteryje, jie pageidavo profesionalių laidų apie autentišką etninę kultūrą Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos programų tinklelyje.

Birželio 28 d. įvyko bendras Tarybos ir Valstybinės kultūros paveldo komisijos posėdis. Jame nagrinėti Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo bei kultūros paveldo vietovių (kaimo gyvenviečių) išsaugojimo klausimai, svarstytas Tarybos ir Valstybinės kultūros paveldo komisijos sprendimo projektas, skirtas Lietuvos mediniam kultūros paveldui išsaugoti. Šį projektą, kuriam posėdžio dalyviai pritarė bendru sutarimu, dar tobulins iš abiejų institucijų sudaryta darbo grupė (į jos sudėtį įeina Jonas Glemža, Gražina Drėmaitė, Romas Pakalnis, Algirdas Pilipavičius, Libertas Klimka, Liudvika Trasykytė ir Rasa Vasiliauskienė).

Rugsėjo 27 d. posėdyje diskutuota apie etninės kultūros specialistų rengimo situaciją. Nutarta kreiptis į Lietuvos universitetų rektorių konferenciją ir į Lietuvos mokslo tarybą prašant sustiprinti etninės kultūros dalykų dėstymą universitetuose, jiems pateikti pažymą apie dabartinę etnokultūros dėstymo ir specialistų rengimo universitetuose situaciją. Taip pat išklaudyta informacija apie Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą bei aptarti tolesni darbai: nuspręsta, gavus papildomų lėšų iš Finansų ministerijos, jas panaudoti ekspedicijų rengimui bei specialistų architektų darbui apmokėti. Posėdyje aptartas ir Regioninių etninės kultūros globos tarybų formavimas. Nuspręsta, kad reikėtų į jų sudėtį įtraukti kuo daugiau jaunų aktyvių etninės kultūros specialistų.

Spalio 31 d. išklaudytas Tarybos nario Jono Rudzinsko pranešimas, kuriame pateikti amatų plėtotes etnografiniuose regionuose perspektyvų analizės rezultatai, apžvelgtos problemos ir galimos išeitys. Po diskusijų šia tema nutarta, kad Žemės ūkio ministerijos rengiamoje Kaimo turizmo ir amatų plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 m. programoje Taryba galėtų prisidėti rengdama siūlymus dėl amatų centrų steigimo vietų. Buvo nuspręsta

per regionines tarybas gauti informacijos šiuo klausimu ir parengti raštus savivaldybėms dėl šių centrų steigimo. Taip pat posėdžio metu išklaudytas prof. Irenos Reginos Merkienės pranešimas apie etnokultūros dėstymą ir specialistų rengimą aukštosiose mokyklose. Nutarta remiantis šio pranešimo medžiaga parengti Rektorių konferencijai siūlymus, kaip pagerinti situaciją. Taip pat nutarta, kad Taryba ateityje teiks patarimus Mokslo ir studijų fondui, kokios studijų kryptys galėtų būti palaikomos. Šio posėdžio metu buvo nuspręsta pritarti naujos kadencijos regioninių tarybų personalinių sudėčių sąrašams, nors jie ir nėra pilnai užbaigti. Numatyta 2007 m. skirti atskirą posėdį ir patvirtinti Lietuvos žemėlapi su etninių regionų tiksliais ribomis.

Gruodžio 4 d. įvyko bendras Tarybos ir Aukštaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos posėdis G. Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje, Panevėžyje. Posėdžio metu pristatyta Aukštaitijos regioninės tarybos 2006 metų veiklos ataskaita, aptartos šios tarybos veiklos reformos galimybės. Nuspręsta pateiktą regioninės tarybos ataskaitą papildyti pagal prioritetines veiklos kryptis. Nutarta kol kas nepatvirtinti siūlomo Aukštaitijos regiono skirstymo į penkis subregionus pagal apskričių ribas, tačiau dar kartą visa tai paanalizuoti ir apsvarstyti kito Aukštaitijos regioninės tarybos posėdžio metu. Įvyko naujos sudėties Aukštaitijos regioninės tarybos pirmininko rinkimai, dviejų metų kadencijai perrinkta Liudvika Trasykytė.

Gruodžio 27 d. posėdyje buvo pateikti ir apsvarstyti pasiūlymai, ką būtų galima įtraukti į 2007-ųjų Tarybos veiklos planus. Nutarta į šiuos planus įtraukti veiklą, susijusią su studentų ir jaunimo etnologiniu švietimu, konferencijų, skirtų etnologinių problemų gvildenimui, rengimą, bendradarbiavimą su televizijomis, jaunimo organizacijomis, merais, kaimo turizmo verslininkais, aukštųjų mokyklų bei ministerijų atstovais, laidų apie stovybas rengėjais. Taip pat nutarta skirti daug dėmesio Lietuvos kultūros materialaus ir nematerialaus paveldo kaupimui bei pervedimui į skaitmenines duomenų bazes ir etnologinės krašto būklės tyrimams.

Bendras Tarybos ir Aukštaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos posėdis G. Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje, Panevėžyje

Valstybinių programų koordinavimas

Vienas pagrindinių Tarybos darbų – Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų valstybinių ilgalaikių programų – Etninės kultūros plėtros (Žin., 2003, Nr. 60-2725) ir Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo (Žin., 2003, Nr. 89-4033; Žin., 2004, Nr. 173-6415) – koordinavimas. Trečiąjį metų ketvirtį prisidėjo LR Seimo patvirtinta ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa (Žin., 2006, Nr. 102-3939). Taryba aktyviai dalyvavo rengiant, svarstant ir tvirtinant šią programą bei jos priemonių planą. Darbų koordinavimui programos rėmuose Taryba sudarė Laikinąją švietimo komisiją, kuriai vadovauja prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė.

Etninės kultūros plėtros valstybinė programa

Šią programą Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino 2003 metais ir nustatė ilgalaikį etninės kultūros saugojimo, tyrinėjimo ir sklaidos veiksmų planą. Dokumentas buvo savalaikis, jis iš esmės pagerino etninės kultūros organizacinius pradus, paskatino kultūros ir švietimo institucijas iniciatyvoms šioje srityje. Etninės kultūros globos taryba kartu su LR Kultūros ministerija įpareigotos koordinuoti šios programos įgyvendinimą. Ją realizuoja valstybės institucijos, apskritys ir savivaldybės, kaimo bendruomenės. Kadangi papildomų valstybės biudžeto lėšų priemonėms įgyvendinti nebuvo numatyta, programos dalyviai kasmet turi jas numatyti savo biudžetuose arba teikti paraišką programiniam finansavimui. Patvirtintoji programa sudaro geras prielaidas koordinuoti veiksmus, įtvirtina atsakingų kultūros, švietimo ir kitų sričių specialistų ryšius.

Įgyvendinant šią programą svarbus partneris yra savivaldybės. Nuo jų požiūrio į etninę kultūrą priklauso ne tik šios srities paveldo išsaugojimas, bet ir sąlygos gyvajai etninės kultūros raiškai. Todėl Taryba 2006 metų pradžioje kreipėsi į rajonų savivaldybes, jų merus, ragindama parengti etninės kultūros plėtros ilgalaikes programas, numatyti lėšas einamųjų metų darbams. 33 savivaldybės jau yra parengusios ir pasitvirtinusios Etninės kultūros plėtros programas arba priemonių planus, taigi etninę kultūrą įtraukė į bendrą savivaldybės veiklos strategiją. Šiose savivaldybėse į etninės kultūros sklaidą žiūrima rimtai. Ypač verta pritarti Klaipėdos miesto, Varėnos, Prienų, Klaipėdos, Kretingos, Jurbarko, Utenos rajonų savivaldybių strateginiam požiūriui į etninę kultūrą.

2006 metais daugelyje savivaldybių padidintos lėšos, skiriamos etninės kultūros veiklai, atsirado specialios programos, konkurso tvarka finansuojančios projektus. Ženkliai lėšos etninei kultūrai padidėjo Alytaus, Jonavos, Prienų, Jurbarko, Rokiškio, Pasvalio, Pakruojo, Mažeikių, Molėtų rajonų, Elektrėnų, Panevėžio ir Klaipėdos miestų savivaldybėse. Kai kuriose savivaldybėse etninės kultūros veiklai daugiau lėšų tenka ir iš valstybės biudžeto. Tai pasakytina apie Kalvarijos, Vilkaviškio, Anykščių, Širvintų rajonus, Vilniaus miestą. Iš viso etninei kultūrai 2006 metais savivaldybės skyrė 2 359 426 litų, o valstybės biudžetas – per 1 milijoną litų.

Ir etninės kultūros plėtros programoje, ir UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijoje įrašyta svarbi užduotis – parengti šio paveldo registrą,

kaip sudėtinę dalį išskiriant gyvuosius tradicinės kultūros židinius. Strateginiai registro klausimai buvo svarstomi Etninės kultūros globos tarybos posėdžiuose. Padaryta nebloga darbo pradžia, tačiau jam plėtoti reikia lėšų ir specialistų. Savivaldybėse pradėtas pirminis žinių rinkimas vyksta netolygiai. Naujų reiškinių per 2006 metus išaiškinta tik 182. Daugelio savivaldybių etninės kultūros specialistai toliau pildė pradėtus aprašus, giliau nagrinėjo suregistruotus reiškinius. Vyksta etninės kultūros vertybių perkėlimas į elektronines saugojimo laikmenas. Aktyviausiai šioje srityje dirba viešosios bibliotekos, kaupiančios informacinę medžiagą, perkeliančios kraštotyros, folkloro ir papročių aprašų rinkinius į modernų saugojimo formatą. Kultūros centruose tokia forma dažniausiai tvarkomas nuotraukų archyvas. 2006 metais visose savivaldybėse buvo kaupiama filmuota medžiaga, kurioje užfiksuoti tautosakos pateikėjai, tradicinių amatų meistrai, etninės kultūros šventės ir festivaliai.

Tiriamoji etninės kultūros veikla vyksta dviem kryptimis – mokslinė ir taikomąja. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyrius vykdo mokslines ekspedicijas, kurių tikslas – įvertinti šiandienos etninės kultūros situaciją, stebėti ir fiksuoti tradicinių dalykų transformaciją bei pateikti rekomendacijas kultūros institucijoms. Sėkmingai realizuojamas Lietuvių kalbos, Lietuvių literatūros ir tautosakos bei Muzikos ir teatro akademijos bendras projektas „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“, į interneto svetainę perkeliama ekspedicijų ir archyvinė medžiaga. Panašių tikslų siekia ir aukštųjų mokyklų vykdomos ekspedicijos, ypač Klaipėdos, Šiaulių, Vilniaus pedagoginio universitetų tyrimai, į kuriuos įtraukiami vietos muziejininkai, kultūros darbuotojai, etninės kultūros specialistai. Tokios ekspedicijos vyko Mažojoje Lietuvoje, Žemaitijoje, Dzūkijos nacionaliniame parke. Taikomojo pobūdžio ekspedicijas vykdo Lietuvos liaudies kultūros centras. 2006 metais pagausėjo mažų ekspedicijų, organizuojamų savivaldybių muziejų, kultūros centrų. Pabrėžtina jų praktinė reikšmė – surinkta medžiaga panaudojama folkloro ansamblių repertuariams, edukacijai.

Vienas iš Etninės kultūros plėtros programos prioritetų – palaikyti ir skleisti gyvają tradiciją. Efektyviausia jos raiška vyksta folkloro ansambliuose. 2006 metais susikūrė 15 naujų vaikų folkloro ansamblių. Nors skaičius nėra didelis, bet tai teigiamas poslinkis, kurį valstybė turėtų visokeriopai remti. Viena iš tokių paramos formų yra Kultūros ministerijos vykdoma Tautinio kostiumo programa. Kooperuojant valstybės ir savivaldybių lėšas atliekamas didžiulis darbas – meno kolektyvai aprūpinami

naujais tautiniais drabužiais. 2006 metais šiai programai įgyvendinti išleista 1 milijonas litų.

2006 metais buvo stengiamasi išplėtoti darbą su vaikais. Jų į visokeriopą etninės kultūros veiklą įtrauktą 48581, folkloro ansambliuose dalyvauja 6217 vaikai. Muziejai, kultūros centrai parengė 563 edukacines programas, organizavo 102 etninės pakraipos vasaros stovyklas, kuriose dalyvavo 2187 vaikai.

Kol kas nedaug pokyčių švietimo sistemoje: nors etninės kultūros situacija svarstyta Etninės kultūros globos tarybos posėdyje, ataskaitos iš savivaldybių liudija tas pačias spragas – etninės kultūros žinios perteikiamos be sistemos, dažniausiai per neformalųjį ugdymą. Taip pat jokios kritikos neišlaiko dauguma mokytojams skirtų leidinių – metodinių priemonių, kuriose aptariami etninės kultūros pateikimo klausimai, jos elementų panaudojimas ugdant jaunuomenę. Aprobuoti leidybai tokią literatūrą turėtų etninės kultūros ekspertai.

Mokiniai gilina etninės kultūros žinias 366 kraštotyros, 507 etnografijos ir amatų, kitų būrelių veikloje. Vaikų kolektyvai dalyvauja visuotinėse ir mokinių dainų šventėse; 36 savivaldybėse sistemingai vyksta jiems skirtos šventės, apžiūros ir pan. Iš svarbesnių folkloro renginių paminėtina vaikų ir moksleivių – lietuvių liaudies kūrybos atlikėjų – šventė konkursas „Tramtatulis“, pirmą kartą surengtas 2005 m. Konkurso tikslas – skatinti vaikus domėtis tradicine kultūra, skleisti liaudies kūrybą, ugdyti jaunosius folkloro atlikėjus. Ne mažiau svarbus Žemaitijoje organizuojamas tarptautinis vaikų folkloro ansamblių festivalis „Aš pasiejau veiną popą“. Vaikų folkloro ansamblių stovykla-festivalis „Vėlungis“ pritraukia apie 200 Klaipėdos krašto vaikų, o Visaginė vykstantis tarptautinis vaikų folkloro ansamblių festivalis – apie 300 vaikų.

Tačiau vaikų folkloro ansamblių būklė Lietuvoje nėra labai gera – folkloro ansamblių (tarp jų ir vaikų) vadovai aukštosiose respublikos mokyklose neruošiami.

Užgavėnių kaukių paroda-konkursas. Vaikų susitikimas su tautodailininku Adolfu Viluckiu Kretingoje

Kolektyvų, palyginti su kitais žanrais, yra nedaug, o ypač visaverčių, tinkamai atspindinčių folkloro tradicijas – tik apie 50. Vaikų folkloro ansambliams skirto renginio šalies mastu neorganizuojama (paskutinė respublikinė šventė buvo surengta 1997 m.).

Tarybos iniciatyva parengta Etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje koncepcija. Daugiausia vilčių šia linkme teikia pradėta vykdyti Švietimo ir mokslo ministerijos kuruojama Ilgalaikė tautinio ir pilietinio ugdymo programa.

Itin geras ženklas, kad beveik visos savivaldybės nurodo, jog etninės kultūros sklaidoje aktyviai dalyvauja bendruomenės. Jos esti ir tradicinių žinių puoselėtojos, amatų gaivintojos. Tokių bendruomenių Lietuvoje 248.

Apibendrinant Etninės kultūros plėtros valstybinės programos vykdymo 2006 metais rezultatus, reikia pažymėti:

1. Nors ne visos savivaldybės pilnai suvokia etninės kultūros svarbą, tačiau teigiamų poslinkių yra.
2. Svarbiausias klausimas – etninės veiklos koordinavimas, ypač jis opus tose savivaldybėse, kurios neturi pasitvirtinusios etninės kultūros plėtros programų.
3. Labai aktuali etninės kultūros specialistų ir materialinės bazės stiprinimo problema.
4. Pernelyg lėtai keičiasi situacija švietimo sistemoje.
5. Teigiami poslinkiai:
 - 5.1. daugėja lėšų, skirtų etninės kultūros veiklai;
 - 5.2. stiprėja bendruomenės – etninės kultūros raiškos terpė;
 - 5.3. daug nuveikta propaguojant tautinį kostiumą (veikia programa, išleistas albumas ir CD);
 - 5.4. gausėja skaičius kokybiškai parengtų edukacinių etninės kultūros programų.

Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikė programa

Ataskaitiniais metais baigėsi Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 16 d. nutarimu Nr.1171, galiojimo laikas. Šią programą Taryba koordinavo kartu su Žemės ūkio ministerija. Dėl lėšų stokos didelė dalis priemonių iki šiol neįgyvendinta. Etnografinių kaimų išsaugojimo problemos apsvaistytos bendrame Tarybos ir Valstybinės kultūros paveldo komisijos posėdyje, kuris įvyko 2006 m. birželio 28 d. Svarstymui pateikta pažyma, sudaryta jungtinei specialistų grupei aplankius 25 Rytų Aukštaitijos ir Dzūkijos etnografinius kaimus, fiksuojant jų etnoarchitektūrinę vertę bei dabartinę būklę. Šioje ekspedicijoje dirbo Tarybos atstovai Libertas Klimka, Vygas Čaplikas, Alina Baravykaitė. Balandžio 27–28 d. Rumšiškėse, Lietuvos liaudies buities muziejuje buvo surengta mokslinė praktinė konferencija „Lietuvos medinis paveldas“, sutelkusi būri kompetentingų specialistų, gebėjusių įvardyti skubiausiai spręstinus klausimus ir būtinas įgyvendinti priemones.

Taryba ir Valstybinė kultūros paveldo komisija konstatavo, kad Lietuvos tradicinių kaimų apsaugos ir atgaivinimo darbai yra nepakankamai koordinuojami, procesai blogai kontroliuojami ir prižiūrimi. Senųjų kaimų pastatai nėra iki galo suinventorinti; pasigendama jų vertės diferencijavimo, specializuotos teritorinės apsaugos bei pastatų tvarkybos reglamentų, sudarytų pagal etnografinius regionus. Bendrą kaimo gyvenviečių vaizdą labai menkina netinkamai atstatyti bei nauji statiniai, tvoros, stogų dangos, gelžbetoniniai elektros laidų stulpai ir kt. Sunyko didžioji dalis mažosios kaimo architektūros (šulinių rentiniai, varteliai, kryžiai, koplytėlės) bei kitų tradicinės infrastruktūros elementų. Etnografiniai kaimai reprezentuoja lietuviškąją tradicinę architektūrą; dalis jų registruoti kaip kultūros paveldo vietovės (priskirti nekilnojamosioms kultūros vertybėms), dalis yra valstybiniuose parkuose. Tačiau šiuo metu nėra nė vieno etnografinio kaimo, atskiros sodybos ar vienkiemio, kurie būtų paskelbti kultūros paminklais ar pripažinti valstybės, savivaldybės saugomomis nekilnojamosiomis kultūros vertybėmis. Padėtis blogėja, nes nėra veikiančios lėšų kompensavimo sistemos savininkams ir naudotojams, siekiantiems išsaugoti ir palaikyti autentišką tradicinės regioninės architektūros statinių būklę. Nesirūpinama ir šios srities švietimu, etnoarchitektūros vertės aiškinimu gyventojams. Sprendžiant susikaupusias etnografinių kaimų išsaugojimo problemas, reikėtų skatinti ir remti bendruomenių steigimąsi ir veiklą, tradicinių statybinių ir apdailos medžiagų verslą, tradicinius amatus.

Etnografinių kaimų problemos praktinę dalį aktualizuoja pastaraisiais metais gana sėkmingas kaimo turizmo verslas. Lietuvą atranda užsienio šalių poilsiautojai, kuriuos traukia ne tik graži ir neurbanizuota gamta, bet ir kaimiškas kultūros paveldas. Deja, toli gražu ne kiekvienam kaimo sodybos savininkui aišku, kaip reikėtų pabrėžti etniškumą. Daug problemų iškyla ir su

naujomis statybomis kaime, nes etnografiniai regionai neturi pasirengę etnoarchitektūros rekomendacijų. Todėl Taryba kreipėsi į LR Seimą, prašydama skirti papildomų lėšų paruošti ir išleisti tokias rekomendacijas. Lėšos gautos 2007 metams (100 tūkst. Lt).

Sprendimas „Dėl etnografinių kaimų išsaugojimo“

Etninės kultūros globos taryba kartu su Lietuvos valstybine kultūros paveldo komisija 2006 m. birželio 28 d. bendrame posėdyje priėmė sprendimą, apibendrinantį darbus koordinuojant Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą bei numatantį jų būtina tęstinumą. Nuspręsta:

1. Pripažinti, kad „Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikė programa“ ir jos įgyvendinimo priemonių 2003-2006 metų planas tebėra neįvykdyti.

2. Rekomenduoti LR Vyriausybei:

2.1. parengti naują 2007-2013 metų „Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą“, numatyti kasmetinį jos finansavimą;

2.2. sudaryti šios programos rengimo grupę iš Žemės ūkio, Aplinkos, Kultūros, Ūkio, Susisiekimo, Vidaus reikalų ministerijų, Etninės kultūros globos tarybos bei Valstybinės kultūros paveldo komisijos atstovų;

2.3. integruoti programą į rengiamą „Lietuvos 2007-2013 metų ES struktūrinės paramos panaudojimo strategiją“ ir veiksmų programas Lietuvos 2007-2013 metų ES struktūrinės paramos strategijai įgyvendinti;

2.4. programoje numatyti:

a) etnografinių kaimų inventorizavimą, jų diferencijuotą vertinimą bei vertinimo kriterijus;

b) etnografinių kaimų apsaugos, tvarkybos, atgaivinimo finansinį rėmimą ir skatinimą, nustatytą pagal diferencijuotą kaimų vertinimą;

c) kaimo bendruomenių steigimosi skatinimą ir jų finansinį palaikymą;

d) kiekvieno etnografinio regiono tradicinės Lietuvos kaimo architektūros būdingų bruožų išsaugojimo ir tęstinumo principus;

e) savivaldybių, jų architektų tarnybų bei saugomų teritorijų direkčių veiklos ir atsakomybės didinimą;

f) programos įgyvendinimo priemonių koordinavimo ir kontrolės stiprinimą;

2.5. programos įgyvendinimui kasmet skirti ne mažiau kaip po 10 mln. Lt tikslinių lėšų;

2.6. parengti specialią programą etnografinių kaimų stogų šiferinių dangų, pavojingų žmogaus sveikatai, pakeitimą nekenksmingomis, atitinkančiomis regioninės kaimo architektūros tradicijas stogų dangomis; ji turėtų būti kasmet finansuojama iš valstybės biudžeto bei ES struktūrinių fondų lėšų, skirtų kaimo atnaujinimui bei atgaivinimui.

3. Rekomenduoti Aplinkos, Kultūros ir Žemės ūkio ministerijoms, siekiant puoselėti kraštovaizdį, parengti rekomendacijas kelininkams, energetikams bei projektuotojams dėl etnografinių kaimų gatvių, kelių bei gelžbetoninių elektros stulpų ir kitų infrastruktūros elementų statybos darbų.

4. Prašyti Susisiekimo ministeriją ir savivaldybes išsaugoti keleivinius geležinkelio bei viešojo autotrans-

porto maršrutus, einančius per etnografinius kaimus, iš dalies kompensuojant jų eksploataavimo sąnaudas.

5. Paraginti Kultūros paveldo departamentą, Valstybinę saugomų teritorijų tarnybą ir savivaldybes vertingiausias etnografinius kaimus siūlyti skelbti kultūriniais draustiniais, parengti diferencijuotą kaimo vietovių, esančių valstybės saugomose teritorijose ir savivaldybėse, vieningą apskaitos ir apsaugos metodiką.

6. Rekomenduoti Kultūros paveldo departamentui ir Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai parengti etnografinių kaimų gyventojams skirtas rekomendacijas su pavyzdžiais, palengvinančiais ir supaprastinančiais pastatų konstrukcinių elementų remontą ar atnaujinimą bei tvarkybą.

7. Rekomenduoti Kultūros paveldo departamentui:

7.1. paspartinti etnografinių kaimų, kultūros paveldo vietovių bei jų kultūros paveldo objektų inventorizavimą, išaiškinimą ir registravimą, diferencijuojant juos pagal vertę ir reikšmę;

7.2. parengti etnografinių kaimų tvarkybos reglamentas, atsižvelgiant į diferencijuotą jų apskaitą;

7.3. numatyti finansinės paramos, kompensavimo teikimą etnografinių kaimų ir atskirų jų objektų tvarkybai, atsižvelgiant į diferencijuotą vertinimą.

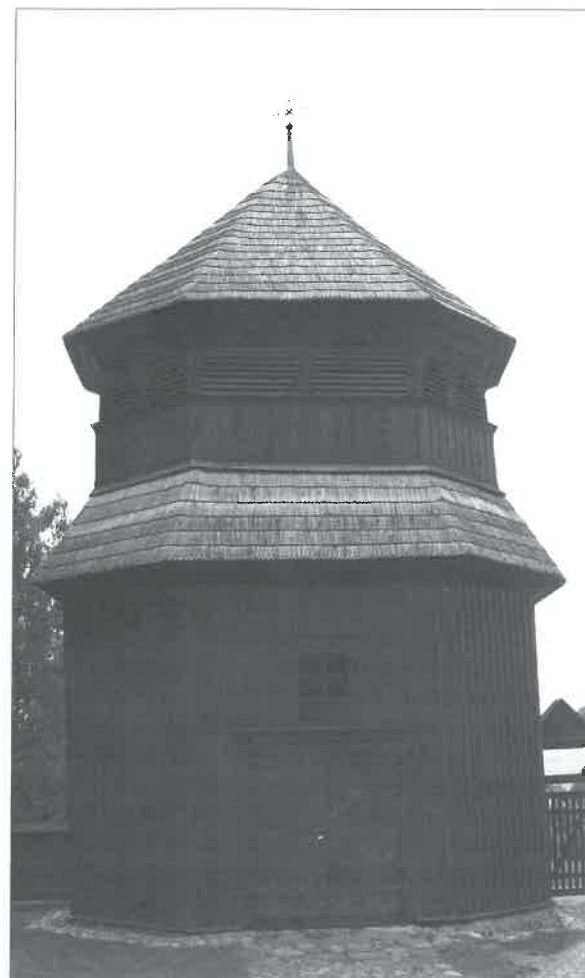
8. Prašyti savivaldybes:

8.1. formuojant urbanistinę planinę struktūrą, vadovautis etnografinių regionų kaimų (vietovių) kriterijais;

8.2. tvarkant etnografinius kaimus, skatinti vietinių tradicinių statybinių ir apdailos medžiagų gamybą ir naudojimą;

8.3. plėtoti etnografinių kaimų panaudojimą kaimo turizmui.

9. Prašyti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos bei dienraščių redakcijų daugiau dėmesio skirti etnografinių kaimų bei medinio paveldo išsaugojimo propagavimui.

Aukštaičių medinės architektūros šėdeveras Palūšės (Ignalinos r.) bažnyčios varpinė

Liberto Klimkos nuotr.

Bieksių kaimas, Varėnos r.

Ailinos Baravykaitės nuotr.

Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa

Ši programa LR Seimo patvirtinta 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. X-818 „Dėl Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 102-3939). Priemonių plane Etninės kultūros globos tarybai 2006-siems numatytos funkcijos – inicijuoti ir remti mokyklų, mokinių, studentų ir jaunimo organizacijų projektus, skatinančius vaikų ir jaunimo toleranciją.

Šešioliktaisiais po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metais pirmieji valstybės asmenys atvirai išsakė rūpestį dėl šiandieninėje mūsų visuomenėje nuvertėjusių pilietiškumo ir tautiškumo kategorijų. Problema dabar plačiai aptarinėjama žiniasklaidoje, nes tai gali būti viena iš priežasčių, sąlygojančių destruktivius procesus valstybėje: visuomenės susipriešinimą, masinę emigraciją, „protų nutekėjimą“, jaunimo apolitiškumą, tarnautojų ir valdininkų korupciją, smurto apraiškų plitimą ir kt. Tad verta iš esmės pažvelgti į šių kategorijų turinį, o ypač į jo kaitą globalizuotame pasaulyje, įvertinti jų reikšmę visuomenės sveikatai, valstybės tvirtumui ir raidos perspektyvai. Neabejotinai ugdant pilietiškumą turi išryškėti etninės kultūros svarba, kartu ir švietimo įstaigų uždaviniai ją gaivinant, puoselėjant bei paverčiant gyvąja tradicija. Bendrojo lavinimo mokyklose yra pilietinio ugdymo pamokos. Tačiau etninės kultūros dalykus rekomenduojama dėstyti integraciniu principu. Valstybinė pilietinio ir tautinio ugdymo programa, tikėtina, taps gairėmis kryptingam ir organizuotam darbui. Mokykla turi būti tikru lietuviybės ir sąmoningo pilietiškumo lopšiu.

Reiktų pasiekti, kad etninės kultūros žinios būtų paminėtos ir išsilavinimo standartuose. Kaip papildomo ugdymo dalykas etninė kultūra tebuvo dėstoma 116 mokyklų. Bendrojo lavinimo mokyklose veikia apie pusšimtį kraštotyros, beveik antra tiek amatų ir etnografijos būrelių. Optimizmo teikia 116 mokytojų etninės kultūros konsultantų, kurie parengti Pedagogų profesinės raidos centro kursuose.

Ir dar viena neišspręsta mokyklų problema – tautodailininkų, liaudies meistrų dalyvavimas ugdyme. Reiktų išlygos, kad ir neturintys pedagoginio pasirengimo, bet gebantys savo pavyzdžiu „užkrėsti“ vaikus meile kūrybai, sudominti juos etnokultūros raiška meistrai galėtų rasti vietą mokykloje, bent jau užimti vaikus tautodailė popamokinėje veikloje. Žinoma, skatintini ir pedagoginio rengimo kursai.

Etninė kultūra pradinio ugdymo pakopoje gali tapti puikia priemone diegiant doros, moralės normas, tikrąsias vertybines nuostatas. Ugdymo įstaigose, jų darbo programose pernelyg mažai akcentuojama pagrindinė valstybės kūrimosi ir stiprinimo prasmė – tautos gyvasties išlaikymas. Kitos pedagoginės siekiamybės – pagarba žmogaus darbui ir kūrybai, atjauta silpnam ir senam, tėviškės gamtos meilė, ekologinė elgsena. Pasitelkus etnokultūrą tai lengvai įgyvendinama be moralizuojančios didaktikos. Muzikos, dainavimo, šokio pradmenys itin lengvai įsisavinami iš

folkloro kūrinų. Tautosaka paremta mitiniu mąstymo būdu, kuris ir sudaro kūrybingos fantazijos pagrindą; išsijautimas į sakmių, legendų, pasakų mitines erdves aktyvina vaiko kūrybinius gebėjimus. Pažintis su tautodailės kūrinų semantika meninių polinkių ugdymui gali teikti papildomų motyvacijos impulsų. Išradingai surengtos šventės mokykloje, kai panaudojamos etnokultūros tradicijos, gali tapti efektyviu priešveiksniu žiniasklaidos atkakliai brukamoms kitų šalių šventėms – Valentino, šv. Patriko, Helouvyno, Padėkos ir kt. Kartu tai ir papildomas stimulas keistis draugystės ir pažintiniais vizitais su kitų šalių mokyklomis. Labai gerai, kai mokyklų renginiai perauga į bendruomenės šventę.

Etninės kultūros globos tarybos veiksmai:

1. Dalyvauta darbo grupėje rengiant Etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje koncepciją (Bronė Stundžienė, Libertas Klimka, koordinatore Ona Verseckienė). Koncepciją recenzavo prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė ir prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas. Koncepcijos projektas įteiktas Švietimo ir mokslo ministerijai.

2. Dalyvaujama Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos nacionalinės koordinavimo tarybos darbe (Libertas Klimka, Irena Seliukaitė).

Rokiškio lopšelio-darželio auklėtinis – „Lino simfonijos“ dalyvis

Juozas Krajinio nuotr.

Tarybos laikinųjų ekspertų grupių posėdžiai

2006 m. įvyko du Laikinosios švietimo ir mokslo ekspertų grupės ir vienas Laikinosios tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ekspertų grupės posėdis.

Laikinosios švietimo ir mokslo ekspertų grupės kovo 6 d. posėdyje kalbėta apie Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos projektą, Švietimo ir mokslo ministerijai parengtą įgyvendinant Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. liepos 15 d. nutarimą Nr. IX-2382 „Dėl ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo plano patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 115-4287), bei diskutuota, kokias pastabas ir siūlymus dėl šios programos pateikti Lietuvos Respublikos Seimui. Taip pat užsibrėžta iš esmės panagrinėti Mokslo ir studijų institucijų mokslinės produkcijos formaliojo vertinimo metodikos projektą, kuris 2006 m. kovo 1 d. pristatytas Švietimo ir mokslo ministerijoje. Nuo šio posėdžio į laikinosios švietimo ir mokslo grupės darbą įsitraukė ir naujasis Tarybos narys Alfonsas Motuzas.

Antrasis šios grupės posėdis įvyko lapkričio 27 d. Jame svarstytas prof. Irenos Reginos Merkienės parengtas raštas „Dėl aukštųjų mokyklų absolventų lietuvių

tradicinės kultūros praktinių žinių“, kuriuo siekiama, kad aukštosiose mokyklose būtų išlaikytas ir sustiprintas etnologijos dėstymas. Parengtam raštui iš esmės buvo pritarta, tačiau galutinis jo parengimas atidėtas, kol nusistovės nuomonė dėl šio rašto turinio ir adresatų.

Laikinoji tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ekspertų grupė kovo 21 d. tarėsi dėl Vilniuje vykstančios šv. Kazimiero (Kaziuko) mugės puoselėjimo strategijos, aptarė galimybę įsteigti organizacinę šios šventės komitetą, sudarytą iš istorikų, etnokultūros specialistų, renginio organizatorių, tautodailininkų, amatininkų, dailininkų, dvasininkų. Numatytos šios komiteto funkcijos: sudaryti mugės plėtros strateginę programą, patarti organizatoriams dėl istorinių tradicijų tęstinumo bei sklaidos, rūpintis kitais šv. Kazimiero istorinės mugės tradicijų išsaugojimo ir populiarinimo klausimais. Ekspertų grupės siūlymai pateikti Vilniaus miesto savivaldybės tarybos Kultūros, švietimo, sporto ir jaunimo reikalų komitetui. Į šios laikinosios ekspertų grupės darbą įsitraukė ir Irena Seliukaitė.

Kaziuko mugė Vilniuje. Meistrų eiseną su amatų cechų vėliavomis

Regioninių tarybų veikla

Aukštaitija

Aukštaitijos regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba) 2006 metais dirbo aktyviau ir išties gali pasidžiaugti nuveiktais darbais: Aukštaitija jau turi Lietuvos prezidento patvirtintus heraldinius ženklus – herbą ir vėliavą; suformuota naujos sudėties Regioninė taryba; parengtas ir išleistas leidinys „Aukštaičių tapatumo paieška“, pagaminti suvenyriniai Aukštaitijos ženklai.

Regioninės tarybos posėdžiai

Per ataskaitinį laikotarpį surengti 4 posėdžiai.

Kovo 17 d. posėdyje, kuris įvyko Panevėžyje, apsvarstytas 2006 m. veiklos planas, Regioninės tarybos darbo reglamentas, aptarti etninės kultūros prioritetai bei Aukštaitijos heraldinių ženklų – herbo ir vėliavos – kūrimo eiga. Posėdyje patvirtinti šie svarbiausi 2006 metų veiklos prioritetai:

1. Užtikrinti Aukštaitijos etninio savitumo išsaugojimą, sukuriant regiono heraldinius ženklus.
2. Rūpintis Etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimu regione.
3. Siekti, kad etninė kultūra būtų labiau integruota į švietimo ir ugdymo sistemą.
4. Rūpintis etninės kultūros sklaida: skleisti informaciją apie krašto etninę kultūrą per įvairias žiniasklaidos priemones, leidinius.

Posėdyje nuspręsta inicijuoti viešą diskusiją dėl Aukštaitijos heraldinių ženklų. Regioninės tarybos pirmininkės pavaduotojas Jonas Vaiškūnas buvo įpareigotas organizuoti diskusiją apie kuriamus heraldinius ženklus Utenos apskrityje, o Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistė Aukštaitijos regionui Vitalija Vasiliauskaitė – Panevėžio ir kt. apskrityse. Posėdyje priimtas Regioninės tarybos viešas kreipimasis į VšĮ „Centriniai interneto vartai“ dėl 2006 m. išleisto leidinio „Aukštaitija: žemėlapiai, lankytinos vietos, poilsis ir pramogos“ faktinių netikslumų bei kalbos klaidų.

Spalio 6 d. surengtas posėdis Ukmergėje. Jame susipažinta su etninės kultūros plėtra Ukmergės rajone, padėkota už darbą buvusiems Regioninės tarybos nariams, susipažinta su naujos sudėties Regioninės tarybos nariais, apsvarstytas Etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimas Aukštaitijoje. Tarybos nariai buvo supažindinti su LR Valstybinės kultūros paveldo komisijos bei Etninės kultūros globos tarybos parengta pažyma apie Aukštaitijos etnografinius kaimus. Įgyvendinant Etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą Aukštaitijoje, kiek aktyviau dirbo „Žiemgalos“ draugija, išleidusi knygelę „Sodyba ir tradicija“, Švenčionių Nalšios muziejus, išleidęs leidinį apie Kretuonių etnografinį kaimą „Kretuonys“. Regioninė taryba padėjo Aukštaitijos nacionalinio parko direktorijai parengti projektą „Gyvenamojo namo genezė Rytų Aukštaitijoje nuo XIX a. iki XXI a.“ bei prisidėjo prie jo įgyvendinimo: nariai ir ekspertai dalyvavo ekspedicijoje, kurios medžiagą apibendrino gruodžio 12–13 d. Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos sureng-

tame seminare „Kultūros paveldo apsaugos problemos: tradiciniai statiniai valstybiniuose parkuose – apskaita, apsaugos organizavimas ir propagavimas“. Ekspedicijos, skirtos tradicinės architektūros fiksavimui, buvo surengtos Biržų (rugpjūčio mėn.), Kėdainių, Panevėžio (rugpjūčio, rugsėjo mėn.), Ignalinos, Švenčionių, Utenos (lapkričio mėn.) rajonuose. Buvusi Regioninės tarybos narė V. Stanevičienė akcentavo, kad etnografiniai kaimai Švenčionių rajone nyksta labai sparčiai – senos sodybos parduodamos, tradicinės sodybas imasi saugoti tik vienas kitas susipratęs savininkas. Posėdyje buvo nutarta pradėti rengti tradicinės architektūros statybos rekomendacijas; taip pat nutarta, kad įstaigos, besirūpinančios kultūros paveldu, turėtų aktyviau tyrinėti tradicinę medinę architektūrą. Regioninės tarybos nariai buvo supažindinti su LR Seimo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. X-818 patvirtinta Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programa bei edukacinių projektų finansavimo galimybėmis. Pirmininkė Liudvika Trasykytė supažindino su ES struktūrinių fondų parama turizmo plėtrai, ypač projektui „Aukštaitijos nacionalinis žiedas“, kuris apima Molėtų, Utenos, Anykščių, Ignalinos, Zarasų, iš dalies Švenčionių ir Širvintų (Kernavė) rajonus.

Lapkričio 9 d. posėdyje, kuris vyko Panevėžyje, svarstyta etninės kultūros darbuotojų rajonuose situacija, iškelta specialistų trūkumo problema, aptartos etninės kultūros specialistų etatų įsteigimo galimybės savivaldybėse, aptarta rėmėjų lešų panaudojimo strategija 2007 m., taip pat išsiaiškintos tradicinių amatų centru kūrimo regione galimybės.

Regioninės tarybos nariai dalyvavo Panevėžyje surengtoje Lietuvos mokslų akademijos dienų diskusijoje „Regiono kultūra globaliniame pasaulyje: etninės kultūros oazė, globalios kultūros provincija ar integrali dalis?“ bei Panevėžio miesto savivaldybėje surengtose iškilmėse Aukštaitijos vėliavų įteikimo visiems Aukštaitijos rajonų savivaldybių merams proga.

Gruodžio 4 d. Panevėžyje Regioninė taryba kartu su Etninės kultūros globos taryba surengė ataskaitinį posėdį. Jame buvo išklaudyta pasibaigusios kadencijos Regioninės tarybos ir jos pirmininkės ataskaita. Ataskaita buvo plačiai diskutuota ir vienbalsiai priimta. Posėdyje svarstyta Aukštaitijos (didžiausio regioninio struktūrinio vieneto) regioninės tarybos suskirstymo į subregionus galimybė. Nutarta šį klausimą gerai išdiskutuoti, kol kas nedaryti jokių sprendimų. Posėdyje surengti Regioninės tarybos pirmininko rinkimai. Trečią kadenciją Regioninei tarybai liko vadovauti Liudvika Trasykytė. Po posėdžio Etninės kultūros globos tarybos ir Regioninės tarybos nariai buvo

pakviesti į Panevėžio bendruomenių rūmų surengtą renginį „Tradicijos ir papročiai XXI amžiuje“.

Regioninio savitumo puoselėjimas ir etninės kultūros sklaida

2006 metais Regioninė taryba intensyviai bendradarbiavo su Heraldikos komisija, jos pirmininku dr. Edmundu Rimša dėl Aukštaitijos vėliavos ir herbo sukūrimo: rinko istorinę medžiagą, konsultavosi su heraldikos specialistais, dailininkais, visuomenės atstovais, dalyvavo šešiuose Heraldikos komisijos posėdžiuose. Taip pat organizavo viešą diskusiją dėl Aukštaitijos regiono heraldinių ženklų, išplatino informaciją regioninėje ir respublikinėje televizijoje, parengė straipsnį ir išsiuntinėjo Aukštaitijos rajoniniams laikraščiams („Utenos apskrities žinios“, „Utenis“, „Utenos diena“, „Anykšta“, „Naujienos“ (Jonavos r.), „Kaišiadorių aidai“, „Kėdainių garsas“, „Auksinė varpa“ (Pakruojo r.), „Sidabrės laikraštis“ (Joniškis), „Naujoji vaga“ (Ignalina), „Gimtoji žemė“ (Ukmergė), „Švenčionių kraštas“, „Zarasų kraštas“, „Molėtų žinios“, „Širvintų kraštas“, „Mūsų kraštas“ (Radviliškis), „Biržiečių žodis“, „Gimtas Rokiškis“, „Kupiškėnų mintys“, „Panevėžio rytas“, „Naujos tėviškės žinios“ (Kauno r.)), paskelbė diskusiją Aukštaitijos informaciniame interneto puslapyje www.aina.lt bei internetinėje svetainėje www.delfi.lt. Sulaukta per 40 atsiliepimų. Diskusija apibendrinta laikraštyje „Ūkininko patarėjas“ (2006, Nr. 128; 132).

Kuriant ir populiarinant Aukštaitijos heraldinius ženklus, Regioninė taryba bendradarbiavo su Panevėžio miesto savivaldybe, kuri parėmė Aukštaitijos vėliavos kūrimą ir pagaminimą. Lapkričio 9 d. vėliavos buvo iškilmingai įteiktos visų regiono savivaldybių merams. Taip pat pagamintos lauko vėliavos visoms Panevėžio miesto mokykloms, suvenyrinės stalo vėliavėlės, knygų žymekliai, padėkos raštai.

Konferencijoje „Aukštaičių tapatumo paieškos“ Regioninė taryba atkreipė dėmesį į spartų smailiadugnių dubenuotų akmenų, kadaise buvusių išskirtiniu Aukštaitijos regiono reiškiniu, nykimą. Pradėta tokių paminklų, esančių Panevėžio apskrities autentiškose vietose, privačiose kolekcijose, muziejuose, registracija ir katalogo rengimas. 2006 m. balandžio mėn. šios medžiagos pagrindu buvo surengta paroda Panevėžio kraštotyros muziejuje, parodos atidaryme dalyvavo dr. Vykintas Vaitkevičius.

Regioninė taryba, atsiliepdama į nevyriausybinių organizacijų iniciatyvą, prisidėjo prie Mindaugo karūnavimo dienos šventės ant Latavėnų piliakalnio (Anykščių r., organizavo Skautų organizacija bei VŠĮ „Aukštaitijos siaurasis geležinkelis“), Baltų vienybės dienos paminėjimo ant Bakainių piliakalnio (Kėdainių r., organizavo Žygeivių bei Romuvos sąjungų Panevėžio skyriai).

Vienas svarbiausių praėjusių metų uždavinių – aukštaičių etninės kultūros propagavimas. Regioninė taryba parengė, o „Žiemgalos“ leidykla išleido leidinį „Aukštaičių tapatumo paieškos“. Balandžio mėnesį įvyko šios knygos pristatymas.

Amatų diena Tetirvinių kaime, Pasvalio r.

2006 m. Regioninė taryba ir toliau bendradarbiavo su laikraščiu „Ūkininko patarėjas“: parengė straipsnius apie heraldiką, aguonos mitologemos aiškinimą, tradicinę aukštaitišką sodybą.

Regioninė taryba, bendradarbiaudama su Lietuvos nacionalinės televizijos informacinės laidos „Panorama“ žurnaliste Aukštaitijos regionui Zina Paškevičiene, padėjo parengti reportažus apie Velykas ir Sekmines Aukštaitijoje; inicijavo ir kartu su UAB „Aukštaitijos televizija“ parengė projektą Lietuvos spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui dėl etninių laidų ciklo „Etnos“ atnaujinimo.

Lapkričio mėn. Regioninės tarybos pirmininkė Liudvika Trasykytė ir sekretoriato specialistė Aukštaitijos regionui Vitalija Vasiliauskaitė dalyvavo žurnalo „Liaudies kultūra“ surengtoje diskusijoje apie Regioninių tarybų veiklą. Dažnai spaudoje etninės kultūros klausimais rašė Regioninės tarybos nariai Regina Lukminienė („Šiaurės Atėnai“), Jonas Vaiškūnas („Liaudies kultūra“, internetinėje svetainėje www.delfi.lt).

Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimas

Regioninės tarybos iniciatyva 2006 m. spalio 28 d. Anykščiuose kartu su Utenos apskrities viršininke Angele Kaušyliene bei Kultūros, sporto ir turizmo skyriaus vedėja Vyda Krasauskiene aptartas etninės kultūros projektų finansavimas iš Utenos apskrities kultūros plėtrai skirtų lėšų bei Utenos apskrities tradicinių romanų festivalio „Aukštaitijos žiedynai“ organizavimas.

Regioninė taryba pateikė redakcines Panevėžio apskrities Kultūros ir meno tarybos darbo reglamento pataisas; kartu su Panevėžio apskrities kultūros ir meno taryba analizavo apskrities administracijai pateiktus etninės kultūros projektus; atkreipė dėmesį į didesnę autentiškų krašto tradicijų akcentavimą renginiuose, leidybinių projektų svarbą.

Parengtas etninės kultūros prioritetų sąrašas, kuris yra rekomendacinio pobūdžio svarstant etninės kultūros finansavimo projektus savivaldybėse.

Kovo–balandžio mėn. Regioninė taryba dalyvavo rengiant Panevėžio miesto etninės kultūros plėtros programą. Bendradarbiavo su Panevėžio miesto ir rajono savivaldybėmis rengiant etninio pobūdžio šventes: miesto gimtadieniui skirta amatų šventė „Senoji Ukmergės gatvė“, respublikinis moterų armonikininkių festivalis „Petronės armonika“ ir kt.

Bendradarbiaudama su Panevėžio kolegija, Regioninė taryba užsakė ir pradėjo vykdyti mokslinį taikomąjį tyrimą „Inovacijų ir tradiciškumo santykis šiuolaikinėje regiono tautodailėje“.

Stengdamasi atgaivinti krašto audimo tradicijas, Regioninė taryba inicijavo, padėjo parengti bei įgyvendinti Kupiškio muziejaus edukacinį projektą „Audimo raštuose atgyja praeitis“. Projekto metu pristatyti geriausi su audimu ir lino susiję darbai iš Biržų, Rokiškio, Panevėžio miesto bei rajono, supažindinta su garsiausiomis regiono audėjomis, išleistas bukletas. Prisdėdamas prie audimo

tradicijų savo krašte atgaivinimo, Kupiškio meras Leonas Apšega pažadėjo įsteigti edukacinę audimo klasę Kupiškio verslo ir technologijų mokykloje arba etnografiniame muziejuje. Įgyvendinant šį projektą Regioninė taryba kartu su Panevėžio apskrities turizmo informacijos centru parengė turistinį maršrutą „Lino kelias“.

Miežiškių seniūnijos (Panevėžio r.) kultūros centrui Regioninė taryba padėjo parengti ir įgyvendinti projektą „Duonos šventė“ – parengtas leidinėlis „Visur duona su pluta“, o Panevėžio kraštotyros muziejui – projektą „Regiono kultūros paveldo ir etninės kultūros puoselėjimas ir sklaida“. Įgyvendinant pastarąjį projektą buvo surengti du seminarai: „Vaikai – liaudies kūrybos atlikėjai“ (lapkričio 8 d., dalyvavo daugiau kaip 90 švietimo bei kultūros įstaigų specialistų, susijusių su vaikų etniniu ugdymu, iš Anykščių, Biržų, Kupiškio, Pasvalio, Rokiškio, Kėdainių, Ukmergės, Utenos, Panevėžio rajonų ir Panevėžio miesto); „Būties ratu“ (gruodžio 15 d., dalyvavo per 30 kultūros įstaigų darbuotojų, folkloro kolektyvų vadovų iš Anykščių, Pasvalio, Rokiškio, Kėdainių, Ukmergės, Panevėžio rajonų ir Panevėžio miesto).

Skatindama edukacinius projektus, Regioninė taryba Panevėžio kraštotyros muziejui padėjo parengti ir įgyvendinti projektą – elektroninę knygą „Velykos Šiaurės ir Vidurio Aukštaitijoje“. Knyga bus išplatinta visose Panevėžio apskrities rajonų švietimo ir kultūros įstaigose.

Per 2006 m. į Regioninę tarybą kreipėsi 31 pareiškėjas dėl pagalbos rengiant etninės kultūros projektus. Jiems buvo pateiktos 26 rekomendacijos. Rekomenduoti projektai buvo platesnio pobūdžio, atspindintys Aukštaitijos etninį paveldą arba gyvosios tradicijos plėtojimą.

Regioninės tarybos pirmininkė Liudvika Trasykytė aptarė Aukštaitijos etninės kultūros plėtros problemas su Panevėžio miesto, Pakruojo, Kaišiadorių, Švenčionių, Anykščių, Širvintų, Pasvalio, Kėdainių, Radviliškio, Ukmergės rajonų savivaldybių merais, nuolat palaikė ryšius su Aukštaitijos regione išrinktais Seimo nariais.

Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimas

Regioninė taryba Aukštaitijos nacionalinio parko direkcijai padėjo parengti ir įgyvendinti projektą „Gyvenamojo namo genezė Rytų Aukštaitijoje nuo XIX a. iki XXI a.“; šiam parkui rekomendavo etnoarchitektūrinių naujos statybos reglamento parko teritorijoje kūrėjus. Lapkričio mėnesį vykusios ekspedicijos Aukštaitijos nacionaliniame parke metu Regioninės tarybos nariai ir ekspertai analizavo etnoarchitektūros būklę parko kaimuose. Ekspedicijos rezultatai apibendrinti gruodžio 12–13 d. Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos surengtame seminare Rumšiškėse.

2006 m. etnoarchitektūrinės ekspedicijos vyko Biržų (Žiemgalos draugija), Kėdainių ir Panevėžio rajonuose (KTU Architektūros ir statybos institutas bei Kėdainių krašto muziejus). 2006 m. leidinius apie tradicinę architektūrą išleido „Žiemgalos“ leidykla, Švenčionių Nalšios muziejus.

Regioninė taryba neįgyvendino 2006 metų veiklos plane numatytos etnografinių kaimų ekspertizės regione, nes neturėjo lėšų ekspertinėms išvadoms parengti (išlaidos kelionėms į 22 regiono etnografinius kaimus, fotofiksacijos priemonėms įsigyti, ekspertų autorinėms sutartims). Birželio mėn. ekspertines išvadas apie situaciją keturiolikoje Aukštaitijos etnografinių kaimų pateikė Valstybinės kultūros paveldo komisijos ir Etninės kultūros globos tarybos ekspertai.

Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos įgyvendinimas

Igyvendindama šią programą, Regioninė taryba atkreipė dėmesį į edukacinius projektus bei jų finansavimo galimybes. Rugsėjo mėn. domėjosi VšĮ „Tautinė mokykla“ (Ukmergės r.) veikla, jos rengiamomis etninio pobūdžio vasaros stovyklomis bei konstatavo nepakankamą vasaros stovyklos vadovų profesinę kompetenciją.

Rugsėjo mėn. buvo aplankyta Kėdainių rajono Surviliškio Vinco Svirskio pagrindinė mokykla, domėtasi, kaip šioje mokykloje puoselėjamos etninės kultūros tradicijos. Šioje mokykloje buvo pastebėta aktyviai ir kryptingai dirbanti mokytoja – V. Šileikienė.

Vidutinės gatvinis kaimas, Švenčionių r.

Liberto Klimkos nuotr.

Pastabos ir rekomendacijos

Etninės kultūros plėtros problemos sunkiai sprendžiamos švietimo sistemoje, nes iškyla problemų savivaldybėse derinant dviejų tarnybų – kultūros ir švietimo skyrių – veiklą. Šiai problemai spręsti rekomenduotina kiekvienoje savivaldybėje turėti Etninės kultūros plėtros programą.

Siekdama užtikrinti veiklos koordinavimą Aukštaitijos regione, Regioninė taryba rekomenduoja visose savivaldybėse įsteigti etninės kultūros specialisto etatą.

Regioninei tarybai sudėtinga plėtoti pilnavertę veiklą dėl lėšų stokos.

Liudvika Trasykytė,
Aukštaitijos regioninės etninės
kultūros globos tarybos pirmininkė

Vitalija Vasiliauskaitė,
Etninės kultūros globos tarybos
sekretoriato specialistė Aukštaitijos regionui

Dzūkija

Dzūkijos regioninės etninės kultūros globos tarybos (toliau – Regioninė taryba) veikla 2006 metais buvo orientuota į Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimą. Regioninė taryba siekė įgyvendinti savo uždavinius: padėti formuoti ir įgyvendinti etninės kultūros politiką, teikti ekspertines išvadas etninės kultūros globos ir politikos klausimais, puoselėti regioninį savitumą.

Etninės kultūros politikos formavimas ir įgyvendinimas

2006 m. įvyko trys Regioninės tarybos posėdžiai, kurie surengti skirtingose Dzūkijos regiono vietose, todėl tarybos nariai turėjo galimybę geriau susipažinti su etninės kultūros plėtros politikos įgyvendinimo pasiekimais ir problemomis skirtingose vietose. Posėdžiuose dalyvavo ne tik Regioninės tarybos nariai, bet ir kviestiniai etninės kultūros specialistai, kurie supažindino su Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimo Dzūkijos regione problemomis.

Kovo 28 d. posėdyje, vykusiame V. Krėvės muziejuje, buvo aptarti mažai žinomi V. Krėvės gyvenimo fragmentai, jo pastangos puoselėjant lietuvių ir atgaunant Lietuvai Klaipėdos kraštą. Susipažinta su muziejaus ekspozicijomis. Pažymėta, jog V. Krėvė buvo vienas pirmųjų Dzūkijos tautosakos rinkėjų bei leidėjų, kuris literatūros ir mokslo priemonėmis kryptingai propagavo šio Dainavos krašto etnokultūrą.

Rugsėjo 23 d. posėdyje, vykusiame Dzūkijos nacionalinio parko Rudnelės kaime, diskutuota su Dzūkijos nacionalinio parko administracijos ir kaimo bendruomenės atstovais dėl senosios kaimo architektūros išsaugojimo. Buvo apžiūrėtos sodybos, aptartos problemos, išskylančios pritaikant senus statinius naujiems poreikiams, taip pat gyventojų bendradarbiavimo su teritorijas prižiūrinčiomis organizacijomis galimybės. Aplankyti kiti Dzūkijos paminklosauginiai kaimai. Posėdžio metu aptartos ne tik saugomų kaimų, bet ir atskirų senų, charakteringų Dzūkijai sodybų išsaugojimo problemos. Tačiau ir toliau lieka neišspręsti esminiai klausimai dėl informacinių priemonių kaimų gyventojams apie paminklosauginius statinius, jų rekonstravimą ir priežiūrą, išlaidų gyventojams, kurie globoja tokius pastatus, kompensavimo tvarkos.

Gruodžio 14 d. Regioninės tarybos posėdyje buvo išklaudyta pirmininko Vygando Čapliko ataskaita. Posėdis vyko Karoliniškių seniūnijoje, Vilniuje. Naujos sudėties Regioninė taryba aptarė 2007 veiklos plano gaires.

Regioninė taryba organizavo susitikimus su Alytaus miesto savivaldybės administracijos direktoriumi Feliksu Džiautu dėl paveldo išsaugojimo mieste. Buvo priimti sprendimai dėl atstatomo Nemuno gatvės grindinio, senosios Alytaus architektūros statinių pažymėjimo bei Alytaus piliakalnio prieigų tvarkymo darbų.

Pasitarimuose su Alytaus miesto savivaldybės atstovais darbuotojais nagrinėtos Alytaus dailiųjų amatų mokyklos plėtros galimybės. Savivaldybės administracijos pozicija ir nenoras skirti daugiau dėmesio vieninteliai tokio tipo mokyklai Lietuvoje kelia susirūpinimą.

Lapkričio mėn. su Alytaus apskrities viršininko pavaduotoja Ona Balevičiūte ir Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Alytaus teritorinio padalinio vedėju Vytautu Kolesnikovu bei specialistais aptartos galimybės bendromis jėgomis ieškoti sprendimų dėl: paminklosaugos administravimo; specialistų, dirbančių savivaldybėse, kvalifikacijos kėlimo; savivaldybių santykių su paminklų savininkais; etninei kultūrai skirtų neformalaus ugdymo valandų; informacijos kaupimo ir sklaidos apie Dzūkijos krašto etninę kultūrą koordinavimo; savivaldybių biudžetuose skiriamų lėšų etninei kultūrai plėtoti geresnių galimybių.

Ekspertinės išvados etninės kultūros globos ir politikos klausimais

Regioninės tarybos iniciatyva vyko konsultacijos su Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyriaus pirmininke Audrone Lampickiene dėl „Dzūkiško suvenyro konkurso“ organizavimo ir konkurso dalyvių atrankos kriterijų nustatymo. Aptartos rėmėjų bei verslininkų bendradarbiavimo su kūrėjais galimybės. Susitikimų metu buvo diskutuojama su Druskininkų, Alytaus miesto ir rajono

Dzūkiško suvenyro konkursas

Arvydo Švirnickio nuotr.

savivaldybių administracijų atstovais dėl galimybių dalyvauti vertinant autorių darbus ir teikti meistrams tinkamų suvenyrų gamybos užsakymus. Regioninės tarybos narių nuomone, reikėtų glaudžiau dirbti su savivaldybių administracijomis siekiant savo kraštą reprezentuoti būdingais suvenyrais ar meno kūriniais.

Buvo teikiamos konsultacijos Alytaus dailių amatų mokyklos medžio drožėjams ir keramikams, kalviams, kuriantiems simpoziumų metu, meistrams, besiruošiantiems dalyvauti suvenyro konkurse bei Dzūkiją reprezentuojančiose parodose. Alytaus r. Makniūnų ir Alytaus m. A. Ramanausko–Vanago vidurinėse mokyklose diskutuota apie muziejų mokyklose perspektyvas ir edukacinius užsiėmimus savuose ir centriniuose (didesnių miestų su turtingesne ekspozicija) muziejuose. Vyko susitikimai su Alytaus apskrities etninės kultūros specialistais, kurių metu buvo svarstoma informacijos apie etninę kultūrą sklaidos galimybės, specialistų kvalifikacijos kėlimo perspektyvos, lėšų poreikis projektams įgyvendinti.

Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimas

Siekiant šios programos numatytų tikslų, buvo renkama informacija apie regione dirbančius amatininkus, liaudies meistrus, folkloro puoselėtojus. Aiškintasi, ar regiono savivaldybėse yra atsakingi specialistai už etninės kultūros plėtrą, ar savivaldybių biudžetuose numatytos lėšos etninės kultūros projektams remti.

Regioninės tarybos posėdis Rudnelės kaime

Arvydo Švirmicko nuotr.

Daugelis Dzūkijos regiono savivaldybių savo biudžetuose nėra numačiusios lėšų etninės kultūros projektų finansavimui, o tai neskatina įdomių ir kokybiškų etninės kultūros projektų kūrimo. Be to, nustatyta, kad, skiriant lėšas renginių organizavimui, etninė kultūra neišskiriama kaip prioritetinga kultūros sritis.

Siekiant įtraukti į etninės kultūros plėtros darbą naujus žmones, pradedama formuoti Alytaus rajono jaunimo etninės kultūros globos taryba.

Regioninio savitumo puoselėjimas

Puoselėjant regioninį savitumą, svarbu surinkti kuo daugiau informacijos apie Dzūkijoje gyvenančius ir dirbančius amatininkus bei liaudies meistrus. Nagrinėtos galimybės kaip padėti meistrams ir amatininkams kurti dirbtuves ar parduotuves labiausiai turistų lankomose vietose. Amatų centrų klausimas Regioninės tarybos posėdžiuose bus tęsiamas ir konkretizuojamas atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjungos paramai labai svarbūs šios srities žmogiškieji išteklių, žaliavų šaltiniai ir istorinė tradicija. Didžiausias dėmesys turėtų būti skirtas Alytaus dailių amatų mokyklai. Tradicinių amatų kaimo ar centro įkūrimas Alytaus mieste sukurtų prielaidas mokyklos absolventams toliau sėkmingai tęsti amatą. Miestas taptų regiono tradicinių amatų centru. Miesto strateginiame plane numatyta tokio centro kūrimo galimybė, bet 2007 metų miesto biudžete nėra numatyta lėšų. Regioninė taryba turi toliau siekti, kad būtų įsteigtas Tradicinių amatų centras Alytuje.

Ieškant regiono išskirtinumo, antrą kartą organizuotas „Dzūkiško suvenyro konkursas“. Konkurso organizavo Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyrius. Regioninė taryba teikė konsultacijas rengiant vertinimo ir atrankos kriterijus.

Atskiruose Dzūkijos rajonuose kuriasi nauji etnografiniai ansambliai, organizuojamos tautodailės parodos bei liaudies meistrų seminarai.

Pastebėjimai dėl Regioninės tarybos veiklos

Naujos sudėties Regioninė taryba sudaryta iš savivaldybių ir visuomeninių organizacijų delegaluotų žmonių. Sunku tikėtis, kad Regioninės tarybos darbas taps konkretesnis, jei neskiriama tam lėšų. Mažai tikėtina, kad savivaldybių delegaluoti Regioninės tarybos nariai į savo darbo planus įtrauks numatytus Regioninės tarybos veiklos darbus. Visuomeninių organizacijų atstovai paprastai dirba tuos darbus, kurie būdingi jų organizacijai. Kita vertus, savivaldybėse gali atsirasti tam tikri poslinkiai, priklausomai nuo Regioninės tarybos nario aktyvumo ir galimybių įtakoti savivaldybės veiklos procesus, aktyviau įgyvendinant LR Vyriausybės patvirtintas programas. Kadangi Regioninės tarybos pirmininkas dirba visuomeniniais pagrindais, suplanuotus Regioninės tarybos darbus turi įgyvendinti sekretoriato specialistas regionui. Regioninės tarybos pirmininkas galėtų būti etatinis darbuotojas arba bent jau būtų skiriamos lėšos pirmininko komandiruotėms

regione, kanceliariinėms išlaidoms ir telefoniniams pokalbiams apmokėti. Specialistai regionams privalėtų turėti aukštesnį statusą.

Ši ataskaita neatspindi Dzūkijos regioninės etninės kultūros globos tarybos atskirų narių indėlio dirbant etninės kultūros srityje. Pažymėtina, kad daugelis buvusios kadencijos Regioninės tarybos narių aktyviai dirbo savo srityse ir pasiekė gerų rezultatų.

Vygandas Čaplikas,
Dzūkijos regioninės etninės kultūros globos tarybos pirmininkas

Arvydas Švirmickas,
Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistas Dzūkijos regionui

Šeimų stovykla Druskininkuose

Ingridos Griniūtės nuotr.

Mažoji Lietuva

2006 metais Mažosios Lietuvos regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba) siekė įgyvendinti pagrindinį tikslą – daryti įtaką visapusiškai etninės kultūros plėtotei Mažojoje Lietuvoje, kuri laiduotų regiono savitumo išsaugojimą, tautinį tapatumą ir savimone. Regioninė taryba siekė, kad būtų išsaugotas buvusių vietos gyventojų, kurių susiklosčius istorinėms aplinkybėms išliko nedaug, etninis paveldas, gerbiami ir įamžinami krašto kultūrai nusipelnę žmonės, puoselėjamos tradicijos.

Regioninės tarybos posėdžiai ir pasitarimai

Vasario 20 d. posėdis įvyko Šilutės muziejuje – Hugo Šojaus dvare. Regioninė taryba patvirtino 2006 metų darbo planą. Nijolė Sliužinskienė siūlė išanalizuoti regione esančių valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų, dirbančių etninės kultūros kryptimi, veiklą. Regina Jokubaitytė pristatė projektą „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“, kuris įgyvendins Regioninės tarybos prioritetą – jaunosios kartos pilietiškumo ir tautiškumo ugdymą. Roza Šikšniienė ir Skirmantė Paplauskienė siūlė Regioninei tarybai viešai kelti problemą dėl netinkamos urbanistinio paveldo renovacijos bei privatizacijos regione. Regioninės tarybos pirmininkė Genovaitė Kimbrienė siūlė Regioninei tarybai kartu su nevyriausybiniomis organizacijomis surengti kulinarinio paveldo konkursą.

Birželio 12 d. vyko išplėstinis Regioninės tarybos posėdis, kuriame dalyvavo Šilutės rajono ir Pagėgių

Klaipėdos krašto tautinio kostiumo pristatymas festivalyje „Parbėg laivelis“ (2006 m. liepos 6-9 d.d.)

savivaldybių Švietimo skyrių vyriausieji specialistai Vita Kubaitienė ir Gediminas Kačiulis. Jie supažindino su esama etninės kultūros padėtimi mokyklose. Šių savivaldybių mokyklose etninė kultūra ugdoma tik popamokinėje veikloje. Posėdyje taip pat dalyvavo Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos nariai, pirmininkas Aleksas Bartnikas bei Karaliaučiaus krašto lietuvių bendruomenės pirmininkas Sigitas Šamborskis, kuris apibūdino šiandieninę lietuvių padėtį Karaliaučiaus krašte. Ragainės mokyklos mokytojas Juozas Glinskis teigė, kad bendradarbiavimas su Lietuvos mokyklomis padeda geriau įsisavinti žinias ir kalbą. Didelė problema ta, kad lietuviai Karaliaučiaus krašte neturi galimybės skaityti lietuviškų laikraščių, klausyti radijo. Lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas A. Bartnikas informavo, kad Karaliaučiaus krašte yra 24 mokyklos ir viena darželio grupė Tilžėje, kur mokoma lietuvių kalbos. Apie 80% kaimų gyventojų – lietuviai. Tačiau daugėja mišrių šeimų, kur nebekalbama lietuviškai. Nuspręsta surengti pasitarimą su Mažosios Lietuvos regiono savivaldybėmis ir numatyti bendradarbiavimą su Karaliaučiaus krašto lietuvių bendruomenėmis švietimo ir kultūros srityse.

Naujos kadencijos Regioninės tarybos nariai į pirmąjį posėdį rinkosi gruodžio 15 d. Jame dalyvavo Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas Libertas Klimka. Posėdyje buvo numatytos Regioninės tarybos veiklos kryptys:

1. Stabdyti Mažajai Lietuvai būdingo kraštovaizdžio naikinimą (raunami pakelių medžiai ne tik šalia pagrindinių kelių, bet ir kaimuose, kur eismas tikrai nėra intensyvus. Šiai minčiai, kad reikia išlaikyti kelių apželdinimo tradicijas, pritarė Tarybos pirmininkas L. Klimka).
2. Siekti, kad statiniai, turintys išliekamąją vertę (pvz., vienintelė išlikusi nuo Prūsų laikų kalvė Klaipėdoje), būtų įtraukti į Kultūros vertybių registrą.
3. Kreiptis į informacines priemones dėl penktojo regiono – Mažosios Lietuvos – atskyrimo nuo Žemaitijos (kad tiksli informacija patektų į Lietuvą reprezentuojančius leidinius).
4. Siekti, kad Mažosios Lietuvos regione nebūtų kuriami šiam kraštui nebūdingi vietovardžiai (pvz., naujai statoma gyvenvietė prie Klaipėdos pavadinimu „Roma“ yra buvusio Norkaičių kaimo vietoje).
5. Organizuoti Mažosios Lietuvos regiono pristatymą Vilniuje.

Pasibaigus Regioninės tarybos pirmininkės Genovaitės Kimbrienės kadencijai, įvyko pirmininko rinkimai. Regioninės tarybos pirmininke išrinkta Nijolė Sliužinskienė, pavaduotojomis – Liudmila Burzdžiuvienė, Roza Šikšniienė, Valerija Jankūnaitė.

Spalio 12 d. Tauragės apskrities viršininko administracijoje vyko kultūros darbuotojų pasitarimas „Etninės kultūros padėtis Tauragės apskrities kultūros įstaigose“. Pasitarime dalyvavo Regioninės tarybos nariai Elena Stankevičienė, Regina Jokubaitytė, Alvydas Petras Dumbliauskas. Jie pateikė informaciją apie Pagėgių savivaldybės kultūros įstaigų veiklą. Nutarta, kad Pagėgių savivaldybei reikalingas specialistas, kuris būtų atsakingas už etninę kultūrą. R. Jokubaitytė supažindino su kitų savivaldybių (Klaipėdos, Neringos miestų, Klaipėdos bei Šilutės rajonų), esančių Mažosios Lietuvos regione, kultūros įstaigų veikla etninės kultūros baruose. Jurbarko rajono savivaldybės kultūros skyriaus vyriausioji specialistė etninei kultūrai Regina Kliukienė informavo apie Smalininkų ir Viešvilės kultūros įstaigų darbą.

Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos įgyvendinimas

Regioninė taryba didelį dėmesį skyrė Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. X-818 patvirtintai Ilgalaikiai pilietinio ir tautinio ugdymo programai, kuria, remiantis šiuolaikinėmis švietimo, kultūros, mokslo ir žiniasklaidos galimybėmis, siekiama sukurti palankias sąlygas Lietuvos (tarp jų ir užsienio lietuvių) vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų pilietiniam ir tautiniam ugdymui, visuomenės pilietinei ir tautinei raiškai. Vykdydama šią programą Regioninė taryba bendradarbiavo su regiono (Klaipėdos miesto ir Klaipėdos rajono, Neringos, Šilutės, Pagėgių, Jurbarko rajonų) savivaldybių švietimo skyriais bei mokyklomis.

Regioninė taryba kartu su Šilutės kultūros ir pramogų centru inicijavo, paruošė ir vykdė projektą „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“. Šio projekto uždaviniai: skleisti informaciją apie penktąjį etninį Lietuvos regioną – Mažąją Lietuvą, skatinti jaunimą domėtis savo krašto etninėmis tradicijomis, istorija, žymiais krašto žmonėmis, papročiais, pamario krašto amatais, tarpe, tradiciniais patiekalais. Projekte dalyvavo vyresniųjų klasių mokinių komandos iš Mažosios Lietuvos regiono mokyklų: Nidos vidurinės, Klaipėdos paslaugų ir verslo, Šilutės I gimnazijos, Jurbarko rajono Viešvilės pagrindinės ir Klaipėdos rajono Priekulės pagrindinės mokyklos. Regioninės tarybos nuomone, projektas „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“ pavyko ir turėtų būti tęstinis. Jau paruoštas projektas 2007 metams.

Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimas

Mažojoje Lietuvoje, susiklosčius istorinėms aplinkybėms, beveik nebeliko svarbiausio gyvosios etninės kultūros elemento – jos nešėjų. Regioninė taryba, siekdama išlaikyti esančių pastatų autentiškumą ir statomų naujų pastatų atitikimą regiono tradicijai, kreipėsi į architektus ekspertus, Mažosios Lietuvos regiono architektūros

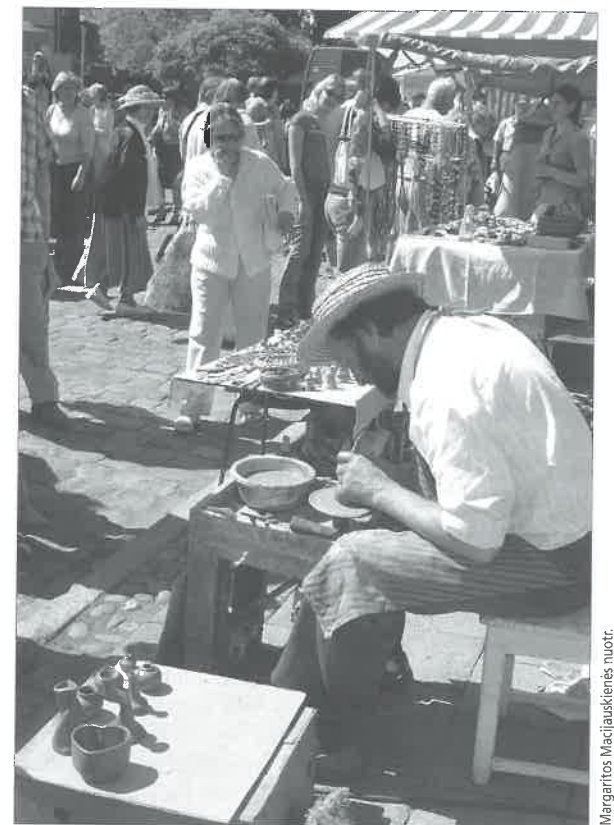
žinovus Mariją ir Martyną Purvinus. Ekspertai sutiko 2007 metais paruošti konkrečią, susistemintą rekomendacinę medžiagą apie regionui būdingus pastatus ir jų puošybos elementus.

Bendradarbiavimas su visuomeninėmis organizacijomis

Užmegztas Regioninės tarybos ryšys su Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacija Tilžėje, lapkričio 11 d. įvyko penktasis Karaliaučiaus krašto vaikų festivalis „Skambėk, lietuviška dainele“. Mažąją Lietuvą atstovavo Šilutės folkloro ansamblis „Verdainė“ ir Klaipėdos miesto „Atžalyno“ gimnazijos vaikų choras.

Kovo 10 d. Regioninės tarybos pirmininkė G. Kimbrienė ir narė R. Jokubaitytė susitiko su Lietuvos ūkininkų draugijos pirmininke Marija Račkaitiene bei Šilutės rajono ūkininkų draugijos skyrių pirmininkėmis. Buvo aptartas kulinarinio paveldo konkurso organizavimas.

Vykdamas projektą „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“ Regioninė taryba bendradarbiavo su Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“, kuri padėjo užmegzti ryšius su Toronto (Kanada) lietuvių išeivių „Mažosios Lietuvos fondu“. Fondas remia Mažosios Lietuvos regiono mokyklas bei projektus vaikams ir jaunimui.

„Klaipėdos jomarkai“ 2006 m. vasarą. Amatinkai ne tik prekiauja, bet ir demonstravo tradicinius amatus

Konsultacijos etninės kultūros klausimais

Regioninės tarybos nariai teikė konsultacijas ir rekomendacijas renginių ir projektų organizatoriams: Šilutės ūkininkų draugijai dėl kulinarijos paveldo projekto, Šilutės rajono Bikavėnų senųjų kaimo tradicijų centrui dėl regioninio liaudies kūrybos perteikimo konkurso „Vario varteliai“, Šilutės viešajai F. Bajoraičio bibliotekai dėl tęstinio projekto „Iškilūs Mažosios Lietuvos žmonės“, Šilutės kultūros ir pramogų centrui dėl miesto šventės „Šilutė – Šilokarčema“. Regioninės tarybos narės Elena Matulionienė ir Regina Jokubaitytė, Lietuvos liaudies kultūros centro pavedimu, konsultavo regiono folkloro ansamblius, kurie ruošiasi 2007 m. Dainų šventei.

Krašto etnokultūrinių tradicijų ir papročių plėtra

Mažosios Lietuvos regione ypač aktuali problema – netinkama urbanistinio paveldo renovacija ir privatizacija. Šią problemą savo straipsniuose aprašė Regioninės tarybos narė Skirmantė Paplauskienė: „Šilutės rajono architektūros paveldo kontrastai: vieni pastatai griūva, kiti keliami naujam gyvenimui“ (paskelbta leidinyje „Etninė kultūra“ 2005“ ir laikraštyje „Šilutės naujienos“). Regioninės tarybos narės Nijolės Sliužinskienės inicijuotos diskusijos su verslininkais apie regioninių tradicijų ir turizmo sąsajų galimybes aprašytos straipsnyje „Regioninės tradicijos ir turizmas“ (paskelbta leidinyje „Etninė kultūra“ 2005“). Jas apibendrino Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centro vyriausioji specialistė Irena Niuniavaitė.

Vienas iš Regioninės tarybos uždavinių – gerbti ir įamžinti kraštui nusipelnčius žmones, istorines datas. Vykdydami šį uždavinį, Regioninės tarybos nariai organizavo ir koordinavo šiuos renginius:

1. Regioninė moksleivių viktorina „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“.
2. Šilutės rajone, Kintuose esančio Vydūno centro projektas „Jubiliejiniai metai. E.V. Berbomui – 220 m.“ (šio iškilus žmogaus dėka turime etnokultūros paveldo unikumu tapusias Kuršmarių vėtrunges – pamario krašto žvejų kaimų ženklus).
3. Šilutės viešosios F. Bajoraičio bibliotekos organizuotas vakaras „Mažosios Lietuvos šviesuolis – Adomas Brakas“ (renginys skirtas visuomenės veikėjo, dailininko A. Brako 120-osioms gimimo metinėms).
4. Gegužės 20 d. Bitėnuose iškiliai paminėtas Martyno Jankaus muziejaus 25-metis.
5. M. Jankaus muziejuje sausio 14 d. vyko renginys „Nuo Tilžės akto iki Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos“ (renginį vedė Regioninės tarybos narė Giedrė Skipitienė, didelis dėmesys skirtas M. Jankaus veiklai, dalyvavo M. Jankaus anūkė Ieva Jankutė);
6. Trejus metus vyko bendras Šilutės rajono, Neringos ir Palangos savivaldybių organizuotas projektas „Pajūriais pamariais“ (įgyvendindami šį projektą, regiono menininkai ir tautodailininkai lankytojams atveria savo dirbtuvių duris, o muziejai ir kitos kultūros įstaigos pristato visuomenei savo programas).

7. Valstybės diena paminėta piliakalnių šventėmis (Šilutės folkloro ansambliai Valstybės šventę paminėjo ant Akmeniškųjų piliakalnio).

8. Du tarptautiniai folkloro festivaliai: birželio 23–25 d. „Tek saulužė ant maračių“ Nidoje ir liepos 6–9 d. „Parbėg laivelis“ Klaipėdoje.

Pastebėjimai dėl Regioninės tarybos veiklos

Regioninė taryba turėtų didesnę dėmesį skirti Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimui. Nepilnai buvo išanalizuota ir koordinuota regiono valstybinių ir nevyriausybinų organizacijų, dirbančių etninės kultūros kryptimi, veikla. Regioninė taryba turėtų daugiau inicijuoti ekspertizę, kurios padėtų atskleisti Mažosios Lietuvos regiono kultūros paveldo išskirtinumą brožuus.

*Genovaitė Kimbrienė,
Mažosios Lietuvos regioninės
etninės kultūros globos tarybos pirmininkė*

*Regina Jokubaitytė,
Etninės kultūros globos tarybos
sekretoriato specialistė Mažosios Lietuvos regionui*

Tautodailininkų Angelės ir Vytauto Raukčių kūryba ir veikla šiame buvo įvertinta prestižine Šilutės rajono premija „Sidabrinė nendrė“. Tautodailininkus sveikina jų vaikai

Suvalkija (Sūduva)

Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba), vykdydama 2006 metų veiklos planą, pagrindinį dėmesį skyrė etnografinio regiono savitumo įtvirtinimui ir išsaugojimui, etninių tradicijų sklaidai.

Etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumo skatinimas

Įgyvendindama šį strateginį tikslą, Regioninė taryba plėtojo tarpinstitucinį bendradarbiavimą su etnografinio krašto savivaldybių kultūros skyriais, Lietuvos liaudies kultūros centru, Lietuvos liaudies buities, krašto muziejais, universitetais ir kolegijomis; skatino Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės ir Etninės kultūros plėtros valstybinės programų įgyvendinimą; rengė ir inicijavo seminarų rengimą krašto pedagogams, kultūros specialistams, kaimo turizmo verslininkams, amatininkams, folklorinių ansamblių dalyviams ir vadovams; teikė metodinę paramą etninės kultūros plėtojimo projektų – amatininkų seminarų, simpoziumų, plenerų, folkloro švenčių ir festivalių – rengėjams.

Regioninės tarybos nariai teikė konsultacijas Šakių, Prienų, Kalvarijos, Kazlų Rūdos ir Marijampolės krašto tautodailininkams ir amatininkams; aktyviai dalyvavo rengiant tautodailės ir tradicinių amatų parodas ir teorinius–praktinius seminarus krašto kalviškosios kryždirbystės, tapybos, riešinių kūrėjams; bendradarbiavo antrus metus iš eilės rengiant Lietuvos liaudies kultūros centro organizuojamas Respublikines konkursines liaudies meistrų tautodailės parodas, nominacijų „Geriausias metų liaudies meistras“ bei „Aukso vainikas“ skyrimo, vietinius (savivaldybių), Marijampolės ir Kauno regioninius bei respublikinius turus.

Vilkaviškio Kultūros rūmuose antrus metus labai sėkmingai vykdomas tęstinis projektas „Mažoji audimo artelė“, kurio metu vyksta audimo mokymai. Audimo artelėje ne tik išausti, bet ir pasiūti zanavykų ir kapsų tautiniai kostiumai krašto folkloriniams ansambliams.

Regioninė taryba, bendradarbiaudama su Marijampolės kolegija, organizavo seminarą „Sūduvos krašto tradicinis muzikavimas ir senieji instrumentai“. Jame pranešimus skaitė Libertas Klimka, Rimantas Astrauskas, Vytautas Alenskas, Gaila Kirdienė, Arvydas Kirda. Kartu su Marijampolės kultūros centru buvo parengtas teorinis seminaras „Vaikų ir jaunimo folkloro ansambliai – patirtis ir problemos“ krašto muzikos mokytojams, ansamblių vadovams, kultūros skyrių ir centrų specialistams. Seminarą vedė A. Bernatonis, Daiva Bradauskienė ir Giedrė Ramunė Pečiulienė. Vykdamas programą „Išsaugokit Sūduvos krašto etninį paveldą“, įgyvendinta antroji projekto „Vaikų ir jaunimo folkloro ansambliai – patirtis ir problemos“ dalis – surengtas seminaras Sūduvos krašto folkloro ansamblių vadovams, muzikos mokytojams, kultūros skyrių ir centrų specialistams. Seminarą vedė Lietuvos liaudies kultūros centro Muzikinio folkloro poskyrio specialistai: Audronė Vakariniene – choreografijos, Arūnas Lunys – instrumentinio folkloro ir Jūratė Šemetaitė – folkloro. Praktinė

seminaro dalis – koncertas, kuriame dalyvavo Lietuvos veterinarijos akademijos folkloro ansamblis „Kupolė“ (vadovas A. Bernatonis), Kauno r. Domeikavos vidurinės mokyklos vaikų folkloro ansamblis „Serbentėlė“ (vadovė D. Bradauskienė), Kauno Ažuolo gimnazijos folkloro ansamblis „Gilė“ (vadovai D. Juška ir A. Sinkevičius).

Daug dėmesio buvo skirta krašto etninės kultūros ir tautodailės tradicijų tęstinumo išsaugojimui bei pristatymui visuomenei: J. Basanavičiaus sodyboje – muziejuje surengtas drožėjų pleneras „Ožkabalių išdaigos“, tarp-tautinis medžio drožėjų simpoziumas „Gamta – kultūrų versmė“ Prienuose, „Sūduvių amatų šventė“ Paežerių dvare (Vilkaviškio r.) ir penktoji tradicinė „Sūduvių diena“ Lietuvos liaudies buities muziejuje Rumšiškėse, Šakių krašto kalvių ir tautodailininkų pleneras „Zyplių žiogai“ Zyplių dvare, Lukšiuose (Šakių r.).

Etninės kultūros objektų ir subjektų globa

Regioninė taryba aktyviai skatino regiono savivaldybes įgyvendinti Etninės kultūros plėtros valstybinę programą – rengti savivaldybių ilgalaikes Etninės kultūros įgyvendinimo programas; inicijavo ir skatino kryptingą kraštotyrinę veiklą – surinktos medžiagos panaudojimą ir sklaidą Suvalkijos (Sūduvos) etnografiniame krašte.

Įgyvendinant Marijampolės apskrities 2006 metų Kultūros plėtros programą, skatinančią Marijampolės regiono etninės kultūros paveldo puoselėjimą ir sklaidą, finansuoti 28 projektai, prisidedantys prie Sūduvos regiono etninės kultūros išsaugojimo.

Etninės kultūros pažinimo plėtojimas

Birželio mėn. LŽŪU Kultūrologijos ir filosofijos katedros ir Regioninės tarybos surengtoje konferencijoje-seminare „Jaunimo etnokultūrinės orientacijos globalizavimo sąlygomis“ pranešimus parengė ir perskaitė prof. dr. Libertas Klimka, prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas, Regioninės tarybos narė Vida Mickuvienė.

Marijampolės kolegijos surengtoje konferencijoje „Kultūros paveldas ir kultūros vadyba modernioje visuomenėje“, Regioninės tarybos pirmininkė Danguolė Micutienė perskaitė pranešimą „Kultūros paveldo išsaugojimas ir panaudojimas skatinant kultūrinio turizmo vystymą Marijampolės apskrityje“. Konferencijoje „Meno pedagogika ir jos dalykų dėstymas ugdymo įstaigose“, vykusioje Marijampolės kolegijoje, pranešimus parengė ir perskaitė prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas ir Regioninės tarybos narė Nijolė Teresė Vasylienė.

Zanavykų krašto muziejuje surengtas seminaras krašto tautodailininkams ir pedagogams „Tradiciniai

amatai – verslas ir mokinių ugdymo priemonė“. Kalvarijoje organizuotas ciklas edukacinių seminarų ir renginių moksleiviams ir mokytojams „Užgavėnių tradicija“, „Velykaičio marginimas“.

Marijampolės kultūros centre organizuotas seminaras krašto pedagogams ir renginių organizatoriams „Advento tradicija lietuvių etninėje kultūroje“, pranešėjas prof. dr. Libertas Klimka.

Rūpinimasis etninės kultūros nematerialaus ir materialaus paveldo apsauga

Regioninė taryba inicijavo ir skatino rinkti, sisteminti informaciją apie krašto etnografinius kaimus ir sodybas, kryždirbystės paveldą, folkloro atlikėjus, amatininkus ir tautodailininkus. Teikė metodinę paramą rengiant materialaus paveldo objektų fiksavimo, saugojimo, atstatymo ar palaikymo projektus.

Bendradarbiaujant su Lietuvos liaudies buities muziejumi organizuoti pasitarimai ir konsultacijos dr. Jono Basanavičiaus sodybos–muziejaus vystymo koncepcijai aptarti, etnografinį interjerą planuoti ir projektuoti, pritaikyti patalpas edukacinei muziejaus veiklai, sodybos gėlynams ir darželiams formuoti.

Vyko susitikimai ir konsultacijos su Marijampolės kraštotyros muziejaus darbuotojais, vykdančiais projektą „Kryžiai Marijampolės krašto peizaže“. Projekto tikslas – Marijampolės krašto kryždirbystės fiksavimas apibendrinant, sisteminant, klasifikuojant surinktą medžiagą, taip pat ir projekto pristatymas konferencijoje.

Jono Basanavičiaus sodyba-muziejus Ožkabaliuose

Sigito Plečkaičio nuotr.

Regiono savitumo išsaugojimas

Regioninė taryba išsipareigojo inicijuoti ir rengti eksperimentinius tyrimus ir rekomendacijas, susijusias su etnografinio krašto etninės kultūros plėtra, tradicinio kraštovaizdžio, tradicinės medinės architektūros ir mažosios architektūros, tekstilės, papročių ir kalendorinių švenčių tradicijų išsaugojimu. Taip pat ji išsipareigojo organizuoti renginius, atspindinčius Suvalkijos (Sūduvos) etnografinio regiono tradicijas bei krašto savitumus.

Vienu iš 2006 metų Regioninės tarybos prioritetų, kaip ir 2005 metais, išliko regioninės medinės architektūros rekomendacijų rengimas. Siekdami išsaugoti krašto savastį ir kultūrinį identitetą, skatinti regioninės medinės architektūros vystymą bei formuoti ekologišką, estetišką kraštovaizdį, buvo inicijuotas krašto savivaldybių architektų, muziejininkų, etninės kultūros specialistų susitikimas, skirtas eksperimentinėms Suvalkijos (Sūduvos) krašto medinės architektūros rekomendacijoms parengti.

Regioninė taryba, vadovaudamasi Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programa ir Etninės kultūros globos tarybos 2004 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. TN-6 „Dėl Saugotinių etnografinių kaimų ir sodybų nustatymo ir atrankos kriterijų patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 8-271), inicijavo Suvalkijos (Sūduvos) krašto išlikusių etnografinių kaimų ir sodybų ar jų fragmentų fiksavimą ir registravimą. Vilkaviškio krašto muziejaus specialistai tęsė 2005 metais pradėtą projektą „Etnografinės krašto sodybos“. Projektas tęsiamas – fiksuotos ir registruotos Vilkaviškio rajono Pilviškių, Gižų ir Keturvalakių seniūnijų sodybos. Ta proga surengtas seminaras Regioninės tarybos nariams, Sūduvos krašto savivaldybių architektams ir seniūnams, muziejų specialistams, kultūros

darbuotojams. Liaudies buities muziejaus architektai Rasa Bertašiūtė ir Ruslanas Aranauskas supažindino su tradicinės architektūros fiksavimo metodika, principais ir kriterijais. Seminare sudaryta laikinoji „Tradicinės krašto architektūros“ koordinacinė komisija, susidedanti iš krašto architektų, seniūnų, Liaudies buities muziejaus specialistų ir Regioninės tarybos narių.

Balandžio 27–28 d. Regioninės tarybos nariai dalyvavo konferencijoje „Lietuvos medinis paveldas“ Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse.

Vykdamas tęstinį projektą išleistas bukletas „Šyvio šokdinimo tradicijos“, surinkta ir ruošama išleisti medžiaga apie senuosius Vilkaviškio krašto folkloro pateikėjus. Toliau kaupiama medžiaga apie etninės kultūros reiškinius: nufilmuoti muzikantai, dainininkės, pasakoriai, skaitmeninėse laikmenose įamžinami „Mažosios audimo artelės“ audiniai.

Kazlų Rūdos savivaldybės kultūros centras parengė ir išleido leidinį „Kazlų Rūdos krašto kryžiai ir kryždirbiai“, kuriame pristatomi 8 skulptoriai, drožėjai ir šio krašto mažosios medinės architektūros pavyzdžių (kryžių, kopyltėlių, kopyltstulpių, stogastulpių) nuotraukos.

Kalvarijos savivaldybės kultūros centras vykdė projektą „Adventas – paruošiamojo laikotarpio dvasia“. Surengta ekspedicija, kurios metu buvo renkami Advento ir Kūčių papročiai Kalvarijos krašte. Parengta knyga „Kalvarijos krašto Advento – Kūčių senieji papročiai“. Kalvarijos viešoji biblioteka parengė ir išleido leidinį „Kalvarijos krašto kryžiai, kopyltstulpiai, stogastulpiai, kopyltėlės“. Regioninės tarybos nario Zeniaus Šilerio iniciatyva leidžiamas etninės kultūros sklaidos žurnalas „Suvalkija“, kuriame spausdinami aktualūs regiono etninę kultūrą, istorinį kultūrinį identitetą pristatantys straipsniai.

Regioninės tarybos darbo organizavimas

2006 m. įvyko trys Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos tarybos posėdžiai.

Vasario 2 d. posėdyje, vykusiame Marijampolės apskritys viršininke administracijoje, dalyvavęs Etninės

kultūros globos tarybos pirmininkas Libertas Klimka pasiūlė aktyvinti etninės kultūros plėtrą ir efektyviau koordinuoti krašto institucijų bendradarbiavimą. Posėdyje aptarti ir priimti pasiūlymai Regioninės tarybos 2006 m. veiklos planui. Nutarta Regioninės tarybos nariams rekomenduoti savo tiesioginėje veikloje remtis šiuo planu; aktyviau teikti metodinę pagalbą, rengti seminarus, imtis koordinatorių vaidmens bendriems tikslams įgyvendinti. Pasibaigus posėdžiui, Regioninės tarybos nariai dalyvavo B. Sarapinienės tekstilės parodos atidaryme Marijampolės kraštotyros muziejuje.

Birželio 2 d. posėdyje, surengtame J. Basanavičiaus sodyboje–muziejuje, Ožkabaliuose, apžvelgta pirmojo pusmečio veikla, aptartas antrojo pusmečio veiklos planas. Svarstyta ir priimtas Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos tarybos darbo reglamentas. Aptartas pasirengimas Lietuvos žemės ūkio universiteto organizuojamai konferencijai „Jaunimo etnokultūrinės orientacijos globalizavimo sąlygomis“. Regioninės tarybos nariai Lietuvos Atgimimo ažuolyne pasodino ažuoliuką.

Baigiamajame bendrame ir pirmosios, ir antrosios kadencijos Regioninės tarybos narių posėdyje, vykusiame 2006 m. gruodžio 19 d. Marijampolės apskritys viršininke administracijoje, pristatyta naujosios sudėties Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos taryba. Posėdyje dalyvavęs Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas L. Klimka ir narys A. Motuzas pasveikino naujuosius Regioninės tarybos narius. D. Micutienė apžvelgė 2006 m. Regioninės tarybos veiklos rezultatus ir paragino jos narius paruošti pasiūlymus 2007 m. veiklos planui ir pateikti kitam posėdžiui. Posėdyje naujai dvejų metų kadencijai Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos tarybos pirmininke išrinkta Danguolė Micutienė.

*Danguolė Micutienė,
Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės
kultūros globos tarybos pirmininkė*

*Valentinas Jezerskas,
Etninės kultūros globos tarybos
sekretoriato specialistas Suvalkijos (Sūduvos) regionui*

Joninių gegužinė Kalvarijos karališkame parke

Laimos Kupstienės nuotr.

Žemaitija

Žemaitijos regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba) 2006 m. didžiausią dėmesį buvo sutelkusi į veiklos turinio pertvarkymų galimybes. Reikėjo atsižvelgti į dvi tendencijas, vykstančias etninės kultūros globoje. Įstatyminė bazė, intensyvėjanti etnokultūrinė veikla, augantis visuomenės susidomėjimas leidžia efektyviau etninės kultūros globa užsiimti atskirų savivaldybių atsakingoms struktūroms bei pareigūnams. Tai skatina ir didesnės finansinės galimybės projektams, skirtiems atskirų etninės kultūros paveldo sričių išsaugojimui ar propagavimui, rengti. Kita vertus, gausėjančiuose ir, reikia pripažinti, profesionaliai parengtuose projektuose, nepakanka ilgalaikių programų. Todėl didžioji dalis tiek atskirų savivaldybių struktūrų, tiek ir įvairių kolektyvų ar asmenų vykdomų projektų, nepaisant jų reikalingumo ir profesionalaus parengimo, lieka neužsifiksavę, t.y. nevisiškai pasiekę adresatą. Regioninė taryba savo veikloje 2006 m. pripažino, kad reikia rasti būdus, kaip savivaldybėse ir kolektyvų bei asmenų realiai vykdomus projektus jungti į bendruosius siekius, įtraukti ir į Regioninės tarybos vykdomą veiklą. Atkreiptas dėmesys, kad labai sparčiai paskutiniu metu nyksta tarminis paveldas, todėl buvo pradėta formuoti ir Sakytinio bei dainuojamojo paveldo išsaugojimo programa.

Posėdžiai

2006 m. Regioninė taryba susirinko į 3 posėdžius.

Sausio 26 d. buvo svarstoma Regioninės tarybos 2005 m. veiklos ataskaita, sprendžiami einamieji klausimai bei diskutuota dėl galimų veiklos gairių. Posėdyje dalyvavo Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas Libertas Klimka, 14 Regioninės tarybos narių, 3 dalyviai svečių teisėmis. Buvo priimtas Vaclovo Vaičekausko atsistatydinimo prašymas iš EKG T narių sąrašo. Į respublikinę EKG T naujai išrinktas Arnas Arlauskas. Vyko diskusijos dėl kultūrinio paveldo išsaugojimo ir etnokultūros pamokų vidurinėse mokyklose.

Kovo 31 d. buvo patvirtintas Regioninės tarybos darbo reglamentas, svarstytas 2006 metų veiklos planas, Vacys Vaivada pateikė Sakytinio bei dainuojamojo paveldo saugojimo programos apmatius, aptartas etnoarchitektūros rekomendacijų reglamento klausimas, jaunimo vasaros stovyklų rengimo problemos. Posėdyje dalyvavo 14 Regioninės tarybos narių.

Gruodžio 18 d. posėdyje buvo pristatyta naujos 2006–2010 metų kadencijos Žemaitijos regioninė taryba. Įvyko jos pirmininko ir dviejų pavaduotojų rinkimai. Pirmininku išrinktas dr. Vacys Vaivada, pavaduotojais – Juozas Pabrėža ir Darius Ramančionis. Posėdyje svarstyti pasiūlymai 2007 metų veiklos planui. Pasirinktos dvi prioritētinės veiklos kryptys: 1) žemaičių kalbos tarmių sklaidos galimybių įvertinimas ir taikymas mokyklose; 2) etninės kultūros plėtros galimybių įvertinimas ir taikymas Žemaitijos nacionaliniame bei regioniniuose parkuose. Posėdyje dalyvavo 16 Regioninės tarybos narių ir 1 dalyvis svečio teisėmis.

Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimas

Pirmuosiuose 2006 m. posėdžiuose buvo pastebėta, kad ne visos savivaldybės skiria deramą dėmesį Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimui. Todėl būtina šiais klausimais glaudžiai kontaktuoti su

savivaldybėmis. Kai kurie Regioninės tarybos nariai patys ėmėsi iniciatyvos spartinti etninės kultūros globą. 2006 m. vasario 22 dieną Plungės rajono savivaldybės mero potvarkiu Nr. P-12 sudaryta 11 žmonių darbo grupė Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimui koordinuoti Plungės rajone. Darbo grupės pirmininke tapo Regioninės tarybos narė Aldona Kuprelytė. Įvyko du šios darbo grupės pasitarimai: susipažinta su etninės kultūros padėtimi Plungės rajone; grupė pateikė prašymą Plungės savivaldybei dėl etninės kultūros specialisto etato įsteigimo bei įpareigojo Arūną Ramelį pateikti Plungės rajono savivaldybės tarybai informacinį pranešimą apie etninės kultūros būklę Plungės rajone. Lapkričio 9 d. Plungės rajono savivaldybės tarybos posėdyje Arūnas Ramelis (Švietimo ir kultūros skyriaus vedėjas pavaduotojas) perskaitė pranešimą „Plungės rajono gyventojų bendrosios kultūros ugdymas ir etninės kultūros puoselėjimas rajone“. Parengtas rajono tradicinės kultūros vertybių registras, kuris 2007 m. bus pateiktas tvirtinti Plungės rajono savivaldybės tarybai.

Mažeikiuose Regioninės tarybos narės Jolantos Kaleckienės iniciatyva lapkričio 24 d. buvo patvirtinta Mažeikių rajono etninės kultūros išsaugojimo ir plėtros taryba, jos nuostatai. Rengiama Mažeikių rajono Etninės kultūros plėtros valstybinė programa.

Kol kas šioje veiklos srityje dar pastebima daug spragų, todėl šios valstybinės programos įgyvendinimo klausimas išlieka aktualus ir kitais metais.

Bendruomeniškumo, bendrosios atsakomybės už tradicijų perdavimą ugdymas

Viena iš esminių efektyvesnio etninės kultūros paveldo puoselėjimo sąlygų – bendruomeniškumo, bendrosios atsakomybės, perduodant tradiciją, ugdymas. Jau pirmieji posėdžiai parodė, kad didžioji savivaldybėse organizuojamų renginių dalis turi tam tikro uždarumo, o siekiant tapti atviresniais, prarandamas regiono, kuriame

renginys organizuojamas, specifiškumo kontekstas. Viena iš galimybių įveikti šias tendencijas – renginiai, kurių metu būtų galima formuoti bendrųjų regioninių vertybių jutimą. Suprantama, kad tokiu atveju reikia ypač preciziškai derinti bendrųjų (valstybinių), regioninių bei lokalinių etninės kultūros paveldo artefaktų tarpusavio ryšį.

Iš tokių renginių reikėtų ypač išskirti rugpjūčio 26 d. įvykusią Didžiąją žemaičių sueigą ant Medvėgalio piliakalnio. Renginio metu koncertavo Varnių regioninio parko, Šilalės, Telšių rajonų folkloro ansambliai, kiti Žemaitijos rajonų kolektyvai. Buvo pakelta Žemaitijos vėliava, skambėjo žemaitiškas žodis, pristatomi senieji amatai, šurmuliavo tautodailės mugė. Šventėje dalyvavo renginio globėjai: Šilalės ir Telšių rajonų merai Valdemaras Jasevičius ir Vytautas Urbanavičius. Aktyviai į šio renginio organizavimą įsijungė Regioninės tarybos pirmininkas Stasys Kasparavičius, Varnių regioninio parko administracijos darbuotojai.

Rugsėjo 21 d. įvyko Baltų vienybės ugnies sąsąuka. Šios šventės sumanytojas ir koordinatorius Regioninės tarybos narys Darius Ramančionis. Baltų vienybės dienos išvakarėse 38 Lietuvos ir 5 Latvijos piliakalniuose bei istorinėse vietose sužibo Baltų vienybės ugnis. Ugnies sąsąuka prasidėjo nuo Vembutų piliakalnio Žemaitijoje. Apie dalyvavimą sąsąukoje pranešė 45 Lietuvos ir Latvijos organizacijos. Aktyviausiai sąsąukoje dalyvavo Žemaitijos regionas. Susirinkę ant kalnų žmonės palydėjo lygiadienio Saulę, uždegė ugnis, linkėjo vienybės, grojo, dainavo, šoko. Istorijos mokytojai moksleiviams pasakojo apie Saulės mūšį, apie Baltų vienybės dieną ir rudens lygiadienį.

Kalendorinės šventės

Labai dėkinga etninės kultūros paveldo ugdymo, propagavimo sritis – kalendorinės šventės, kurioms pažymėti tiek valstybinės struktūros, tiek visuomeninės organizacijos ir atskiri asmenys skiria daug dėmesio. Ši veiklos sritis labai intensyvi, kai kuriose vietovėse jau susiformavusios ir pakankamai gilios renginių organizavimo tradicijos. Šioje srityje, atsižvelgiant į Regioninės tarybos veiklos prioritetus, buvo tik išreikštas pageidavimas operatyviau pateikti informaciją apie renginių laiką ir turinį. Atsižvelgiant į tokių renginių gausą, čia išskirti tik keli.

Be tradiciškai garsėjančių ir išsiskiriančių Užgavėnių ir Joninių švenčių šventimo Plateliuose, kuriuos organizuoja Žemaitijos nacionalinio parko direkcija, atskaitiniu laikotarpiu buvo surengta ir kitų įdomesnių renginių. Iš jų galima paminėti Palangoje ir Kurtuvėnų regioniniame parke organizuotus renginius.

Palangoje jau vienuoliktus metus balandžio mėn. švenčiamos Jurginės. Šventės iniciatorė – Regioninės tarybos narė, „Mėguvos“ ansamblio vadovė Zita Baniulaitytė.

Tarp daugelio Dariaus Ramančionio iniciatyva organizuojamų renginių Kurtuvėnų regioniniame parke išsiskiria Rasos šventė ant Lubinų kalno, kuri įvyko birželio 24–25 dienomis. Čia susirinko per 200 dalyvių, didžioji dalis jaunimas: studentai, moksleiviai ir vaikai. Pagrindiniai šventės organizatoriai – Šiaulių folkloro klubas „Patrimpas“, Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo

Užgavėnės Telšių buities muziejuje

Lino Ulkštino nuotr.

apsaugos klubas „Aukuras“, Kurtuvėnų regioninio parko direkcija. Vyko kupoliavimas ir būrimas iš kupolių, dainomis ir kanklėmis palydint Saulę buvo užkurtas aukurėlis, nuo kurio ugnis perkelta į didįjį laužą ir stebules. Buvo deginama „ragana“, ridenami ugniniai ratai, šokinėjama per laužo ugnį.

Dariaus Ramančionio ir Šiaulių gamtos bei kultūros paveldo apsaugos klubo „Aukuras“ iniciatyva etninės kultūros mylėtojai buvo pakviesti prisiminti kalėdinius papročius ir kartu švęsti Saulėgrįžos šventę prie Juodlės ežero buvusioje girininkijoje. Dalyvavo 70 žmonių iš visos Lietuvos ir svečiai iš užsienio. Surengtas Žemaitijoje tradicinis „blukio“ vilkimas aplink Juodlės ežerą („Saulės kelias“ – 5 km), apsilavimas lauko pirtyje ir maudymasis eketėje. Po pirties vyko „Kriukonės pagarbinimas“ – kalėdiškai riebi ir soti vakarienė, „jaunimo piršlybos“, žaidimai, burtai ir t.t.

Sakytinio ir dainuojamojo paveldo programa

Posėdžių metu atkreiptas dėmesys, kad regiono savivaldybėse parengiama nemažai reikalingų etninės kultūros paveldo saugojimui ir ugdymui projektų. Tačiau pastebimas šių projektų uždarumas, apsiribojimas vienietiniais renginiais, stokojama gilesnės koncepcinės minties. Tai formuoja tam tikrą veiklos chaotiškumą. Todėl pradėta svarstyti apie platesnių programų rengimo būtinybę. Sakytinio ir dainuojamojo paveldo saugojimo programos metmenis kovo 31 d. posėdyje pateikė Regioninės tarybos pirmininko pavaduotojas Vacys Vaivada. Taryba minėtai programai pritarė. Buvo nuspręsta programą tobulinti, o pakankamai gausius renginius, kuriais siekiama saugoti sakytinį ir dainuojamąjį Žemaitijos paveldą, konceptualizuoti minėtos programos nuostatomis. Nuspręsta 2006 m. apsiriboti tik keliomis tęstinėmis kryptimis. Ši programa atskaitiniu laikotarpiu apėmė Žemaičių kalbos tarmių, dainuojamojo ir etninės kultūros paveldo saugojimui bei ugdymui skirtų stovyklų organizavimu bei ryšiais su žiniasklaida.

Žemaičių kalbos tarmių ugdymas

Regioninės tarybos pirmininko pavaduotojo Juozo Pabrėžos iniciatyva buvo tęsiamas paskaitų ciklas apie žemaičių kalbos Žemaitijos regiono mokyklose puoselėjimą. J. Pabrėža pranešimus „Ar išsaugosime žemaičių kalbą“ skaitė Kretingos ir Palangos mokytojams.

Varnių regioninio parko direkcija jau antri metai organizuoja moksleivių sukurtų žemaitiškų eilėraščių, apsakymų ir dainų konkursą „Kalbiekėm i kurkėm žemaitiškā“. Šio konkurso tikslas – paskatinti vaikus kurti eiles, dainas, apsakas, padavimus žemaičių tarmėmis, paraginti moksleivius savarankiškai domėtis regiono, kuriame jie gimė ir gyvena, praeitimi, sudaryti sąlygas vaikams bendrauti tarmiškai, leisti suprasti, kad tarmės kinta.

Pavasarių buvo įgyvendintas Tauragės savivaldybės Kultūros centro projektas „Dūnininkų šnektos mokykla

šeimoms: „Žuode eis iš palikima“, inicijuotas Regioninės tarybos narių Petro Jokubausko ir Anastazijos Pečkaitienės. Vykdamas projektą, rinkti kaimuose vartojami senieji, tarmiški žodžiai. Numatoma išleisti jų žodynėlį. Moksleiviai buvo supažindinami su žemaičių šnektos pagrindiniais bruožais, gramatika. Surengtas meninio skaitymo konkursas.

Dainuojamojo paveldo saugojimas

Vasario 23 d. Regioninės tarybos narė Jolanta Kaleckienė organizavo Mažeikių savivaldybės Kultūros centro folkloro kolektyvo „Alksna“ kompaktines plokšteles „Onkstei rytą keldama“ pristatymą – koncertą.

Regioninės tarybos narė Zita Baniulaitytė inicijavo Palangos krašto etnoklubo „Mėguva“ projektą, skirtą Palangos krašto tradicinės muzikos kompaktinei plokštelei išleisti.

Regioninės tarybos narė Dalia Činkienė Kretingoje inicijavo įrangos (14 diktofonų, 8 skaitmeninių fotoaparatus, 1 vaizdo kameros) išsigijimą etninės kultūros medžiagai fiksuoti.

Kelmėje spalio 10 d. pristatyta kompaktinė plokštelė „Rudens romansas“, joje įrašyta Šiaulių apskrities folkloro kolektyvų atliekami romansai.

Stovyklos, kursai, edukacinės programos

Rugpjūčio 11–15 d. Dariaus Ramančionio iniciatyva Jautmalkės edukaciniame centre, Kelmės rajone, buvo suorganizuota Žemaitijos šeimų etnokultūrinė stovykla „Žolinės Jautmalkėje“. Dalyvavo 15 šeimų, 90 žmonių. Prisiminti senolių amatai, kulinarinis paveldas, pramogos, žemaičių žaidimai, dainos, šokiai, švęstos Žolinės.

Liepos 11–14 d. Kelmėje vyko tradiciniai XIX žemaičių etnomuzikavimo ir liaudies amatų vasaros kursai; veikė sekcijos: žemaitiško dainavimo, apeiginio giedojimo, šokių, ratelių, žaidimų, kankliavimo, armonikos, smuikavimo, piemenų pučiamųjų instrumentų, kanklių gamybos, kaukių drožybos, pynimo iš šiaudelių, pynimo iš vytelių, akmens tašymo, stogo dengimo nendėmis, juostų audimo, audimo kaimiškomis staklėmis, siuvinėjimo, karpinių, keramikos, žemaičių kulinarinio paveldo. Dalyvavo 160 įvairaus amžiaus žmonių iš visos Lietuvos. Čia paskaitas skaitė žymūs etninės kultūros specialistai: VDU prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas „Barbora Žagarietė: sąsajos su Kelmės kraštu“, VDU docentas, Letonikos centro vadovas dr. Alvydas Butkus „Žemaičiai ir latviai, skirtumai ir bendrumai“, Vilniaus universiteto prof. habil. dr. Mykolas Michelbertas pristatė knygą „Akmenių ir Perkūniškės pilkapiai“, etnologijos magistrė Loreta Šarkaitė skaitė paskaitą apie žemaitiško identiteto puoselėjimą etninės kultūros veikloje. Kursuose giedojo Jonišio meno mokyklos Žagarės filialo vokalinis ansamblis (vadovė Irena Stripinienė), koncertavo Telšių rajono kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Čiučiuruks“, Tauragės rajono kultūros centro bandonininkų ansamblis „Velnio tuzinas“ ir Šilalės rajono Pagrybio folkloro ansamblis „Rotužė“.

Regioninės tarybos narė Danutė Žalpienė inicijavo daug edukacinių renginių Kelmės krašto muziejuje: „Tradiciniai velykinio kiaušinio marginimo būdai“, „Pavasariniai piemenėlių žaidimai“, „Rudeniniai piemenėlių žaidimai“ ir kt. Projekto „Kalėdiniai burtai Kelmės dvaro rūmų rūsiu prietemoje“ įgyvendinimo metu buvo supažindinama

su kalėdiniais burtais, tradiciniu kalėdiniu kulinarijos paveldu, dalyvavo virš 2000 Šiaulių apskrities moksleivių ir suaugusiųjų. Darbe aktyviai talkino folkloristė Dalia Miliauskienė, vaikų folkloro ansamblis „Verpeliuks“.

Kretingoje Regioninės tarybos narė Dalia Činkienė inicijavo edukacines programas, skirtas seniesiems liaudies amatams gaivinti ir puoselėti (pynimas iš vytelių, audimas, medžio drožyba ir kt.). Vykdamas projektus, sukaupta ir susisteminta daug vertingos etnokultūrinės medžiagos apie gyvasias tradicijas, pateikėjus, senuosius amatus, kaimų istorijas, tradicijas, liaudies menininkus, liaudies mediciną, kulinarinį paveldą, surengtos fotografijos parodos (Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejuje surengta paroda „Nasrėnų praeitis fotonuotraukose“), surinkta etnografinių eksponatų.

Ryšiai su žiniasklaida

Regioninė taryba inicijavo Lietuvos radijo ir televizijos komisijos kabelinės televizijos kanalo licencijos suteikimą Žemaičių kultūros draugijai. Nuo gruodžio 1 d. pradėtas transliuoti kabelinės televizijos kanalas „Žemaičių kultūros draugija“. Taryba išpareigojo koordinuoti etninę kultūrą populiarinančių, žemaičių regiono savitumą ugdančių laidų transliavimą.

Žemaitijos tautodailė, mažoji sakralinė architektūra

2006 m. į Regioninės tarybos veiklos prioritetų sąrašą, siekiant didžiausią dėmesį koncentruoti į pagrindines problemas, nepateko nemažai svarbių etninės kultūros paveldo sričių. Tarp jų – ir Žemaitijos tautodailė. Tačiau ne tik šią sritį, bet ir mažąją sakralinę architektūrą pakankamai veiksmingai globojo Regioninės tarybos nariai Aldona Kuprelytė, Irena Zimblienė, Zita Baniulaitytė,

Birutė Kulpinskaitė, specialistė Žemaitijos regionui Sigita Dacienė ir kt.

Labai nuosekliai savo veikloje senąją tautodailę globoja ir propaguoja Žemaitijos nacionalinio parko direkcija. Padedant Aldonai Kuprelytei, čia buvo organizuota Žemaitijos tautodailininkų Užgavėnių kaukių paroda – konkursas bei moksleivių Užgavėnių kaukių paroda. 2006 m. surengta ir tautodailininkų Reginos bei Justino Jonušų kūrybos jubiliejinė paroda.

Svarbus įvykis tautodailininkų gyvenime buvo respublikinė konkursinė liaudies meno paroda „Aukso vainikas 2006“, kurią organizavo Lietuvos liaudies kultūros centras. Nominacijų įteikimas įvyko gruodžio 16 d. Marijampolėje. Aukso vainikas už geriausių vaizduojamojo meno darbus įteiktas tautodailininkui, medžio skulptoriui, žemaičiui Kazimierui Striaupai iš Plungės rajono, Dovainių kaimo.

Rugsėjo mėn. Regioninės tarybos narė Irena Zimblienė koordinavo Varnių regioninio parko projekto „Žemaitijos mažoji sakralinė architektūra Varnių regioniniame parke“ įgyvendinimą. Vykdamas projektą buvo registruojami visi parke esantys mažosios architektūros objektai, atstatyti du autentiški žemaitiški kryžiai, surengtas seminaras. Surinkta medžiaga apie savamokslus kryždirbius, jų kūrybos sąlygas, metodus, tematiką ir kt. Visi parko teritorijoje esantys sakraliniai kūriniai buvo aprašyti naudojant anketas, apklausti vietiniai žmonės, kurie papasakojo kiekvieno kryžiaus ar koplytėlės istoriją. Viskas užfiksuota, nufotografuota ir susisteminta. Kad visa tai pamatytų ir gyventojai, rugsėjo 28 d. Varnių seniūnijos salėje Varnių regioninio parko direkcija pristatė projektą „Žemaitijos mažoji sakralinė architektūra“. Projekto vykdymo metu pavyko rasti 8 meistrus, gyvenančius parko teritorijoje, kurie medį paverčia sakraliniu kūriniu.

„Aukso vainiko“ laureato Kazimiero Striaupos skulptūrinė grupė „Paskutinė vakarienė“

Regioninės tarybos narės Birutės Kulpinskaitės iniciatyva Raseiniuose atgaivinta medžio drožėjų vasaros stovykla, kurios metu dešimt tautodailininkų skulptūrų papuošė Jūkainių geomorfologinį draustinį ir rekreacinį pažintinį taką Maironio tėviškėje.

2005–2006 m. buvo įgyvendintas projektas „Raseinių krašto mažoji medinė architektūra, senoji kryždirbystė“, kurio koordinatorė buvo taip pat Birutė Kulpinskaitė. Įgyvendinto projekto rezultatai: 1) surinktas senųjų kryždirbystės paminklų registras; 2) parengtas foto medžiagos archyvas „XVIII a. – XX a. pradžios išnykę mediniai kryždirbystės paminklai Raseinių krašte“; 3) paruošta kilnojamoji paroda „Raseinių krašto senoji kryždirbystė“, parodą lydi multimedijos pristatymas; 4) surinkta medžiaga pristatyta Lietuvos liaudies kultūros centrui; 5) įrašyta į kompaktinius diskus ir padovanota mokykloms kaip edukacinė mokomoji programa „Ženkliai ir simboliai liaudies mene“.

2006 m. deramą dėmesį kryždirbystei skyrė Žemaičių dailės muziejus (Plungė). Čia organizuotas konkursas kryždirbystės paveldo saugotojams ir puoselėtojams įvertinti ir pagerbti.

Festivaliai

Pažymėtina, kad didieji kompleksiniai festivaliai, kuriuos organizuoja Žemaitijos regiono savivaldybės, institucijos, kolektyvai ar pavieniai kultūros darbuotojai, ko gero, dar tik laukia gilesnės šios veiklos analizės ir įvertinimo. Kol kas galima jausti labai didelį koncepcinį šių renginių eklektiškumą. Kartais verčia suabejoti ir kai kurios formos, įterpiančios autentiškas tradicijas išlaikiusius elementus į eklektišką, kai kada net kiču įvardintą terpę. Tačiau reikia pažymėti, kad šie renginiai padeda įveikti karts nuo karto pasirodantį autentiškųjų renginių uždaramumą. Tad surasti didžiųjų renginių, festivalių vietą etninės kultūros globos kontekste pakankamai svarbus klausimas, nors Regioninės tarybos giliau dar neaptartas. Todėl Regioninė taryba kol kas tik konstatuoja, kad ataskaitiniu laikotarpiu įvyko daug panašių renginių. Jų galimybes saugant etninės kultūros paveldą dar reiktų giliau nagrinėti, o po to, esant būtinybei, formuoti ir konkrečius pasiūlymus bei kelti atitinkamus uždavinius. Žemaitijos regione ataskaitiniu laikotarpiu galima būtų išskirti Mažeikių bei Tauragės savivaldybėse suorganizuotus panašaus pobūdžio renginius.

Kiek aiškesnė tokio tipo folklorinių renginių koncepcija. Iš jų čia galima išskirti kovo 24 d. Mažeikiuose įvykusį Tarybos narės Jolantos Kaleckienės organizuotą respublikinį folkloro festivalį „Ir parnešė paukščiai ant sparnų pavasarį“. Dalyvavo svečiai iš Klaipėdos, Šiaulių, Mažeikių mokyklų bei vaikų darželių. Festivalio metu buvo demonstruojami įvairūs tradiciniai žemaičių amatai.

Jolanta Kaleckienė koordinavo ir spalio 1 d. Mažeikiuose įvykusį tradicinį renginį – rudens šventę „Bobų vasara – 2006“. Pirmą kartą šventės metu vyko Žemaičių regiono folkloro festivalis „Rudenį visi į poras“. Festivalyje daly-

vavo Telšių, Plungės, Kelmės ir Mažeikių rajonų folkloro kolektyvai.

Tauragėje lapkričio 16–18 d. įvyko Regioninės tarybos narių Petro Jokubausko, Anastazijos Pečkaitienės ir Edmundo Mažrimo koordinuota, Tauragės savivaldybės ir Kultūros centro organizuota Amatų šventė. Tauragės pilyje vyko vyriškų ir moteriškų amatų demonstravimas: kalvystė, medžio apdirbimas, keramika, audimas, verpimas, margučių marginimas, batų siuvimas, senoji laikrodininkystė ir kt. Dalyvavo ir septyni amatininkai iš Lenkijos, Ostrudos miesto. Šventė sulaukė didelio dalyvių bei žiūrovų dėmesio. Paskutinę šventės dieną vyko folkloro ansamblių festivalis „Aš atdarysiu dainų skrynelę“. Koncertavo folkloro ansambliai iš Pagėgių, Tauragės, Jurbarko, Telšių, Kelmės rajonų ir svečiai iš Lenkijos.

Bet kuriuo atveju ateityje Regioninė taryba turės giliau aptarti čia paminėtų renginių galimybes puoselėjant etninės kultūros paveldą.

Ekspedicijos

2006 m. Tarybos narių iniciatyva buvo surengtos 2 ekspedicijos: 1) Kretingos rajone Dalia Činkienė inicijavo mokomąją–praktinę etnografinę ekspediciją (Kartenos ir Žalgirio seniūnijose); 2) Tveruose, vadovaujant Vaciuui Vaidai, liepos 31 – rugpjūčio 5 d. buvo baigiama archyvinė ekspedicija, kurios metu buvo skaitmeninamas ne tik bažnyčios archyvas, bet ir kataloguojamos senosios Tverų kapinaitės bei renkama sakinė, pačių tveriškių atmintyje užfiksuota istorija apie pokarį.

Konferencijos, paskaitos, konsultacijos

Šioje veiklos srityje sektinu pavyzdžiu laikytina palangiškė Tarybos narė Zita Baniulaitytė. Ji perskaitė daug paskaitų tiek švietimo įstaigose, tiek ir įvairiuose renginiuose. Paminėtinos paskaitos apie tautinį kostiumą, skaitytos Žemaitijos regiono ikimokyklinių įstaigų darbuotojoms (Kretingos darželyje „Žilvitis“) bei Kretingos rajono kultūros darbuotojoms (Kretingos kultūros rūmuose). Apie žemaičių moterų galvos dangas Z. Baniulaitytė skaitė pranešimą Tarptautiniame folkloro festivalyje „Parbėg laivelis“. Be to, ji konsultavo Sedos, Bikavėnų, Luokės, Girkalių miestelių, Kretingos, Plungės ir Klaipėdos rajonų folkloro ansamblius dėl tautinio kostiumo stilistikos, Palangos, Kretingos, Kelmės rajono audėjas dėl tautinių kostiumo audimo technologijų, koordinavo Palangos mokymo centro tradicinės tekstilės seminarą „Vilnų vėlimas, tautinių kostiumų siuvimas, pirštinių mezgimas“ bei pirštinių parodą.

Plungėje rugpjūčio 26 – rugsėjo 30 d. surengta konferencija, skirta krikščioniškosios tradicijos raidai: „Krikščioniškosios tradicijos formavimosi Lietuvoje kontekstai: Mykolinės Žemaitijos rudens kalendoriuje“. Pagrindiniai organizatoriai Žemaičių Dailės muziejus ir Vacys Vaivada.

Regioninės tarybos iniciatyva gruodžio 15 d. įvyko konferencija „Etninės kultūros vertybių plėtra, aktu-

alijos ir problemos“ Žemaitijos regiono etninės kultūros centrų darbuotojams, regioninių parkų etnografams (kultūrologams), švietimo sistemos istorijos mokytojams, etninės kultūros specialistams. Buvo išklaustyti Regioninės tarybos narių pranešimai:

- ❖ Vacys Vaivada „Žemaitijos žemėlapių pristatymas“;
- ❖ Stasys Kasparavičius „Piliakalnių gynybinė sistema apie Biržulio – Lūksto duburį“;
- ❖ Aldona Kuprelytė „Etninės kultūros raiška Žemaitijos nacionaliniame parke“;
- ❖ Andrius Dacius „Žemaičių kultūros draugijos veikla, uždaviniai ir problemos“;
- ❖ Povilas Šverebas, Vilniaus dailės akademijos leidyklos redaktorius, „Konstantinas Bružas – žymus žemaičių krašto tyrinėtojas ir puoselėtojas“;
- ❖ Jurgis Bomblauskas, architektas, „Etnoarchitektūros problemos Žemaitijoje“.

ar pareigose (valstybiniai parkai, etninės kultūros specialistai ir t.t.) dirbančiųjų darbą su tais, kuriems toks darbas iškomponuoja į platesnės veiklos spektrą. Sėkmingas veiklos organizavimas ir koordinavimas su pastaraisiais Regioninės tarybos nariais gali veiksmingai padėti įtraukti etninės kultūros paveldo saugojimo uždavinius į aktyvesnę visuomenės veiklą.

Stasys Kasparavičius,
Žemaitijos regioninės etninės kultūros
globos tarybos pirmininkas

Sigita Dacienė,
Etninės kultūros globos tarybos
sekretoriato specialistė Žemaitijos regionui

Veiklos apibendrinimas

Apibendrinant galima pasakyti, kad ataskaitiniu laikotarpiu pavyko išskirti esmines Regioninės tarybos narių veiklos kryptis, tačiau toliau išlieka šių kryptių conceptualiųjų jungčių trūkumo problema, reikia gilesnio jų turinio apmąstymo. Akivaizdu, kad ateityje reikės derinti tiesiogiai etninės kultūros globai skirtose struktūrose

Jurginės. „Piemenukai“ Skirsnemunės (Jurbarko r.) ūkininkų Vlado ir Jadvygos Paškauskų sodyboje

EKSPERTIZĖS IR NUOMONĖS

REGIONINĖ POLITIKA IR PLĖTRA

Aukštaitija jau turi visus aukštaičius vienijančius simbolius

Lapkričio 9 dieną Panevėžyje Lietuvos Mokslo akademijos dienų metu visiems Aukštaitijos savivaldybių merams bei Aukštaitijos nacionaliniam parkui buvo įteikta pirmą kartą Lietuvos istorijoje sukurta Aukštaitijos regiono vėliava.

Mintis sukurti heraldinius ženklus, vienijančius didžiausią ir margiausią etnografinį regioną – Aukštaitiją, kilo Etninės kultūros globos tarybos Aukštaitijos regioniniam padaliniiui. Sausio mėnesį buvo kreiptasi į valstybinę Heraldikos komisiją. Liepos 5 d. LR Prezidento nutarimu Heraldikos komisijoje patvirtinti Aukštaitijos heraldiniai ženklai – herbas ir vėliava.

Žemių herbai išsirutuliojo iš senųjų kunigaikščių portretinių spaudų. Seniausiuose Vilniaus krašto, taigi aukštaitiškų žemių, kunigaikščių herbuose vaizduojamas šarvuotas raitelis su ietimi ar su kalaviju. Vėliau šarvuoto raitelio – Vyčio – figūra imta vaizduoti ir valstybės herbe. Aukštaitijos herbo centre esantis Vytis primena, kad Lietuvos valstybės ištakos XIII a. prasidėjo būtent aukštaičių gentinių žemių teritorijose.

Kadangi ankstyvoji Lietuvos heraldika panaudota valstybės herbe, tad kuriant Aukštaitijos herbą teko sukeisti spalvas: sidabriniame skyde pavaizduota raudona Vyčio figūra. Herbui panaudotos raudona ir balta (sidabro) spalvos yra ne tik svarbiausios senosios Lietuvos heraldikos spalvos, naudotos valstybės, miestų, didikų herbuose, bet tai ir aukštaičių tautinio kostiumo pagrindinės spalvos. Šių spalvų reikšmė itin archajiška ir archetipiška daugeliui

senųjų kultūrų – raudona reiškia gyvybę, meilę, drąsą, pralietą kraują už Tėvynę, balta – kilnumą, sąžiningumą ir dorumą.

Kaip ir kiti regionų herbai, Aukštaitijos herbas turi skydo laikytojus ir devizą. Kadangi Aukštaitija buvo ir Lietuvos krikšto lopšys, jos herbą laiko angelai. Ne tik laiko, bet ir išaukština bei simboliškai saugo šį kraštą.

Herbo apačioje prasmingas lotyniškas posakis: PATRIAM TUAM MUNDUM EXISTIMA – Savo Tėvynę laikyk visu pasauliu. Taigi žinok, kad pasaulio pažinimas prasideda nuo gimtosios žemės.

Aukštaitijos vėliavai parinktas raudonas audeklas su naujuoju herbu viduryje.

Remdamasis Žygimanto Augusto laikų Lietuvos mažuoju antspaudu, Aukštaitijos heraldinius ženklus sukūrė dailininkas Rolandas Rimkūnas.

Išgrynintas, apibendrintas simbolis mums daug reiškia. Su naujais simboliais dar teks susigyventi, susikurti jų aktualizavimo, Aukštaitijos reprezentavimo tradicijas. Tačiau jau turime simbolinį ženklą, kuriuo galime išreikšti savo tapatybę – esame aukštaičiai, gyvename aukštai iškėlę galvas ir savo Tėvynę laikome visu pasauliu.

*Vitalija Vasiliauskaitė,
Etninės kultūros globos tarybos
specialistė Aukštaitijos regionui*

Aukštaitijos herbas

*Dr. Edmundas Rimša,
Lietuvos heraldikos komisijos prie Respublikos prezidento pirmininkas*

Istoriniai duomenys. Lietuvos regionų heraldika yra naujas dalykas. Nepaisant to, jos kūrime stengiamasi vadovautis senosiomis istorinėmis tradicijomis, būdingomis vienam ar kitam kraštui. Vienintelė Žemaitija turi seną herbą: juodą lokį raudoname skyde, žinomą nuo XVI a. Naujas Dzūkijos herbas remiasi senąja Trakų kunigaikštystės, vėliau vaivadijos heraldika. Čia mėlyname lauke vaizduojamas sidabrinis pėstininkas su alebarda ir skydu. Aukštaitiją, vieną iš svarbiausių regionų, galima laikyti Lietuvos valstybingumo lopšiu. Todėl kuriant jos naują herbą siekta panaudoti senąją šio

regiono administracinių vienetų heraldiką, kurioje nuo XIV a. vaizduotas raitelis.

Pirmą kartą, kaip žemės herbas, jis buvo pavaizduotas didžiojo kunigaikščio Vytauto didžiajame herbiniame antspaude, kurį jis 1398 m. spalio 12 d. prikabino prie neišlikusio Salyno sutarties su Vokiečių ordinu akto. Šiame antspaude herbo skydas padalytas į 4 laukus. Pirmajame vaizduojamas heroldinis kryžius, antrajame – į kairę pusę jojantis raitelis, laikantis atgal atmostoje dešinėje rankoje ilgą ietį, trečiajame – pėstininkas, dešinėje rankoje turintis skydą, kaire apglėbęs ietį, ketvirtajame – keturpėščias į

Žemių herbai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto didžiajame antspaude, naudotame 1398–1404 metais

Žygimanto Augusto laikų Lietuvos didžiajame herbinis antspaudas

kairę pusę einantis lokys. Heroldinis kryžius priklausė Voluinei, raitelis – iš Vilniaus valdomai Lietuvai (siaurąja prasme), pėstininkas – Trakų kunigaikštystei, o lokys – Smolensko žemei.

Lietuvos ir Trakų žemių herbai rodo, kad jie išsirutuliojo iš senųjų kunigaikščių portretinių antspaudų. Tačiau jei palyginsime kunigaikščių antspaudus su žemių herbais, pastebėsime vieną esminį skirtumą. XIV a. pabaigoje kunigaikščių antspauduose raiti ir pėsti valdovai paprastai vaizduoti su jų valdžią simbolizuojančiais kalavijais, o iš jų išsirutuliojusiuose žemių herbuose tiek raitelis, tiek pėstininkas turi ietį. Šis atributas Lietuvos ankstyvojoje žemių heraldikoje buvo bene svarbiausias dalykas, atskyręs antspaudų valdovą nuo tos pačios išvaizdos bendrinę prasmę igavusios herbo figūros.

1413 m., kai iš senųjų kunigaikštysčių buvo įkurtos dvi pirmosios centrinės valdžios pavaldžios vaivadijos, iki tol iš Vilniaus didžiojo kunigaikščio valdoma Lietuva (didesnioji Aukštaitijos dalis) gavo Vilniaus, o Trakų kunigaikštystė – Trakų vaivadijos vardus. Turbūt jau tada nusistovėjo ir šių vaivadijų (vadintų ir žemėmis) herbų spalvos. Bent XV a. pirmojoje pusėje jas užfiksavo Vakarų Europos heroldai. Štai Briuselyje saugomame herbyne (*Armorial Lyncenich*), greičiausiai sukurtame Flandrijoje pagal iš Lietuvos gautą medžiagą, Vilniaus žemės herbe raudoname lauke vaizduojamas ant juodo žirgo sidabrinis šarvuotas raitelis su tokios pat spalvos ietimi. Jis prie kairiojo peties laikė mėlyną skydą su auksiniu dvigubu kryžiumi; apatinė kryžia ilgesnė. Žirgo apranga: trumpa gūnia, kamanos, odiniai diržai mėlyni, metaliniai sutvirtinimai auksiniai. Virš herbo įrašyta: *(er) lant von der wille* (Vilniaus žemės). Šarvuoti raiteliai ant juodų žirgų, pasak Jano Dluogošo, vaizduoti ir kai kuriose Vytauto į Žalgirio mūšį atvestų pulkų vėliavose. Ir nors kronikininkas nesukonkretina jų priklausomybės,

didžiausia tikimybė, kad juodas žirgas buvo skiriamasis ankstyvosios Vilniaus žemės heraldikos atributas.

XIV a. pabaigoje – XV a. atsiradę žemių herbai vėliau šiek tiek keitėsi. XVI a. viduryje, galbūt ir anksčiau, Vilniaus raitelis imtas vaizduoti ant balto žirgo ir su kalaviju, tai yra pasidarė toks pat, kaip ir valstybės herbe. Šis pasikeitimas galėjo atsirasti dėl valstybės herbo įtakos. Pagaliau 1564–1566 m. teismų ir administracinės reformos metu, galima sakyti, visoms Lietuvos vaivadijoms ir pavietams įsakyta žemės antspauduose ir karinėse vėliavose naudoti Lietuvos raitelį. Skyrėsi tik vėliavų spalva. Vilniaus vaivadijos ir pavietų vėliavos buvo raudonos, Trakų, kuri siaura juosta įsiterpė per Lietuvos vidurį – mėlynos, o Žemaitijos seniūnijos – balta. Antrasis (1566) ir Trečiasis (1588) Lietuvos Statutai taip pat reikalavo į vaivadijų ir pavietų žemės antspaudus dėti Lietuvos herbą. Nuo tada iki valstybės žlugimo (1795 m.) Vilniaus vaivadijos heraldika nebesikeitė.

Kadangi ankstyvoji Lietuvos (Vilniaus žemės, vaivadijos) heraldika – raudoname lauke sidabrinis raitelis su ietimi ant juodo žirgo – jau panaudotas Vilniaus apskrities ir rajono savivaldybės heraldikai, Aukštaitijos naujam herbui nutarta ieškoti kitokio spalvinio ir ikonografinio sprendimo. Europos heraldikoje dažnai, kai norima tą patį simbolį panaudoti kitam subjektui, sukeičiamos skydo ir herbo figūros spalvos. Taip pasielgti verčia ir Lietuvos valstybės herbas, kurio negalima naudoti kituose herbuose. Taigi Aukštaitijos herbui nutarta panaudoti sidabrinį skydą, o herbo figurą nuspalvinti raudonai. O kad jis dar labiau skirtųsi nuo valstybės herbo, atsakyti raitelio skydelio su dvigubu kryžiumi. Ir dar vienas svarbus dalykas. Kuriant Aukštaitijos herbą, jo pagrindu paimtas šiek tiek supaprastintas Žygimanto Augusto laikų Lietuvos valstybės mažojo antspaudu herbas, tapęs 1564–1566 m. administracinės reformos metu visų

Vilniaus žemės herbas Briuselio herbyne, XV a. pirmoji pusė

Aukštaitijos vėliava su herbu

vaivadijų ir pavietų žemės antspaudų simboliu. Šiuose antspauduose pavaizduotas raitelis skiriasi nuo kitų tuo, kad jis dėvi puošnius paradinius šarvus su tuomet ypač mėgstamu smailiuoju šalmu.

Herbui panaudotos raudona ir balta (sidabras) spalvos, galima sakyti, yra svarbiausios senosios Lietuvos heraldikos spalvos, žinomos ne tik valstybės, miestų ir kilmingųjų herbuose, bet ir tautiniuose audiniuose, turbūt siekia net pagonybės laikus. Raudona reiškia meilę, gyvybę, drąsą, pralieta kraują už Tėvynę, balta – nekaltumą, sąžiningumą ir dorumą.

Kaip ir kiti regionų herbai, Aukštaitijos herbas turi skydininkus ir devizą. Skydininkai atsirado dar Vytauto laikais. Minėtame didžiojo kunigaikščio didžiajame antspaude herbo skydą laikė dvi žmonių figūrėlės. Nuo XV a. pabaigos Lietuvoje ypač mėgti angelai (angelo sargo prasme), vėliau – fantastiniai gyvūnai (grifai, vienaragiai), kariai, alegorijos ir kitos būtybės. Kadangi Aukštaitija atliko bene svarbiausią vaidmenį Lietuvos krikšto istorijoje, jos herbui pasirinkti angelai. Jie ne tik laiko, bet ir saugo herbą, arba Aukštaitiją, nuo nelaimių ir klystkelių. Pagaliau, herbo užsakovams pageidaujant, herbo devizu pasirinktas prasmingas lotyniškas posakis: PATRIAM TUAM MUNDUM EXISTIMA (Savo Tėvynę laikyk visu pasauliu).

Aukštaitijos herbą, remdamasis Žygimanto Augusto laikų Lietuvos mažuoju antspaudu, sukūrė dailininkas Rolandas Rimkūnas. Kartu parengtas ir Aukštaitijos vėliavos projektas. Tai raudonas audeklas su naujuoju Aukštaitijos herbu viduryje. Vėliavos spalva paimta iš karinių vėliavų, naudotų šiame regione XVI–XVIII a. R. Rimkūno sukurtas herbo etalonas ir vėliavos projektas suderintas su Lietuvos heraldikos komisija 2005 m. liepos 5 d.

Svarbesnė literatūra: A.T. Dzialyński, Zbiór praw litewskich, Poznań, 1841; F.A. Vossberg, Siegel des Mit-

telalters von Polen, Lithauen, Schlesien, Pommern und Preussen, Berlin, 1854; M. Gumowski, Pieczęcie królów polskich, Kraków, 1910; H. Polackówna, Stemmata Polonica: Rękopis Nr. 1114 Klejnotów Długosza w Bibliotece Arsenalu w Paryżu // *Prace sekcji historii sztuki i kultury Towarzystwa naukowego we Lwowie*, t. 1, 1929, s. 161–250; M. Gumowski, Pieczęcie książąt litewskich // *Ateneum wileńskie*, rocz. 7, 1930, zes. 3–4, s. 684–725; W. Semkowicz, Sfragistyka Witolda, Kraków, 1931; M. Dobužinskis, Vytis: Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valstybinio erbo istorinių variantų bruožai (XIV–XVI amž.), Kaunas, 1933 (naujas fotogr. leid. 1990); A. Heymowski, Herby polskie w sztokholmskim Codex Bergshammar // *Studia źródłoznawcze (SŻ)*, t. 12, 1967, s. 73–111; A. Heymowski, Herby polskie w brukselskim Armorial Gymnich, recte Lyncenich // *SŻ*, t. 29, 1985, s. 95–124; R. Kiersnowski, Godła Jagiellońskie // *Wiadomości numizmatyczne archeologiczne*, r. 32, 1988, zes. 1–2, s. 1–28; E. Rimša, Spalva Lietuvos heraldikoje // *Spalva lietuvių liaudies mene*, sud. J. Kudirka, Vilnius, 1988, p. 109–116; S.K. Kuczyński, Polskie herby ziemskie. Geneza, trześci, funkcje, Warszawa, 1993; I. Jonynas, Lietuvos didieji kunigaikščiai, sud. ir įvadą parašė V. Merkys, Vilnius, 1996; Lietuvos heraldika, sudarė ir parengė E. Rimša, kn. 1–2, Vilnius, 1998–2004; Z. Piech, Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów, Warszawa, 2003; E. Rimša, Heraldika. Iš praeities į dabartį, 2-oji papild. laida, Vilnius, 2004.

Herbo aprašymas. Sidabriniam lauke raudonas šarvuotas raitelis su pakeltu kalaviju dešinėje rankoje. Skydą laiko du sidabriniai angelai, stovintys ant sidabrinio kaspino, kuriame raudonomis raidėmis įrašytas lotyniškas devizas: PATRIAM TUAM MUNDUM EXISTIMA.

GYVOJI TRADICIJA

Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeiginių papročių bendroji ir vietinė tradicija

Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas,
Vilniaus pedagoginis universitetas, Etninės kultūros globos taryba

Įvadas. Kalvarių Kryžiaus keliai yra vienas Europos katalikų religijos istorijos ir etnologijos mokslo objektų. Čia ypač svarbūs yra kalvarių Kryžiaus kelių apvaikščiojimo apeiginiai papročiai, kuriuos sudaro liturginio kulto elementai: veiksmi, gestai, šventos vietos, maldų kalbėjimas, giesmių giedojimas, griežimas muzikos instrumentais, taip pat bažnytinės kalendorinės šventės. Šie papročiai rodo ne tik bendruosius tautinius Kryžiaus kelių liturginius bruožus, bet ir savitumus, kurie atsirado apeiginius papročius veikiant atskiros tautos etninei kultūrai. Todėl kalvarių Kryžiaus keliai laikytini savitu apeiginės liturginės ir etninės kultūros reiškiniu; jo analizė padeda atskleisti, kaip etninė ir krikščioniškoji kultūra veikė viena kitą. Mokslinių studijų, kur Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeigos būtų nagrinėjamos kaip sudėtingas apeiginės liturginės ir etninės kultūros sąveikos reiškinys, beveik nėra. Tai tik šio straipsnio autoriaus 2001 m. apgintas etnologijos mokslo habilitacinis darbas „Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeiginiai papročiai: vietiniai savitumai ir kitų tautų lygiagretės“, taip pat 2003 m. išspausdinta monografija „Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika“.

Šiame straipsnyje apibendrinti autoriaus paskutinių metų tyrinėjimai leidžia į Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių tradicinius apeiginius papročius bei jų gretinimą su Bažnyčios liturgija pažvelgti nauju žvilgsniu. Tad darbas aktualus ne vien Lietuvos Katalikų Bažnyčiai, jis svarbus ir Lietuvos etnologijos mokslui, nes čia bene pirmą kartą apeiginiai papročiai aptariami etnologiniu aspektu, kas, lyginant su Katalikų Bažnyčios liturgija, padeda atskleisti Lietuvos kalvarių savitumą.

Atliktiems tyrimams apibendrinti buvo sudarytas kalvarių Kryžiaus kelių apvaikščiojimo žemėlapis „Kalvarijos Lietuvoje“ ir lentelė „Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeiginių papročių vietiniai savitumai ir Bažnyčios liturgijos paralelės“.

Straipsnio pagrindas – mokslinis tyrimas, kurio objektas – Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeiginiai papročiai, turintys vietinių savitumų.

Darbe iškeliami katalikų maldingumo formų ir etninės kultūros savitumų susipynimo problema.

Darbo *tikslas* – aptarti Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių vietinių savitumų turinčius apeiginius papročius ir jų atitikmenis Katalikų Bažnyčios liturgijoje.

Buvo iškelti šie *uždaviniai*: pirma, remiantis publikuota istorine, etnoline, taip pat ekspedicijų medžiaga, atskleisti Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeiginių papročių, turinčių vietinių savitumų, genezę; antra, lyginant su Katalikų Bažnyčios liturgijoje esančiais

analogiškais reiškiniais, nustatyti šių apeiginių papročių sąsajas ir skirtumus; trečia, parodyti Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių savitumą, atskleisti, kaip sąveikauja liturginiai ir etniniai papročiai.

Pasirinktoji tema nagrinėjama pirmą kartą. Pati darbo koncepcija apima ne tik Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeiginių papročių, turinčių vietinių savitumų, kilmę, bet ir atskleidžia jų atsiradimo priežastis bei motyvus.

Atliekant tyrimus taikyti geografinio kartografavimo, analizės, lyginimo bei retrospekcijos metodai.

Rezultatai – iškelta ir pagrįsta *hipotezė*, kad Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių apeiginiai papročiai yra etninės kultūros ir Katalikų Bažnyčios liturgijos sąveikos padarinys.

Tarp vietos tradicijos ir Bažnyčios liturgijos. Katalikų Bažnyčios istorija rodo, kad maldingumo formos ir kontempliatyvus gyvenimas iki XII a. buvo glaudžiai susiję su liturgija. Iš liturgijos, ypač vykstant Bažnyčios reformoms, išsirutuliojo naujos maldingumo formos, kaip antai: Šv. M. Marijos Valandos, egzekvijos už mirusiuosius, atgailos psalmės, litanijos. Bažnyčios reformos bei bažnytinė teisė, dvasininkus ir vienuolius išskyrusios į atskirus luomus, ir pasauliečių luomui padėjo susikurti savo maldingumo tradicijas. Tam įtakos turėjo įvairių brolių kūrimasis ir maldininkų kelionės. Be įprastų tolimų kelionių į Jeruzalę ir Romą, išpopuliarėjo nauji maršrutai: šventųjų gimtinės ir jų veiklos vietos, kapai, bažnyčios, kur buvo laikomos garsios relikvijos arba stebuklingi paveikslai, vietos, kur buvo įvykę stebuklai. Tai ypač ryškiai atspindėjo viduramžių liturgija.

Krikščionybė yra universali, tačiau jos raiška turi ir tautinių atspalvių. Romos Katalikų apeigas lietuviai papuošė savais, jų dvasią atitinkančiais religiniais papročiais. Katalikų liturgiją sudaro Mišios ir pridėtinių pamaldų apeigos (liaudies maldingosios praktikos, kurios viešai atliekamos ne Mišių metu vietos kalba)³. Remiantis Lietuvos Katalikų Bažnyčios Liturginiu maldynu, tai Šv. M. Marijos Valandos, Gegužinės, Birželinės pamaldos, Šv. M. Marijos kalbamasis ir giedamasis bei Šv. Jėzaus Vardo Rožiniai, Gaudūs verksmai, Gedulinės valandos, Šermenys, taip pat mūsų nagrinėjami kalvarių Kryžiaus keliai⁴.

Iš Lietuvos Katalikų Bažnyčios liaudies maldingųjų praktikų unikalumu išsiskiria kalvarių Kryžiaus keliai. Jų Lietuvoje yra šeši: Žemaičių Kalvarijoje, Vilniuje, Beržore, Tytuvėnuose, Mosėdyje ir Vepriuose.

Čia yra svarbūs kalvarių Kryžiaus kelių apvaikščiojimo apeiginiai papročiai, kuriuos sudaro liturginio kulto

elementai: bažnytinių kalendorinių švenčių šventimas, šventų vietų lankymas, veiksmi, gestai, maldų kalbėjimas, giesmių giedojimas, griežimas muzikos instrumentais. Šie papročiai yra visuotiniai, bet kartu ir saviti – savitumą nulėmė apeiginius papročius veikianti atskiros tautos etninė kultūra. Todėl Žemaičių Kalvarijos, Vilniaus, Beržoro, Tytuvėnų, Mosėdžio ir Veprių kalvarių Kryžiaus keliai laikytini savitu apeiginės liturginės ir etninės kultūros reiškiniu; jo analizė padeda atskleisti, kaip sąveikavo etninė ir krikščioniškoji kultūra.

Kalvarių Kryžiaus kelias – dvasinis Romos Katalikų Bažnyčios Dievo Sūnaus Kristaus kančios kelio į Golgotą, kur jis buvo nukryžiuotas, mirė ir buvo palaidotas, kultas.

Senovės lietuvių religinėje pasaulėžiūroje kančios kulto nebuvo. Gyvendami gamtos aplinkoje ir ją stebėdami, jie mylėjo ir garbino gamtą, kupiną nesuprantamų reiškinių, kuriuos laikė nežemiškais jėgomis, turinčiomis dievišką galią. Taigi lietuvių religija buvo politeistinė, pripažįstanti daugelį dievų – vienur remiamasi vienais, kitur labiau pasitikima kitais, tačiau tikėjimo pobūdis buvo tas pats⁵. Vadinasi, kalbant apie kalvarių Kryžiaus kelio maldingąją tradiciją, krikščionybės ir senovės lietuvių religijos lyginti neturėtume. Mūsų tyrimai parodė, kad paralelių vis dėlto esama.

Anksčiau atlikti tyrimai parodė, kad iš 51 Lietuvos kalvarių Kryžiaus keliuose atliekamo apeiginio papročio galima išskirti keletą, kuriuose ryškūs ikikrikščioniško kulto atspindžiai – tai kalendorinių švenčių šventimas, akmenėlių rinkimas, lipimas keliais į Ubagų kalną, kryžiaus formos pušies kamieno bučiavimas, maldininkų

kasų išsipynimas, raudų raudojimas, bridimas per Kedro no upelį bei prausimasis jo vandeniui, aukojimas elgetoms, pagarba mirusiesiems, giesmių, kur gausu liaudies dainų intonacijų, giedojimas bei griežimas liaudies muzikos instrumentais⁶.

Lietuvos kalvarių Kryžiaus keliuose vietos savitumu išsiskiriantys apeiginiai papročiai yra glaudžiai susiję su kalendorinių švenčių šventimu. Šventės, – kaip teigė etnologas N. Vėlius, – formavosi per šimtmečius, tūkstantmečius, dešimtis tūkstančių metų, žmogui stebint gamtą, jos atbudimą, apmirimą, stebint savo gyvenimą, dvasią. Kiekviena šventė turi savo prasmę⁷. Tokia yra ir Sekminės.

Sekminės, remiantis senovės lietuvių pasaulėžiūra, – tai perėjimo iš pavasario į vasarą šventė, piemenėlių, gamtos atbudimo šventė. Per Sekmines berželiais, rūtomis ir kitais žolynais puošiami namai – senojo augalijos kulto liekana, rodanti baltų tikėjimą magiška pavasari pirmiausia išsprogstančių augalų galia lemti vaisingumą, sveikatą, gausinti derlių, apsaugoti nuo kerų.

Krikščionių Bažnyčioje Sekminės – Šventosios Dvasios atsiuntimo šventė. Šios šventės metu Vilniuje ir Vepriuose, apvaikštant kalvarių Kryžiaus kelius, meldžiamasi ir už mirusiuosius. Šis apeiginis paprotys siejamas su senojo mirusiųjų kulto atgarsiais. Tai rodo, kad Sekminių šventimas Vilniaus ir Veprių kalvarių Kryžiaus keliuose susijęs su vietos papročiais.

Savitumu išsiskiria ir Žemaičių Kalvarijoje, taip pat Mosėdyje švenčiami Šv. M. Marijos Apsilankymo atšaidai. Liaudis šią šventę tapatindavo su tautosakoje dažnai minimo Sietyno žvaigždyno stebėjimais. Pavyzdžiui, visoje

Sekminės Vilniaus Kalvarijoje, 1957 m. birželio 9 d. Vyskupo Julijono Steponavičiaus nuotrauka

Lietuvoje buvo žinoma, kad šio žvaigždyno žvaigždžių spiečius, remiantis žmonių stebėjimais, turintis septynias žvaigždes, matomas horizonte saulei tekant, kai prasideda lietingasis vasaros metas – po Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Apsilankymo atleidų, arba nuo Septynių Miegančiųjų Brolių dienos (07.10). Taigi Sietyno stebėjimas padeda nustatyti vieną iš galimų kalendorinių ciklų ataskaitos taškų, galbūt dėl to jis jau ikirikščioniškoje kultūroje buvo garbinamas kaip dangaus kūnas⁸.

Vietos papročių randame ir Beržoro kalvarių Kryžiaus kelio Švč. M. Marijos Škaplierinės šventėje. Ji, remiantis senuoju kalendoriumi, buvo laikoma rugiapūtės pradžia, kai kur jau ir pabaiga⁹. Liaudies papročiuose ir tikėjimuose užfiksuotas paprotys per Švč. M. Mariją Škaplierinę susitikti su giminėmis, pasisvečiuoti. Tokiose bendruomenės vaišėse buvo prisimenami ir giminės mirusieji. Tad Beržoro kalvarių Kryžiaus kelio Švč. M. Marijos Škaplierinės šventės papročiuose susipynę agrarinis ir mirusiųjų kultas, parodomas giminės solidarumas. Per Škaplierinę dažnai kyla viesulai, audros su griauštiniais ir žaibais. Tai jau rudens priangis. Taigi ši šventė išsaugojo nemažai ikirikščioniškų derliaus dievybėms garbinti skirtų tradicijų, kurios susijusios su svarbiausių lauko darbų baigtimi, vasaros ir rudens sandūra.

Akmenėlių rinkimo apeiginis paprotys žinomas tik einant Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelią. Čia maldininkai, lipdami į Žvirgždų kalną, kur stovi VI stotis „Pas Aną“, renka akmenėlius ir nešasi namo, tikėdami gydosiomis jų savybėmis. Duomenų apie akmenų garbinimą Žemaitijoje turime iš nuncijaus auditoriaus Tarkvinijaus Pekulo, kuris per 1568 m. vizitaciją Žemaičių vyskupijoje girdėjęs, jog dar esą stambeldžių, garbinančių gyvates, medžius, akmenis ir kitką, bet nežinąs, kas jie ir kur jie yra¹⁰. Jėzuitų archyvinė medžiaga rodo, kad dar 1723 m. Žemaitijos kaimuose būta akmenis garbinusių žmonių, kurie tikėjosi taip susigražinti prarastą sveikatą¹¹.

Medžiagos apie tikėjimą akmenų sakralumu ir jų gydosiomis galiomis daugiau turi latviai. Latvijoje akmenys – tai amuletai ir magijos priemonės. Akmenų naudojimą magijai lėmė jų „igimtos“ savybės (kietumas, tvirtumas, pastovumas, ilgaamžiškumas) ir požiūris į juos (siejami su mitiniu pasauliu). Buvo tikima, kad iš šventųjų vietų atnešti į namus akmenys gydo ligas¹². Su akmenimis buvo atliekami įvairūs apeiginiai veiksmai: ant jų sėdėjimas, stovėjimas, jų lietimasis, judinimas; tie veiksmai turėjo tam tikrą prasmę¹³.

Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio kaimynystė su Latvija, kur akmenys buvo naudojami įvairioms ligoms gydyti, galėjo turėti įtakos akmenėlių rinkimo apeiginiam papročiu atsirasti.

Apie tikėjimą akmenis galia Jeruzalės Kryžiaus kelio apeigose kalba Gerharo Krolio knyga „Jėzaus pėdomis“, kur pateikiami pirmųjų krikščionių piligrimų kelionių po Šventąją Žemę aprašymai. Viename iš anonimių aprašymų, kuris datuojamas 570 m., sakoma, kad „vietoje (pretorijuje) yra keturkampis akmuo, kurį maldininkai liečia bei judina, nes ant jo buvo užkeltas ir tardomas Viešpats ir ten yra išlikę jo kojų pėdsakų“¹⁴.

Taigi akmuo užėmė tam tikrą vietą ir senovės lietuvių religijoje. Jis arba pats buvo garbinamas, arba buvo

tarpinė grandis tarp dievų, turinčių galią teikti sveikatą, ir žmonių, nes buvo sudėtinė sakralios vietos, kur buvo aukojama dievams, dalis. Akmenėlių rinkimas, kaip apeiginio papročio garbinti akmenų atitikmuo, padėjo šiai tradicijai neišnykti.

Apeiginis paprotys kelias lipti į Ubagų kalną gyvuoja einant Kryžiaus kelią Vilniaus ir Veprių kalvarijose. Šis paprotys žinomas ir ikirikščioniškoje religinėje kultūroje, vartotas garbinant alkas, kalvas bei kalnus.

Lietuvoje yra aukštumų, susijusių su dievais ir jų garbinimo tradicijomis. Ryškiausiai tai rodo vietovardžiai, pavyzdžiui: Perkūnkalnis, Stebukalnis, Aukų kalnas, Šventkalnis. Galima manyti, kad tie kalnai buvo garbinami dėl to, jog čia buvo atliekami tam tikri garbinimo ritualai – tetai užfiksuota senuosiuose dokumentuose. Apie 1220 m. Oliverio Paderborniečio sudarytoje „Šventosios Žemės karalių istorijoje“ užsimenama, kad „šiaurės žmonės“ garbinę kalvas bei uolas¹⁵.

Net XVII a. pabaigoje Mažosios Lietuvos tyrinėtojas Matas Pretorijus rašo apie kalnus, kaip apeigų atlikimo vietą, apie kai kuriuos su kalnais susijusius tikėjimus¹⁶. M. Pretorijus pateikia ir jau sukrikščionintą „kultinio kalno“ modelį – „jo laikais buvusią ant Birutės kalno Šv. Jurgio koplyčią, kur plačiausių apylinkių žmonės kabino devocionalijas – be abejo, pagal pagoniškus papročius“¹⁷.

Pagarbą kalnui, t.y. lipimo į kalną keliais apeiga, galime išvelgti ir krikščioniškosios kultūros užuomazgose. Aukščiausia liudijimą apie Jėzaus apklausą pas Aną pateikia evangelistas Jonas: „Būrys, jo vadas ir žydu tarnai suėmė Jėzų, surišo ir nuvedė pirmiausia pas Aną“ (Jn 18, 12). Pasakymas „pas Aną“ reiškia „į Ano namus“; čia turimas omenyje prieš kelerius metus atkastas akmenuotas kelias Jeruzalės senamiesčio pietuose – tai iki mūsų dienų išlikęs vienas Viešpaties Kančios kelio ruožas¹⁸.

Taigi galima manyti, kad Vilniaus ir Veprių kalvarių Kryžiaus kelių apeiginis paprotys lipti keliais į Ubagų kalną yra dviejų religinių kultūrų susilieimo rezultatas.

Kryžiaus formos pušies garbinimas, bučiuojant jos kamieną, pirmiausia sietinas su Katalikų Bažnyčios tradicija birželio mėnesį šlovinti Švento Kryžiaus medį, ant kurio Golgotoje buvo nukryžiuotas Kristus: „Savo švenčiausia kančia ant Kryžiaus medžio Jis mus nuteisino“, – moko Tridento Susirinkimas¹⁹. Šis garbinimas gali būti siejamas su kryžiaus simbolio pagerbimu bei Švento Kryžiaus atradimo ir išaukštinimo kultais. Ryškiausiai kančios ženklu ir simboliu krikščionybės eroje įprasta laikyti kryžių.

Medžių kultas Lietuvoje egzistuoja nuo žilos senovės. Apie tai savo kronikose rašė P. Dusburgas, J. Dluogošas, taip pat M. Mažvydas, M. Daukša, J. Bretkūnas, Z. Ivinskis ir kiti. Medžių sudvasinimas senajame lietuvių tikėjime užėmė svarbią vietą.

Tikėjimas dievybių išikūnijimu medžiuose pasireiškė giraičių ar pavienių medžių kultu, – jie buvo laikomi šventais ir neliečiamais. Medžiai keistai suaugusiomis šakomis, nenatūraliai gumbuoti, kreivi buvo laikomi dievybių buveinėmis. Kuo aukštesni, kuo keisčiau nuauge, tuo labiau jie buvo gerbiami. Iš jų tikėtasi apsaugos nuo pavojaus ar kokios gėrybės (pvz., lietaus)²⁰.

M. Eliadė, kūręs šventumo ir pasaulietiško teoriją,

rašė, kad šventais laikomų medžių ir augalų privilegijuota padėtis priklauso nuo formos²¹. Tokių pavyzdinių augmenijos archetipą ir įprasmina Vilniaus kalvarių Kryžiaus kelio tradicijoje pabučiavimu garbinama kryžiaus formos pušis.

Medis – tai religinio kulto objektas, kuris atspindi kosmologinius archetipus. Žmogus, gyvendamas „medžio artumoje“ ar veikdamas pagal „medžio provaizdį“, paprasčiausiai išikurdavo tikriausioje realybėje, tai yra sakralioje erdvėje. Remiantis krikščionių samprata, jis visada susijęs su Kryžiaus kančios kulminacija – nukryžiuoju ir mirtimi ant kryžiaus²². Tai rodo, kad kryžiaus formos pušies garbinimas susijęs ir su ikirikščioniškais, ir su krikščioniškais tradicijomis.

Apeiginis paprotys bristi per Kedrono upelį ir praustis juo siejasi su Kristaus kančios istorija: „Baigęs kalbėti, Jėzus su savo mokiniais nuėjo anapus Kedrono upelio, kur buvo sodas“ (Jn 18, 1). Netrukus šiame sode Kristus buvo suimtas, taigi prasidėjo Jo kančios kelias. Remiantis Katalikų Bažnyčios liturgija, nuo seniausių religijų iki dabar pripažįstamas vandens valomosios galios šventumas. Vis dėlto Katalikų Bažnyčioje vandeniu suteikiama šventinimo galia tik po to, kai jis apvalomas egzorcizmo ir pašventinimo maldomis. Toks vanduo vadinamas švęstu, juo šlakstomi asmenys, primenant krikšto galią atleisti nuodėmes, bei įvairūs daiktai ir vietos. Šis paprotys buvo įtrauktas ir į Romos Mišiola²³.

Kaip rodo lingvistiniai, archeologiniai, rašytiniai duomenys ir tautosaka, pagonių šventyklos ir alkavietės būdavo ant kalvų arba slėniuose, prie upių santakų. Ypa-

tinga sakraline vieta laikytina dviejų, trijų upių santaka. Dviejų upių santakoje yra Žemaičių Kalvarijos, Vilniaus ir Veprių kalvarių Kryžiaus keliai. Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio stotys įrengtos buvusios pilies vietoje, prie Varduvo upės ir jos intako Pagardenio santakos, kur, pasak legendos, buvo krikštijami pagonys žemaičiai. Vilniaus vyskupas Jonas, XVI a. pradžioje lankydamas Žemaitijos parapijas, „prie Varduvo upės rado daugybę gamtos garbintojų“²⁴.

Taigi galime teigti, kad vanduo pirmiausia yra ambivalentiškas mitologinis elementas.

Vilniaus kalvarių Kryžiaus kelio apeiginio papročio moterims išsipinti kasas kilmė gali būti siejama su Kristaus kančios kelio epizodu, kai žinoma mieste nusidėjėle verkdama ėmė ašaromis laistyti Jėzaus kojas: „Verkdama priėjusi iš užpakalio prie jo kojų, ėmė laistyti jas ašaromis, šluostyti savo galvos plaukais, bučiavo jo kojas ir tepė jas tepalu“ (Lk 7, 38). Tai rodo Šv. Magdalenos pasiaukojimą Kristui ir nusižeminimą prieš to meto visuomenę. Pirmųjų krikščionių kultūroje pridengta moterų galva yra padomumo ženklas, o be apdangalo reiškia savęs negerbimą: „Kiekviena moteris plika galva gėdina galvą savo“²⁵.

Senovės lietuvių pasaulėžiūroje moterų plaukų išsipynimas galėjo būti siejamas ir su metų laiku, kai gamta bunda ir puošiasi gražiausiais žiedais. Vakaruose šis laikotarpis priskiriamas pagonių pavasario–vasaros Floros šventei, kuri Romos imperijoje buvo švenčiama nuo seniausių laikų. Jos metu aikštėse būdavo žaidžiami erotiniai žaidimai, o liaudis, kūną mažai pridengiančiais drabužiais, galvas ir namus papuošę gelių vainikais,

Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelias. Tradicines žemaičių katalikiškas maldas ir giesmes muzikos instrumentams palydinti atlieka Šiaulių vyskupijos Šv. Cicilijos ansamblis, 2002 m. Nuotrauka iš autoriaus archyvo

keldavo orgijas, vadinamas *florealia*. Nors pagoniškosios šventės buvo panaikintos drauge su pagonyste, jų pėdsakų ir vėlesniais amžiais liko liaudies papročiuose. Ypač su šiais papročiais Italijoje, Milano mieste, kovojo didysis katalikiškosios reformos veikėjas vyskupas Šv. Karolis Boromiejus (1538–1589)²⁶. Baltarusijoje ir Ukrainoje šis metų laikas taip pat buvo skirtas gėlėms bei žalumai garbinti²⁷.

Tuo remdamiesi galime teigti, kad kalvarijų Kryžiaus kelio apeiginis paprotys išsipinti kasas susijęs su krikščioniškąja kultūra ir vietos tradicija.

Minimose kalvarijose moterys rauda raudas. Naujajame Testamente sakoma: „Jį lydėjo didelis būrys žmonių, tarp jų ir daug moterų, kurios verkė jo ir aimanavo“ (Lk 23, 27). Kaip žinome, raudos yra dzūkų fenomenas, tad ši apeiga gali būti siejama su krikščioniškąja ir vietine šio krašto tradicija, t.y. su ikikrikščionišku vėlių kultu, kuri gana ryškiai atskleidžia kitas apeiginis paprotys – aukoti elgetoms aukas.

Šio papročio kilmės ištakos – elgetų maldos. Jos buvo laikomos labai veiksmingomis. Elgetoms buvo aukojama dėl šių paskatų: užuojauta varguoliams, tradicijų laikymasis, tikėjimas ypatinga elgetų maldos galia. Jų prašoma melstis, kad geriau sektųsi ūkininkauti, kad būtų lietaus be krušos ir perkūnijos, taip pat pasimelsti už mirusiuosius. Žmonės tikėjo, kad elgetos bendrauja su anapusiniu pasauliu, o jų maldos palengvina kenčiančių vėlių kančias. Aukojant už mirusiuosius elgetoms, tikėtasi pastarųjų pagalbos, nes jie buvo laikomi tarpininkais tarp gyvųjų ir mirusiųjų²⁸.

Katalikų Bažnyčia šį apeiginį paprotį sieja su krikščioniškąja etika: „Būkite gailestingi, kaip ir jūsų Tėvas gailestingas <...> Duokite, ir jums bus duota <...> Kokiu saiku seikite, tokiu jums bus atseikėta“ (Lk 6, 36.38).

Palyginę senąją lietuvių pasaulėžiūrą su tuo, kas pasakyta Šventajame Rašte, matome, kad minėti apeiginiai papročiai vienas kitą papildė.

Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių liaudies dainų melodijomis giedojimo paprotys Lietuvoje atsirado apie XVII a., kai dvasininkai pradėjo rūpintis elgetomis ir vyskupų įsakymu ėmė steigti prie bažnyčių špitoles (lot. *hospitale*). Dėmesio vertas Žemaičių vyskupo Jurgio Tiškevičiaus I sinodo (1636 m.) potvarkis, kuriuo elgetoms prašyti išmaldos prie bažnyčios bus leista tik tada, kai jie išmoks katekizmo pagrindų, tada sėdėdami prie bažnyčios turės giedoti katechetines giesmes. Nuo tada Lietuvoje kiekvienas į namus atėjęs elgeta pagieda kokią nors giesmę. Kartu gieda ir namiškiai – tai savotiška giesmių giedojimo mokykla. Giedančių elgetų buvo ir gana genialių, mokėjusių improvizuoti ar net kurti naujas melodijas. Eidami skersai išilgai tiek per savąją, tiek per kitas parapijas, elgetos skleidavo giesmes po kaimus, gryčias³⁰.

Nuo XVII a. prie bažnyčių imta steigti špitoles, kurios turėjo du tikslus: aprūpinti bažnyčių religiniais tarnais ir suteikti vargšams prieglaudą bei išlaikymą. Špitolninkai, vykdydami steigėjų valią, turėjo atlikti tam tikrus darbus bažnyčiais: palaikyti švarą, skambinti varpais, bažnyntinių švenčių metu muzikuoti liaudies muzikos instrumentais (kleketais, trimitais, kanklėmis) ir pan., bet pagrindinis jų įpareigojimas – giedoti ne per Mišias, o pridėtinėse pamaldose, t.y. prieš arba po Mišių, taip pat namuose ir

per laidotuves. Špitolninkai eidavo po kaimus ne vien aukų pasirinkti, bet ir giedoti – mokyti žmones apeiginio giedojimo³¹. Elgetos čia – lyg autentiška sakytinės tradicijos institucija, atėjusi dar iš ikikrikščioniškų laikų. Anot Algirdo Juliaus Greimo, „elgetos, kaip socialinė grupė, atstovauja, tiesa, jau sunykusiai, degraduotai bet autentiškai senosios lietuvių religijos dvasininkų klasei“³².

Apeiginio papročio muzikuoti liaudies instrumentais kilmė yra gana aiškiai išdėstyta kun. Brunono Bagužo studijoje „Alsėdžių parapijai 500 metų“. Čia sakoma, kad Bažnyčia neatmetė pagonių naudotų muzikos instrumentų³³. Žemaičių vyskupas Lopacinskis apie Žemaičių Kalvariją 1767 m. į Romą rašė: „Kalvarijas aplanko 15 000 žmonių su giesmėmis, ragais ir būgnais“³⁴. Tai rodo, kad liaudies muzikos instrumentai, ypač Žemaitijoje, Bažnyčios buvo toleruojami ir net skatinami naudoti religinėse apeigose, norint suteikti joms lietuviškumo. Liaudies muzikos instrumentams kalvarijų Kryžiaus keliuose ir švenčių apeigose egzistuoti įtakos turėjo kalendorinis metų laikas – kalvarijų Kryžiaus kelių šventės ir atlidai vykdavo vasarą³⁵. Įsidėmėtina, kad nuo seniausių laikų iki pat XIX a. antrosios pusės, remiantis senaisiais vietos tikėjimais, liaudies muzikos instrumentais buvo muzikuojama kuo garsiau, nes tikėta, kad tai padės nuginti blogąsias jėgas nuo gyvųjų ir mirusiųjų.

Etnoinstrumentologas ir etnologas R. Apanavičius knygoje „Baltų etnoinstrumentologija“ nustatė dvi etnoinstrumentologines kultūras – *pučiamųjų ir kanklių*. Jo teigimu, naudojimas kanklių Žemaitijoje, o dūdmaišių ir švilpynių – Aukštaitijoje sietinas su kanklių ir pučiamųjų kultūrų palikimu Šiaurės Europoje ir Lietuvoje³⁶. Jų naudojimo dėsningumas atspindi ir Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelio kultas.

Elgetos ir „maldanumių“ gyventojai bei špitolninkai buvo giesmių liaudies dainų melodijomis giedojimo ir muzikavimo liaudies muzikos instrumentais pradininkai bei mokytojai, kitaip tariant, vadovai – „kantoriai“ (lot. *cantor* – giesmininkas).

Iš lentelės gerai matyti, kad katalikybė gebėjo pritaikyti vietos religines kultūras savo monolitiškumui ir dogmatiškumui, bažnytinėms kalendorinėms šventėms bei apeigoms.

Šiuolaikinė krikščionių Bažnyčia atmeta formų sinkretizmą. Po Vatikano II Susirinkimo teologinėje literatūroje ir teologų diskusijose atsiranda terminas „inkultūracija“, kuris reiškia krikščionių tikėjimo turinio raišką įvairių etninių kultūrų formomis³⁷. Religijos įkultūrinimas ir kultūros evangelizavimas nėra dvi to paties lygmens tikrovės. Tačiau Bažnyčia globoja tautos gėrybes, perima jos talentus, papročius, turtus, kad skelbtų Evangeliją žmonių kalba ir kultūros priemonėmis. Popiežius Jonas Paulius II enciklikoje „Redemptoris Mater“ rašo: „Krikščioniško tikėjimo požiūriu kultūros evangelizacija pristatoma kaip etninių kultūrinių vertybių transformavimas, jas integruojant į krikščionybę ir įsaknydijant krikščionybę įvairiose žmogaus kultūrose. Įkultūrinimu Bažnyčia įkūnija Evangeliją įvairiose kultūrose ir kartu įdiegia tautas su jų kultūromis į savo bendruomenę, perteikia joms savo vertybes, perimdama,

Lentelė. Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių apeiginių papročių vietiniai savitumai ir Bažnyčios liturgijos paralelės

Eil. Nr.	Krikščioniški apeiginiai papročiai	Ikikrikščioniškieji apeiginiai papročiai	Lietuvos kalvarijos
1.	Sekminių šventimas.	Pavasario perėjimo į vasarą, piemenėlių, gamtos atbudimo šventė.	Vilnius ir Vepriai.
2.	Švč. M. Marijos Apsilankymo atlidai.	Sietyno žvaigždyno stebėjimas ir garbinimas.	Žemaičių Kalvarija, Tytuvėnai ir Mosėdis
3.	Švč. M. Marijos Škaplierinės atlidai.	Rugiapjūtės pradžios ir vasaros bei rudens sandūros šventė.	Beržoras.
4.	Akmenėlių rinkimas.	Akmenys – tai amuletai ir magijos priemonės.	Žemaičių Kalvarija.
5.	Lipimas keliais į Ubagų kalną	Susiję su dievais ir jų garbinimo apeigomis.	Vilnius, Vepriai.
6.	Aukų elgetoms aukojimas	Elgetos – tarpininkai tarp gyvųjų ir mirusiųjų.	Žemaičių Kalvarija, Vilnius, Beržoras, Tytuvėnai, Vepriai.
7.	Kryžiaus formos pušies kamieno bučiavimas.	Medis – religinio kulto objektas. Medžiai keistai suaugusiomis šakomis, nenatūraliai gumbuoti, kreivi buvo laikomi dievybių buveinėmis.	Vilnius.
8.	Bridimas į Kedrono upelį.	Šventų vietų garbinimas.	Žemaičių Kalvarija, Vilnius, Vepriai.
9.	Prausimasis Kedrono upelio vandeniu.	Vanduo – šventas.	Žemaičių Kalvarija, Vilnius, Vepriai.
10.	Moterų kasų išsipynimas (iškedenimas)	Pavasarinis laikas skirtas gėlėms bei žalumai garbinti.	Vilnius.
11.	Moterų raudojimas (šaukimas).	Protėvių (vėlių) kultas.	Vilnius.
12.	Kapinių bei jose palaidotų mirusiųjų pagerbimas.	Protėvių (vėlių) kultas.	Beržoras, Tytuvėnai, Vepriai, Vilnius, Žemaičių Kalvarija.
13.	Giesmių liaudies dainų melodijomis giedojimas arba muzikavimas.	Ikikrikščioniško kulto palikimas.	Visose kalvarijose.
14.	Griežimas lietuvių liaudies muzikos instrumentais.	Ikikrikščioniško kulto palikimas.	Visose kalvarijose.

kas gera šiose kultūrose, ir vidujai tai atnaujindama“³⁸.

Didelę reikšmę kultūros pastoracijos sėkmei turėjo tai, kad Bažnyčia gebėjo evangelizuoti kaimo kultūrą, ilgiausiai išlaikiusią senuosius papročius, tikėjimą ir apeigas. Lietuvoje šiam procesui prireikė daugelio šimtmečių.

Išvados. Surinkta medžiaga rodo, kad Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių apeigose panaudotas kai kurių lietuvių ikikrikščioniškųjų papročių turinys, bet išlaikyta viena organizacinė struktūra, kitaip tariant, Kristaus kančios kelio religinės doktrinos turinys perteiktas lietuviams priimtina forma. Šiuo požiūriu kalvarijų Kryžiaus

keltas yra „išikultūrinęs“ į lietuvių tautos kultūrą.

Taigi katalikybė gebėjo pritaikyti vietos religines kultūras sąlygas katalikybės monolitiškumui ir dogmatiškumui, bažnytinėms kalendorinėms šventėms ir apeigoms.

Tyrimo rezultatai patvirtina darbe iškeltą hipotezę, kad Lietuvos kalvarijų Kryžiaus keliuose krikščionybė skleidėsi perimdama kai kurias lietuvių ikikrikščioniškąsias kultūros formas, bet organizacinė struktūra išliko nepakitusi, tik Kristaus kančios kelio religinės doktrinos turinys yra perteiktas lietuviams patrauklia forma.

NUORODOS

1. A. Motuzas, Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių apeiginiai papročiai: vietiniai savitumai ir kitų tautų lygiagretės. Habilitacinis darbas, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2001 (rankraštis).
2. A. Motuzas, Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių apeiginiai papročiai ir muzika, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003.
3. Liturgijos apžvalga, Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konferencija, 1996, p. 74.
4. Liturginis maldynas, Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konferencijos leidinys, 1996, p. 311 – 411.
5. S. Maziliauskas, Lietuvos kelias krikščionybėn, Vilnius, 1992, p. 29.
6. A. Motuzas, Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių..., p. 70–145.
7. N. Vėlius, Pasakojimas apie Velykas ir kitas lietuvių šventes // *Norbertas Vėlius*, Vilnius: Mintis, 1999, p. 363.
8. L. Klimka, Tradicinių kalendorinių papročių jungtys // *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška*, Vilnius, 1999, p. 183.
9. A. Vyšniauskaitė, Mūsų dienos ir šventės, Kaunas, 1993, p. 101.
10. Z. Ivinskis, Rinktiniai raštai, t. 2, Roma, 1986, p. 402–403.
11. M. Bartninkas, Senovės lietuviai. Religija ir mitiniai vaizdiniai, Vilnius, 1993, p. 49.
12. Vēja vanadzīņš // *Latviešu tautas teikas*, sak. G. Lēja, Rīga, 1993, p. 24–25.
13. S. Ryžakova, Akmens įvaizdis latvių mitologijoje. Iš rusų kalbos vertė Liudvikas Giedraitis // *Liaudies kultūra*, Vilnius, 2001, Nr. 6, p. 44–45.
14. M. T. Petrozzi, Dal Calvario al S. Sepolero, Jerusalem: Franciscan Printed Press, 1972, p. 99.
15. Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai (nuo seniausių laikų iki XV a. pabaigos), t. 1. Sudarė N. Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 225.
16. W. Mannhardt, Letto-Preussische Götterlehre // *Magazine der Lettisch-Literarische Gesellschaft*, t. 21, Rīga, 1936, p. 524.
17. Ten pat, p. 529–530.
18. G. Kroll, Jėzaus pėdomis. Iš vokiečių kalbos vertė Teresė Danguolė Šniūrevičienė, Vilnius, 1997, p. 328.
19. Katalikų Bažnyčios katekizmas, Kaunas, 1996, p. 136.
20. Z. Ivinskis, Rinktiniai raštai, t. 2, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1986, p. 410.
21. M. Eliade, Šventybė ir pasaulietiškas. Iš pranc. kalbos vertė P. Račius, Vilnius, 1997, p. 106.

22. E.Počiulpaitė, Kančios vaidavimas bei išraiška lietuvių liaudies mene // *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 17, Vilnius, 1999, p. 407–418.
23. A.Kajeckas, Bažnyčia liturgijoje. Liturgijos raida istorijoje. Vadovėlis aukštosioms mokykloms, Vilnius: Lietuvos katechetikos centras, 1997, p. 54–55.
24. Tygodnik illustrowany, (sine loco), 1861, p. 230.
25. Apeigos Rymo Katalikų Bažnyčios. Parašė J.Gerutis, „Zvaigzdes“ spaustuvėje, 15 W. Oak St. Shenandoah, Pa., 1908, p. 68.
26. J.Vaišnora, Marijos garbinimas Lietuvoje, Roma, 1958, p. 60.
27. В.К.Соколова, Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов, Москва, 1979, p. 182–183.
28. A.Simoniukštytė, Elgetos ir elgetavimas // *Liaudies kultūra*, Vilnius, 1994, Nr. 5, p. 17.
29. J.Vaišnora, Marijos garbinimas Lietuvoje, p. 172–173.
30. A.Motuzas, Žemaičių Kalvarijos Kalnų giesmių kilmė // *Tiltai*, Klaipėdos universitetas, 1997, Nr. 2, p. 54.
31. Ten pat.
32. A.J.Greimas, Tautos atminties beiškant: apie Dievų ir žmones, Vilnius–Chicago, 1990, p. 403–407.
33. B.Bagužas, Alsėdžių parapijos 500 metų istoriniai bruožai, Telšių kunigų seminarija, 1976, p. 24.
34. Lietuvių mitologija, t. 10, Boston, 1957, p. 362.
35. A.Motuzas, Muzikos instrumentai kalvarijų Kryžiaus kelio kulte // *Tiltai*, Klaipėdos universitetas, 2000, Nr. 4 (13), p. 118.
36. R.Apanavičius, Baltų etnoinstrumentologija, Kaunas: Kauno lietuvių tautinės kultūros centras, 1992, p. 10–17.
37. J.Boruta, Evangelijos inkultūracija etninėse kultūrose // *Liaudies kultūra*, Vilnius, 1996, Nr. 1, p. 10.
38. Popiežiškoji kultūros taryba. Dėl kultūros pastoracijos. 1999 m. gegužės 23 d. // *Bažnyčios žinios*, Kaunas, 2000, Nr. 22, p. 15–16.

SUMMARY

The common and local tradition of Lithuanian Kalvarijos Cross Roads Sacral Customs

Alfonsas Motuzas

The Christianity is universal, but it's manifestations have national nuances. The Lithuanians adorned the Rome Catholic rituals by their own religious customs accordingly to their spirit. The Catholic liturgy consists of Holy Mass and additional rituals of sacred service (the practices of folk devotion, which occur not during the Holy Masses, are performed in local language; appealing to the service-book of Lithuanian Catholic Church these practices of folk devotions: Blessed Virgin Mary Hours, May-Days, June Divine Worship, spoken and chanted chaplet of Blessed Virgin Mary and the chaplets of Blessed Jesus Name, Laments, Mournful Hours, Lays and Kalvarijos Cross-roads, belong to this category).

The Kalvarijos Cross Roads, which are on high hills or in Churchyards, distinguishes by it's uniqueness among the folk devotion practices of Lithuanian Catholic Church. They are in Žemaičių Kalvarija, Verkiai (in Vilnius),

Beržoras, Tytuvėnai, Mosėdis and in Vepriai.

The object of the investigation is Kalvarijos Cross Roads in Lithuania. The aim of this investigation is to reveal the relationship between Lithuanian ethnic and Christian values while naturalizing the cult of Kalvarijos Cross Road. In order to reveal this relationship, it was invoked the data of folklor, archeology and Christian science. The goals of investigation were: firstly - to reveal what the folklor tells about the investigated object, secondly - to find out the place of this phenomenon in Christian Science and thirdly - to determine the relationship between the ethnic and christian values of this phenomenon, using archeological data. The results of the investigations prove our hypothesis, that Christianity unfolded in Lithuanian Cross Roads accepting the content of some of the pre-Christian cultural parts, but remaining unanimous in it's organizational structure - it conveys the content of Christ suffering road religious doctrine in the way acceptable to Lithuanians. From this viewpoint, the Kalvarijos Cross Road is an example which was built in the culture of Lithuanian nation.

Thus, Catholicism was able to adopt local religious-cultural conditions to the wholeness and dogmatism of Catholicism and to the churchy calendar celebrations and ceremonies.

Alfonsas MOTUZAS is professor of Vilnius Pedagogical University, of Vytautas Magnus University (Kaunas) and of Klaipėda University, habilitated doctor of liberal arts (of ethnology), the director of Lithuanian Catholic Church History Centre, the Faculty of Catholic Theology, the member of Science Academy of Lithuanian Catholic, Associate Member of Science Academy of International Information (Moscow-Berlin-Newyork), member of the Council for the Protection of Ethnic Culture. The fields of investigation are Ethnology of Religions of European countries (Anthropolgy) and Ethnomusicology.

The Address: Dūkštų str. 11-76, LT-807177, Vilnius, Lithuania.

E-mail: a.motuzas@ktf.vdu.lt

Kalėdiniai turgūs praeityje ir dabar

Šiaurės Lietuvoje būta gražios kalėdinių prekymečių tradicijos. Tai trys Advento turgai: šeškaturgis, skai-staturgis, saldaturgis. Pirmajame prekiauta šiltais rūbais – viskuo, kas gina nuo žiemos speigo. Kaip toks prekymečio vardas atsirado? Mat samdiniai, parėję kalėdinių atostogų, rimto darbo nenusitverdami, gaudydavo ir taip užsidirbdavo pinigėlių švenčių linksmybėms. Skaistaturgis – dovanų mugė. Vaikiniai savo išrinktosioms pirkdavo skareles, karolius, kaspinus, o sau – kepures, žiebtuvėlius, lenktinius peiliukus. Paskutinysis turgus prieš didžiąsias šventes – saldusis. Ten būdavo galima rasti visa, ko reikia šventiniam stalui: medaus, gabalinio cukraus, kitų saldumynų, spanguolių, aguonų, džiovintų grybų, kalėdinę žašį. Taip būta kitados...

Vilniuje veikiančio joniškėčių klubo „Sidabra“ prezidentė Giedrė Lastauskienė archyvuose aptiko žinių apie prieššventinių turgų tradicijos tąsą tarpukariu. Savivaldybių departamento rašte (1928 m. gegužės 30 d.) pažymima, kad „Joniškyje be esamų aštuonių prekymečių leidžiami dar keturi nauji prekymečiai. Vienas iš jų keturių – gruodžio 19 d. „Kalėdų (Urbono diena) prekymetis“. Vėlesnių metų turgūs vykdavo Jonišio miesto centre, vieną du kartus per savaitę. Ūkininkai atveždavę kumpių, lašinių, sviesto, grietinės, kiaušinių, paukščių, vaisių, daržovių. Kromelninkai viliodavę saldinais spalvinguose popierėliuose, pyragaičiais. Amatininkai siūlydavę šaukštus, klumpes, batus, ratlankius ir kitokius daiktus. Turgoose pirkdavo, parduodavo, burdavo ir žmones linksmindavo čigonai. Žinoma, nepamiršdami ir „savojo verslo“. Iš Radviliškio kilusi mokytoja Stefanija Guščinienė pasakojo, ką girdėjusi iš savo senelės: sušalusias spanguoles prieš Kalėdas ji nešdavusi į saldžiaturgį.

Turgūs taip pat yra mūsų etninės kultūros dalis. Tad gražią iniciatyvą juos atgaivinti parodė Jonišio etninės kultūros globos taryba. Buvo nutarta Kūčių išvakarėse, gruodžio 23-osios rytą, Joniškyje visus turgus sujungti į vieną kalėdinį prekymetį, į jį pakviesti miestelėnus, aplinkinių kaimų gyventojus. Pirmojo blyno skonį įvertino apsilankiusieji šiame prekymetyje. Jam stropiai ruošėsi tautodailininkai ir jų talkininkai. Paraginti savo vadovės, jie mezgė, nėrė, pynė, drožė, lipdė. Šeštadienio rytą po miesto gatvės ir kiemus žirgu kinkytu vežimaičiu zujo kviesliai, dalydami kvietimus.

Kultūros centro vestibulyje įkurdintame šeškaturgyje kojinių, pirštinių – į valias: vaikiškos ir vyriškos, raštuotos ir vienspalvės. Buvo kepurė, šalikėlių, megztinių, liemenių ir kitokių apdarų, netgi skraisčių ir paltų.

Skaistaturgis irgi sausakimšas. Pintinės, krepšiai ir kitokios pintos išmonės puikavosi ant pynėjų stalų. Nykte nyko keramika: dekoratyvinės žuvys, paršiukai, arkliukai ir kitokios švilpynėlės bei floristiniai suvenyrai, skirti šventėms. Lankytojai jei ir nepirko, tai bent pasidžiaugė megztais žaislais, lėlėmis, medžio drožiniais. Buvo ir dabar

madingų karolių, segių iš veltinio, sukurtų skaidgrietės moksleivės Svajūnės Sargiūnaitės. Atidundėjo gausus būrys žagariečių iš „Švėtės“ kapelos. O kai užgrojo armonikos dumplės ir sudundėjo būgnas – atgijo visas turgus.

Saldžiaturgį nuspalvino daugybė saldžių nykštukų, snieguolių ir kitokių figūrėlių. Vaikai prie saldumynų lipte lipo. Buvo ir skanių meduolių, raudonšonių ir džiovintų obuolių, sūdytų grybų, pyragų, medaus. Kad prekymetis būtų smagesnis, turguje buvusius nutikimus porino Kultūros centro kupariečiai, šurmuliavo čigonai ir čigonaiukai iš „Bendraamžių“ teatro. Čigonėlės būrė iš delno: pirkite – neapsiriksite.

Rengiant pirmąjį kalėdinį prekymetį daug padirbėjo Jonišio istorijos ir kultūros muziejaus direktorė Rasa Ališauskienė, muziejininkės ir būrys kitų pagalbinių: Rasa Ripskienė, Rita Kipšaitė, Petras Jakovlevas, Bronius Zablockis ir Gintautas Pučkus. Jie ieškojo vežimo ir žirgo kviesliams, rūpinosi turgumis, rengė čigonus, ruošė prekymečio vietą, reguliavo garso reikalus, kvietė muzikantus, pasakorius ir dailininką Antaną Bartašiūną, visus prekeivius papuošusi pirmojo prekymečio medaliais. Daug rankų – didesnę našta pakėlė.

Aniceta Krajnienė

Liberto Klimkos nuotr.

AMATAI

Senieji amatai Tetirvinuose

2006 m. liepos 12 dieną Tetirvinai iš tradicinio kaimo buvo paversti senųjų kaimo amatų židiniu – dvylika kaimo trobų bei jų kiemų virto kaimo amatininkų buveinėmis. Pasvalio krašto muziejaus ir Tetirvinų kaimo bendruomenės renginys buvo skirtas žymaus iš Tetirvinų krašto kilusio teisininko, kraštotyrininko, agronomo Juozo Žagrakalio atminimui. 2006 metais minėtas jo gimimo šimtmetis.

Visą popietę kaime šurmuliavo šventė, trobose plušėjo ir savo amatų gudrybes demonstravo kirpėjos, siuvėjos, garsios „gaspadinės“, linų ir vilnų verpėjos, batsiuviai, medžio drožėjai, kalviai, bitininkai bei kiti senųjų amatų žinovai.

Renginys prasidėjo šventomis mišiomis J. Žagrakalio sodybos kieme, mišias aukojo Pasvalio dekanas kunigas Algis Neverauskas. Susirinkusius į amatų dieną pasveikino Vaškų seniūnas Kęstutis Jasėnas, pasidžiaugęs pastangomis išsaugoti, atgaivinti senuosius kaimo amatus. Pavasarį Briuselyje viešėjęs rajono kaimo bendruomenių sąjungos pirmininkas Stasys Butkus teigė pastebėjęs, jog užsienyje

itin didelis dėmesys skiriamas senųjų amatų atgaivinimui ir populiarinimui. Apie svarbų Tetirvinams kraštiečių J. Žagrakalį, jo biografijos bruožus priminė Pasvalio krašto muziejaus muziejininkas Albinas Kazlauskas.

Po svečių pasisakymo visi pasklido po kaimo sodybas – turėjo progos savo akimis pamatyti senuosius kaimo amatus, pabandyti jų patys. Amatininkai, susibūrę atskirose kaimo trobose, užėmė visą vieną Tetirvinų kaimo gatvę.

Bitininkas Pranas Leimontas ne tik pasakojo apie bičių gyvenimą, bet ir vaišino bičių suneštu naminiu medumi.

Kirpėja Lina Arcimavičienė, turinti 20 metų kirpėjos darbo stažą, kirpėjos žirkėmis pradėjusi darbuotis nuo vaikystės, amatų dienos metu darbavosi rankine kirpimo mašinėle, žirkėmis ir diržu galandamu skustuvu.

Gumbelevičių sodyboje įsikūrusi siuvėja Genovaitė Jasevičienė demonstravo, kaip reikia pasisiūti lininius marškinius. Per karščius tokie – kaip tik.

Kalvystės amatus demonstravo tetirvinietis Algis Stapulionis. Kalvės kieme pasistatęs kilnojama žaizdra, kiek

vienam norinčiam leido kalti įkaitintą geležį, pasigalasti peilį bei perprasti kitas kalvystės gudrybes.

Šiaučius Romualdas Baltrūnas įsikūrė savo sodybos kieme, kartu su juo dirbo iš Pasvalio atvykęs 75-erių metų batsiuvys Antanas Kaminskas. Savo profesija jis susidomėjo būdamas trylikametis. Čia pat taisydami suplyšusius batus, meistrai kalbėjo, jog gali ne tik šlepetes, bet ir dailius batelius panelei ar poniai pasiūti.

Svečius pasitiko plačiai garsėjanti kaip puiki šeimininkė Verutė Vasiliauskienė, savo senoviškoje troboje moteris visus sutikinėjo su gardžių kepinių prikrauta lėkšte. Amatų dienos proga trobos seklyčioje verpimo ratelį dūzgino Apolonija Gruzdienė, kojines mezgė Bronislava Šatkauskienė, kitos moterys kantriai vyniojo siūlus. Jonas Baltuška vijo virves, Feliksas Stapulionis mušė sviestą, o žinomas aludaris Steponas Motiejūnas pasakojo apie naminių alų ir visą popietę dosniai šaltu alumi vaišino svečius. Vyras aludarystės paslapčių teigė išmokęs iš savo tėvo bei senelio.

Šventės svečiai – Ličiūnų kaimo bendruomenės nariai – senųjų amatų žinovai, demonstravo kaip reikia apdoroti linus – brukti, šukuoti, verpti. Šalia buvo vejamos virvės, velėjamos ir džiovinamos drobės, rankomis neriamos servetėlės. Į gryčią kvietė užsukti šeimininkės, moterys savo svečius vaišino namine gira bei firmine ličiūnietiška koše ir kitais skanumynais – kaimo šeimininkų kepta namine duona ir bandelėmis.

Per kaitrią popietę pievelėje iš peties darbavosi suplukę šienpioviai Ignas Avižonis ir Petras Aidukas, vyrai demonstravo, kaip reikia plakti dalgį, panorusiems jie leido patiems pabandyti dalgiu pjauti žolę, šieną grėbė ir nešė Rasa Bizimavičienė.

Dailininkė Eleonora Stravinskienė lauke tapė J. Žagrakalio sodybos klėtį. Paprastas užrašas ant neobliuotos lentos kvietė užsukti, susipažinti su medžio drožėjų Prano Motiejūno, Felikso Norkaus bei Jono Jasilionio rankų darbo kūriniais.

Etnografinių dainų ir šokių mokė Daujėnų pagrindinės mokyklos vaikų etnografinis ansamblis.

Vakare visi buvo pakviesti į nuotaikingą vakaronę. Renginį vainikavo linksmi liaudiški vaidinimai, šokiai, žaidimai ir Panevėžio lėlių vežimo teatro spektaklis.

Tetirvinų kaimo bendruomenės pirmininkė Stasė Avižonienė teigė, jog amatų dienos iniciatoriams buvo netikėta, jog kaimo žmonės taip noriai savo senąsias sodybas užleis amatininkams ir kaip įmanydami stengsis sukurti senų laikų atmosferą. Senųjų kaimo amatų iniciatoriai Pasvalio krašto muziejaus muziejininkai džiaugėsi, jog ypač daug rengiant šventę talkino jaunimas, aktyviai besidomintis senaisiais kaimo amatais.

Vytautas Stragis,
Pasvalio krašto muziejaus specialistas

Tradicinis lino kelias: stiebeliai rūšiuojami...

...linai verpiami...

Išsauti virsta drobe, rankšluosčiais, staltiesėlėmis

Vytauto Stragio nuotr.

„Aš geriau padaryčiau“

Skirmantė Paplauskienė,
laikraščio „Šilutės naujienos“ redaktorė

Angelė ir Vytautas Raukčiai iš Šilutės rajono Balčių kaimo (Vainuto seniūnija) – visoje Lietuvoje žinomi tautodailininkai, respublikinio konkurso „Lietuvos kaimo spindulys“ šių metų laureatai (nominacija „Kaimo menininkai“), prestižinės Šilutės rajono premijos „Sidabrinė nendrė“ šių metų laureatai, unikalaus Margučių muziejaus savo sodyboje įkūrėjai, liaudies meno ir kultūros tradicijų žinovai, savo patirtį perteikiantys vaikams ir moksleiviams, pedagogams ir kultūros darbuotojams, savo kaimynams ir muziejaus svečiams.

Angelė – subtiliausių velykinių margučių raštų kūrėja, Vytautas – dailių medžio dirbinių, puošnių skrynių meistras.

Meninę gyslelę atsinešė iš šeimos. Žolelių arbata ir naminiu pyragu kvėpiančiuose namuose Raukčiai priėmė tuoj po „Sidabrinės nendrės“ premijos apdovanojimo įteikimo ceremonijos. Kambarį puošė premijos regalias, konkurso „Lietuvos kaimo spindulys“ prizas, didžiulė orchidėjų puokštė ir kitos gėlės. Sunku patikėti, kad tokį visapusišką įvertinimą menininkai pasiekė vos per dešimtmetį, kai kitiems pripažinimo tenka siekti net visą gyvenimą.

Angelė prisipažįsta, kad atsisukti į liaudies meną privertė gyvenimas: griūvant Sovietų Sąjungai nebeliko darbų abiem situacijoms, o šeimoje augo ir į mokslus kabinosi du sūnūs bei dukra. Tad Raukčiams, ilgus metus dirbusiems Šilutės melioracijos valdyboje vaizdinės agitacijos kūrėjais (piešė plakatus, darė standus, rašė

Angelė ir Vytautas Raukčiai pasipuošę lietuvininkų drabužiais, prekiauja margučiais

šūkius, garbės raštus ir kt.), neliko nieko kita, kaip bandyti išgyventi iš savo kūrybos.

Meninė gyslelė buvo įgimta, atsinešta iš tėvų ir senelių. A. Rauktienė prisimena, kad jos vaikystės namuose, Suvalkijoje, Prienų rajone, buvo gyvos liaudies meno tradicijos. Tėtis Kazimieras Šiupienius buvo nagingas dailidė. Mama Onutė Šiupienienė – kūrybinga siuvėja, savo kaime buvo žinoma ir kaip margučių skutinėtoja. „Būdavo, ateina kaimynės su krepšiu kiaušinių ir prašo mamos: „Man nors du išpuošk, o sau dešimt pasilik“, – pasakoja Angelė. Ir mama prieš Velykas visam kaimui išskutinėdavo krūvas margučių – kryželiais, saulutėmis, paukščio pėdelėmis, lašeliais, taškeliais, žiedeliais...

Kitokias margučių dažymo tradicijas atnešė į šeimą atitekėjusi marti iš Tytuvėnų: margučiu palvą suteikia raugintos ažuolo žievės, su kuriomis kartu užmerkiama ir geležis. Pastovėjęs kelias savaites toks mirkalis kiaušinių nudažo juodai (tik reikia jo neperlaikyti šiuose „dažuose“, nes gali suaižyti kevalas). Žalsva, rusva, pilkai rudą spalvą margučiams suteikia šieno nuoviras, įvairių auksaspalvių spalvų svogūno lukštai. Dar kitokiais atspalviais kiaušinius nudažo įvairios vaistažolės: raudonėlis, jonažolė ir kt.

Skutinėtas margutis atvedė prie naujos veiklos.

Visa tai Angelė prisiminė tada, kai 1997 metais pirmą kartą buvo pakviesta į respublikinį margučių margintojų suvažiavimą. Į jį A. Rauktienė buvo nusivežusi Vytauto nutekintų ir pačios išdažytų medinių margučių. Angelės kūryba tarp medinukų tąkart pripažinta išpūdingiausia. Bet pirmą vietą suvažiavime pripažinta skutinėtam margučiu. „Žiūriu, juk tokių pačių ir net dar gražesnių su mama vaikystėje išskutinėdavome“, – prisimena A. Rauktienė nušvitusią mintį, kuri užvedė ant naujos veiklos kelio.

Raukčiai ėmė gilintis į etnografines šio liaudies meno ypatybes: raštus, simbolius, spalvas, dažymo technikas. Sužinojo, kad vertės neturi išmarginti „pilni“ kiaušiniai – juos reikia ištuštinti. Tad Vytautas sugalvojo, kaip išpūsti kiaušinio turinį iš kevalo su dviračio pompa.

Trečiajame Lietuvos moterų suvažiavime savo margučius pristatė A. Rauktienė jau laimėjo pirmą vietą ir gavo pasiūlymą kartu su kitais tautodailininkais pristatyti savo kūrybą Švedijoje, Stokholmo etnografiniame muziejuje, kur surengtos Baltų dienos. Atkurtame senoviniame švedų kaime išsikūrė įvairių šalių liaudies menininkai demonstravo, kaip audžiama, žiedžiama, pinama, drožinėjama, marginami margučiai. Tada Angelės margučiai, sužavėję įvairių šalių lankytojus, išskeliavo net į Japoniją, Australiją, Ameriką.

Dabar metus Raukčiai pradeda kalendoriuje žymėdami dienas, kur važiuos pristatyti savo kūrybos. „Jau nebevažiuojame į bet kokius renginius, renkamės tikrai vertingas etnografines šventes, muges. Vežame ten margučius, Vytauto suręstas skrynias, jo padarytus medinius sukučius, vilkelius, malūnėlius, lankstukus ir kitokias „zabavas“, – sako A. Rauktienė.

Gintarą išmainė į medį. Vytautas irgi nuo vaikystės linko prie meno. Augęs Pamaryje, Lankupių kaime (Saugų sen., Šilutės r.), Vytautas mėgo ir piešti, ir iš molio lipdyti, ir iš medžio drožinėti. Tėtis garsus apylinkėse kalvis Kazimieras Rauktys turėjo dirbtuves, įrankių, tad Vytautas, užsidaręs rūsyje, vis ką nors meistraudavo. Prisimena, kad pirmasis jo kūrinys buvo išdrožtas medinis piemenukas. Vytautas Klaipėdoje igijo gintaro apdirbimo specialybę, bet vėliau nusprendė, kad dirbti su medžiu – paprasčiau. Juk kūrybai gauti medžio lengviau nei gintaro ar tauriųjų metalų.

O vienoje mugėje pamatęs grubiai sukaltas skrynias, Vytautas pasibaisėjo – kaip kiaušinių loviai. „Aš geriau padaryčiau“, – tada tarstelėjo žmonai ir jau 10 metų jas gamina.

Jo skrynioje vinių nerasi. Mat V. Rauktys skrynias paruoštas lenteles suklijuoja, kampus suleidžia – gaunasi vientisas „kevalas“. Tik tada atpjaua skrynios dangtį. „Taip skrynias gamindavo iš senų laikų. Neseniai skaičiau, kad pirkėjas, užsisakęs pas meistrą skrynią, pirmą ją įmesdavo į vandenį. Jei į vidų vandens neprisisunkia, skrynia gera. Jei įsisunkia, už tokią skrynią nemokėdavo“, – pasakoja Vytautas, iš to aprašymo išsitikinęs, kad net nežinodamas skrynias darė taip, kaip ir senieji meistrai.

Vytauto skrynias išpuošia Angelė. Anksčiau piešdavusi ornamentus taip, kaip jai gražiau atrodė, o paskui irgi gilinosi į literatūrą, kokios buvo tradicijos kiekviename amžiuje. Tad dabar pasakoja, kad XVIII a. skrynios puoštos stambokomis gėlėmis, vėliau – pasikartojančiais ornamentais. Raštus tautodailininkė nusižiūri iš muziejų, knygų, stengiasi, kad jie būtų kuo autentiškesni.

Margučių ir skrynių raštuose – liaudies išmintis. Paklausta apie margučius ir skrynias dabinančius simbolius, Angelė vardija: ratukas – apsauga; dvigubas ratukas – dviguba apsauga; trys ženklai – absoliutus neigimas, užkeikimas (ne veltui sakoma, triskart nusispjauk), keturi – stabilumas (ant keturių kojų stalas, kėdė), 4 kryžiaus galai – 4 pasaulio kraštai; 7 ženklai – absoliuti sėkmė. Metus anksčiau lietuviai dalydavo į 8 ir 4 mėnesius, nes 8 mėnesius dirbo žemę, keturis – ilsėjosi (sakoma, 8 ratai – ir visi metai).

„Su tokiais „burtais“ užaugome“, – sako Angelė, dabar šią amžiną išmintį perkelianti ant savo margučių. Grandiozinis darbas buvo margučių kalendoriaus kūrimas; kiekvienai metų dienai Angelė skyrė po vištą kiaušinių mėnesiui – po žąsies kiaušinių. Kiekvienas išmargintas skirtingai, su kiekviena dienai būdingais simboliais.

Margučių muziejuje – apie 1200 eksponatų. Margučių kalendorius – vienas išpūdingiausių Raukčių Margučių muziejaus eksponatų. Iš viso savo muziejuje Raukčiai eksponuoja apie 1200 margučių, kurie išmarginti naudojant 13 skirtingų dažymo technikų, įvairiausių paukščių kiaušinių – nuo vieversėlio iki stručio.

Muziejui skirta daržinės palėpė, o apačioje šeimnininkai planuoja įrengti buitines rakandų ekspoziciją, mat senoviškus daiktus jiems jau atneša ir pažįstami, žinantys, kaip Raukčiai puoselėja ir saugo istorinę ir kultūrinę tautos atmintį.

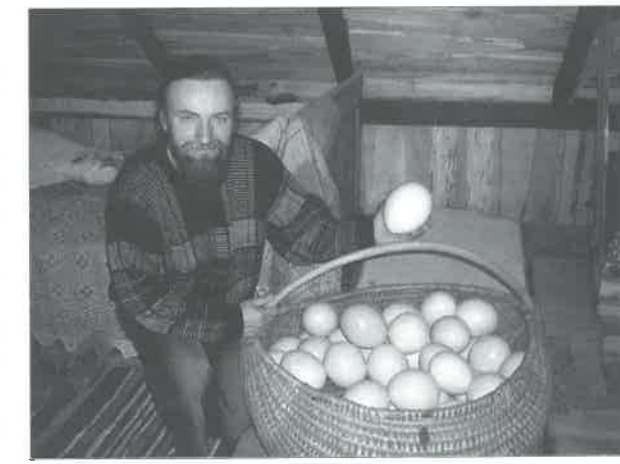
Mugėse vilki lietuvininkų drabužiais. Net drabužius, kuriais Raukčiai vilki mugių metu, jie pasisiuvo pagal

autentiškus Mažosios Lietuvos etnografijos muziejuje saugomus drabužius. „Muziejininkės buvo labai supratingos ir leido išsimatuoti, nusipiešti visus kostiumus“, – džiaugiasi Angelė. Pagal tuos brėžinius jie siuvosi vasarinius ir šiltesnius mažlietuvių drabužius. Angelė puošiasi juoda mušto šilko skara, žiemą – kepurėle, apsiūta gėlių virvele. Vadinamojo dilgėlinio šilko bliuzė – gelsva. Aksominė liemenė mušta gėlytėmis. Sermėgėlė – su klostėmis, nusiūtomis siūlytėmis. Sijonas – su specifiniu klostių suvertimu ir dviem sagomis, mat anuomet moterys dažnai gimdydavo, todėl sijoną siūdavo tokį, kad galėtų ir paplatinti, ir susiaurinti, persegdamos ant kitos sagos. Pilka prijuostė – krominė (pirktinė), papuosta fabrikiniais nėriniais. Dar užsideda mėlynai žalius karolius.

Vytauto švarkas – irgi su klostėmis, dryžuotos kelnės, kišamos į aulinius batus, originalūs balti marškiniai, dryžuota kaklaskarė. Būtinasis vyro atributas – autentiškas kišeninis laikrodys – „cibulis“.

„Stovime mugėje taip apsirengę, o kiti prekiautojai stebisi: „Kam jums to reikia? Ar jums nuo to geriau, kad taip rengiatės?“ O aš atsakau, kad man šventas darbas, kurį dirbame. Aišku, visai kitaip jaučiuosi, kai taip apsirengiu“, – tvirtina Angelė ir prisipažįsta, kad taip apsirengusi jaučiasi kaip tikra Taravos Anikė.

Du sūnus Marių ir Ugnių bei dukrą Anitą užauginę Raukčiai sako esantys dėkingi likimui, kad jiems davė tokius stiprius, šaunius, nuostabius vaikus. Dabar tautodailininkai savo sukauptą patirtį ir liaudies išmintį mielai dalija įvairių mokyklų mokiniams (moko tekinti ir marginti margučius, moko liaudies žaidimų, tradicijų), rajono Pedagogų švietimo centre skaito paskaitas pedagogams. Pernai rugpjūtį sukviėtė į savo sodybą kaimynus iš viso Balčių kaimo, kurių sodybose perėjo gandrai, – surengė gandrų išlydėtuves, o dabar tikisi surengti sugrįžtuves. Svajoja ir apie lakštingalų giesmių naktį, turi daugybę idėjų... „Tik laiko trūksta viską įgyvendinti“, – sako tautodailininkai Raukčiai, jau derindami naujų parodų laiką, žymėdami kalendoriuje būsimų renginių datas.

Stručių augintojo Raukčiams dovanoti stručių kiaušiniai bus irgi išpuošti raštais

Lokaliųjų etnologinių tyrimų tematika ir problematika

*Prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė,
Lietuvos etninės kultūros globos taryba*

Susvetimėjusi lietuvių titulinė tauta pergyvena vertybių krizę, ko gero, dar labiau nei Vakarų Europa, kurios dabartinė kultūra per pusšimtį metų nepatyrė tokių didelių dvasinių sukrėtimų kaip Lietuva. XX a. antroje pusėje išryškėjęs kartų susipriešinimas, staigus ne tik agrarinės kultūros, bet ir tiesioginis paties Lietuvos kaimo griovimas, ypač ideologinė ekspansija, deportacijos, savaiminė ir dirbtinai Sovietų Sąjungoj skatinta migracija uždarbams į Rytus ir Šiaurę – Kazachstaną ar Kareliją, pagaliau XX a. pabaigoje Lietuvai atgavus nepriklausomybę prasidėjusi emigracija į Vakarus sujaukė aiškias vietines tradicines vertybes, emociniais ryšiais susietas su tėviške, gamta, gimtaisiais namais, ūkio rakandais, kasdieniniais darbais ir neįmantriomis pramogomis, vaikystės draugais, nuo mažų dienų pažįstama kaimo bendruomene ir šeima, kaip patikimomis gyvenimo atramomis. Vis mažiau laikomi svarbiais tradicinėje kultūroje pasitikėjimu, atjauta ir tarpusavio pagalba pagrįsti, su krikščioniška morale šimtmečiais susiję, kaimo nuomonės reguliuojami tarpusavio santykiai, kadaise padėję išgyventi ištikus nelaimę ir nepritekliams. Kiek dar gyvos tradicinės nuostatos – asmeninė ir kolektyvinė savigarba, supratimas, kad bendruomenėje savo nuomonę reikšti reikia atsakingai, nes „žodis žvirbliu išlekia, o jaučiu sugrįžta“, „klok žodžiui patalą“, kad be reikalo žmogaus neižeistum, kad būtina paisyti kitų žmonių nuomonių, o gerbdamas kitus, pagerbi save? Ar šie ir daugelis kitų su morale, etika ir etiketu susijusių dalykų svarbūs mūsų visuomenėi? Ar išlaikėme tęstinumą savo tradicinės vidinės kultūros, be kurios tautiškumas ir pilietiškumas tėra tušti žodžiai, o bendruomenę jungia tik gyvenamoji vieta? Į šiuos klausimus gali duoti atsakymus vietinės kultūros tyrimai. Ji, nepaisant globalinės industrinės kultūros antplūdžio ir jos standartų įtakos gyvenimo būdui, tikrai nėra tik kosmopolitinė ir beveidė. Privalome ją pažinti ir išmintingai iškelti tuos tradicinių ir naujai plintančių reiškinių junginius, kurie gali būti reikšmingi vietiniams verslams ir amatams, įdomūs dabarties visuomenei kaip etninės kultūros ir tautos istoriniai simboliai, kurie gali būti pritaikyti kiekvienos Lietuvos kertelės patrauklumui ir savitam jos įvaizdžiui sukurti.

Lokaliniai etnologiniai tyrimai visad siejasi su tam tikra sutartine teritorija, kuri apibrėžiama ne dydžiu, o santykiu tarp tiriamojo objekto ir jo geografinio konteksto. Todėl vieno kaimo etninė kultūra bus lokalinis tyrimas visų didesnių už jį administracinių teritorinių padalų, o atskiros valstybės etnokultūriniai tyrimai – platesnio etnografinio regiono, istoriškai susiklosčiusios kultūrinės srities, Lietuvos atveju Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Baltoskandijos, Europos ir pan. atžvilgiu. Kas kartą turėsime tam tikros pasaulio dalies

gyvenimo būdo charakteristiką, kurios reikšmę mokslui galime suprasti per santykį tarp menko atomo ir begalinio Kosmoso tyrinėjimų. Lokaliniuose tyrimuose ne tiek svarbus pasirinkto objekto dydis, kiek jo pažinimas, atsižvelgiant į tyrimų problematiką ir tematiką: kaip plinta patirtis, kokios etniškumo ir tautiškumo sąsajos vietinėje kultūroje, kas pripažįstama savo krašto savastimi ir simboliais ir ką turime bendra su kitomis Europos ir pasaulio tautomis.

Teoriniai lokalinės kultūros klausimai Lietuvoje pasidarė ypač svarbūs XX a. devintajame dešimtmetyje ir iki šiol neprarado savo aktualumo dėl etninės kultūros reikšmės etninei ir pilietinei savimonei. Šiame straipsnyje glaustai apžvelgiama lokaliųjų etnologinių tyrimų svarbiausioji tematika, problematika ir metodika, turinti tarpdisciplininį pobūdį ir labiausiai tinkama taikyti nedidelėse istoriškai susiklosčiusiose teritorijose, kuriose daugumą ar bent ženklia dalį sudaro iš tos teritorijos kilusios ir čia pastoviai gyvenančios 2-3 kartų šeimos ir pavieniai vietiniai asmenys. Šie tyrimai padeda nustatyti bendrąsias etninės kultūros raidos tendencijas Lietuvoje ir galimybę prisidėti prie vietinės kultūros savitumo kūrimo.

Tyrimų tematika ir tikslai

Lietuvos vietovės ir jų gyventojų kultūra minima nuo IX amžiaus. XVI a. išilieja į geografinių įdomybių skleidimo Europoje tėkmę pavieniai kompleksiniai Mažosios Lietuvos ir svetimšalių keliautojų pastebėjimų aprašymai¹. Juos galime laikyti lokaliųjų monografijų apie Lietuvą pradžia, kuri sunkiai plėtojosi iki XX a. vidurio. Po Antrojo pasaulinio karo ypač išaugęs kraštotyris judėjimas, nors Sovietų Sąjungoje ir buvo valdžios institucijų priežiūroje, labiausiai susietas su etnokultūrinių duomenų kaupimu ir jų skelbimu kraštotyriuose leidiniuose išliko Lietuvoje. Spartūs kaimo kultūros pokyčiai Lietuvos inteligentiją skatino, kaip ir XX a. pradžioje, rūpintis tautos ženklų išlikimu. Lietuvos istorikai, etnografai ir folkloristai stengėsi sukaupti informacijos apie Lietuvos praeitį, jos kultūros istoriją ir kūrybą, kad, irstant senajai agrarinei kultūrai, jos palikimas būtų visiems prieinamas ir žadintų tautinę savimonę bei savigarbą. Lokalinėse monografiuose buvo stengiamasi aprėpti vienos vietovės gamtą, archeologiją, istoriją, etnografiją ir folklorą. Parengta leidinių ir apie vietoves, į kurias XX a. buvo sparčiai integruojama slavų kultūra: Dieveniškės, Dubingius, Kernavė ir kt. Jomis siekta netiesiogiai parodyti istorines lietuviškas gyventojų ir jų kultūros šaknis. Susirūpinta ir palei Nemuną gyvenusių dzūkų archajinių kultūros

klodų fiksavimu ir skelbimu². Etnokultūrinių problemų kėlimas, etnologinio pobūdžio apibendrinimai ir išvados šiose knygose buvo nepageidaujamos. Greičiausiai leidėjai kartais nebuvo tikri, kad autorių pozicija atitinka oficialiai priimtą Sovietų Sąjungoje, ir bijojo, kad neįsikištų cenzūrą vykdeš Glavlitas. Dėl to netgi siekta, kad Lietuvos etnologai (tuometiniai etnografai) nekeltų naujų hipotezių ir nedarytų patys platesnių apibendrinimų. Rengiant spaudai paskutiniausias knygas, ypač lokalinę monografiją apie Baltarusijai priklausiusius Gervėčių lietuvius³, apibendrinimai buvo išbraukomi ir apskritai ilgam įstrigo šios knygos leidyba.

XX a. Lietuvos lokalinėse monografiuose etnologinių tyrimų objektas buvo tradicinės kultūros formos. Jomis tuo metu buvo laikomas XIX a. pab. – XX a. pradžioje įprastas visas valstietiškas gyvenimo būdas, apie kurį lauko tyrimų metu pasakodavo duomenų pateikėjai. Straipsniuose dažniausiai būdavo pateikiama kaimo architektūros, drabužių ir kitos tekstilės, maisto, verslų, mažiau – papročių etnografinė charakteristika, paremta individualių etnografinių lauko tyrimų, archyvinių ir paskelbtų duomenų analize.⁴ 2000–2001 m. lokaliniam Merkinės krašto tyrimui vadovavęs Žilvytis Šaknys pažymėjo ir kitą ankstesniųjų lokaliųjų leidinių savybę: „sovietmečiu nebuvo leistos tyrinėti kai kurios temos, ypač susijusios su paprotine etninės kultūros raiška, kaip nesiderinančios su SSRS ateistinės politikos strategija“⁵. Pagrindinės tyrinėtose problemos apėmė valstiečių ir darbininkų kultūros raidą XIX a. pab. – XX a., jos formų paplitimą⁶, tarpetninių ryšių įtakas etninei kultūrai, sąsajas tarp ekonomikos ir kultūros, dvaro ir kaimo kultūros, šeimos tradicijų ir visuomeninio gyvenimo sanklodos. Visa tai aktualu ir šiandien, tačiau iškyla nauji darbo tikslai. Lokaliųjų tyrinėjimų tematika vis labiau plėtojama gilinant iš kultūros reiškinių ištakas, jų funkcijas, priklausomybę nuo politinių ir ideologinių veiksnių, sąsajas tarp kultūros reiškinių ir jais pagrįstų etninių kultūrinių simbolių, sąsajas tarp teritorinių grupinių etninių, konfesinių, kultūrinių, ideologinių ir politinių tapatumų. Šie tyrimo aspektai iškilo dėl labai išaugusių visuomenės sandaros pokyčių, dėl naujų jos vidinių ir išorinių ryšių bei kitų sparčiai besikeičiančių Lietuvos kultūros raidos aplinkybių⁷.

Lietuva – šalis, kurios gamta, istorija ir kultūra formavosi tūkstantmečiais. Šiandieną mes matome tik mažą dalį praeities klodų, persipynusių su Rytų, Vakarų, Šiaurės ir Vidurio Europos palikimu. Čia sudėtingoje ekologinėje sistemoje atsiskleidė ypatingas žmonių kūrybingumas, padėjęs pamatą daugiasluoksnei, istorijos vingiuose susiklosčiusiai, savitai urbanistinei ir agrarinei kultūrai, jos žinijai ir meninei kūrybai. Lietuvoje XX a. viduryje dar buvo aiškiai pastebimos etnografinės srities ir menkesnės lokaliniais ekonominiais ir kultūros saitais susaistytos vietovės, kuriose per šimtmečius klostėsi ypatingas gyvenimo būdas, prisodrintas vietinių verslų, amatų, tautodailės, susijusių su krikščionyste ir archajinio mąstymo nuotrupomis papročių. Kultūros elementų visuma sudarė mikroaplinkos – šeimos, šeimynos, kaimo bendruomenės ar makroaplinkos – valsčiaus, apskrities, etnografinės srities ar net visos istorinės etninės teritorijos kultūrinio tapatumo pamatą. Šiandieną didelė

medžiaginės kultūros, tradicinės žinijos ir papročių dalis tampa vis labiau užmirštamo praeities pasaulio savastimi, kuri su savimi po dalelę išsineša XX a. pirmojoje pusėje gimusiųjų karta.

XIX a. pradėjusi augti ir iki šiol vis didėjanti žmonių migracija, šalies industrializacija ir urbanizacija keitė Lietuvos visuomenę, jos pažiūras, gyvenimo sąlygas. Modernėjimas palietė visas gyvenimo sritis: introdukuoti nauji augalai, išvestos naujos javų veislės, įvykdyta melioracija, vis labiau eksploatuojami žemės turtai, visiems tapo prieinamos telekomunikacinės priemonės ir kita. Lietuvoje susiformavo nauja moderni industrinė kultūra, kuri XX a. pabaigoje žengė dar vieną žingsnį tolyn nuo savo agrarinių ištakų link postmoderniosios kultūros su naujomis jau atmirusių praeities gyvenimo formų išraiškomis – *pastišu*, kuriame slypi pastangos sugrąžinti jau atmirusias naujų visuomenei bereikšmes intelektualines vertybes⁸. XX a. gimusių žmonių kartos susiskaidė grupėmis, turinčiomis skirtingą kultūros paveldą, kultūrinę patirtį ir asmenines gyvenimo istorijas. Tautodailė ir vidurinio sluoksniu kultūroje atkartojami atsieti nuo pirmųjų ištakų ankstesnių laikų stiliai ir praėjusių kartų autorių darbai funkcionuoja dabartinėje visuomenėje, kaip naujai suvokti etniniai ir estetiniai senovės simboliai. Etninėje kultūroje sparčiai keičiasi vertybinės orientacijos⁹. Vytauto Radžvilo nuomone, „šių dienų vertybių tyrinėjimų savitumą smarkiai lemia vis aiškiau išsąmoninamas faktas, kad neblogai išmanydami vertybinio mąstymo ištakas ir prigimtį, negalime nė iš tolo taip pat neabejojamai kalbėti apie dabartinę jo būklę“¹⁰. „Esama pagrindo manyti, jog vadinamosiomis tradicinėmis vertybėmis grindžiamas gyvenimas gali būti viso labo tik krikščioniško gyvenimo *simuliakras*“¹¹. Vertybės išliko viena iš svarbių temų, leidžiančių atskleisti lokaliuosius kartų kultūros perimamumo, jos formų suvokimo ir vertinimo postūkius.

Lietuvoje etninė kultūra etnologijoje ir Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme įteisinta kaip visos tautos paveldas, kuris nuolat visų jos narių atnaujinamas. Taip atsirado poreikis naujiems etnologiniams tyrinėjimams, kuriuose keliamos laikotarpio dvasią atitinkančios problemos¹².

Valstybės mastu iškilo klausimas, kaip išsaugoti etninę ir bendrąją Lietuvos kultūros paveldą ir panaudoti besikeičiančios visuomenės poreikiams tenkinti. Iškilo ir naujos mokslo problemos, susijusios su naujuoju pragyvenimo būdu, kūrybos ir vartojimo sričių pokyčiais, tradicijų ir novacijų įtaka kultūros vyksmui. Ypač pasikeitė pasaulio kultūrų vieta Lietuvos visuomenėje – iš įprastinio lėtai prasismelkiančio etninės kultūros konteksto jos virto kasdieninio vartojimo dalyku, išjudinančiu kultūros tęstinumo pamatus. Dėl to ypač svarbi pasidarė etninio kultūrinio tapatumo tęstinumo ir raiškos formų problema, kelianti tyrinėtojams naujus klausimus: kokie veiksniai labiausiai padeda išsaugoti istorinį kultūros paveldą ir padeda saugoti vietinę gamtos ir kultūros sąsajų specifiką, kiek XX a. antroje pusėje tradicinės kultūrai iškilusių sunkių socialinių ir politinių kliūčių ruožas ardo vientisą integralų lokaliųjų bendruomeninį tapatumą ir tradicinės kultūros tęstinumą, kaip visuomenės kultūrą veikia globalizacijos procesai ir jų nešamų novacijų srautas,

kaip visuomenės kultūroje atsiskleidžia amžiaus grupių, socialinių sluoksnių ir atskirų lyčių savastis?

Lokaliniai Lietuvos valsčių tyrinėjimai, apimantys santykinai nedideles istoriškai susiformavusias teritorines padalas yra labai svarbūs. Bet kuri mokslinių tyrimų kryptis čia randa plačią dirvą ir galimybę, pasitelkiant istorijos ar geografijos kontekstą, nuodugnai bei nuosekliai atskleisti kultūros vartojimo ir kūrybos aspektą, mikroaplinkoje vykstančius procesus ir jų sąsajas su makroaplinkų poveikiu. Taip galima užčiuopti savitus reiškinius, modeliuoti jų paplitimą laike ir erdvėje bei kūrybiškai konstruoti vietinę ir regioninę specifiką.

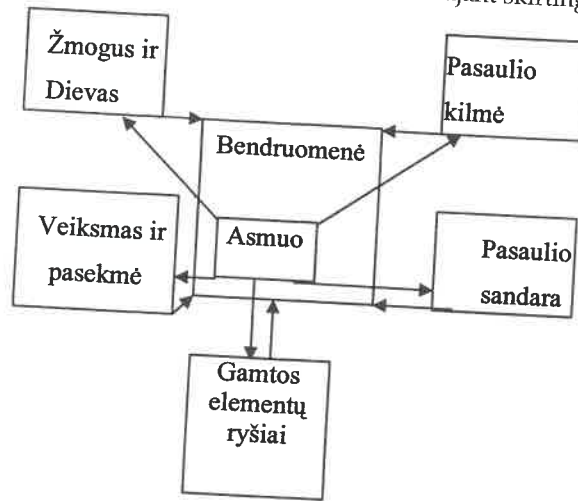
Asmens ir lokalinės bendruomenės kultūros tapatumo problema

Visos etninės kultūros įvairovės ištakos siejasi su individualia vientautės ar daugiatautės lokalinės bendrijos narių veikla. Kultūros kūrėjas ir vartotojas yra žmogus, asmenybė su savo mentalitetu ir savitais poreikiais. Kultūros perėmimo, kartojimo, kūrimo ir vartojimo aktai – sudėtinės kultūros dalys. Jos įeina į kiekvienos žmonių bendrijos, kartu ir tautos, funkcijas. Kiekvienas asmuo yra visuomenės dalis ir jo kultūros visuma siejasi su etnoso ir tautos, kuriai visuomenė priklauso, struktūrų (1 pav.) vidiniu turiniu ir jos išraiškos formomis. Šiuo atveju tauta nebūtinai turi būti siedinama su kraujo ryšiu ir juo pagrįsta tautybe. XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pr. ypač išryškėjusi mišrių tautiniu atžvilgiu vedybų tendencija¹³ verčia su tautiškumu sieti tautinę savimonę – asmeninį pasirinkimą

Salantų pavasarininkai, 1927 m. B. Gluško nuotrauka iš Anastazijos Lebedevos albumo

susitapatinti su viena ar kita valstybę sukūrusia ir jai savo vardą davusia tituline tautybe bei jos kultūra. Kiekvienas šios kultūros segmentas gali būti tyrinėjimo objektas, atsiskleidžiantis per konkrečioje teritorijoje funkcionuojančius vidinius bendruomenės (bendrijos) ryšius ir ryšius tarp atskirų bendruomenių (bendrijų) ir joms priklausančių asmenų. Taip galima atrasti ištakas kultūros reiškinių, kurie paplito bendraujant skirtingų

1 pav. Asmens ir lokalinės bendruomenės kultūros struktūros sąsajos

tautybių ir konfesijų žmonėms, kurie funkcionuoja tik tam tikro amžiaus, ekonominio pajėgumo ar pomėgių grupėse, kaip labiausiai priimtina tarpusavio bendravimo forma arba visuotinai priimti papročiai (įpročiai), gy-

venimo tam tikroje teritorijoje būdas su visa medžiagine ir nemedžiagine saviraiška. Čia svarbu atskleisti, kiek tapatumo turi atskiros bendrijos narių lokalinė kultūra ir kiek atskiros bendrijos įstengia integruotis į visos vietinės teritorinės bendruomenės kultūrinį gyvenimą.

Didelės galimybės tyrinėti ir pažinti visuomeninę kultūrą atsiveria, kai ieškoma sąsajų tarp atskirų kartų, amžiaus grupių, etninės ir teritorinės priklausomybės bei kitų veiksnių, darančių įtaką lokalinei individualios ir bendruomeninės kultūros raiškiai.

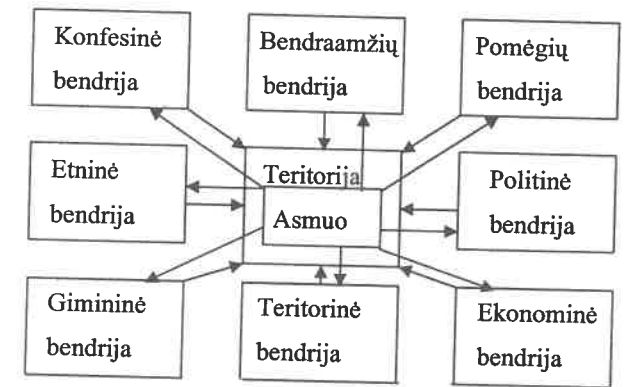
Asmens kultūros sandara priklauso nuo to, į kurias bendrijas jis įeina. Socialinių bendrijų struktūra yra kultūros objektas, o etnoso ar etninės bendrijos, ypač tautinių mažumų, susitelkusių diasporose, lokaliųjų subetninių bendruomenių struktūra yra tos kultūros struktūros branduolys, per kurį sąveikauja visos kitos jos dalys. Šiose sąsajose etninės kultūros tęstinumas atsiskleidžia kaip individualus ir grupinis apsisprendimas, besiremiantis šeimos, bendruomenės, tautos tradicijų pažinimu ir poreikiu jas išlaikyti vienokiu ar kitokiu pavidalu.

Lokaliųjų pragyvenimo būdų problema

Kiekvienas žmogus daugiau ar mažiau yra susijęs su teritorine bendrija, kurią jungia gyvenamoji vieta (miestas, kaimas, seniūnija ir pan.), ekonominė, politinė, kompaktiškai gyvenanti religinė bendruomenė. Net tada, kai asmuo kai kurioms iš jų nepriklauso, teritorijoje vienai ar kitaip atsiranda kultūriniai ryšiai su jomis, nejučia įsiterpiant į jų veiklą ar bent stebint jų kultūrinį gyvenimą

ir taip praturtinant savo žinią. Kaip žinome iš etnografinių atlasų, teritorija gali būti vienu iš veiksnių, skatinančių vietinį kultūros tapatumą. Jį sutvirtina kiekvienai bendrijai būdingi vidiniai ryšiai, per kuriuos iš kartos į kartą (vertikaliai) ir greta gyvenantiems (horizontaliai) perteikiamos kultūros vertybės. Ypač jie kraujo ryšiais susaisto giminines bendrijas (šeima, artimus giminaičius). Vietinė ekonominė bendrija, kaip kultūros subjekts, ypač įvairialypė, nes atsiskleidžia per daugybę ekonominių ryšių formų, pradedant atlyginimu už darbą, atsitiktinėmis dovanomis, išmalda ir daugybe kitų dalykų, kurie sudaro pragyvenimo būdą (2 pav.).

Čia gali būti atskleista vietinė įvairaus lygmens ūkinė ir administravimo patirtis, išreikšta bendruomenėje nusistovėjusiomis tradicinėmis papročiu paremtomis ir naujomis besikeičiančių gyvenimo aplinkybių sukurtomis

2 pav. Lokaliųjų pragyvenimo būdų kultūros struktūra

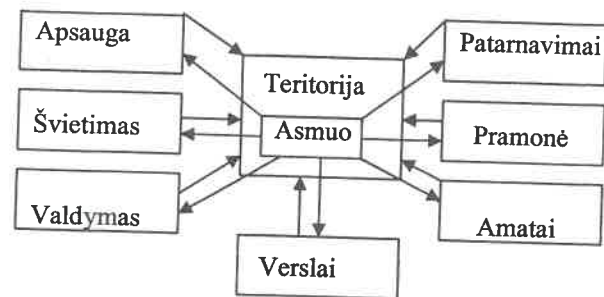

Punsko lietuviai (Lenkija), 2005 m. Rugiapjūtės pabaigtuvės

įvairios veiklos organizavimo, darbui naudojamų resursų, priemonių ir gaunamų rezultatų formomis. Taip pat svarbu nustatyti papročius, kurie nematomais ryšiais susaiso teritorinę bendruomenę, nustato jos narių tarpusavio priklausomybę ir moralinę atsakomybę.

Bendruomenės vidaus santykių kultūros problema

Dar vienas lokaliųjų tyrimų aspektas remiasi teritorinės bendruomenės vidaus santykių kultūros struktūra (3 pav.). Čia sutelkti visi bendruomenės narių bendravimo būdai,

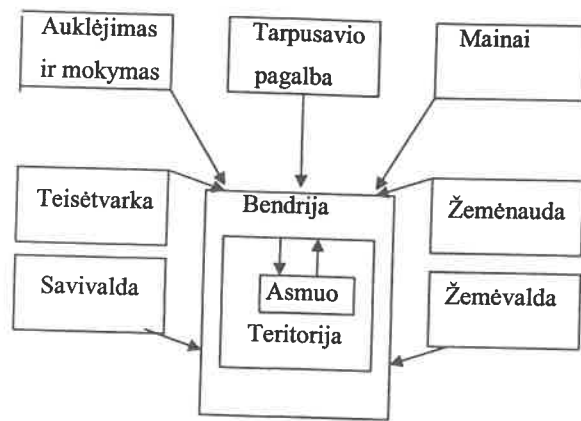
3 pav. Bendruomenės vidaus santykių kultūros struktūra

susiję su bendruomenės priimtomis elgesio normomis, įtvirtintomis auklėjimu, mokymu, tarpusavio susitarimu, tradicijomis. Tyrinėtina paprotinė teisė kaip priemonė bendruomenės vidaus santykiams reguliuoti įvairiose bendrabūvio srityse: naudojantis bendromis žemės naudmenomis, įteisinant atskirą žemėvaldą, rūpinantis tarpusavio pagalba, švietimu, bendruomeninių išpareigojimų vykdymu.

Pažinimo kultūros raiškos problema

Ypač savitas etnologinių tyrimų aspektas siejasi su pažinimo kultūros struktūros atskleidimu (4 pav.), nes visų kultūros komponentų sandara ir jų kitimas siejasi su pasaulio pažinimu. Jis nulemia asmens – kultūros kūrėjo poelgius ir jo kryptingą veiklą. Iki pat mūsų dienų konkrečioms dalykams suteikiama simbolinė, ženklų prasmė, o veiksmų simboliai prilyginami paties veiksmams, tikintis vienaip ar kitaip paveikti sukultūrintą ekologinę sistemą, savo ir artimųjų buitį ar net pomirtinį gyvenimą. Čia daugiausia susitelkia tradicinio mąstymo apraiškų, archajinių tikėjimų ir novacijų. Jų lokalinės priešpriešos atsiskleidžia per individualų pasaulio pažinimą, išitvirtinusių amžiaus grupėse, konfesinėse bendruomenėse ir socialiniuose sluoksniuose.

Kiekvienas žmogus kurdamas stengiasi išreikšti savo mintis, jausmus, žinias, pasaulėžiūrą ir pan. Visa tai gali tapti naujų jausmų, nuotaikų, žinių, pasaulėžiūros kūrimo pagrindu, paveikti žmonių tarpusavio santykius, pasaulio pažinimą, pragyvenimo būdus ir pačios visuomenės struktūrą. Tos saviraiškos sritys yra menas, mokslas ir techninė kūryba. Šis kultūros struktūros komponentas turi didelę išliekamąją vertę, nes sukurtosios

4. pav. Pažinimo kultūros struktūra

gali būti praėjusių epochų liudininkės, technikos, istorijos ir meno paminklai, gali būti panaudotos kitų kultūros komponentų struktūrai tobulinti, įkvėpti naujų kūrybinių minčių ar kitaip padėti kuriant kultūros vertybes. Jis gali egzistuoti net išnykus jį sukūrusiai bendruomenei, kaip jos kultūros palikimas, ar net užfiksuota kultūros realija, kuri, susiklosčius palankioms aplinkybėms, ima trajektoriškai veikti žmonių grupės ar pavienių asmenų sąmonę ir jų kūrybą. Todėl šios krypties lokaliniai kultūros tyrimai yra labai reikalingi.

Kultūros tęstinumo problema

Kultūra klostosi konkrečiose kultūrinėse erdvėse. Joms didelę įtaką daro teritorinis administravimas. Pagrindines jo kryptis Europoje ir Lietuvoje plačiai apibūdino Petras Kalnys. Jis teigė, kad „dauguma ES šalių vengia kurti savivaldos regionus etnografinių bei subetninių grupių apgyventų plotų ribose“¹⁴. Tačiau tai netrukdo rūpintis etnokultūrine įvairove regiono viduje. Lokalinė kultūra išliks svarbus jos komponentas ir tolesnės plėtotės pamatas. Dėl migracijos, švietimo ir išaugusių komunikacijų lokalinė kultūra darosi vis labiau nevienalytė, prisodrinta universalių globalinės kultūros realijų, griaujančių nematerialią kultūros paveldą, kuris slypi vietinėse amatų technikoje ir technologijoje, iš kartos į kartą perduotoje liaudies žiniijoje ir mene. Tačiau išlieka galimybė sukurti patrauklią, naudingą turizmo verslui integruotą teritorinę (lokalinę) kultūrą, jei ji bus konstruojama siekiant kūrybiško vietinės kultūros tęstinumo. Tai dar vienas reikšmingas taikomojo pobūdžio lokaliųjų tyrimų aspektas. Jis reikalauja nuoseklios lokalinės kultūros reiškinų inventorizacijos, jų susistemavimo ir lyginamosios analizės, ieškant lokalinio savitumo ir universalumo bei galimybių palaikyti vietinius kultūros reiškinus: savitus amatus, tautodaile, folklorą, visą nematerialaus kultūros paveldo išraišką.

Tyrimo metodikos

Lokaliniai etnologiniai tyrimai, kaip ir platesni regioniniai kultūros ir visuomenės sąsajų tyrimai, remiasi lygi-

namuoju (komparatyvistiniu) metodu, kuris plėtojamas: 1) diachroniškai analizuojant kultūros reiškinų genezę ir jų raidos istoriją; 2) geografiškai nustatant kultūros reiškinų paplitimą, jų kilmės vietą ir plitimo kryptį; 3) sistemintant struktūrinės analizės būdu išaiškinant kultūros reiškinų sandarą, jos pokyčius, susidūrus tradicijoms su inovacijomis, kultūros sandaros ir funkcijos priklausomybę nuo visuomenės pokyčių dėl migracijos, etninės konvergencijos, naujai susiklosčiusių santykių tarp amžiaus grupių, konfesinių bendruomenių, atskirų individų ir visuomenės; 4) naudojant struktūrinę teksto analizę, ypač gyvenimo istorijoms, kitiems naratyvams, meno kūriniais nagrinėti.

Išvada

Lokaliniai etnologiniai tyrimai iš esmės apima tas pačias temas, problemas ir metodikas, kurios naudojamos dideliems regionams tyrinėti. Dėl nedidelės tiriamosios teritorijos atsiranda galimybė nuodugniau išanalizuoti vietinius kultūros reiškinus, jų formas ir jų funkcionavimo aplinkybes. Vieningas kompleksinių tarpdisciplininių lokaliųjų tyrimų planas, apimantis keliolika analogiškų teritorinių padalų (Lietuvos valsčių), sudaro galimybę pasiekti ženklių teorinio ir taikomojo pobūdžio rezultatų. Tapačių metodų vartojimas, bendra problematika ir tematika sudaro prielaidas lokaliųjų tyrimų rezultatu integruoti į platesnių teritorijų tyrimus ir suteikti jiems fundamentaliųjų tyrimų vertę.

Nuorodos

1. Vyšniauskaitė A. Lietuviai IX-XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose, Vilnius, 1994; Milius V. Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija (XIX a. antroji pusė- XX a. pirmoji pusė), Vilnius, 1993.
2. Panemunių dzūkai, Vilnius, 1970.
3. Gervėčiai, Vilnius, 1989.
4. Daugiausiai duomenų apie šiuos ir kitus etnines kultūrai skirtus leidinius paskelbta leidiniuose: Vacys Milius, Lietuvių etnologijos bibliografija, Vilnius: LII leidykla, 2001, to paties, Lietuvių etnologijos bibliografija, LII leidykla, Vilnius, 2005.
5. Šaknys Ž. Pratarmė. Lokalinis tyrimas „Merkinės etnografiniai savitumai“ // *Lietuvių katalikų Mokslų akademijos metraštis*, t.21, Vilnius, 2002, 141 p.
6. XVI a. -1996 m. imtinai etnologinių ir etnografinių tyrimų visuma leidinyje Milius V. Lietuvių etnologijos bibliografija, Vilnius: LII leidykla, 2001, 415 p.; kultūros formų sistemavimo bandymai straipsnyje Paukštytė-Šaknienė R., Savoniakaitė V., Svidinskaitė D., Šaknys Ž., Šidiškienė I. Lietuvos etnologinių šaltinių klasifikacija // *Liaudies kultūra*, 2005/1 (100), p. 14-27.
7. XVI a. -1996 m. imtinai etnologinių ir etnografinių tyrimų geriausiai atsiskleidžia leidinyje Milius V. Lietuvių etnologijos bibliografija, Vilnius: LII leidykla, 2001, 415 p. ir straipsnyje Paukštytė-Šaknienė R., Savoniakaitė V., Svidinskaitė D., Šaknys Ž., Šidiškienė I. Lietuvių etninės kultūros klasifikacija // *Liaudies kultūra*, 2005/1 (100).

8. Jameson F. Kultūros posūkis. Rinktiniai darbai apie postmodernizmą (1983-1998), Vilnius, 2002.

9. Juknevičius S. Skirtingumo dimensijos: Lietuvos gyventojų vertybės europiniame kontekste, Vilnius, 2002.

10. Radžvilas V. Tradicinių vertybių vieta postmodernoje visuomenėje // *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis*, t. 25, Vilnius, 2004, p. 566.

11. Ten pat, p. 571; plačiau: Baudrillard, Simuliakrai ir simuliakrija, Vilnius, 2002.

12. Merkienė I. R. Lietuvos etnologija: problemos ir perspektyvos // *Lituanistica: tradicija dabartis, perspektyvos*, (Mokslinės konferencijos, skirtos Lituanistikos instituto įsteigimo 60-mečiui paminėti, pranešimai) 1999 m. kovo 9 d., Vilnius, 1999, p. 105-110.

13. Ž. Šaknio tyrimų duomenimis, Latvijos pietryčiuose XX a. pab. lietuvių jaunimo kalbinės orientacijos, draugų ir vedybinio partnerio pasirinkimas priklauso nuo vietovės etninio turinio: Ž.B. Šaknys, Jaunimas ir Lietuva: Pietryčių Latvijos lietuvių bendruomenės perspektyvos; I. R. Merkienė, R. Paukštytė-Šaknienė, V. Savoniakaitė, Ž.B. Šaknys, Pietryčių Latvijos lietuviai: tapatumo išraiška. Etninės kultūrinės orientacijos, Monografija, Vilnius, 2005, p. 77-80.

15. Kalnius P. Teritorijos administravimas ir lokaliųjų kultūrų apsauga: Lietuva ES šalių kontekste // *Liaudies kultūra*, 2004/2, p. 5-16.

Summary

Topics Local Ethnological Investigations

Irena Regina Merkienė

A significance of investigations of local culture and possibilities to develop topics of investigations, considering the structure of ethnical culture, are analyzed in this article. There are given schemes of: interfaces of individual and local community cultural structures (Fig. 1), cultural structure of local livelihood ways (Fig. 2), cultural structure of community internal relations (Fig. 3) and cultural structure of cognition (Fig. 4) in this article. These schemes could be used for choosing investigations topics. There is made a conclusion that local ethnological investigations essentially include the same topics, problems and methods, which are used in investigation of large regions. And the results of them are more reliable because of possibilities to perform more thorough data analysis. Use of identical methods and common topic make assumptions to integrate local investigations' results into investigations of wider theories and to provide them a value of fundamental investigations.

KRAŠTOTYRA

Kraštotyrininkas Konstantinas Bružas ir Seda

Povilas Šverebas

2005 m. spalio 16 d., eidamas devyniasdešimt ketvirtuosius, mirė iškilus kraštotyrininkas, pirmasis Žemaičių akademijos tarybos garbės narys Konstantinas Bružas.

Minint jo pavardę, dažniausiai neapsieinama be epitetų. Vieniems – tai kaimo išminčius, svajotojas; kitiems – gamtininkas, paminklotvarkininkas, praeities Sargas; trečiams – Žemaičių Kalvarijos sąžinė, keistuolis, vienišius. Žodžiu, ne toks, kaip visi.

Paskutinis žemaitis

Pats Konstantinas mėgdavo pabrėžti, kad jis yra paskutinis žemaitis. Į šią sąvoką K. Bružas talpino ne tik kalbą, tradicijas, papročius, tarpukario ir ankstesnių metų buitį, gimtosios žemės pojūtį, bet ir svajones, mąstydamas bei gyvenimo būdą. Gerai jausdamas erdvę ir laiką, teisingai dėlėjo prioritetus, o darė tai, ką leido valdžia, ligos, žmonos Julijonos alga bei jo invalido pensija, nors norėjo daug.

1966 m. rašė, kad kiekvienas regionas turėtų išsaugoti po vieną autentišką sodybą, kaimą, bažnytkaimį, miestą. Blogiausiu atveju, kad Lietuvoje turėtume nors po vieną grynuolį. Norėjo parodyti pavyzdį, savo gimtinėje Šarnelėje įkurdamas Karšinių ūkį. Būsimiems gyventojams viską iki smulkmenų reglamentavo. Jie turėjo nusikelti mažiausiai į XX a. pradžią, patys išsilaikyti ir dar užsiiminėti, mūsiškai tariant, edukacija. Taip gyventi norinčių neatsirado. Bružų gyvenamasis namas, vadinamas Žaliaja trobele, Žemaičių Kalvarijoje buvo pastatytas laikantis tradicijų ir paverstas muziejumi, kur net trys kambariai ir veranda skirta ekspozicijoms. Vienas kambarys, atsižvelgiant į tai, kad Žemaičių Kalvarija yra dvasinis katalikų centras, paverstas koplyčia, kitas – atiduotas iškiliausiam kraštiečiui poetui Vytautui Mačerniui, o trečiajame prisiglaudė likusios vietovės garsenybės. Verandoje įrengta apylinkės schema su visais iš užmaršties ištrauktais vietovardžiais. Ant didelių faneros lapų surašyti Žemaičių Kalvarijos istorijai, vadinamajai Medinei knygai, pastatytas atskiras namelis. Ypač svarbi informacija iškalta akmenyse, kurių ne vienas palaidoti net po žeme. Reikšmingiausia Konstantino, kaip kraštotyrininko, surinkta medžiaga saugoma Žemaičių muziejuje „Alka“, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriuje, Vilniaus universitete, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

„Alkos“ muziejuje norint suskaičiuoti K. Bružo perduotus eksponatus ir įvairios medžiagos aplankus reikėtų ne vienos savaitės. Dabar užsiiminėti šia aritmetika netikslinga, nes Julijona vis perduoda vyro surinktus dalykus, todėl skaičiai nuolat kinta. Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus vedėjas humanitarinių mokslų daktaras Žilvytis Šaknys, pabrėždamas didelį K. Bružo indėlį į Lietuvos kultūrą, paaiškino, kad su jo institutu perduota etnografinė medžiaga susipažinti

reikėtų mažiausiai mėnesio. Remdamiesi kartoteka, preliminarai primetėme, jog skyriui Konstantinas perdavė daugiau kaip 200 nuotraukų ir virš 3000 lapų įvairios rašytinės kraštotyrinės medžiagos. Atrodo, kad ji beveik visa neskelbta, išskyrus straipsnį apie Žemaičių Kalvarijos apylinkių pirtis. Mat turėdamas politinio kalinio praeitį nelabai galėjai lįsti į viešumą. Keletą straipsnių geradarių dėka pavyko publikuoti tęstiniame leidinyje „Kraštotyra“, vietinėje spaudoje. K. Bružas intensyviai bendradarbiavo su profesoriais Česlovu Kudaba ir Algimantu Miškinu, kartu rengė publikacijas. 2005 m. K. Bružas už nuopelnus tiriant gimtąjį kraštą buvo apdovanotas IV laipsnio Gedimino medaliu.

Apie patį Konstantiną daugiau rašyta jo 90-ojo gimtadienio (2002 m.) ir minėto apdovanojimo (2005 m.) progomis. Visi rašiusieji rėmėsi arba pačio K. Bružo pasakojimais, arba kūrė savo tipažą, remdamiesi susitikimų ir bendravimo su juo nuotrupomis. Jis gyvenimo mėtytas ir vėtytas, tad mokėjo daug ką nutylėti, atsakyti dviprasmybėmis, o pats rašydamas per dažnai vartojo daugtaškius.

Remdamiesi archyviniais dokumentais, Konstantino paaiškinimais ir užrašais, pabandykime žvilgterėti į jo vaikystę, rekonstruoti mokymąsi Sedos vidurinėje mokykloje ir posūkio į kraštotyra momentus.

Mokymosi metai

1926 m. birželio 6 d. Žemaičių Kalvarijos klebonas P. Pukys padarė išrašą „Mokyklos reikalais“ iš parapijos gimimų registracijos knygos. Jame skaitome: „Kostas Bružas sūnus Jono ir Paulinos Balsevičiutės teisėtos mot. gimė Tūkstantis devyni šimtai dviliktai metais 31 Rugsėjo Šarnelių kaime šios parapijos“ (LCVA, f. 788, ap. 1, b. 33, l. 52).

Savo charakterio tipą būsimas mokinyš taip apibūdina:

Atrodo, kad iki 7-ųjų metų amžiaus buvau sangviniku. Išdaigoms nebuvo ribų. Veržiausi į visas puses. Plėšiausi aukštyn ir žemyn.

Staiga...

Staiga, diržo palaužtas pradėjau protauti, pasidariau „rimtas“ ir visam gyvenimui likau melancholiku.

Pažabojo...

Mėgstu vienatvę, gamtą, tolius... Mėgstu būti „nematomas“, bet noriu matyti kitus. Labai mėgstu juoką, bet pats juokiuosi retai, juokiuosi iki ašarų...

Svajodamas „pastačiau“ daug pilių ir miestų, išlaipiojau visus debesis.

(Ligonio archyvas. Medžiaga I, 1965, l. 24)

Pats ne kartą yra aiškinęs, kad jo gyvenime lemtingas skaičius buvo septynetas, nes 7 metus mokėsi, 7 – tarnavo

Lietuvos kariuomenėje, 7 – praleido Norilske, 7 – gyveno Latvijoje, nes neturėjo teisės gyventi Lietuvoje, o visą likusį amžių paskyrė kraštotyrai. Surasti dokumentai neįrodo, jog valdiškose mokymo įstaigose būtų praleidęs septynerius metus.

1926 m. rugsėjo 25 d. kraštotyrininko tėvas rašo prašymą Sedos vidurinės mokyklos vadovui: „Prašau G. p. Direktorius priimti mano sūnų Kostantą Bružą į Tamstai pavestos mokyklos I klasę. Baigęs yra Ž. Kalvarijos pr. mokyklą. Pristatyti liūdijimą kartu su gim. metriku negaliu, kadangi minėtas liūdijimas tebėra pas Mažeikių aps. pr. mok. Inspektorių. Tą paliūdyti jog tikrai baigęs gali mokyti. N. Daniulienė“ (LCVA, f. 788, ap. 1, b. 33, l. 51). Vėliau buvo pristatytas ir pradžios mokyklos baigimo pažymėjimas. Iš jo matome, kad Konstantinas Bružas, gimęs Šarnelės kaime, Alsėdžių valsčiuje (dab. Plungės r.), 1925 m. spalio 20 d. įstojo į Žemaičių Kalvarijos pradinę mokyklą ir joje mokėsi iki 1926 m. gegužės 20 d. Po aštuonių dienų, vadovaujantis mokslų darbais ir egzaminų daviniais, Barstyčiuose išduotas pažymėjimas. Jame nurodyta, kad jis mokėsi šių dalykų: tikybos, lietuvių kalbos, aritmetikos, gimtinės mokslo, krašto mokslo, gamtos mokslo, geografijos, istorijos, dainavimo, grafikos ir dailės (Ten pat, l. 53). Kadangi buvo peraugęs vidurinės mokyklos pirmajai klasei nustatytą amžių, į mokyklą galėjo būti priimtas tik išimties tvarka, t.y. gavus švietimo ministro leidimą. Rugsėjo 27 d. toks prašymas išsiųstas (Ten pat, l. 16), o rugsėjo 22 d. gautas atsakymas, kad ministras sutinka, jog į Sedos vidurinės mokyklos pirmąją klasę gali būti priimti Justinas Mažrimas, Stefanija Trinkunaitė, Kostas Bružas ir Viktorinas Skeivys. Mokyk-

los direktoriui nurodyta iš kiekvieno jų išreikalauti po 4 litus žyminio mokesčio (Ten pat, l. 13). Neaišku, ar laukiant ministro atsakymo Konstantinas lankė pamokas ar grįžo į Šarnelę. Dokumentai rodo, jog nuo bendraklasių bet kuriuo atveju nedaug atsilikta, nes dėl užsitęsusių mokyklos remonto 1926 m. mokslo metų pradžia buvo nukelta į rugsėjo 15 d. Mokslus krimsti pradėjo 35 pirmokai: 20 berniukų ir 15 mergaičių (Ten pat, b. 35, l. 1). Mokslo metų pabaigoje liko 26 (Ten pat, l. 15). Kostukui nelabai sekėsi aritmetikos gudrybės. Pirmą trimestrą iš jos rikiavosi vien dvejetai, o antrą – tarp jų išispraudė net vienetas. Trečiame vėl sugulė vien dvejetukai. Geriausiai sekėsi geografija, dailė, tikyba, gimnastika. Iš šių mokymo dalykų turėjo ketvertus. 1927 m. birželio 20 d. į posėdį susirinkę pedagogai nutarė, jog K. Bružui iš aritmetikos reikia skirti pataisą (Ten pat, b. 30, l. 21). Rugsėjo 27 d. protokole nurodyta, kad pataisą išlaikė ir perkeltas į antrą klasę (Ten pat, l. 27). Į ją rugsėjo pradžioje besusirinko 23 mokiniai (Ten pat, b. 46, l. 13). Antroje klasėje prie tradicinių aritmetikos dvejetų dar prisidėjo ir neigiamas vokiečių kalbos pažymys. Iš šių disciplinų mokslo metų pabaigoje skirti tikrinamieji egzaminai, kurių laikyti neatvyko. Ketvertai metiniame pažymėjime išvesti iš tikybos, istorijos, pašištos, darbų. Per visus mokslo metus praleido 17 pamokų (visas – trečiame trimestre). Vieną kartą pavėlavo į pamoką. Elgesys įvertintas penketu, klusnumas – trejetu, stropumas – dvejetu. Pagal pažangumą jis klasėje buvo arčiau vidurio. Pirmą trimestrą K. Bružas buvo 9, antrą – 14, o trečią – 13 vietoje (Ten pat, l. 8, 9).

Vieną kartą su pačiu Konstantinu teko išsikalbėti apie Sedos laikų jo mokslus. Sekė labai netikėtas atsaky-

Konstantinas Bružas savo gimtinėje Šarnelėje. 2001 m.

mas: „Labai pamėgau knygas, todėl mieliau sukdavau į Krausų namus, kur jų sūnus buvo įkūręs privačią biblioteką, ir skaitydavau, skaitydavau, o kas užduota, net nepažiūrėdavau. Tėvas, matydamas, kad tuščiai švaisto pinigus, atšaukė į ūkį“. [Tuo metu už mokslo metus reikėjo mokėti 75 Lt (Ten pat, b., 8, l. 27)].

Matyt, stengiantis sutaupyti pinigus, mokėsi savarankiškai ir 1929 m. rugpjūčio 27 d. stojo į trečią klasę (Ten pat, b. 65, l. 80), taip likviduodamas antros klasės išsikolinimus. Yra išlikusi tų laikų K. Bružo mokinio kortelė, iš kurios sužinome, kad jis Sedoje gyveno Kalvarijos gatvėje, name Nr. 5, pas Pocienę. Ūgis buvo 162 cm, o svoris 51,8 kg. Gydytojas Samuelis Sauchatas yra aprašęs nuomotas patalpas: „P. p. Direktorius ir III kl. Auklėtojui padarytas buto apžūrėjimas. Ten pat gyvena mokiniai: Sabatauskas ir Veselys. Butas geras, kambarys atskiras, šviesus, tvarka visur“ (Ten pat, b. 22, l. 99).

Klasėje mokslo metų pradžioje mokėsi 22 mokiniai, vėliau pora nubyrėjo (Ten pat, b. 61). Prie nelemtos aritmetikos dar prisidėjo ir algebra. Nelengvai sekėsi ir specialiusis dalykas buhalterija. Tikybos ir kūno kultūros moksloose palypėta iki penketo. Pagal pažymių vidurkį atskirais trimestrais klasėje Konstantinas buvo 10, 18, 15 mokiniams. Pataisos skirtos iš aritmetikos ir algebros. Jas išlaikė ir buvo perkeltas į baigiamąją klasę (Ten pat, b. 63, l. 10, 11). Į ketvirtą klasę susirinko 19 mokinių. Įdomu

pastebėti, kad joje mergaičių buvo 11, berniukų – 8 (Ten pat, b. 69). Lyginant su pirma klase, proporcijos ryškiai pasikeitė mergaičių naudai. 1931 m. birželio 13 d., išlaikius baigiamuosius egzaminus, išrašytas mokyklos baigimo pažymėjimas (Ten pat, b. 65, l. 80). Jo pažymių vidurkis – 3,5.

1930 m. lapkričio 22 d. K. Bružas per literatūros dieną, skirtą Vytauto Didžiojo metams pažymėti, skaitė referatą – paskaitą „J. Jablonskio gyvenimas ir darbai – nuopelnai lietuvių kalbos srityje“ (Ten pat, b. 64, l. 22).

Apibendrinant galima pasakyti, jog K. Bružui lengviau sekėsi humanitariniai mokslai. Jau tuo metu pasižymėjo aktyvumu. Pagal pažangumą buvo vidutiniokas. Labiausiai kankino matematika, bet gal ir gerai, kad neišsivino šio mokslo gudrybių, nes vėliau visus savo ir žmonos pinigus lengvai išleisdavo eksponatų pirkimui, kraštotyrinės medžiagos rinkimui, tvarkymui ir dovanojimui. Žinoma, vertinant pažymius nereikia užmiršti tų laikų aukštų reikalavimų. Kartais mokiniai net rašydavo skundus. K. Bružas taip pat pasirašė po vienu prašymu, kuriame reikalaujama, kad būsimoji kalbininkė, Vilniaus universiteto docentė Julija Žukauskaitė būtų pakeista kitu lietuvių kalbos mokytoju, nes ji rašanti mažus pažymius (Ten pat, b. 41, l. 54). Keistai dabar atrodo, kad Konstantinas, iš lietuvių kalbos turėdamas trejetą, net sulaukęs devyniasdešimt trejų nedarydavo klaidų.

Seda

Iš kaimo atvykusiam Konstantinui tuometinė Seda darė išpūdį. Tai puikiai matosi ir iš jo prisiminimų, rašytų po 35 metų, kai į savo mokslų miestą atvažiavo gydytis.

„Ligonio archyve“ jis ne tik aprašė savo medicininius vargus, bet užsirašinėjo ir įdomesnius ligonių posakius, tiksliai įvertino miesto paveldą, lygino savo mokyklinių laikų ir tuometinę Sedą:

O būdavo, artinies pamažu arkliais nuo Žemaičių Kalvarijos, nuo Kalvarijos, o tu tikras miestas. Net... didmiestis. Stogų stogai, medžių medžiai... Kelyje vežimas po vežimo girgžda...

Gerai atrodei nuo tos pusės...

Ir koks puikus tiltas. Ne tiltas, bet antras Kudirkos „mostas“. Irgi amžinas. Įsitikinkite!... O kur kiti tiltai, tilteliai, lieptai, liepteliai... plačiausia užtvanka...

Čia Varduva tikra gražuolė: plati, vandeninga, bent porą kartų apjuosia tavo kaktą. Aukšti krantai, dideli medžiai, statūs posūkiai, pusiasaliai, net salos...

Buvo ežeras, malūno tvėnkynys, trys priemiesčiai, planuotos gatvės, sodinti medžiai...

Tai toks miesto fonas, į kurį dar suėdavo aštuoni vieškeliai – keliai, tai toks miestas pusmiestis, kuriuo grįsta akmenimis turgavietė daug kartų per metus dundėdavo ir uždavo nuo turgų ir jomarkų. Tratėdavo sunkiai prikrauti pirklių vežimai į tolimą geležinkelio stotį su grūdais, linais, odomis...

O dabar pasižvalgykime ir į tavo eksponatus.

Ypač man gaila „kromų“. Kas juos ir kodėl nugriovė? Barbarai!... Jie amžinai galėjo stovėti dabartiniame naujame skvere ir vienas antrą puošti.

Prisimenu, kad tai buvo didelis mūrinis pastatas. Kiemas su kolonomis. Tokių pastatų ir senovėje buvo mažai.

Yra čia ir senas grūdų sandėlis. Tai monumentalios ir graškiesios statybos pavyzdys. Ši puošmena išsilaikė. Šiam pastatui būtina duoti kitą paskirtį.

Buvo anksčiau ir didžiulis valsčiaus pastatas, kuriame yra dirbęs poetas Antanas Baranauskas.

Pažymėtina didžiulė medinė bažnyčia. Aukštos sienos tik iš tašytų rąstų! Yra čia ką daugiau pasižiūrėti ir žinoti. Garbė statytojams ir kitiems liaudies meistrams! Sinagoga irgi panaši, medinė, didelė. Be to, būtina paminėti ir kitus esamus bei buvusius pastatus. Tai mūrinis vandens malūnas, mūrinė pirtis, mūrinė skerdykla, milžiniška karčiama, gaisrinė ir t. t. Visa tai kalba ne tik už tam tikrą klestėjimą seniau, bet ir už išskirtinę reikšmę tarpe kitų miestelių – miestų.

Nepamiršti reikia, kad ši vieta žymi ir savo socialiniais – politiniais įvykiais. Seda yra buvusi plataus rajono ekonominis ir kultūrinis centras.

Žodžiu, Sedai būtų pilnai pakakę savo eksponatų, kad priimti miesto – muziejaus vardą.

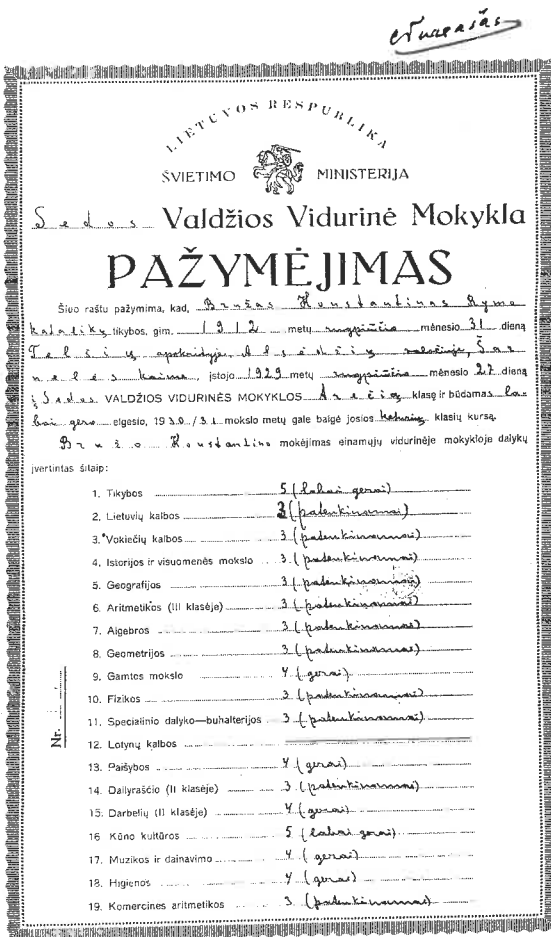
Ir taip, Seda buvo nepralenkiama! Seda nuskriausta! Ir dar tiek nelemtai, kad nė vienas kitas Lietuvos miestas dar iki šiol nesukūrė sau tos garbės. Ir tikrai! Bet tas dar būtų ne viskas. Dar mums būtina išsaugoti nors vieną bažnytikaimio, kaimo, sodybos pavyzdį! To nėra... Ir kodėl save taip nuskriaudžiame?!

XXX

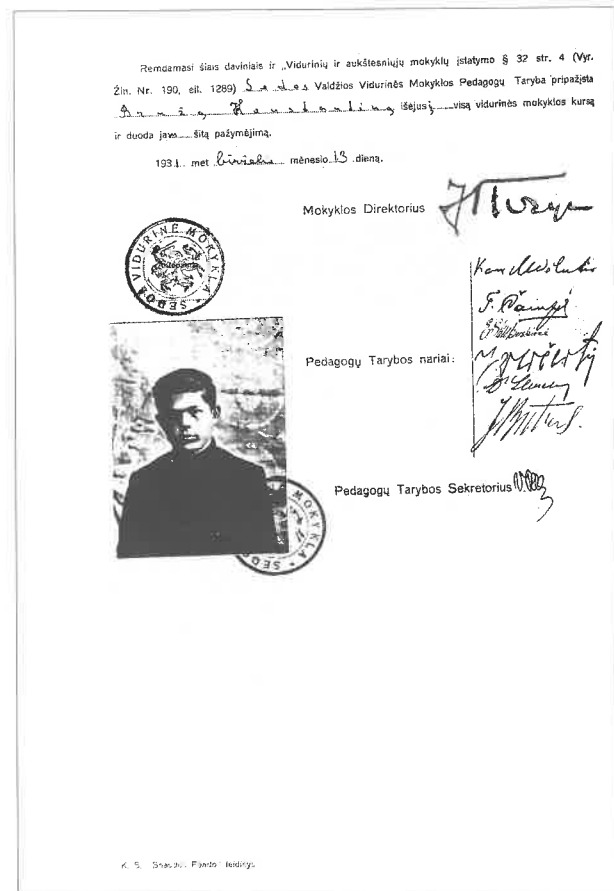
Svajoti – gera, svajoti – skaudu...

Gyvenimas – mišinys vienu klaidų.

(Ligonio archyvas. Medžiaga II, 1966. L. 17, 18)

Konstantino Bružo Sedos vidurinės mokyklos baigimo pažymėjimas. LCVA, f. 788, ap. 1, b. 65, l. 80.

Rusnės sala – žaliųjų skėčių kraštas

Birutė Servienė,
Salos etnokultūros ir informacijos centro direktorė

Geografinė padėtis ir gamta

Rusnė – vienintelė didelė sala Lietuvoje, su savita kultūra ir gamta, su darbščiais ir tvirtu būdo žmonėmis, nuo seno kovojančiais su vandens stichija. Rusnė – žvejų „kiemas“...

Pasukus iš Šilutės miesto į pietvakarių pusę, už 8 kilometrų privažiuojamas Rusnės miestelis, kurio vardas kildinamas nuo vienos Nemuno atšakų – Rusnės upės. Iš šiaurinės pusės salą juosia Rusnės – Atmatos atšaka, o iš pietų – Skirvytė ir Pakalnė, kuri teka per visą salą, bet iki marių nenukeliauja, savo vandenį atiduoda Vorusnei ir Rusnaitei. Kitapus Skirvytės – Rusijos Federacijos Kaliningrado sritis.

Rusnės sala pasižymi unikalia gamta. Joje labai daug vandens telkinių: Atmatos (13 km), Pakalnės (9 km), Skirvytės (9 km), Vorusnės upės bei begalė mažų upelių, senvagių, žiogų, Rusnės tvenkiniai ir netoli esantis Krokų Lankos lagūninis ežeras bei Kuršių marios. Deltoje užregistruota daugiau nei 430 aukštesniųjų augalų rūšių, tarp jų – 15 Lietuvos Raudonosios knygos rūšių. Parko teritorijoje aptiktos 169 perinčių paukščių rūšys, 41 žinduolių, 8 varliagyvių, 5 roplių, 40 žuvų, 200 makrodrugių rūšių. Per deltą į šiltesnius kraštus migruoja šikšnosparniai, drugiai ir laumžirgiai. Iš Lietuvos Raudonosios knygos žinduolių čia sutinkamos beveik visos šikšnosparnių rūšys, ūdros, 2 varliagyvių rūšys, 2 žuvų rūšys, nemažai retų vabzdžių.

XIX amžiaus pabaigoje saloje, norint apsaugoti sodybą nuo potvynių, buvo pradėti įrenginėti pylimai ir polderiai su nusausinimo siurblinėmis. Rusnės salos natūralus gamtovaizdis pamažu išsivystė į žmogaus sukurtą kultūrinį landsaftą. Prie šio vystymosi prisidėjo ūkininkavimas pievose bei žvejyba. Rusnės keliai apaugę kertamaisiais gluosniais, jų alėjos yra istorinio kultūrinio kraštovaizdžio elementas, kai kur senieji medžiai primena pasakų veikėją, o jų nišos ir lindyne siūlo augalams bei gyvūnams mažuosius gyvenimo biotopus bei perėjimo galimybes. Ten mes galime atrasti ožkarožę (*Epilobium angustifolium*), paprastąjį kietį (*Artemisia vulgaris*) ir net serbentų krūmus (*Ribes spec. L.*). Kai kur šie augalai auga net per du aukštus nuo žemės paviršiaus ant vieno įstrižai augančio gluosnio kamieno arba išpuvusioje šakos skylėje. Žalioji skėtė (vos 7 cm dydžio laumžirgis) yra Rusnės salai būdingiausia rūšis ir tuo pačiu vienas iš didžiausių jos gamtos turtų. Europos šalyse ši rūšis labai saugojama ir vertinama. Europos Sąjungos floros ir faunos direktyvoje, kurios tikslas – sudaryti visoje Europoje bendrą saugomųjų vietovių tinklą pavadinimu „Natura 2000“, nustatyta *Aeshna viridis* rūšis kaip viena iš „griežtai saugomųjų gyvūnų rūšių bendriems interesams“. Rusnės salos kultūrinis gamtovaizdis su naudojamomis pievomis ir vandenų telkiniais, su tankiai saugusiais alavinių

švitių (*Stratiotes aloides*) sąžalynais priglobia beveik visoje Europoje svarbiausią žaliųjų skėčių populiaciją. „Rusnės salos kultūrinis kraštovaizdis skiriasi nuo įprastinių žemdirbystės bei pramonės kraštovaizdžių tuo, jog čia kaip ir seniau gamtos bei žmonių formuojančios jėgos ir toliau santykiuoja, atsivėlgiant vienai į kitą. Šiandien tokie landsaftai tampa retenybe. Todėl besivienijančiai Europai mes privalome bendrai stengtis ir toliau užtikrinti šiuos bendradarbiaujančius procesus – kultūrinio kraštovaizdžio bei žmonių, kurie jame gyvena, egzistavimo pamatų išsaugojimą“, – rašė diplomuotas inžinierius Michael Jürging (Vokietija).

Istorija. Kultūrinis paveldas ir jo populiarinimas

Salos plotas – 45,2 km². Joje, be Rusnės miestelio, yra Pakalnės, Vorusnės, Šyškrantės, Uostadvario ir etnografinis Skirvytėlės kaimai. Etnografinis kaimas išsikūręs tarp Pakalnės ir Skirvytės upių. Buvusio kaimo ilgis – 1,5 km. Jį sudaro apie 20 XIX a. pabaigoje statytų sodybų. Spėjama, kad gyventojai kaime pradėjo kurtis XVI a. pabaigoje. Čia gyvenę žmonės vertėsi daržininkyste, žvejyba, nendrių pjovimu ir pardavimu. Pirmasis dokumentas, kalbantis apie Rusnės salą, datuojamas 1366 m. Jame paminėtas Vorusnės kaimas. 1448 m. Rusnėje jau veikė smuklė, stovėjusi greta kleboni jos. Rusnė ypač ėmė plėstis po 1762 m., kai per Rusnę Nemunu ir Kuršių mariomis buvo pradėta plukdyti miško medžiaga iš Lietuvos į Klaipėdą ir toliau. 1792 m. Rusnė gavo teisę rengti savaitinius turgus. 1923 m., kraštą perėmus Lietuvos vyriausybei, Rusnė tapo pasienio gyvenviete. Joje 1920 m. buvo pastatyti teismo rūmai ir kalėjimas. Palaipsniui Rusnė pradėjo įgyti kurortines gyvenvietės pobūdį. Čia veikė keletas viešbučių, bent 5 restoranai, įvairios paskirties krautuvės, knygriškla, biblioteka, lėtpjūvės, malūnas ir kt. Plačiai buvo žinomas Rusnėje ruošiamas „vandens punšas“. Miestelyje spietėsi amatininkai, darbininkai, aptarnavimo sferos darbuotojai, valstybinių įstaigų tarnautojai. 1946 m. Rusnei suteiktos miesto teisės, o 1967 m. visa sala tapo miestu. 1997 m. suteiktas miestelio statusas.

1992 m., siekiant išsaugoti unikalų Nemuno deltos kraštovaizdį bei kultūros paveldo vertybes, buvo įkurtas Nemuno deltos regioninis parkas, o 2002 metais buvo įsteigta viešoji įstaiga *Salos etnokultūros ir informacijos centras*. Veiklos sritis – poilsio organizavimas, kultūrinė, sportinė, su pagrindinėmis kryptimis – kaupti, tyrinėti, fiksuoti ir populiarinti unikalų Pamario krašto žvejų ir žvejybos tradicijų paveldą. Įstaigos simboliu buvo pasirinkta jau išnykusi etnografinė plokščiadugnė burvaltė, kuri primena, kad Nemuno deltos regiono gyventojų kasdienybė neatsiejama nuo vandens, žvejybos ir potvynių. Šiame regione išplito tik Kuršių marioms

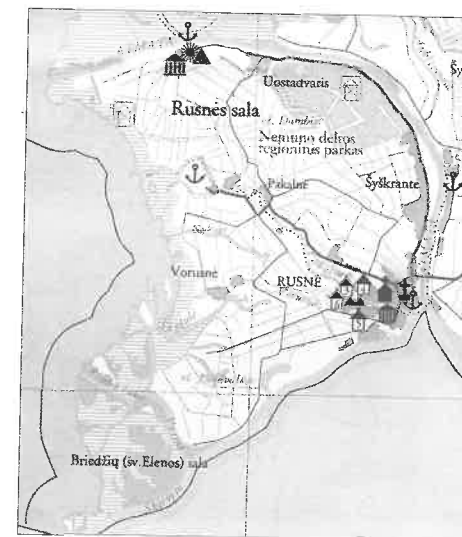
būdingos plokščiadugnės burvaltės, kurių statybos tradicijos, aplinkyboms pasikeitus, buvo užmirštos.

2002 metais saloje buvo nuleista į vandenį pirmoji po 50 metų pertraukos pastatyta etnografinė venterinė valtis (meistras Simas Knapkis), sukėlus diskusijas apie būtinybę kultūriškai gaivinti Pamario kraštą, statyti naujus etnografinių burvalčių modelius. Šis projektas buvo pirmasis realus šių idėjų įgyvendinimo rezultatas. Šilutės rajono strateginiame plėtros plane 2005–2014 metams, 3.2.2.6. uždavinyje numatyta: sukurti istorinės Rusnės salos skanseną bei istorinių laivų flotilę. Kuriant laivų flotilę 2005 m. Šilutės rajono savivaldybės Kultūrinės programos ir LR Kultūros ir sporto rėmimo fondo programos finansavimo dėka flotilė papildyta ungurine burvalte. Ateities planuose numatyta Rusnės saloje įkurti upinių laivų, laivelių ir žvejybinių valčių lauko ekspoziciją.

Pagal Europos Sąjungos reguliavimo žuvininkystės ir Kuršių marių žvejybos verslo patiriamų nuostolių ir pasitraukimo iš verslo kompensavimo programas numatoma mažinti žvejybinių laivų kiekį Kuršių mariose. Siekdami, kad nurašyti laivai nebūtų sunaikinti, kreipėmės į žuvininkystės įmonių asociacijos „Lampetra“ tarybos pirmininką Virginiją Domarką su prašymu, kad istorinė ir kultūrinė vertė turinčius Kuršmarių žvejybinius laivus perduotų kuriamai laivų flotilei Rusnėje. Kurėnų, bradinių bei kiudelinų valčių stiebo viršūnes kitados puošė vėtrungės, kurias 1844 m. kartu su kitais laivo atpažinimo ženklais įvedė žvejybos inspekcija, kad žvejai nepažeidintų žvejybos plotų ribų. Įamžinant Pamario krašto vėtrunges, šalia kiekvieno žvejybinio laivo ant stiebo numatoma eksponuoti vėtrunges, o šalia ekspozicijos bus įrengta atvira valčių gamybos aikštelė.

Nuo 2005 metų Rusnė turi Lietuvos heraldikos komisijos pirmininko patvirtintą Rusnės vėliavą, herbą ir antspaudą, kurį sukūrė jaunas menininkas Ernestas Bražas, Vilniaus dailės akademijos Telšių fakulteto studentas. Rusnės vėliavoje taip pat puikuoja kurenas ir vietos žvejų ženklai.

Salos etnokultūros ir informacijos centras organizuoja šventes Rusnės miestelyje, rengia parodas, seminarus, konferencijas. 2006 m. rugpjūčio 18–20 d. centras organi-

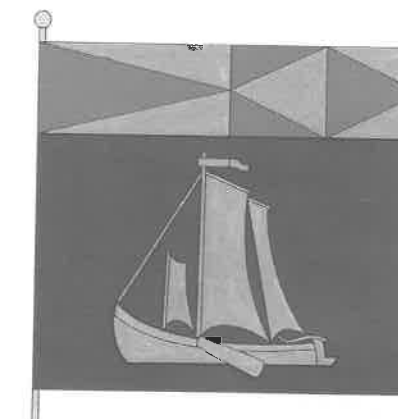
Rusnės salos žemėlapis

zavo renginių ciklą „Kelias į Rusnę. Laivininkų šventė“. Šis renginių ciklas sulaukė daug žiurovų ir besidominčių marinistinių paveldu. Renginio metu senasis pamario žvejas Ervinas Prūsas pynė ilgiausią virvę iš karklo vytelių, buvo pakrikštyta ir į vandenį nuleista atkurta ungurinė burvaltė. Įsimintinos akimirkos Žalgirių pelkininkų kaime, kur buvo pristatytas spektaklis pagal H. Zudermano apysaką „Jonas ir Ertmė“.

2007 m. rugpjūčio 10–11 d. renginių ciklą atidarė improvizuotas 1812 metų Prūsijos laivyno mūšis Atmatos upėje, ant žvejų valtys Rusnės dramos mėgėjų kolektyvas „Keltas“ suvaidins H. Zudermano apysaką „Kelonė į Tilžę“, parodoje „Rusnės laivai“ bus galima susipažinti su Rusnės laivybos istorija. Ant Atmatos upės krantinės veiks senųjų amatų pakrantė, bus demonstruojamas Nemuno žiočių upinio luoto skaptavimas, išdegimas ir nuleidimas į vandenį, Rusnės svogūnų auginimo ir jų pynimo į kasas senosios tradicijos pristatymas. Taip pat bus pinama „dainų ir šokių pynė“, žaidžiami tik Rusnės kraštui būdingi žaidimai. Visą dieną bus galima plaukioti laivais ir laiveliais, mėgautis renginiais ar tapti aktyviais jų dalyviais, taip pat Rusnės saloje šią dieną veiks daug „paslapčių slepianti ir menanti“ karčiama.

Unikalioje Rusnės salos etnografinėje žvejo sodyboje – muziejuje (Skirvytės g. 8, Rusnė) rugsėjo mėn. antroje pusėje vėl visus sukviesime į klijavimo teatro festivalį „Nendrynų raganėlė“. Nori – žiūrėk spektaklį, nori – lankyk sodybos muziejų ar mėgautis salos, esančios prie Kaliningrado srities sienos, vaizdais. Savo pastatytus ir klijavimo teatrui pritaikytus spektaklius rodys rajono suaugusiųjų dramos mėgėjų kolektyvai.

Prie centro savo veiklą vykdo aštuoni meno mėgėjų kolektyvai: du Rusnės suaugusiųjų dramos mėgėjų kolektyvai „Potvynis“ (vad. Virginija Svitkinienė) ir „Keltas“ (vad. Virginija Gajauskienė), Juknaičių kaimo dramos mėgėjų kolektyvas (vad. Audronė Miklovičienė); Rusnės vyresniųjų žmonių šokių kolektyvas „Rusnietis“ (vad. Solveiga Mockienė), Juknaičių vyr. žmonių šokių kolektyvas „Juknaičiai“ (vad. Loreta Margarita Černeckienė, šis kolektyvas yra 2006 m. „Aukso paukštės“ laureatas), folkloro ansamblis „Sklada“ (vad. V. Svitkinienė), vokalinis moterų ansamblis „Luotužė“ (vad. Aušra Šlažienė) ir tremtinių ansamblis „Rusniškiai“ (vad. Albina Kazlauskytė).

Rusnės vėliava

Teikiama informacija, organizuojamos ekskursijos ir gido paslaugos turistams po Rusnės salos lankytinas vietas, istorinius ir technikos paminklus, skatina užsienio ir Lietuvos turistų domėjimąsi Pamariu. 2006 metais centre apsilankė turistų ir keliautojų iš Vokietijos, Italijos, Norvegijos, Danijos, Slovakijos ir kt. Didžiulio ekskursantų dėmesio sulaukė 2006 m. parengtas turistinis maršrutas „Potvynio keliais. Paukščių karalystėje“. Siekiame bendradarbiauti su rajono, apskrities ir Lietuvos informaciniais centrais. Ieškome ryšių su užsienio panašaus pobūdžio centrais, kitomis įstaigomis ir institucijomis, užsiimančiomis informacijos teikimo veikla.

Tarptautiniai ryšiai

2006 m. birželio 14–15 d. Rusnės salos etnokultūros ir informacijos centras ir Vokietijos gamtosaugininkai, vadovaujami Gerd Wash, organizavo tarptautinį seminarą „Idėja ir priemonės ilgalaikiam turizmo plėtojimui Nemuno deltoje“. Seminare dalyvavo Rusnės kaimo turizmo paslaugų organizatoriai, bendruomenės nariai, Šilutės rajono savivaldybės, Šilutės turizmo ir verslo informacijos centro, Nemuno deltos regioninio parko, Šilutės muziejaus atstovai, architektai Marija ir Martynas Purvinai. Seminaro dalyviai buvo supažindinti su turizmo ir gamtosauginiais projektais Nemuno deltoje, kurie padeda plėtoti salos ir visos deltos infrastruktūrą, pritraukiančiais vis didesnius turistų srautus. Seminaro dalyviai drąsiai teikė idėjas, kaip plėtoti turizmą, kad sala atgimtų, kad būtų sudarytos sąlygos vietos gyventojams užsidirbti, o svečiams patirti nepakartojamą išpūdžių.

Potvynis Rusnės saloje

Iš kraštotyros darbų patirties

Dr. Julius Šalkauskas

I. 1863 m. sukilimo atgarsiai

Mano senelė Barbora Goštautaitė-Šalkauskienė, gimusi sukilimo metais, girdėjo daug pasakojimų apie sukilimą iš savo motinos Korevaitės-Goštautienės. Šie pasakojimai buvo perpasakojami jos gausiems vaikams. Jau po senelės mirties jie buvo perduoti ir man bei mano pusseserei Stefanijai Malkevičiūtei (S.Malkevicz), gyvenančiai Lenkijoje. Dabar po daugelio metų bandome tuos atsiminimus atstatyti ir tarpusavyje suderinti. Kiek tai pavyko padaryti, pabandyčiau čia ir papasakoti.

Pagrindiniai šių įvykių veikėjai yra Konstancija Ciškevičiūtė-Korevienė (1812–1904), mano senelės Barbaros Goštautaitės-Šalkauskienės (1864–1947) senelė iš motinos pusės. Jos sūnus Kletas Koreva (1837–1863) ir jaunesnis jo brolis Severinas Koreva buvo 1863 m. sukilėliai. Buvo minimas ir kitas jų brolis, dalyvavęs sukilime ir ištremtas į Sibirą ar Uralą. Ten išsikūręs ir net tapęs kasyklos savininku. Pasakojama, kad jų motina pati išsiuntus juos į sukilimą, pasakius, kad tai yra jų pareiga. K.Korevienė buvo dvaro arti Panėvėžiuko (Kauno apskrityje) savininko Onufro Korevos žmona. Tenai mirė ir palaidota Panevėžiuko kapinėse. Panėvėžiuko bažnyčioje yra jos atvaizdas ir paminklinė lenta su įrašu lenkų kalba „Motinai ir veikliai pilietei“.

Korevos, kaip ir Goštautai, buvo Lietuvos bajorai, auklėti lenkiškoje kultūroje ir perėmę šeimoje naudotą lenkų kalbą. Vyriausia mano tėvo sesuo Antanina Šalkauskaitė tvirtino, kad ankstyvesnė jų lietuviška pavardė turėjusi būti „Kareivos“, nors įrodymų to teiginio pagrindimui neturiu. Senelė B.Goštautaitė mokėjo lietuviškai ir vaikystėje su manim bendravo šia mano gimtąja kalba. Pokalbyje su manim yra pasakius: „Negalvok, kad mes esame kokie tai lenkai, jei kalbame lenkiškai. Esame lietuviai, tik išauklėti lenkiškoje kultūroje“. Po 1918 m. ji jau buvo atgimusi nepriklausomos Lietuvos patriotė ir taip išauklėjo savo gausią šeimą, kad daugelis dalyvavo Lietuvos tautiniame atgimime, o kai kurie – ir nepriklausomybės kovose. Manau, kad ši tradicija atėjo ne tik iš Goštautų, kurių lietuviškas valstybinis patriotizmas žinomas jau nuo LDK laikų, bet ir iš jos motinos Korevaitės. Žinoma, kad tada tai buvo unijinės valstybės patriotizmas ir būtent šią valstybę norėta atstatyti sukilimų metais.

Kletas Koreva, baigęs Peterburgo Miškų institutą, buvo girininkas Trakų apylinkėse. Prasidėjus sukilimui tapo Trakų apygardos sukilėlių vadu. Deja, pirmuosiuose mūšiuose pateko maskoliams į nelaisvę, buvo kalinamas ir nuteistas mirties bausme. Prieš vykdant nuosprendį motinai buvo leista su pasmerktu sūnumi atsisveikinti. Kitiems šeimos nariams į kalėjimą įeiti nebuvo leista, tad jie jos laukė už kalėjimo durų. K. Korevienė sūnaus kameroje

Pav. 1. Konstancija Ciškevičiūtė-Korevienė

Pav. 2. Kletas Koreva

užtruko valandą ar dvi ir, kai išėjo iš kalėjimo, buvo visai rami, net „veido išraiška nebuvo pasikeitusi“. Artimųjų paklausta, kaip ji sugeba taip valdytis, atsakiusi: „Tie caro šunys nėra verti matyti mano ašarų“. Pasiryžo dalyvauti net vykdant sūnui mirties nuosprendį – jį sušaudant. Pasakojama, kad įvykdžius nuosprendį nosinę sumirkusių sūnaus krauju ir kruvinas jos skiautes išdalinusi vaikams atminimui.

Išskirtinę jos savitvardą ir tvirtą būdą rodo ir kitas epizodas iš paties sukilimo laikų. Kleto jaunesnysis brolis Severinas dalyvavęs mūšyje netoli Panevėžiuo ir mūšiu baigiantis bei maskoliams šukuojant apylinkę, pasislėpęs netoliese esančioje šieno kaugėje. Caro kareiviai, ieškodami pasislėpusių sukilėlių, tą kaugę durtuvais badę ir Severiną sunkiai sužeidę į petį (iš užsilikusių mūsų atmintyje pasakojimų nėra visiškai aišku, ar jis sužeistas šiene, ar slėpėsi jau sužeistas mūšyje). Kariuomenei pasitraukus, K. Korevienė, persirengusi prastais kaimietės rūbais, paprastu valstiečių vežimu važiavo ieškoti sūnaus į mūšio lauką. Atradusi paslėpę jį vežime po šieną ar šiaudais. Grįžtant sutiko kazokų patrulį, kuris ją sulaukė, tardė ir ietimis badydami tikrino, ar vežime nėra paslėpto sukilėlio. Severinas gal buvęs papildomai tomis ietimis sužeistas, bet neišsidavė, ir kazokai juos laimingai paleido. Motina jį parsivežusi, paslėpusi ir išgydžiusi. Jis vėliau vedęs, turėjęs vaikų (jo anūkė, rodos, dar yra gyva Lenkijoje), bet visą gyvenimą dėl sužeisto peties nevaldęs vienos rankos.

Mūsų šeimoje Konstancijos Ciškevičiūtės-Korevienės atminimas buvo visada labai gerbiamas. Ji laikyta ne mažesnė didvyre, negu jos pasiūsti į sukilimą, kovoje ir nuteisti sūnūs.

Pav. 3. Broliai Korevos. Iš kairės: Severinas (1845–1910), Povilas (1840–1906), Tadas (1851–1913), Ignas (1855–1925) ir Onufras (1861–1912)

II. 1863 m. sukilėlių daina Gervėčių apylinkėse

1863 m. sukilimo pėdsaką netikėtai aptikome 1962 metais su didele Vilniaus dailininkų (dalyvavo a+a Arūnas Tarabilda, Juozas Kalinauskas, Birutė Žilytė-Steponavičienė, Marija Vildžiūnienė ir kiti bei keletas jų draugų) grupe išvykoje į Gervėčių kraštą.

Atvykę į Gervėčius autobusu iš Vilniaus, dainuodami ėjome per šio krašto lietuviškus kaimus, lydimi vaikų būrio, visu balsu skelbiančio „lietuviai atvažiavo, lietuviai atvažiavo!“ ir tuo metu ten mokytojavo Bernardo Šaknio. Visur buvome labai širdingai pasitinkami ir vaišinami. Stebino išimtinis siekiamų nutautinti tautiečių patriotizmas ir prisirišimas prie savo Tėvynės.

Apsistojome Girių kaime, kur ir nakvojome. Ilgėliau viešėjome pas pagyvenusį mokytoją Julijų Valeiką, kur susirinko nemažas būrys vietinių gyventojų. Dovanojome jiems lietuviškų knygų ir daug dainavome. Vienas pagyvenęs vyras, gavęs A.Šapokos „Lietuvos istoriją“, susijaudinęs kalbėjo: „Dabar man nemuilins smegenų! Paskaitęs žinosiu, kaip viskas buvo...“ Kitas naiviai, bet primygtinai prašė „pakalbėkit Vilniuje su Paleckiu, kad tuos pasienio stulpus perkeltų į mūsų pusę“, t.y., kad priskirtų Gervėčių kraštą tarybinei Lietuvai. Deja, tada jokių „pasienio stulpų“ jau seniai nebuvo, o panaši kalba Vilniuje greit atvestų į KGB rūmus, į kuriuos išraiškingai rodė bronzinio Lenino pirštas.

J. Valeika mums padainavo 1863 m. sukilėlių dainą „Mes berneliai varguoliai“, kurią čia pat išmokome ir visi kartu dainavome. Žemiau pateikiu jos žodžius:

*Mes berneliai varguoliai,
Stiprūs kaip tie ažuolai,
Ei berneliai, ei krūvon, | 2k.
Eisim veizėt sa dalios.
Vyžais kojas mes apavė,
Pačias, vaikus išbučiavė,
Ei berneliai, ei krūvon, | 2k.
Eisim vainon mes kvinton.
Kalinauskas visus veda,
Ponus cario visur karia,
Ir kazokus sukapojo, | 2k.
Kapų šilėj pakavojo.
Švintų žemį pabučiuosim,
Niekam, niekam neatduosim,
Savo krauju palaistysim, | 2k.
Jei reiks, galvas paguldysim.*

Melodiją ir atskirai žodžius kartu su dailininke Birute Žilyte įrašėme į skolinatą iš Jadvygos Čiurlionytės vadovaujamo Konservatorijos folkloristikos kabineto senovinį „Reporterio“ magnetofoną. Magnetinę juostą sudubliavome ir vieną egzempliorių atidaviau A.Tarabildai, o kitą – į Konservatoriją. Prof. Jadvyga Čiurlionytė šią dainą įvertino kaip autentišką ir pacitavo savo knygoje „Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai“ (Vilnius, 1964

m.). Įrašėme ir kitų gervėtiškių dainų. Šią sukilėlių dainą 1970 m. ekspedicijoje iš J. Valeikos įrašė ir Alfonsas Juška, tačiau abu įrašai praktiškai yra identiški.

Prieš išvykstant iš Girių kaimo, šeimininkai kategoriškai pareiškė: „Neišleisim, kol kartu nesugiedosim „Lietuva Tėvynė mūsų“. Mano bendraklasis iš Šiaulių gimnazijos ir artimas draugas a+a gyd. Edmundas Dapkevičius drąsiai užvedė ir sugiedojo. Vienas žmogus mūsų draugiškoje kompanijoje buvo niekam nežinomas ir nepažįstamas. Įtarėm, kad tai KGB „ausys ir akys“, kurias buvo stengiamasi įterpti į kiekvieną didesnę susibūrimą. Tikejoms, kad grįžus už tokį „valstybinį nusikaltimą“ mus pakvies „draugiškam pokalbiui“ į žinomus rūmus šalia Konservatorijos. Tačiau tokios „garbės“ taip ir nesulaukėme. Matyt, tas niekam nežinomas kolega arba toks nebuvo, arba buvo geranoriškas...

Autentiškas karštas gervėtiškių patriotizmas ir nuoširdumas, priimant kaip brolių kiekvieną į jų kraštą atvykusį tautietį, turbūt mums visiems tada dalyvavusiems paliko iki šiol gyvą atminimą, kaip vieną ryškiausių sovietinės okupacijos metų įspūdžių. Šie įspūdžiai buvo patvirtinti ir per kitus apsilankymus šiame nuskriaustame ir nutautiname krašte bei per ten vykusias tautosakines ekspedicijas. Liūdna, kad tokio patriotizmo taip trūksta dabartinėje nepriklausomoje Lietuvoje, apie kurią tais priespaudos laikais buvo sunku net svajoti. Negi viską lemia „geras gyvenimas“ ir ekonomika? Tačiau Lietuva prisikėlė ir 1918, ir 1990 metais, tikėsimės, kad ji savo dvasia anksčiau ar vėliau prisikels ir suvienytoje Europoje.

Iš kairės – Juozas Kalinauskas, Arūnas Tarabilda, Julius Šalkauskas, tarp trijų gervėtiškių jų mylimas mokytojas Bernardas Šaknys

Grupė išvykos dalyvių. Iš kairės į dešinę: Julius Šalkauskas, neatpažintas, Bernardas Šaknys, Arūnas Tarabilda

ETNINĖS KULTŪROS SKLAIDA

Tradicinio šokio panaudojimas edukacijai

Dr. doc. Dalia Urbanavičienė,

Lietuvos muzikos ir teatro akademijos

Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus vyresn. mokslo darbuotoja

Viena iš svarbiausių tradicinio šokių funkcijų visuomenėje – auklėjamoji arba edukacinė. Ši funkcija yra itin archajiškos kilmės, susiformavo iniciacinės paskirties, t.y. perėjimo iš vaikų į suaugusiųjų pasaulį ritualuose – juose šokis tapo sukauptos patirties perdavimo jaunesnei kartai priemone, padėjo lavinti pasirėngimo pavojingoms situacijoms įgūdžius ir netgi perteikti tam tikras mokslo žinias.

Apie edukacinės šokio funkcijos svarbą yra žinių jau iš seniausių Europos civilizacijų¹. Romos imperijos laikais ir ypač viduramžiais ši funkcija buvo primiršta – didžiaia dalimi dėl išvyravusio neigiamo krikščionių Bažnyčios požiūrio į šoki, o kartu ir dėl žemesniųjų visuomenės sluoksnių atskirties. Dėmesys šiai liaudies kūrybos rūšiai sustiprėjo tik XIX a. pradžioje, prasidėjus nacionaliniams judėjimams Europoje. Tuomet liaudies šokį imta naudoti kaip patriotinių jausmų demonstravimo priemonę (pvz., Čekijoje nacionaliniu simboliu tapo *Polka*, Vengrijoje – *Čardašas*, Lenkijoje – *Mazurka*, *Polonezas* ir kt.). Vis dėlto, lyginant su kitomis liaudies kūrybos rūšimis (pavyzdžiui, dainomis), akivaizdu, kad tuo laikotarpiu liaudies šokiams buvo skiriamas žymiai menkesnis dėmesys.

Naujas požiūris ėmė formuotis XIX a. pabaigoje, kai Europoje pasklido liaudies šokių gaivinimo judėjimas. Prasidėjęs Skandinavijoje, jis pirmiausia buvo susijęs su lauko muziejų² ir liaudies šokių puoselėtojų apjungiančių įvairių draugijų³ edukacine veikla. Šio judėjimo dalyviai ne tik ėmėsi fiksuoti bei skelbti tradicinius šokius, bet ir pasiekė, kad jų mokymas būtų įtrauktas į mokyklų programas. Anglijoje jau 1909 m. anglų liaudies šokiai buvo įtraukti į pradinių ir vidurinių mokyklų ugdymo programas. Šiuo pavyzdžiu pasekė ir kitos šalys (Škotija, Skandinavijos šalys ir kt.), betėsančios tokią veiklą iki šiol. Daugelyje pasaulio šalių tapo populiariu mokyklose mokytį ne tik savo krašto, bet ir kitų tautų šokių.

Jungtinėse Amerikos Valstijose XX a. pradžioje choreografinį folklorą imta sąmoningai naudoti ne tik kaip edukacinę, bei ir kaip prevencinę priemonę, itin tinkamą jaunimo dvasiniam ugdymui ir socializacijai. Siekiant išvilioti imigrantus iš gatvių į viešas žaidimų aikšteles ir laisvalaikio centrus, pedagogai sudarydavo instrukcines knygeles su liaudies šokių ir dainuojamųjų žaidimų aprašais, iš jų mokydavo vaikus. Šiam judėjimui beveik trisdešimt metų vadovavo Elizabeth Burchenal, kuri įkūrė šokių ir žaidimų populiarinimui skirtas organizacijas⁴, suformavo standartizuotą liaudies šokio ugdymo tinklą visose Jungtinėse Amerikos Valstijose, išpopuliarino vaikų mokymui skirtas tradicinių šokių knygų serijas, sukūrė pagrindą kelioms rekreacijos specialistų kartoms parengti.

Lietuvoje pirmasis liaudies žaidimų populiarinimo mokyklose entuziastas buvo Matas Grigonis, 1912–1919 m. išleidęs kelis žaidimų rinkinukus⁵. Nuoseklus tradicinių šokių įtraukimas į mokyklų programas pasirodė XX a. 3-iajame dešimtmetyje – kuriant tautinę mokyklą liaudies šokiai ir žaidimai buvo įtraukti į fizinio lavinimo pamokas⁶. 1922–1931 m. Šiauliuose veikė Švietimo ministerijos kursai kūno kultūros mokytojams ruošti, 1932–1940 m. tokie kursai buvo skirti pradinių klasių mokytojams. Kursams vadovavo Karolis Dineika, P. Savukaitytė-Dineikienė, S. Janušas, B. Juškevičiūtė, kurie, siekdami pajvairinti judesio lavinimą, į programas įtraukė liaudies žaidimus ir ratelius. 1934 m. Kaune buvo įsteigti Aukštieji kūno kultūros kursai, kuriuose privaloma disciplina buvo ir *tautinis šokis*. Netrukus šalia šios institucijos buvo įkurtas Liaudies šokių kabinetas, kuriam vadovavo Marija Baronaitė, vėliau pradėjusi rinkti šokius ir Lietuvos tautosakos archyvui (įsteigiam 1935 m.).

Tuo laikotarpiu tradiciniai šokiai dar natūraliai gyvavo Lietuvos kaimų bendruomenėse. Be kitų funkcijų, jie turėjo ir edukacinę paskirtį. Į vakarones susirinkdavo ne tik jaunimas, bet ir vyresnioji karta, o tai lemdavo, kad įprastinis pasilinksminimų šokis tapdavo tam tikra pedagogine priemone. Pačioje vakaronėje mokyti šokti nebuvo įprasta, ateidavo jau išmokę (pasitelkę draugus, tėvus, seseris ar paprasčiausią šluotą), tačiau čia buvo mokomasi kitų dalykų: gyva šokio praktika suteikdavo galimybę išmokti bendruomenėje priimtų elgesio taisyklių, prisitaikyti prie tradicinės etikos normų, pagal jas ugdyti savo charakterį. Gerais šokėjais buvo laikomi tie, kurie turėdavo savitą šokio manierą, sugebėdavo improvizuoti – šia ypatybe pasižymėjo vyrų šokimas, o merginos turėjo sugebėti lengvai prisitaikyti prie skirtingų partnerių manieros.

Tačiau retas kuris to meto mokytojas ieškojo šokių kaime, išgalėjo mada kurti „tautiškus šokius“ pritaikant žinomoms liaudies šokių dainelėms įvairius žingsnius. Marija Baronaitė piktinosi, kad dažnai „mokytojas, norėdamas įtikti miesčioniškoms užgaidoms, modernizuoja tautiškus šokius ir iš jo padaro kažkokią tautiško šokio karikatūrą, arba gaunamas kažkoks nevykęs „baletas“ (Baronaitė 1937: 50). Jos teigimu, apskritai to meto inteligentija turėjo labai menką supratimą apie autentišką liaudies šoki: „...nieks nei buvo matęs, nei pažinęs mūsų tautiško šokių“ (ten pat: 53). Tad nutarus dalyvauti tarptautiniuose festivaliuose ir Kauno universitete ta proga suformavus šokių ratelį, jo dalyviai, žybaus folkloristo Jono Balio patariamai, pirmiausia aplankė daug kaimo vietų ir ten išmoko šokių, kuriuos vėliau nedaug „padailinę“ 1935 m. parodė Londone, 1937 m. – Paryžiuje, 1938 m. – Hamburge ir Prahoje, 1939 m. – vėl Londone, taip pat Stokholme.

J. Baño nuomone, tuo laikotarpiu lietuviai autentiškų liaudies šokių tyrinėjimo ir populiarinimo srityje buvo labai atsilikę nuo estų ir latvių. Atkreipdamas dėmesį, kad Lietuvos tautosakos archyve jau buvo sukaupta pakankamai medžiagos lietuviškų liaudies šokių studijos ar rinkinio leidybai, J. Balys pabrėžė tokio darbo neatidėliotumą, nes matė maišatį atliekant liaudies šokius: „...kaip kas išmano, taip daro, visai stilizuoja, kad pagaliau nebegalį pažinti, koks čia šokis – vienur šoka vienaip, kitur kitaip (pvz., gimnazijų varžybose daugelį šokių tenka pavadinti mokytojų laisva plastine kūryba, bet ne liaudies šoku!)“ (Balys 1939: 906).

Tam tikros liaudies šokio stilizacijos pradmenų Lietuvoje galima rasti jau XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, kilus tautinio atgimimo judėjimui. Jam vadovavo inteligentija, iš bajorijos kilę mokytojai ir kiti kultūros veikėjai, kurie buvo išauklėti „balinių“ šokių estetikos dvasioje. Todėl nekeista, kad jie nesuvokė natūralaus autentiško liaudies šokio grožio, siekė jį priartinti prie salonams įprastos šokio manieros. Rengiant „lietuviškų vakarų“ ar „klojimo vakarų“ programas, buvo suvienodinti šokėjų judesiai, žingsniai, jų skaičius ir pobūdis, todėl nebeliko kiekvieno šokėjo individualumo ir improvizacijos. Taip pat pakito muzikos ir judesių santykis: choreografiją imta griežtai derinti prie muzikos, atmetant poliritmiką, laisvą žingsniavimą, dėsninę figūrų vėlavimą „vejantis“ muziką (tai dažnai pasitaikanti lėtesnių ratelių ypatybė), laisvą choreografinę ir muzikinę formos ryšį (būdingą daugiausia kadriliams ar atskiroms jų dalims). Liaudies šokuose atsirado iš „balinių šokių“ pasiskolintos pozos – sijono išskleidimas prilaikant jo šonus rankomis; vienos rankos iškėlimas „stogeliu“ virš galvos, kitą ranką išsprendžiant į liemenį; abiejų rankų uždėjimas ant liemens; vienos rankos užkišimas už nugaros tarsi vaizduojant galantišką padavėją (pastarosios pozos, prigijusios ir dabartinių folklorinių ansamblių atlikime, neatitikimą autentiškai tradicijai atskleidė per ekspediciją Žemaičių Kalvarijos apylinkėse iš vienos žemaitės išgirstas komentaras: išvydusi vieną mūsų ekspedicijos dalyvį šokant su užkišta už nugaros ranka, ji paklausė: „Ė kas anam yr? Ar strėnas skaud?“).

Tačiau reikia pripažinti, kad ankstyvieji liaudies šokių stilizatoriai dar sugebėjo išsaugoti pagrindinius lietuviškų šokių požymius. Lyginant su kitų tautų šokiais, daugumos lietuviškų šokių choreografija „santūri, pasižymi paprastumu, joje nėra didesnių šuolių, sudėtingų žingsnių, kojos kilnojamos neaukštai“ (Poškaitis 1989: 61). Dominuoja moteriškasis pradai – ypač rateliuose, šokamuosiuose žaidimuose, šokamosiose ir žaidžiamosiose sutartinėse. Vien vyrų šokių užrašyta tik keli, tačiau ir tie užrašymai kelia abejonių dėl autentiškumo. Siauri judesiai išliko ir vėlyvesniuose XIX a. Lietuvoje paplitusiuose poriniuose bei kadriliniuose šokuose, nors šiuose ir nebeliko moteriško prado dominavimo – vadovavimo šokiui funkcija atiteko vyrams.

Su šiomis lietuvių choreografinio folkloro ypatybėmis visiškai prasilenkia pastarųjų kelių dešimtmečių „tautinių“ stilizuotų šokių kūryba. Čia dažnai pasitaiko įvairūs šuoliai į aukštį ir tolį, poriniuose šokuose ištvirtino veržli „šuoliuojanti“ polka, visiškai nepriemenanti žemais ir siaurais žingsneliais šokamos tradicinės polkutės,

žemaičių meiliai vadinamos „tryptinuke“ (beje, liaudies tradicijoje taip pat gyvavo polkos su šuoliais, tačiau jos buvo retesnės, šokamos dažniausiai pasilinksminimų pabaigoje ir turėjo specialius pavadinimus – *Varlapolkė*, *Karvapolkė*, *Pasiutpolkė*, *Abreiska polka* ir t.t.). Atsirado naujai sukurtų vyriškų šokių (pvz., *Gaidys*, *Šakalinis*, *Patupeckis* ir kt.) – nors, kaip minėta, duomenų apie lietuviškus vien vyrų autentiškus šokius beveik neturime. Stilizuotuose lietuvių „tautiniuose“ šokuose atsirado moldaviškų šokių susikabinimo būdų, kaukazietiško vyrų šuolių ir sukinių, prancūziško *Kankano* elementų, nesudėtingos struktūros šokiai išaugo į išplėtotas daugiaplanes kompozicijas. Įprastinė gana santūrią šokėjų laikyseną pakeitė ypatingą lankstumą demonstruojančios figūros, imta pernelyg akcentuoti laisvų rankų plastiką. Tai visiškai prieštarauja garsaus amerikiečių tyrinėtojo Allan'o Lomax'o ir jo bendradarbių nustatytai tendencijai, kad lankstumas, daugeliu kūno dalių (rankomis, riešais, liemeniu, kojomis, pėdomis) atliekami skirtingi judesiai būdingesni pietiečiams ir aukšto pragyvenimo lygio visuomenėms, kai tuo tarpu šiauriečių, mažų grupių ir kaimo žmonių šokiai (tarp kurių patenka ir lietuviški tradiciniai šokiai) nepasižymi lankstumu. Be to, naujai sukurtų lietuviškų „tautinių“ šokių stilistika grindžiama klasikinio baleto žingsniais, atliekamais ištempta keltimi ir pirštais, o tai visiškai svetima lietuvių autentiškai choreografijai, kuriai būdingesnis šokimas „ant užkulnių“, pilnu padu.

Liaudies šokių tradicijos iškraipymo tendencija kuriant stilizuotus šokius būdinga ir daugeliui kitų buvusių socialistinių Rytų Europos valstybių – tai internacionalizuotos (tiksliau, kosmopolitizuotos) kultūrinės politikos rezultatas. Sovietmečiu sukūrus centralizuotą liaudies dainų ir šokių ansamblių apžiūrų sistemą, tapo įprasta kopijuoti Igorio Moisejevo ar kokią kitą visuotinai pavyzdžiu teikiamą rusų kolektyvą, apsiriboti minimaliais tautinės choreografijos požymiais arba naujai sukurtomis nacionalinio įvaizdžio klišėmis. Išvyravo nuostata šokėjų pratybas grįsti baleto metodika, šokių kompozicijas paversti autorine kūryba (choreografija kuriama baletmeisterių, muzika – kompozitorių, tekstas – poetų). Stilizuotų šokių aprašai ir partitūros buvo skelbiamos serijiniuose sąjunginiuose rinkiniuose, pristatančiuose „broliško respublikų“ liaudies šokių repertuarą.

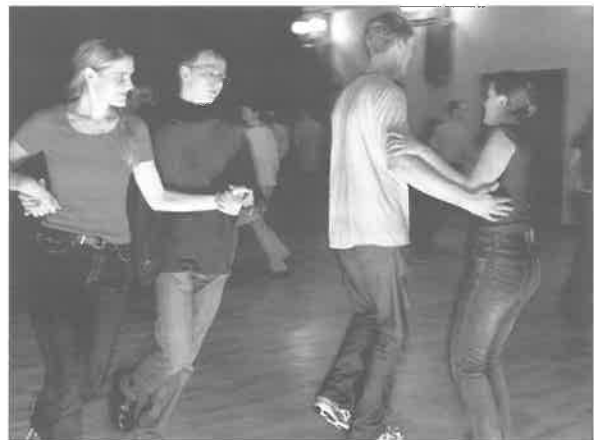
Rytų Europos socialistinėje praeityje visgi galima išskirti kai kurias šalis, kuriose sceninis liaudies šokis netgi „Maskvos diktatūros“ sąlygomis sugebėjo išlaikyti glaudesnes sąsajas su autentika. Pavyzdžiui, Vengrijoje buvo atsisakyta baletinės estetikos kopijavimo, vietoj to imta gilintis į archyvinę filmuotą autentiškų šokių medžiagą, mokyti šokti tiesiogiai iš kaimo šokėjų. Baletmeisterių kūryba apsiribojo tuo, kad vietoj tradiciniuose pasilinksminimuose įprasto skirtingų variantų šokimo vienu metu būdavo parenkamas vienas bendrai atliekamas variantas, aptariamoms sceninės šokėjų išėjimo ir susigrupavimo mizanscenos. Vengrų sceninių šokių instrumentinis pritarimas tapo dar artimesnis autentiškai – tiesiog imta pasitelkti tradicinės muzikantų kapelas, grojančias įprastinį savo repertuarą. Tokiai minimaliai stilizacijai neberekėjo kurti nei specialių sceninės choreografijos aprašų, nei muzikinių partitūrų. Vengrijos

sceninio liaudies šokio raidai neabejotiną įtaką padarė čia XX a. 7-ajame dešimtmetyje kilęs „šokių namų“ judėjimas, leidęs vengrams išsaugoti savo choreografinio folkloro savitumą, jį pažinti ir tinkamai reprezentuoti.

Vengrijos patirtis būtų septynis pavyzdys ir Lietuvai, tačiau mūsų šalies dainų ir šokių ansambliai pastaruoju metu daugiau krypta į modernizuotą nacionalinį baletą, negu domisi tradicinių šokių stilistika. Nepasitenkinimo „tautinių“ šokių kūryba atgarsiai pasirodė jau praėjusio šimtmečio 8-ajame dešimtmetyje, kai prasilenkimas su autentika ėmė kelti nerimą net patiems dainų ir šokių ansamblių lyderiams: „Mūsų liaudiškasis menas vis labiau ir labiau krypta į išorinius efektus: trunkumą, greitumą, įvairių figūrų ir žingsnių komplikavimą. Gausėja ne tik klasikos elementų, atsiranda ir kai kurių varjetė bruožų“ (Bartusevičius 1979: 48).

Nepaisant to, būtent tokia stilizuotų liaudies šokių kūryba jau daugelį metų reprezentuoja lietuvių kultūrą, propaguojama jaunimo tautinių šokių kolektyvuose, choreografijos mokyklose, išvyravo bendrojo lavinimo mokyklose per choreografijos pamokas, Dainų šventėse ir kituose renginiuose. Sceninių liaudies šokių kūryba be ryškesnių pakitimų Lietuvoje tęsiasi iki šiol (pavyzdžiui, Lietuvos liaudies kultūros centras kasmet skelbia choreografijos konkursus naujiems kūriniams įsigyti, tačiau nekeliamas reikalavimas kurti autentiškesnius kūrinius). Daugelis būtent tokią choreografiją išivaizduoja esant lietuviška, nes autentiško liaudies šokio neturi galimybės pamatyti nei per televiziją, nei gyvai, išskyrus per gana retai pasitaikančius ir palyginus negausiai lankomus folkloro renginius.

Reikia pastebėti, kad folkloro renginiuose tradiciniams lietuvių šokiams taip pat dėmesio skiriama nedaug, vyrauja dainos. Nuo praeito šimtmečio 7-ojo dešimtmečio Lietuvoje prasidėjęs folklorinis judėjimas šokių propagavimo atžvilgiu toli gražu neprilygsta minėtiems tradicinių šokių judėjimams Skandinavijoje ir kitose Europos šalyse. Lietuvoje dabartiniai folkloro ansamblių dalyviai paprastai yra miestiečiai, neturėję galimybės perimti liaudies šokio tradicijų tiesiogiai iš kaimo žmonių, dažnas apskritai nemoka šokti. Sovietmečio mokyklose buvo privaloma tik sportuoti, o mėgėjai šokti galėjo lankyti grindžiamus visiškai kitokia stilistika įvairius šokių būrelius (baleta,

Šokių mokymasis Tradicinių šokių klube Vilniuje (vad. Dalia Urbanavičienė)

meninę gimnastiką, pramoginius šokius, aptartuosius stilizuotų liaudies šokių ansamblius). Panašiai kaip profesionaliosios muzikos apsuptis net geriausių folkloro ansamblių dalyviams neleidžia pereiti prie kitokio „girdėjimo“ ir liaudies dainą intonuoti natūraliai, atsisakant nuo J. S. Bacho laikų išgalėjusios temperacijos, taip ir liaudies šokis dažniausiai būna atliekamas neskiriant jo stilistikos nuo profesionalaus šokio, be improvizacijos ir tradicinės interpretacijos laisvės. Neretai mokomasi tik supaprastintos šokio schemas, ji primityviausiu būdu siejama su muzika, nesigilinama į detales, stilistikos ir pojūčių subtilybes.

Be to, tradicinių šokių mokytis daug sunkiau negu liaudies dainų, nes gyvoji šokių tradicija beveik visiškai išnyko, patyrusi pirmąjį itin skaudų smūgį pokario metais, o baigiamąjį – maždaug 1960–1970 m., kai kaimų ir miestelių šokių vakaruose armonikas pakeitė modernesnė vokalinių-instrumentinių ansamblių muzika. Retai kas gali pasidžiaugti dar matęs tikrą autentišką šokimą. Nufilmuotų tradicinių šokių medžiaga yra labai menka, daugiausia išliko tik žodiniai aprašymai, kuriuose neretai pasigendama elementariausių duomenų. Be to, kraštotyrinėse ekspedicijose šokis dažniausiai užrašomas iš pavienių asmenų, bandant jį atkurti iš prisiminimų. Tuomet neišvengiamai šokio visumos vaizdas prikuriamas paties užrašinėtojo. Geriausiu atveju šokis užfiksuojamas subūrus šokėjų grupę ir suradus jiems grojančią muzikantą, tačiau ir tuomet šokis atkuriamas tik apytikriai, nes žmonės neretai būna paskutinį kartą šokę daugiau kaip prieš keletą dešimtmečių, todėl daug klysta, klupinėja ir pan.

Atrodytų, kad tradicinių šokių lengviausia būtų mokytis iš kaimuose susibūrusių etnografinių ansamblių. Bet ir šis kelias problemiškas. Šių ansamblių dalyviai šokius prisimena dažniausiai tik rengiant scenai koncertines programas, o tuomet šokimas gali gerokai nutolti nuo kažkada pasilinksminimuose gyvavusio ankstesnio savo pavidalo. Savotiškas sovietmečio palikimas – buvę tokių ansamblių vadovai, neretai ateidavę vadovauti neturėdami jokio supratimo apie autentiškumą ir to kaimo tradicijas. Režisuodami pasirodymus jie išmokydavo žmones visiškai svetimų manierų, pakeisdavo elgseną. Be to, ir patys etnografinių ansamblių dalyviai, pirmiausia siekdami padaryti išpuodį žiūrovams, kartais „pasimoko“ naujovių ir svetimybių iš televizijos, iš kitų kolektyvų. Netgi drastiškiausi pakitimai tapo įmanomais, nes nebeliko gyvosios tradicijos, kuri suvaržytų stilistinių dėsningumų iškraipymus. Didžiausia bėda ta, kad etnografinių ansamblių nariai yra labai senyvo amžiaus, jie jau tiesiog nebepajėgia šokti.

Tokios priežastys lemia, kad šiais laikais tik labai nedidelė pedagogų dalis yra susipažinę su autentiškomis tradicinio šokio formomis Lietuvoje. Kartu reikia pastebėti, kad edukacinė liaudies šokio funkcija labiau pasireiškia ir atitinka savo paskirtį tose mokyklose, kuriose mokiniai ne tik mokomi šokių, bet ir (svarbiausia!) gauna pasiūlyti savo malonumui per įvairias vakarones. Kaip sekintus pavyzdžius reiktų išskirti Kauno „Ažuolo“ ir „Purienu“ mokyklų veiklą. Deja, daugumoje kitų mokyklų, jei ir pasinaudojama galimybe pradinėse klasėse vietoj fizinio lavinimo pamokų įvesti liaudies šoki, tačiau pasitelkiami

vien stilizuotų šokių patirtį turintys choreografai, kurie pamokose apsiriboja sau įprastu sceniniu repertuaru ir nesudaro mokiniams galimybės įsisavinti autentiško šokio, tinkančio natūraliam nesceniniam šokėjų bendravimui, laisvalaikio praturtinimui.

Tokią padėtį geresne linkme galėtų pakreipti autentiškesnes tradicinių šokių formas populiarinančių leidinių (ypač parengtų DVD formate) sklaida, praktiniai mokymai, didesnis žiniasklaidos dėmesys šiai sričiai, atvira diskusija apie „tautinio“ šokio prasilenkimus su pagrindiniais lietuvių liaudies choreografijos ypatumais.

Nuorodos

1. Yra duomenų, kad senovės chaldėjų kultūroje šokiai buvo panaudojami perteikiant žinias apie astronomijos mokslu pradmenis – šokant buvo atliekamos labai sudėtingos figūros ir choreografiniai piešiniai, vaizduojantys dangaus kūnų judėjimą. Antikos laikais šokiams kaip edukacinei priemonei buvo skiriamas ypač didelis dėmesys – graikų filosofai netgi tvirtino, kad šokis yra idealiausia priemonė skatinti minties, sielos ir kūno integraciją. Senovės Graikijoje gerai šokantys buvo labai gerbiami, žymūs valdžios vyrai, poetai ir filosofai garsėjo kaip puikūs šokėjai, kurie dažnai šokdavo solo prieš minią (pavyzdžiui, garsusis Atėnų poetas Sofoklis po pergalingo graikų mūšio buvo išrinktas groti lyra ir šokti procesijos priešakyje). Šokiai buvo naudojami kaip jaunuolių karinio parengimo dalis Atėnuose ir Spartoje, taip pat romėnų salijų specialiose mokyklose.

2. XIX a. pabaigoje atviro lauko liaudies buities muziejai su šokių grupėmis buvo įsteigti įvairiose Skandinavijos šalyse: Suomijoje (1890), Švedijoje (1891), Danijoje, Norvegijoje (1894). Vėliau tokie muziejai paplito ir kitose Europos šalyse, juose šokiai buvo demonstruojami kaip sudėtinė folkloro dalis.

3. 1893 m. buvo įkurta organizacija „Švedų liaudies šokio draugai“ (Svenska Folkdansens Vänner), 1901 m. – „Danų liaudies šokio populiarinimo asociacija“ (Foreningen til Folk-Dancing), 1911 m. – „Anglų liaudies šokio draugija“ (English Folk Dance Society); 1920–1930 m. tokios draugijos buvo įkurtos ir Austrijoje, Vokietijoje, Škotijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Estijoje.

4. E. Burchenal 1905 m. Niujorke įkūrė liaudies šokių judėjimo padalinį „Amerikos žaidimų aikštelių asociaciją“ (Playground Association of America), o 1916 m. – atskirą „Amerikos liaudies šokių draugiją“ (American Folk-Dance Society).

5. Žr. Grigonis 1912, 1914, 1919.

6. Beje, istoriniuose šaltiniuose taip pat esama užuominų apie edukacinę žaidimų paskirtį: XV a. sukurtoje poemoje apie Vytauto Didžiojo laikus paminėta, kad jaunuoliai buvo lavinami ir ruošiami karui koviniais liaudies žaidimais, žr. Slaviūnas 1970: 57.

Panaudota literatūra:

- Balys, Jonas. Mūsų tautišku šokių reikalai. *Naujoji Romuva*. 1939, Nr. 49, p. 905–906.
- Baronaitė, Marija. Tautišku šokių klausimu. *Fiziškas auklėjimas*. 1937, Nr. 1, p. 50–53.
- Bartusevičius, Vladas. Liaudies ansambliai – sudėtingas menas. *Kultūros barai*. 1979, Nr. 1, p. 48.
- Grigonis, Matas. 20 žaidimų kambaryje ir gryname ore. Seinai, 1912.
- Grigonis, Matas. 200 žaidimų kambaryje ir tyrame ore su dainomis. Seinai, 1914.

- Grigonis, Matas. *Smagūs žaidimai*. Vilnius, 1914.
- Grigonis, Matas. *Žaidimų vainikas*. Tilžė, 1919.
- Kraus, Richard. *History of the Dance in Art and Education*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1969.
- Lomax, Alan. *Folksong Style and Culture*. Washington, D.C.: American Association for the Advancement of Science, 1968, Publication No. 88; Lomax, Alan and Conrad Arensberg. „A World-wide Evolutionary Classification of Culture by Subsistence Systems.“ *Current Anthropology*. 1977, No. 18, p. 659–708.
- Poškaitis, Kazys. Liaudies choreografinės kūrybos keliai į sceną. *Liaudies kūryba*. T. 2. Vilnius: Mintis, 1974, p. 65–89.
- Poškaitis, Kazys. Lietuvių liaudies šokio ypatumai. *Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje*. Kaunas, 1989, p. 56–61.
- Slaviūnas, Zenonas. Lietuvių liaudies šokiai rašytiniuose IX–XVII a. šaltiniuose. *Kultūros barai*. 1970, Nr. 9, p. 57–60.

Summary

Practicing a Traditional Dance in Education

Dalia Urbanavičienė

In this article the educational function of traditional dance is discussed, overlooking the main tendencies during the last century in different countries. Under the influence of traditional dance revival (which started at the end of 19th – beginning of 20th centuries in Scandinavian countries, then have spread in other European countries) the folk dance was included into educational programmes of secondary schools in England, Scotland, Scandinavia and other European countries. In USA approximately at the same time the traditional dance and game was also used for education, especially as the tool against crime prevention of immigrants. Similarly in Lithuania in the first half of 20th century the folk dance was taught at schools – primarily as the tool of physical training. Though in that time the traditional dances were alive in Lithuanian countryside, but the teachers seldom collected them, they often created new stylized compositions. Folk dance stilizations first appeared even earlier – at the beginning of national movement in the end of 19th century – beginning of 20th century. Such folk dance stilizations were created by intelligentsia which didn't understand the beauty of authentic folk dance and changed it according own taste (basing on so called „ball dance“ experience). Creations of staged dances digressed from authenticity especially during the last decades and lost the main features of Lithuanian folk dances. Nevertheless such creations are used for representation of Lithuanian culture, for teaching of „folk dance“ in choreographical schools and in secondary schools. On the other hand, now it's almost impossible to fix a real folk dance, because people in countryside stopped to dance, there is a big lack of filmed archival material. That is a reason why nowadays only a very small part of teachers have knowledge about the main features of traditional dance in Lithuania.

Audimo raštuose atgyja praeitis

Violeta Aleknienė,
Kupiškio etnografijos muziejaus direktorė

Taip vadinasi Kupiškio etnografijos muziejaus projektas, kurį lyg margaraštės drobės rietimą vyniojo rengėjai kartu su dalyviais 2006 m. gegužės 19–20 dienomis.

Atsakymą, kad audimas Rytų Aukštaitijoje buvo neišvengiamas ir šiandien tapo ne tik materialinės ir dvasinės kultūros savastimi, davė Kupiškio etnografijos muziejuje saugomas seserų Elvyros, Michalinos, Stefanijos Glemžaičių surinktas tekstilės rinkinys, muziejinių kraštotyrių ekspedicijų metu surinkta ir apibendrinta lauko tyrimų medžiaga apie senuosius amatus. Be to, surengti visuomenei audimo amato atgaivinimo šventę paskatino, kad šiandien retai kur bepamatysi staklėse sėdinčią jauną audėją.

Dvi dienas vykusiame renginyje matyti vaizdai, išgirstų kalbų turinys buvo neišmatuojamas. Svarbiausia, kad dalyvavusių patirti emociniai išpūdžiai praturtino kiekvieno vidinį pasaulį. Prieš pusmetį iki projekto įgyvendinimo muziejiniai buvo parengę scenarijų. Svajonė tapo realybe gavus projektines lėšas. Projektą „Audimo raštuose atgyja praeitis“ rėmė Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, Panevėžio apskrities viršininko administracija ir Kupiškio rajono savivaldybė.

Renginių ciklą sudarė: seminaras „Etninės kultūros tradiciniai amatai“ (audimas), parodos „Lino kelias“, „Seni ir nauji audiniai“, akcija „Atverkime praeities skrynias“.

Kupiškio rajono bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai su tiksliomis metrikomis pristatė močiucių, kaimynių austus rankšluosčius, lovatieses, staltieses, nertus gražumynus, tautinius drabužius ir jų išlikusias detales. Renginio dienos moksleivių sunešė ir muziejaus rinkiniuose saugomi audiniai sugulė ant parodos stalų, o ant sienų buvo iškabinti dalyvavusių audėjų – Angelės Aleliūnienės, Irenos Vilienės, Leontinos Jackevičienės austi darbai, Kupiškio technologijos ir verslo mokyklos dėstytojos Alinos Kulvinskienės bei jos mokinių rištos, pintos juostos.

Audimo amato atgaivinimo šventė vyko netradicinėje aplinkoje. Kupiškio kultūros centro vitražų salėje buvo audžiama, pinama, dainuojama, porinama ir šokama.

Audėjų audėja – panevėžietė Angelė Aleliūnienė, įkopusi į devintą dešimtį, audė vasariniams moteriškiems drabužiams naudojamą medvilninę meriškuotą drobėlę. Niekada nepavargstanti ir jaunesnėms nenusileidžianti audėja yra išleidusi dvi knygas, o jos namuose esančiose skryniuose guli per visą gyvenimą išausti audiniai.

Daug kuo pasigirti turi tautodailininkė panevėžietė Irena Ona Vilienė. Prie staklių priejusiems lankytojams ji aiškino ir audė juosta, kurioje viena prie kitos ryškėjo raidės AUDIMO RAŠTUOSE ATGYJA PRAEITIS.

150 metų senumo audimo staklėmis audė Leontina Jackevičienė, gyvenanti Uoginių kaime, Kupiškio rajone. Ją keitė 13 metų anūkė Gustė Kibildaitė. Motiną ir dukrą stebėjo Gustės mama Jovita Kibildienė, kuri austi išmoko dar vaikystėje. Kiek žinoma, audimo amatą jau puoselėja ketvirtosios kartos Jackevičių giminės moterys. Leontina audė tradicinį Kupiškio kraštui būdingą lininį rankšluostį.

Lankytojai būriavosi ir kitoje salės pusėje prie jaunų, tautiniais drabužiais apsirėdžusių Kupiškio technologijos ir verslo mokyklos moksleivių. Su savo mokytoja Alina Kulvinskiene jos be jokių audimo staklių rišo juostas.

Per dvi šventės dienas audėjų ir juostų pynėjų sukurti darbai papildė Kupiškio etnografijos muziejaus rinkinius. Salėje lyg gyvos lietuvaitės stovėjo Aukštaitijos krašto moterų tautiniais kostiumais aprengti manekenai. Minėto regiono tautinių moterų kostiumą pagal muziejuose esančius autentiškus pavyzdžius atkuria Marija ir Kęstutis Simanavičiai.

Į tokio pobūdžio pirmą Kupiškio rajone vykstantį renginį susirinko Utenos ir Panevėžio apskričių tautodailininkai, kultūros darbuotojai, etnologai ir kiti dalyviai bei svečiai. Sveikindamas susirinkusiuosius Kupiškio rajono meras Leonas Apšega prisiminė vaikystės metus, kai tek-davo motinai paprašius padėti suverti nytis. Ir pats bandė austi motinai nematant. Už pripainiojimą gaudavo barti. Meras apgailestavo, kad šis amatas baigia išnykti. Jis pasiūlė Kupiškyje atidaryti audimo klasę su senovinėmis

staklėmis. Šią mintį palydėjo ilgi plojimai. Kupiškio rajono savivaldybės Kultūros ir švietimo skyriaus vedėjas Vidas Vilimas renginį pavadino lino sugrįžimo švente, kartu pristatė svečius – švietimo darbuotojus iš Latvijos, Rezeknės rajono.

Meras įteikė savivaldybės padėkos raštus audėjoms, rengėjams, lektoriams bei kitiems šio projekto dalyviams ir liko stebėti Rokiškio lopšelio-darželio „Linelis“ auklėtinių ir auklėtojų pasirodymo „Lino simfonija“. Programos dalyviai, pasidabinę iš lino pagamintais kostiumais, salėje sukėlė tokį džiaugsmą, kad publika šiam kolektyvui plojo stovėdama.

Seminare „Etninė kultūra ir tradiciniai amatai“ (audimas) su Aukštaitijos moterų drabužiais supažindino Lietuvos nacionalinio muziejaus Etninės kultūros skyriaus vyresnioji specialistė Danutė Aleknienė. Ji sulaukė gausybės klausimų. Pranešėją liūdino, kad Marijos ir Kęstučio Simanavičių Aukštaitijos regiono tautinio kostiumo kolekcijoje nėra vyrų drabužių. Kalbinti kolekcijos autoriai teigė, kad darbai tęsiasi.

Seminaras nepailgo, nes prie kavos puodelio diskutuojantiems ir parodą apžiūrintiems dalyviams koncertavo Kupiškio rajono Skapiškio kultūros namų liaudiška kapela (vadovas Stasys Sabaliauskas). Antroje seminaro dalyje dalyviai klausėsi skaidrėmis iliustruotos Danutės ir Zenono Kalesinskių liaudies amatų mokyklos dėstytojų Astos Vandytės ir Rasmos Noreikytės pranešimo „Lietuvių tradiciniai audiniai“.

Šio projekto pristatymo šventė sutapo su Panevėžio apskrities turizmo sezono atidarymu. Buvo pristatomas maršrutas „Lino kelias“. Todėl po sales sukiojosi, audėjas ir muziejinius kalbino, filmavo ir fotografavo kelių respublikinių leidinių fotografai ir žurnalistai.

Apžiūrėjęs parodą ir plojimais sutiktas į salę užsuko Kupiškyje viešėjęs europarlamentaras prof. Vytautas

Landsbergis. Pasveikinęs dalyvius garbus svečias pasakė išimintinus žodžius: „Eidamas Briuselyje į posėdžius aš vietoj paprasto kaklaraiščio prisirišu tautinį iš kažkada, dar Sąjūdžio laikais, dovanotųjų. Ir ta mano puošmena kaskart susidomi kolegos iš kitų šalių. Tai mane džiugina. O dabar džiugina ir toksai jūsų pasiryžimas – išlaikyti, kas tautos šimtmečiais kurta“.

Švietėjišką programą „Lino kelias“ pratęsė viename laike gyvenančios trys kartos – Panevėžio rajono Miežiškių vaikų folkloro kolektyvas „Ringušis“ (vadovė Rita Gasaitienė), Biržų kultūros centro jaunimo folkloro ansamblis „Siaudela“ (vadovė Jūratė Garnelienė) ir Panevėžio rajono Trakiškio kaimo moterų folkloro ansamblis „Margutis“ (vadovė Danutė Kirsniene). Skambėjusios dainos, porinami posakiai, sekamos pasakos, atliekami žaidimai ir šokiai apie liną nesikartojė. Sunkus, ilgas, daug šimtmečių puoselėtas ir kasdieniniu darbu perpintas „Lino kelias“ šiandien išliko tik materialiniame ir dvasiniame etninės kultūros išsaugotame pavelde.

Šventė baigėsi Adomo Petrausko muziejuje Uoginių kaime. Muziejaus specialistė Alvyra Dlučkienė svečiams pristatė šiai progai parengtą fotografijų ir buitės etnografijos eksponatų parodą „Lino kelias“.

Kupiškio etnografijos muziejaus darbuotojai nesitikėjo tokio renginio pasisekimo. Jis pranoko visus lūkesčius. Įgyvendintą projektą „Audimo raštuose atgyja praeitis“ apibendrino Etninės kultūros globos tarybos specialistė Aukštaitijos regionui Vitalija Vasiliauskaitė. Ji teigė, kad gegužio žiedų kvapuose ir žieduose vykusio šventės subūrė tuos, kurie domisi audimo amatu. Labai norėtųsi, kad Kupiškio rajone pavyktų įkurti audimo klasę ir toliau tęsti bebaigiančio išnykti amato atgaivinimą.

Audėjų audėja – panevėžietė Angelė Aleliūnienė

Marijos ir Kęstučio Simanavičių atkurti aukštaičių moterų tautiniai kostiumai

„Lino simfonija“, atliekama Rokiškio lopšelio-darželio auklėtinių ir auklėtojų

RECENZIJOS

Monografijos apie Pietryčių Latvijos lietuvius mokslinė vertė

Pietryčių Latvijos lietuviai: tapatumo išraiška, etninės ir kultūrinės orientacijos. Monografijos sudarytoja habil. dr. prof. Irena Regina Merkienė. – Lietuvos istorijos institutas, 2005. – 286 p., ilustr.

Monografiją sudaro keturios Irenos Reginos Merkienės, du Žilvyčio Bernardo Šaknio ir po vieną Rasos Paukštytės-Šaknienės bei Vidos Savoniakaitės mokslinės studijos. Monografiją recenzavo prof. habil. dr. Vacys Milius †, dr. Janina Morkūnienė bei dr.h.c. Lilija Vanaga (Latvija).

Įvade Irena Regina Merkienė gan išsamiai pristato monografijos tyrimų objektą ir tikslą, problematiką, kalba apie temą, pristatančią spausdintinę literatūrą bei tyrimo metodus, atskirai išskirdama 1998 m. lauko tyrimų Latvijoje metodines paraleles ir pirmosios pokario išėvių kartos etnografinio tyrimo metodologiją.

Pirmąjį monografijos skyrių „Pietryčių Latvijos lietuviai: ištakos, etninės savimonės formavimosi prielaidos, „savęs“ ir „kito“ suvokimas“ sudaro trys mokslinės studijos. Tai Irenos Reginos Merkienės – „Prie pirmosios kartos ištakų“ ir „Savimonės dinamika“ bei Žilvyčio Bernardo Šaknio – „Jaunimas ir Lietuva: Pietryčių Latvijos lietuvių bendruomenės perspektyvos“. Pirmoje studijoje tyrinėjama, kas Pietryčių Latviją su Lietuva be tarpusavio sienos sieja ir skiria, sprendžia XIX a. lietuvių gyvenviečių situaciją ir likimus, atkreipiamas dėmesys, kad valstybėms kuriantis lietuviai Latvijoje buvo kaip atskira tautos dalis, o XX a. – emigrantais.

Tame pačiame monografijos skyriuje I. R. Merkienė studijoje „Savimonės dinamika“ atskleidžia tarpukariu lietuvių etninę savimonę veikusias priežastis, lietuvių bendruomenės Pietryčių Lietuvoje situaciją pokaryje bei 1998 metais.

Skyrių baigia Ž. B. Šaknio studija „Jaunimas ir Lietuva: Pietryčių Latvijos lietuvių bendruomenės perspektyvos“. Autorius pristato lietuvių jaunimo etninio identiteto analizę. Ji atlikta, pirma, nustatant respondentų geografinę ir etninę kilmę; antra, ištiriant jaunuomenės gyvenimą; trečia, nagrinėjant respondentų geografines ir etnines kilmės sąsajas su kalbos vartojimu; ketvirta, nustatant mokyklos ir draugų poveikį; penkta, nustatant lietuviškos žiniasklaidos įtaką lietuvių etniniam identitetui; šešta, ištiriant respondentų požiūrį į lietuviškas tradicijas; septinta, išanalizuojant jaunimo patriotines nuostatas bei, aštunta, nagrinėjant respondentų ryšių su Tėvyne pobūdį ir intensyvumą. Studijos pagrindą sudarė ekspedicijų medžiaga, kurios duomenys surinkti pasitelkiant tam specialiai parengtą anketą. Atliktas tyrimas atskleidė, kad pagrindinės kliūtys, trukdančios jaunimui palaikyti ryšius su Lietuva, būtų šios: pirma – pasienio parėjimas; antra – spaudos stygius; trečia – mažėjantis autobusų ir traukinių maršrutų iš Lietuvos į Latviją (ir atvirkščiai) skaičius; ketvirta – finansinės ir kultūrinės problemos.

Ž. B. Šaknys studijoje „Jaunimas ir Lietuva: Pietryčių Latvijos lietuvių bendruomenės perspektyvos“, remdamasis respondentų amžiaus ir fizinių bei dvasinių sąsajų su Lietuva kriterijais, sumodeliuoja Latvijos lietuvių bendruomenės perspektyvas Lietuvos ir Latvijos pasienio gyvenvietėse. Ši medžiaga turi ypač didelę praktinę reikšmę.

Kitame monografijos skyriuje „Lietuviškos tradicijos pavidalai ir lokaliniai kultūrų interakcijos padariniai“ I. R. Merkienė pristato penkias studijas: dvi pačios sudarytojos – „Kultūros tradicija šeimoje ir bendruomenėje“ ir „Tikėjimas pomirtiniu gyvenimu ir laidotuvių papročiai“ bei Žilvyčio Bernardo Šaknio „Jaunimo bendravimo papročiai XX amžiuje“, Rasos Paukštytės-Šaknienės „Krikštynos ir vardynos XX a. antroje pusėje“ bei Vidos Savoniakaitės „Tradicija rinkoje: Latvijos lietuvių tyrimas“.

Šio skyriaus problematika – etnokultūrinės tradicijos reikšmė etninio ir kultūrinio tapatumo savivoka emigracijoje. Skyriaus studijų autoriai, remdamiesi etnografinių apklausos duomenų turinio lyginamąja analize etnokultūriniam istorijos kontekste, apibūdina svarbiausius tradicinius švenčių papročius bei etninės religinės raiškos pokyčių priežastis, atskleidžia dvasinės kultūros sąsajas su medžiaginėmis kultūros formomis kaip įvairių tautybių kultūrų interakcijos pasekmėmis.

I. R. Merkienė, remdamasi Pietryčių Latvijos lietuvių dvasinėmis krikščioniškais liaudies pamaldumo bei medžiaginės kultūros praktikomis, pristato krikščioniškosios kultūros tradicijų raiškos aplinką, jos bendruomenių dalyvavimą tradiciniame gyvenime bei pirštinių gamybos paprotinę raišką. Išvados parodo, kad lietuvių šeimoje ir bendruomenėje atsiskleidžianti kultūra yra labiausiai susijusi su tęstiniu šeimos religiniu gyvenimu ir etnine bei tautine savimone. Autorės studijoje pateikti duomenys yra ypač reikšmingi Lietuvos etnologijos mokslui.

Kiekvieno žmogaus gyvenime yra du neišvengiami momentai – gimimas ir mirtis. Apie pirmąjį, t. y. gimimą, monografijoje kalba Rasa Paukštytė-Šaknienė studijoje „Krikštynos ir vardynos XX a. antroje pusėje“. Tyrimo tikslu autorė pasirinko užfiksuoti bei išanalizuoti krikštynas bei vardynas, siekiant atskleisti etninę savimonę bei kultūrinį identitetą, pasitelkia 1998 metais surinktą ekspedicinę lauko tyrimų medžiagą, kurios pagrindą sudarė respondentų užpildyti etnografinių klausimų lapai. Remdamasi respondentų pateikta medžiaga, autorė atskleidžia lietuvių pasirengimo krikštui, krikštynų eigos bei vardynų savitumus.

Apie kitą žmogaus gyvenime neišvengiamą momentą – mirtį, kalba I. R. Merkienė studijoje „Tikėjimas pomirtiniu

← Lynežerio kaimas, Varėnos r. Alinos Baravykaitės nuotr.

gyvenimu ir laidotuvių papročiai". Pagrindinis šios studijos tyrimo uždavinys – pateikti Pietryčių Latvijos lietuvių pasaulėjautos etnografinę charakteristiką remiantis memoratais – pateikėjų prisiminimais apie išgyventus įvykius, iš konkrečių jiems artimų ar pažįstamų žmonių perimtas žinias ir individualias jų interpretacijas. Studijos autorei teko pasiremti ir XIX a. antrosios – XX a. pirmosios pusės literatūra, aktualizuojančia pomirtinio gyvenimo problemas, bei apklausų metu išsiaiškintomis žmonių nuomonėmis apie metafizinį pasaulį, apie pasirengimą išeiti į nebūtį: susitaikymą, mirštančiojo kančių palengvinimą, atsisveikinimą su velioniu, kelio į kapus sampratą, įkapes, vėlių maitinimą ir gyvųjų vaises. Tyrimas atskleidė, kad keičiantis Pietryčių Latvijos lietuvių trečiosios kartos pasaulėvokai kai kurie apeiginiai momentai prarado savo ankstesnius pavidalus. Nūdienos religijos etnologijos moksle tai nauja ir aktualu.

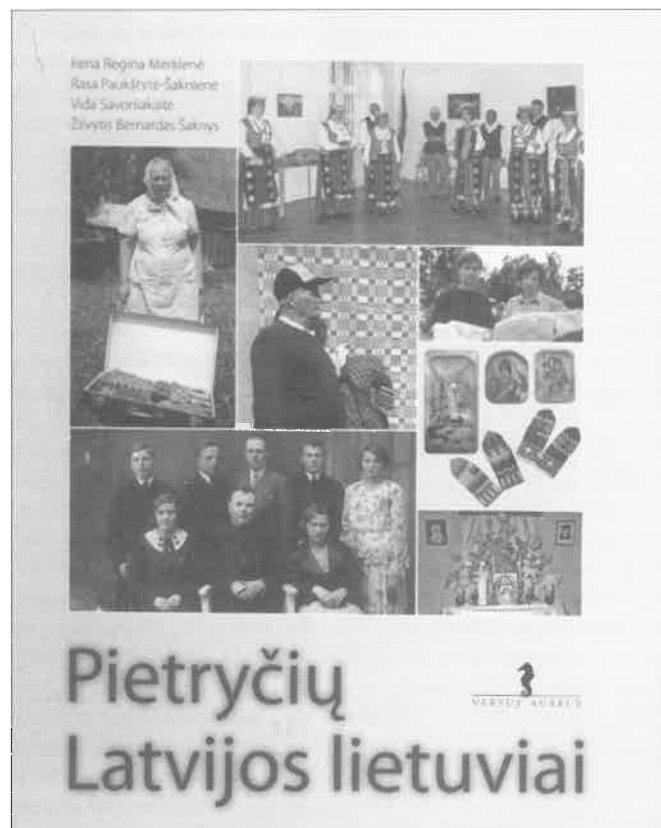
Studijoje „Jaunimo bendravimo papročiai“, remdamasis atliktais lauko tyrimais, Ž. B. Šaknys apibendrina Pietryčių Latvijos tarpukario ir šių dienų jaunimo papročių savitumus; palygina juos su teritoriškai artimos Šiaurės rytų Lietuvos jaunimo papročiais; iš dalies palygina juos su konfesiškai artimų teritorijų Lietuvoje papročiais bei atskleidžia chronologinę papročių dinamiką šiose teritorijose. Kaip ir kitų studijų autoriai, remiasi pačio sudarytais etnografinių klausimų lapais bei anketų rinkiniu. Autorius taip pat naudoja gausia 1988–1998 metų vykdytų lauko tyrimų medžiaga bei jos pagrindu atlikta mokslinė analizė. Tyrimas aprėpė penkis Latvijos administracinius rajonus, taip pat Daugpilio rajoną.

Pirmiausia pristatomos iniciacinės apeigos, kurios turėjo nemažą reikšmę jaunimo etniniam, konfesiniam ir kultūriniam identitetui. Nemažų kultūrinių skirtumų ir savitumų autorius pastebi Pietryčių Latvijos ir Šiaurės rytų Lietuvos tarpukario jaunimo bendravimo papročiuose. Tyrimas atskleidė, kad konfesinis identitetas kartais susipindavo su etniniu. Tai ypač aktualu medžiaga tyrinėjant tarpkonfesinio dialogo sampratą.

Monografija baigiama Vidos Savoniakaitės studija „Tradicija rinkoje: Latvijos lietuvių tyrimas“. „Ženklu“, identifikuojančiu lietuvių tautą, mokslininkė pristato tekstilę. Tyrinėdama lietuvių tekstilės tradiciją Latvijos pasienio rinkoje, V. Savoniakaitė atskleidė, kokios konkrečios priežastys lietuvių emigrantų, amatininkų tradicinei tekstilei padėjo išlikti ir konkuruoti su Latvijos smulkiosios pramonės dirbiniais. Kituose studijos poskyriuose autorė atskleidžia, kad XX a. pabaigoje Latvijos pasienio miestelių ir kaimų visuomenės gyvenimą lėmė stiprios agrarinės šeimos tradicijos bei tai, kad išeiviai išlaiko stiprius saitus su lietuvių kultūra, nors ir susipynusius su latvių kultūra.

Atlikti monografijos studijų autorių tyrimai parodė, kad knygoje pateikiamų mokslinių problemų aktualumas, jos gyvybingumas nekelia abejonių. Monografijoje pateikti susisteminti ir apibendrinti teorinio ir empirinio tyrimo rezultatai reikšmingi tiek teoriniu, tiek praktiniu atžvilgiu. Knygoje pateikta medžiaga bus įdomi universitetų akademinėms bendruomenėms, taip pat mokytojams bei tapt raktu naujiems analogiškiems tyrinėjimams.

Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas

Veprių Kalvarijos

Motuzas A. Veprių Kalvarijos. Istoriniai, etnologiniai ir etnomuzikologiniai aspektai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006. – 184 p., iliustr.

Krikščionybė Lietuvoje atnešė nemažai naujovių, kurios per kelis šimtmečius natūraliai įsiliejo ir praturtino mūsų tradicinę kultūrą. Itin ryškus pavyzdys – Kalvarijos. Tai Kristaus ir Marijos kančias pagerbti skirtos vietos. Jos įrengiamos atvirose erdvėse arba bažnyčių šventorių bei kluatų koplytėlėse ir liaudiškai vadinamos „stacijomis“. Šiose „stacijose“ įtaisomi paveikslai, skulptūros, tos vietos gausiai lankomos, atliekamos apeigos, kurias lydi šventos giesmės bei muzikos instrumentų garsai. Lietuvoje žymiausios yra Žemaičių, Vilniaus ir Veprių Kalvarijos. Būtent pastarosios ir skirta Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto profesoriaus, žymaus katalikiškosios etninės kultūros tyrinėtojo ir puoselėtojo Alfonso Motuzo monografija. Išnagrinėjęs Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių istoriją bei jų papročius, autorius ėmėsi gvildinti vieną iš ryškiausių, esančių rytų Aukštaitijoje.

Kryžiaus kelių tradicijos siekia IV a., kai pirmieji krikščionys, perėmę iš Romos imperijos karių sargybu keitimosi lotyniška vietų vardą *statio* „dienos pamaina“, tuo vardu įvardijo savo susirinkimus. Vėlesni piligrimai tose šventovėse apsistodavę kelionių į Jeruzalę metu. „Seniausias Kristaus kančias perteikiantis ciklas (420–430 m.), sukurtas ir gerbtas tikinčiųjų Jeruzalėje, saugomas keturiose plokštėse („stacijose“) Londone, Britų muziejuje“ (p. 17). Europoje Kristaus Kančios kelio kultas pradėtas nuo XV a. pradžios, iš pradžių Nyderlanduose, vėliau išplito ir plačiau. Lietuvoje šis kultas žinomas nuo XVII a., kai „1610–1617 metais Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčios šventoriuje vietos vienuoliai įrengė 7 stočių Kryžiaus kelią, 1617 m. bažnyčios šventoriaus koridoriaus/kluato sienoje įrengė Kristaus kančios Šventųjų laiptų koplyčią“ (p. 18). Veprių Kalvarijos, kurias sudarė 35 stočių Kryžiaus kelias bei 12 stočių Marijos takeliai, įrengtos tik 1844 m., kai sugriuvus Upininkų bažnyčia ir caro valdžiai neleidus jos atstatyti, tos bažnyčios inventorių perkeltas į Veprius. Po Žemaičių vyskupijos pertvarkymo 1848 m. Veprių Kalvarijos perėjo šiai vyskupijai.

Kalvarijos smarkiai nukentėjo per Pirmąjį pasaulinį karą. Tarpukaryje, kai Vilniaus Kalvarijos tikintiesiems iš Lietuvos buvo nepasiekiamos, Veprių Kalvarijos tapo labai svarbios, kaip rytinė šio kulto riba Lietuvoje. Tradicijos buvo gajos ir Antrojo pasaulinio karo metu, ir pokaryje. Kalvarijų stotys 1962 m. tuometinės valdžios įsakymu buvo sugriautos. „Tačiau tikintieji buvusių stočių vietas pažymėjo kryželiais ir toliau per Sekmines jas lankė“ (p. 41).

Šias Kalvarijas 1988 m. Veprių apylinkės ir Ukmergės rajono valdžia kartu su dvasininkais nutarė atstatyti. 1999 m. per Sekmines jos buvo pašventintos, dabar priklauso Kauno arkivyskupijos Ukmergės dekanatui. Kalvarijos tikinčiųjų labai mėgiamos ir gausiai lankomos.

Autorius, remdamasis rašytiniais šaltiniais, archyvais ir savo paties surinktais duomenimis, pažymi, kad

Veprių Kalvarijos iš likusiųjų Lietuvoje išsiskiria tuo, jog buvo apvaikštos visą vasarą. Tačiau iškilmingiausios vaikštytės būdavo per Sekmines. „Apvaikščiojimas prasidėdavo rytą ir tęsdavosi visą naktį iki Sekminių pusiau-dienio“ (p. 47). Per Sekminių atlaidus pirmiausia būdavo pagerbiamas bažnyčioje esantis Švč. Sakramentas bei Švč. Mergelės Marijos Rožančinės paveikslas. Apvaikščiodami maldininkai aukojo gėles, žvakes, degino jas koplyčiose. Svarbią vietą užėmė muzika. Į Sekminių atlaidus suplaukdavo netgi orkestrai. „Pavieniai muzikantai grodavo ir liaudies muzikos instrumentais“ (p. 48). Giedodavo atskiroms kelio stotims skirtas giesmes, o prie penktosios koplyčios maldininkai būtinai Brenda per vandenį, nes stoties pavadinimas – „Prie Kedrono upelio“. Marijos takelių tradicija – 12 Sopulingosios Dievo Motinos stočių apvaikščiojimas.

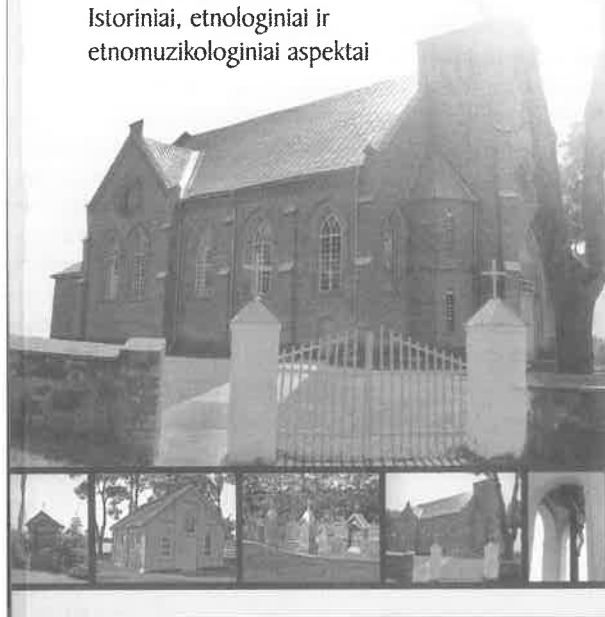
Gvildendamas katalikiškosios religinės ir lietuvių etninės kultūros sąsajas, A. Motuzas pastebi, kad jos akivaizdžios jau pačių Sekminių atlaiduose. Bažnyčios nuo IV a. patvirtinta Sekminių šventė Lietuvoje kartu buvo laikoma ir „piemenų švente. Sekminės ypač švenčiamos Aukštaitijoje“ (p. 69). Tačiau Marijai pagerbti skirtas šeštadienis, kaip „tam tikrų savaitės dienų gerbimas yra ne vietinė, o veikiausiai iš Lenkijos atnešta tradicija“ (p. 70). Iš kaimyninės šalies, autoriaus nuomone, greičiausiai atėjo ir Švč. Mergelės Marijos paveikslų garbinimas. Priešingai vyraujančiai nuomonei, ne tik Veprių, bet ir kitų Lietuvos Kalvarijų apeiginės giesmės nėra vien atklydėlės, o glaudžiai siejasi su lietuvių etnine muzika. Jei iš svetur atėjusios giesmės sukurtos aiškių autorių, tai lietuviškos – dažniausiai „liaudiškos“, atspindinčios savitą lietuvišką charakterį. Net ir tos kelios giesmės, kurių melodijos akivaizdžiai pasiskolintos iš lenkų ar vokiečių, liaudies yra „sulietuvinotos“, t. y. savaip perdirbtos, todėl labai nutolusios nuo originalo“ (p. 73).

Paprotys groti Kalvarijų Kryžiaus keliuose muzikos instrumentais atėjo iš Lenkijos. Vepriuose profesinės muzikos instrumentais grojo samdomi muzikantai arba elgetos. Tačiau giesmių pritarimas „liaudies muzikos instrumentais susijęs su ikikrikščioniškųjų laikų apeigomis“ (p. 74). Apibendrinamas, autorius teigia, kad „Penkiolika Veprių Kalvarijų apeiginių papročių yra kilę iš Bažnyčios liturgijos, 8 – iš Lenkijos bei susiformavę vietinės tradicijos dėka. Iš jų 8 atstovauja etninės kultūros paveldui“ (p. 78). Tarpe jų – Sekminės, kapinių ir mirusiųjų pagerbimas, bridimas per vandenį ir prausimasis juo, lipimas keilais į kalną, aukos elgetoms, grojimas liaudies muzikos instrumentais, giesmių pagal liaudies dainų melodijas atlikimas. Šie papročiai į Veprių Kalvarijų tradicijas perėjo iš ikikrikščioniškosios religinės kultūros. „Šiuolaikinė krikščionių Bažnyčia atmata formų sinkretizmą <...> Tačiau Bažnyčia globoja tautos gėrybes, jos talentus, papročius, turtingas tam, kad skelbtų Evangeliją žmonėms suprantama kalba ir

Alfonsas Motuzas

VEPRIŲ KALVARIJOS

Istoriniai, etnologiniai ir
etnomuzikologiniai aspektai

A. Motuzo tyrimai rodo, kad Veprių Kalvarijos glaudžiai susijusios su Žemaičių Kalvarija, taip pat su Lenkijos bei Vilniaus Verkių Kalvarijomis. Būtent pastarosios savo lenkiška orientacija buvo priešprieša carinei rusinimo politikai. Veprių ir Verkių Kalvarijos tapo rakštimis ir sovietinei santvarkai, kurios pareigūnai visaip trukdė tikintiesiems šias vietas lankyti ir atlikti religines apeigas. 1962 m. abejos Kalvarijos buvo sunaikintos, tačiau Vepriuose „*maldininkų minios per Sekmines tebeplaukė į sugriautų kopytelių vietas*“ (p. 106), kol nuo 1988 metų jos pradėtos atstatyti ir 1999 m. pašventintos.

Reikšminga autoriaus išvada, jog Veprių Kalvarijos, kurių ištakose persipynė krikščioniškoji ir etninė kultūra, ir šiandien yra „*jungiamoji katalikiškojo dvasingumo grandis, susiejanti Žemaitijos etnografinio regiono šventoves (Žemaičių Kalvariją, Kryžių Kalną, Šiluva) ir Aukštaitijos etnografinio regiono šventoves (Vilniaus Verkių Kalvarijas, Aušros Vartus) bei forpostas, padėjęs atsispirti carinės Rusijos pravoslaviškajam bei SSSR ateistiniam švietimui*“ (p. 168).

Monografijoje pateikta gausi medžiaga rodo nepaprastą autoriaus kruopštumą, pagarbą surinktiems faktams, iš kurių po kruopelę sudėliota šio savito reiškinio istorija bei vieta kultūroje. Akivaizdu, kad sulig krikščionybė atėjusi inovacija natūraliai persipynė su etnine kultūra, viena kitą papildydamos ir puoselėdamos. Nenuostabu, kad Veprių Kalvarijų fenomeną geriausiai suvokė patys tikintieji, išsaugoję pagarbą šiai vietai sunkiausiais mūsų tautai priešpaudos metais ir puoselėjantys jį toliau.

Prof. habil. dr. Romualdas Apanavičius

Baltų mitologijos monografija

Balsys R. Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2006. – 445 p., iliustr.

Mitologija ir religija – svarbiausioji etnos kultūros dalis, dvasinio gyvenimo viršūnė. Be jos pažinimo neįmanoma įsigilinti į daugelio etninės kultūros reiškinį (šeimos ir kalendorinių papročių, agrarinės magijos, tautodailės ženklų ir ornamentų, liaudiškų tikėjimų) esmę. Tačiau tenka apgailestauti, kad mokslinio baltų mitologijos ir religijos tyrinėjimo baruose mūsų nesiformavo mokslinių centrų, grupių, mokyklų. Tad dirbama negausiomis pajėgomis, kurias pastaraisiais metais dar susilpnino skaudūs iškilių mąstytojų praradimai. Žiniasklaidoje bei populiarioje literatūroje šiais klausimais išsakoma daug klaidingų teiginių, paviršutiniškų, niekuo nepagrįstų nuomonių bei interpretacijų. Tai galima pastebėti netgi Romuvų, deklaruojančių senosios baltų religijos tęstinumą, veikloje. Todėl suprantama, kad kiekvienas naujas baltiškąją pasaulėžiūrą nagrinėjantis darbas sutinkamas itin dėmesingai ir viltینگai. Juolab stambesni, apibendrinantys, sistematizuojantys veikalai.

Dr. Rimanto Balsio monografija – reikšminga pakopa sunkiame kelyje į baltiškąją praeities pažinimą. Darbas nudžiugino pastangomis atskleisti mitinių personažų

raidą, dėmesiu įvardijimų etimologijai, dievybių funkcijų išgryninimu. Monografija – labai šiame tyrinėjimų etape reikalingas darbas. Po baltų religijos ir mitologijos šaltinių publikacijos (N. Vėlius, 1996–2005) ir ankstesniųjų istoriografinių tyrinėjimų paskelbimo (N. Vėlius, G. Beresnevičius; 1995–2004) tikrai reikėjo atlikti dievybių ir mitinių būtybių „peržiūrą“. Kukli pradžia tam buvo padaryta G. Beresnevičiaus 2001 m. išleistu „Trumpu lietuvių ir prūsų religijos žodynu“.

Dr. R. Balsys savo darbo tikslus nusako taip: „...sisteminti ir pateikti išsamias prūsų bei lietuvių dievų ir deivių charakteristikas; pasekti lietuvių bei prūsų dievybių demonizavimo, virtimo tautosakiniais personažais procesą; atskleisti šioms dievybėms skirtų apeigų pėdsakus papročiuose, tikėjimuose, tautosakoje; taip pat šių dievybių susiliejimą su krikščioniškąja tradicija; apžvelgti XIX–XX a. šioms dievybėms skirtų tyrinėjimų istoriją“. Autoriui išties pavyko atsekti daugelio dievybių įvaizdžio ir funkcijų kaitą, išryškinant jų demonėjimo ir desakralizacijos procesus, vykusius priklausomai nuo visuomenės raidos. Nuo apeigos iki prietaro – atsektosios metamorfozės kaip tik ir patvirtina

žinomų iš XVI–XVII a. šaltinių dievybių autentiškumą. Reikšmingas rezultatas!

Kita svarbi autoriaus išvada – XIX a. mitologų, pravardžiuojamų „romantikais“, kūryba iš tikrųjų yra natūralus tęstinumas, besiremiantis senųjų dievybių charakteristikomis, iliustruojantis paskutinįjį baltiškąją religijos nuosmukio etapą.

Keletas pagiriamųjų žodžių apie dr. R. Balsio panaudotą tyrimo metodologiją. Suskirstymas pagal funkcijas atliktas iš religinių apeigų analizės bei vardų ir eufemizmų etimologijos. Šaltinių žinias suvedus į lenteles, dievybių funkcijų sugretinimas ar jų chronologinė raida tampa akivaizdi. Geras liaudiškojo religingumo fenomenologijos žinojimas autoriui padėjo atrasti senosios religijos reliktus ir XIX a. dvasiniame gyvenime.

Knygoje teisingai pastebėta, kad fragmentiškas kai kurių dievybių paminėjimas šaltiniuose gali būti aiškinamas siauru šios dievybės garbinimo regionu. Tik diskutuotina, ar tai galima taikyti prūsų genčių panteonui; mat be išsamesnės istorinių sąlygų analizės išvadas daryti ankstoka. Priekabesnis skaitytojas, ypač šios srities tyrinėtojas, R. Balsio monografijoje gal pasiges aiškesnės senosios religijos degradacijos proceso periodizacijos (pradžia padaryta G. Beresnevičiaus straipsniuose), jos susiejimo su istoriniais įvykiais, ekonominiais veiksniais, pavyzdžiui, su Valakų reforma. Reikėtų galutinai susitarti ir dėl terminų vartojimo. Tarkime, žodis *pagonybė* semantine prasme labai pritinka būtent senosios (prigimtinės) religijos degradacijos laikotarpiui apibrėžti.

Apibendrinant galima teigti, kad šioje monografijoje pateiktas tyrimas yra etapinis baltiškąją mitologijos ir religijos studijose. Dievybių sistematizacija pagal funkcijas, jų autentiškumo nustatymas, įvaizdžių metamorfozės istorijos bėgyje – nauji ir originalūs mokslinio darbo rezultatai. Kartu tai pravartus žinynas bet kuriam etnine kultūra besidominčiam tautiečiui. Malonu, kad knyga gražiai ir išradingai dailininko Algio Kliševičiaus sumaketuota; ją puošia daugiausia paties autoriaus padarytos nuotraukos. Gal tik paginacijai būtų pritikę įvairesni tautodailės ženklai, juk tie patys per visą tomelį pabosta. Gerai, kad knygos pabaigoje įdėta platesnė santrauka anglų kalba, mat užsienio tyrinėtojų baltiškąją mitologiją ir religiją iki šiol menkai tepažįstama.

Vartant dr. R. Balsio monografiją, reļjefiščiau išryškėja ir sekančių žingsnių šiuose tyrinėjimo baruose užduotys. Vis tik prūsiškoji baltų religijos atmaina labiau skiriasi nuo lietuviškąją nei latviškoji. Latvių ir lietuvių mitologijos bei religijos lyginamosios studijos tiesiog būtinos; tuomet dievybių įvaizdžių kaita ir to priežastys taptų akivaizdesnės. Prisimintina, kad Livonijoje dvasinio gyvenimo istorinis kontekstas buvo visiškai kitoks. Kitas tyrinėtojų vis artėjantis uždavinys – senosios religijos struktūrinių bruožų rekonstrukcija. Neabejotinai tai turėjo būti susieta su žinių apie gamtą lygmeniu ir pasaulio sandaros modeliavimu. Ir čia būtų privalu panaudoti istorinį nagrinėjimo metodą. Tikėtina, kad dr. R. Balsio monografija palengvins ateinančiai tyrinėtojų kartai įžengti į baltiškąją mitologijos erdves, paskatins tolesnius darbus šioje labai svarbioje kultūros paveldo srityje.

Prof. dr. Libertas Klimka

Žemaitiškos šv. Roko skulptūrėlės

Punsko ir Seinų krašto lietuviai

Punsko ir Seinų krašto lietuviai. Etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai.
Sudarytojas dr. P. Kalnius. Punsko „Aušros“ leidykla, 2006. – 320 p., iliustr.

Lietuvių bendruomenė Lenkijoje savo kultūrine veikla ir siekiu išsaugoti etninį tapatumą ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijos visuomenėje yra žinoma ir suvokiama kaip reikšminga bei ambicinga kultūrinė grupė. Todėl ji sulaukė ir nemažo mokslininkų, kultūros tyrinėtojų dėmesio. Knyga „Punsko ir Seinų krašto lietuviai: etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai“ sudaryta iš 12 etnologinių straipsnių. Autorių dauguma – Lietuvos istorijos instituto darbuotojai, o trys – Etninės kultūros globos tarybos prie Lietuvos Respublikos Seimo ir Vytauto Didžiojo universiteto darbuotojai, viena tyrinėtoja – Punsko lietuvių bendruomenės atstovė. Straipsniai parengti remiantis etnografinėmis ekspedicijomis, rengtomis 1989, 1995 ir 2005 metais, daugiausia – paskutinįjį. Temos apima etninio, kultūrinio, religinio tapatumo klausimus ir dvasinės kultūros reiškinius: vestuves, krikštynas, jaunimo bendravimo papročius, kalendorines šventes ir sistemas, juostų audimo tradicijas, folklorinių ansamblių veiklą. Autoriai ėmėsi gvildinti iki šiol dar mažai literatūroje nušviestas temas.

Darius Daukšas straipsnyje „Punsko lietuvių etnis ir nacionalinis tapatumas“ apžvelgia keletą galimų teorinių požiūrių į Lenkijos lietuvių etninį ir nacionalinį tapatumą ir aiškina, kodėl valstybinis tapatumas minėtoje bendruomenėje yra gerokai silpnesnis už etninį. Šiame tyrime taiko vietas ir teritorijas, pilietybės, paribio tapatumo ir kalbos analitines kategorijas. Autorius išryškina takoskyrą tarp Vakarų ir Vidurio Rytų Europai būdingų tapatinimosi modelių.

Petras Kalnius išsamiaje straipsnyje „Etniškumo respektavimas šeimoje ir visuomenėje“ aiškina, kaip etninio savitumo gerbimo ir vertinimo nuostatos pasireiškia šeimoje bei individualiu lygmeniu už šeimos ribų. Kaip pažymi autorius, sudarydami mažumą ir laikydamiesi bendrabūvio su lenkais principų, lietuviai čia nesiima jokių radikalių savo tapatybės gynimo būdų, nors lietuvių istorinė patirtis čia dramatiškesnė negu likusios lietuvių tautos dalies. Tik šiame krašte XX a. lietuviai patyrė etninį teritorijos valymą. Išgaliojus Tautinių mažumų įstatymui, sąlygos lietuvių reikšties pagerėjo, nors buitinio nacionalizmo vis dar pasitaiko. Svarbiausias Punsko ir Seinų krašto lietuvių etniškumo ženklas ir esminė savimonės išraiška išliko lietuvių kalba, bet visuomeninės kalbos funkcijos ji čia neatlieka. Stipriai lietuvių kalba išitvirtinusi tikėjimo išpažinime. Už šeimos ribų, bendraujant su kaimynų lenku kalbama lenkiškai, su lietuviu – lietuviškai, su nepažįstamais ir paslaugų teikimo sferoje kalbos vartojimą lemia toje vietovėje gyvenančiųjų dauguma arba aptarnaujančiojo kilmė ir aplinkybės. Šeimose etniškumas palaikomas teikiant pirmenybę santuokoms su savo tautiečiais, kartu bendruomenėje vyrauja *kito* pakantumas. Seinų krašte, lyginant su Punsko bendruomene, etniniai santykiai nėra tokie darnūs. Apskritai savo etniškumo

sureikšminimą lietuviai iškelia į platesnį kontekstą, tautybės prestižą sieja ne tik su bendruomenės, kuriai jie atstovauja, reputacija, bet ir su savo istorinės – Lietuvos valstybės garbe. Autoriaus nuomone, Punsko ir Seinų krašto lietuvių bendruomenės susitelkimas kultūrinei veiklai yra unikalus reiškinys Europoje. Meno saviveiklos kolektyvų skaičius, tenkantis konkrečiam gyventojų kiekiui, yra gana didelis. Pastebėta nauja tendencija, jog lietuviškumas aktyviau palaikomas ne šeimos pastangomis, o bendruomenės elito kultūrine veikla.

Straipsnyje „Lietuviškosios tapatybės ženklai: etnografinis tyrimas Punske ir Seinuose“ Vida Savoniakaitė atskleidžia lietuvių patirtį ir santykį su kalba, giminyste, šeimos tradicijomis ir kultūros paveldu, dviejų bendruomenių bendrumus ir skirtumus. Autorė konstatuoja, kad daugiausia punskiečiai ir seiniečiai save laiko dzūkiais, tiek savo kalba, tiek kilme ir papročiais. Šių bendruomenių skirtumus pirmiausia lėmė skirtingas bendruomenių dydis, Punsko – kelis kartus mažesnė. Kita vertus, Punsko gyventojai apsupti kaimų, kuriuose gyvena daug sėslių lietuvių. O Seinų krašte daug mišrių šeimų. Kaip pasakoja pateikėjai, tokiose šeimose lietuviai nėra dominuojantys, lenkai „juos pavergia“.

Svarbią reikšmę bendriems kultūriniais dalykams turi lietuviška spauda. Punske, Seinuose ir aplinkiniuose kaimuose žmonės iš esmės yra panašūs savo požiūriui į lietuviškos kultūros ženklus, juos gerbia ir puoselėja. Kaip pažymi autorė, „skirtingai nei Lietuvoje susiklosčiusios jų gyvenimo aplinkybės lėmė stiprius nacionalinius jų jausmus, geresnis gyvenimas skatino išlaikyti gražius stereotipus apie lietuvių mentalitetą, būdo savybes, kurios nusakomos šiek tiek romantiškai lietuvišku žodžiu ar lietuviška daina“.

Žilvytis Šaknys straipsnyje „Punsko ir Seinų lietuvių jaunystė tarpukariu“ gilinasi į jaunimo papročius ir išryškina šio krašto lietuvių bendruomenių bendrumus ir skirtumus su Dzūkijos ir Suvalkijos etnografinių regionų XX a. jaunimo papročiais. Autoriaus analizė parodė, kad šių vietovių papročiai panašūs kaip ir kaimyninėse Lietuvos vietovėse, daugiausia siejasi su Dzūkijos regionu, keletas apeiginių veiksnių bendri su Suvalkijos realijomis. Tam tikrus savitumus lėmė pasienio statusas, Lenkijos administracijos politinio pobūdžio suvaržymai ir santykinai intensyvesnė modernių kultūros elementų raiška negu kaimyninėje Dzūkijoje. Dabartinio jaunimo elgsenoje išryškėjo stipresnė, palyginus su Lietuva, etninė, o ne pilietinė savimonė.

Straipsnyje „Lietuvių vestuvės XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje: etniškumo diskursas“ Irma Šidiškienė tyrinėja Punsko ir Seinų bendruomenių etnokultūrinių elementų kaitą vestuvių apeigose, kaitos dinamiką lygina su Lietuvos ir Lenkijos lietuvių ir lenkų, JAV lietuvių, Latgalos mažumų vestuvių tradicijomis bendraeuropiniame

kontekste. Tyrinėtoja apibendrina, kad, kintant žmonių mąstysenai, vertybių sampratai, vestuvių apeigų elementai „atrenkami“ kompleksiška. Vieni simboliniai veiksmai nyksta, kiti atitinkamai interpretuojami ir pritaikomi naujai sampratai. Tai, kad tautinės mažumos atstovai mato skirtumus nuo didžiosios tautos, skatina išlaikyti ir „kurti“ tam tikrus išskirtinumus. Kita vertus, kai kurie perimami elementai bendri Europos vestuvių tradicijoms.

Šeimos papročių tyrimą pratęsia Rasa Paukštytė-Šaknienė. Ji nagrinėja XX a. Punsko ir Seinų krašto gyventojų krikštynų tradicijos kaitą ir kultūrinę sąveiką („Gyvenimo ciklo papročiai: krikštynos“). Autorė reziumuoja, kad krikštynų bruožai pastaraisiais metais pakito nežymiai ir daro prielaidą, kad lėtesni sekularizacijos procesai Lenkijoje lėmė ir mažesnę Lenkijos kultūros įtaką lietuvių krikštynų papročiams. Tačiau modernizacijos poveikio neišvengta, nors dėl bendruomenės lokališkumo šis procesas rutuliojosi autonomiškai ir patyrė minimalų gretimos apylinkės gyvavusių kultūrų bruožų poveikį.

Straipsnyje „Punsko ir Seinų krašto lietuvių Kūčios etnokultūriniame kontekste“ Irena Regina Merkienė tyrinėja XX a. – XXI a. pradžios Kūčių ir Kalėdų papročius, susijusius su asmeninėmis ir šeimos pamaldumo formomis bei sekularizuota bendruomenės veikla etnokultūriniame kontekste. Etnokultūros dinamikos problema tyrinėjama tuo laikotarpiu, kai nutrūko natūralus nuolatinis Punsko ir Seinų krašto ryšys su Lietuvos gyventojais. Autorė pirmiausia nurodo lokalinės marginalinės kultūros formavimosi prerogatyvas, kurios lėmė savitą šio krašto tradicijų raidą. Kūčių ir Kalėdų papročiuose išryškina tiek šeimos, tiek ūkinių metų pabaigos aspektus, nagrinėja Betliejaus tvartelio simbolikos reikšmę, namų alegorinės atributikos elementų (šiaudų vėriniai, eglutė) kilmę ir reikšmes. Tyrime daromos išvados, kad šio krašto Kūčių papročiai iš esmės atsiskleidžia kaip krikščioniškosios kultūros realijos, susiformavusios agrarinėje kultūroje. Gražinant į gyvenimą senąsias papročių reikšmes, sukuriama mitai, sustiprinantys šių realijų patrauklumą per asociacijas su ypatingomis jose slypinčiomis reikšmėmis. Pačiame naujausiame kalėdinių papročių klode atsirado pagrindas kultūrinei takoskyrai, kilusiai dėl XX a. antrojoje pusėje Punsko ir Seinų krašte buvusios stipresnės katalikybės įtakos negu Lietuvoje.

Aldona Vaicekauskienė pristato punskiečių pavasario, vasaros kalendorines šventes ir papročius, daugiau dėmesio skirdama Velykoms – ypač lalavimui ir Velykų apeiginiam menui, taip pat Žolinei („Punsko kalendorinės šventės ir papročiai“). Kaip rašo autorė, svarbus veiksnys papročių išlikimui buvo šeimų sėslumas. Ūkiuose gyveno trys kartos. Kartu dirbdami, valgydami prie vieno stalo, kartu švėsdami šventes, šeimos nariai formavo jaunosios kartos pasaulėžiūrą, perduodavo jai paveldėtas vertybes, papročius, kultūrą. Šio krašto tradicijų savitumui įtakos turėjo ir Bažnyčia. Tarp visų tradicijų bene ryškiausia – Žolinės šventė su savotiškais derlinių vainikais, senovišku bažnyčios puošimu ažuolo vainikais, procesija su tautiniais drabužiais ir dar kitais dalykais.

Libertas Klimka ir Irena Seliukaitė nušviečia Punsko ir Seinų apylinkių gyventojų etnožinijos dalykus („Archajiškų kalendorinių sistemų paveldas papročiuose“).

Autoriai reziumuoja, kad etnožinijos paveldo išlaikymas – tai ne tik pagarba protėviams, bet ir praktiškai vertingos ūkininkavimui žinios. Ūkyje naudotas Mėnulio kalendorius, priderintas prie sezoninio saulės ciklo ir kitų dangaus šviesulių stebėjimo, patvirtina kitų autorių išvadą, kad savarankiškas ūkininkavimo būdas padėjo išlaikyti etninės kultūros bruožus, o dėl politinių priežasčių susiformavo ryškesnė tautinė tapatybė.

Straipsnyje „Iprastas tikėjimas: religija Punsko krašto žmonių gyvenime“ Danguolė Svidinskaitė gilinasi į šio krašto žmonių santykį su religija. Jos tyrimas atskleidžia, kad religija yra svarbi, natūrali ir neatsiejama šio krašto žmonėms, tačiau asmens tikėjimas reaguoja į socialines kultūrinės įtakos ir kartkartėmis iš naujo apmąstomas. Priešingai nei tautiniam tapatumui, religiniam tapatumui čia buvo palankesnė politinė padėtis.

Etnokultūrinio tapatumo plėtojime svarbų vaidmenį atlieka folkloriniai ansambliai. Ši veikla Lenkijos lietuviams ilgai buvo vienintelė sritis, kur buvo galima nevaržomai viešai vartoti lietuvių kalbą. Aušra Zabieliene straipsnyje „Punsko folkloriniai ansambliai“ tyrinėja du Lenkijos lietuvių etninės kultūros draugijos suaugusiųjų folklorinius ansamblius „Alną“ ir „Gimtinę“, atskleidžia jų vaidmenį tautinės mažumos išlikimo procesuose. Svarbiausia priežastis, kodėl šio krašto lietuviai dalyvauja folklorinių ansamblių veikloje, yra bendravimas su tautiečiais. Tiesioginis tradicijų tęsimas, kaip pagrindinė savo veiklos motyvacija, yra antroje vietoje po bendravimo. Pats dainavimas čia užima trečiąją poziciją, o Lietuvoje ansambliuose būtent dainavimas ir tampa svarbiausiu motyvu.

Punsko ir Seinų krašto lietuviai

Punsko ir Seinų krašto lietuviai. Etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai.
Sudarytojas dr. P. Kalnius. Punsko „Aušros“ leidykla, 2006. – 320 p., iliustr.

Lietuvių bendruomenė Lenkijoje savo kultūrine veikla ir siekiu išsaugoti etninį tapatumą ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijos visuomenėje yra žinoma ir suvokiama kaip reikšminga bei ambicinga kultūrinė grupė. Todėl ji sulaukė ir nemažo mokslininkų, kultūros tyrinėtojų dėmesio. Knyga „Punsko ir Seinų krašto lietuviai: etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai“ sudaryta iš 12 etnologinių straipsnių. Autorių dauguma – Lietuvos istorijos instituto darbuotojai, o trys – Etninės kultūros globos tarybos prie Lietuvos Respublikos Seimo ir Vytauto Didžiojo universiteto darbuotojai, viena tyrinėtoja – Punsko lietuvių bendruomenės atstovė. Straipsniai parengti remiantis etnografinėmis ekspedicijomis, rengtomis 1989, 1995 ir 2005 metais, daugiausia – paskutiniąja. Temos apima etninio, kultūrinio, religinio tapatumo klausimus ir dvasinės kultūros reiškinius: vestuves, krikštynas, jaunimo bendravimo papročius, kalendorines šventes ir sistemas, juostų audimo tradicijas, folklorinių ansamblių veiklą. Autoriai ėmėsi gvildinti iki šiol dar mažai literatūroje nušviestas temas.

Darius Daukšas straipsnyje „Punsko lietuvių etnis ir nacionalinis tapatumas“ apžvelgia keletą galimų teorinių požiūrių į Lenkijos lietuvių etninį ir nacionalinį tapatumą ir aiškina, kodėl valstybinis tapatumas minėtoje bendruomenėje yra gerokai silpnesnis už etninį. Šiame tyrime taiko vietos ir teritorijos, pilietybės, paribio tapatumo ir kalbos analitines kategorijas. Autorius išryškina takoskyrą tarp Vakarų ir Vidurio Rytų Europai būdingu tapatinimosi modelių.

Petras Kalnius išsamiaje straipsnyje „Etniškumo respektavimas šeimoje ir visuomenėje“ aiškina, kaip etninio savitumo gerbimo ir vertinimo nuostatos pasireiškia šeimoje bei individualiu lygmeniu už šeimos ribų. Kaip pažymi autorius, sudarydami mažumą ir laikydamiesi bendrabūvio su lenkais principų, lietuviai čia nesiima jokių radikalių savo tapatybės gynimo būdų, nors lietuvių istorinė patirtis čia dramatiškesnė negu likusios lietuvių tautos dalies. Tik šiame krašte XX a. lietuviai patyrė etninį teritorijos valymą. Išgaliojus Tautinių mažumų įstatymui, sąlygos lietuvių reikšmės pagerėjo, nors buitinio nacionalizmo vis dar pasitaiko. Svarbiausias Punsko ir Seinų krašto lietuvių etniškumo ženklas ir esminė savimonės išraiška išliko lietuvių kalba, bet visuomeninės kalbos funkcijos ji čia neatlieka. Stipriai lietuvių kalba išvirtinusi tikėjimo išpažinime. Už šeimos ribų, bendraujant su kaimynu lenku kalbama lenkiškai, su lietuviu – lietuviškai, su nepažįstamais ir paslaugų teikimo sferoje kalbos vartojimą lemia toje vietovėje gyvenančiųjų dauguma arba aptarnaujančiojo kilmė ir aplinkybės. Šeimose etniškumas palaikomas teikiant pirmenybę santuokoms su savo tautiečiais, kartu bendruomenėje vyrauja *kito* pakantumas. Seinų krašte, lyginant su Punsko bendruomenė, etniniai santykiai nėra tokie darnūs. Apskritai savo etniškumo

sureikšminimą lietuviai iškelia į platesnį kontekstą, tautybės prestižą sieja ne tik su bendruomenės, kuriai jie atstovauja, reputacija, bet ir su savo istorinės – Lietuvos valstybės garbe. Autoriaus nuomone, Punsko ir Seinų krašto lietuvių bendruomenės susitelkimas kultūrinei veiklai yra unikalūs reiškinys Europoje. Meno saviveiklos kolektyvų skaičius, tenkantis konkrečiam gyventojų kiekiui, yra gana didelis. Pastebėta nauja tendencija, jog lietuviškumas aktyviau palaikomas ne šeimos pastangomis, o bendruomenės elito kultūrine veikla.

Straipsnyje „Lietuviškosios tapatybės ženklai: etnografinis tyrimas Punske ir Seinuose“ Vida Savoniakaitė atskleidžia lietuvių patirtį ir santykį su kalba, giminyste, šeimos tradicijomis ir kultūros paveldu, dviejų bendruomenių bendrumus ir skirtumus. Autorė konstatuoja, kad daugiausia punskiečiai ir seiniečiai save laiko dzūkiais, tiek savo kalba, tiek kilme ir papročiais. Šių bendruomenių skirtumus pirmiausia lėmė skirtingas bendruomenių dydis, Punsko – kelis kartus mažesnis. Kita vertus, Punsko gyventojai apsupti kaimų, kuriuose gyvena daug sėslių lietuvių. O Seinų krašte daug mišrių šeimų. Kaip pasakoja pateikėjai, tokiose šeimose lietuviai nėra dominuojantys, lenkai „juos pavergia“.

Svarbią reikšmę bendriems kultūriniais dalykams turi lietuviška spauda. Punske, Seinuose ir aplinkiniuose kaimuose žmonės iš esmės yra panašūs savo požiūriui į lietuviškos kultūros ženklus, juos gerbia ir puoselėja. Kaip pažymi autorė, „skirtingai nei Lietuvoje susiklosčiusios jų gyvenimo aplinkybės lėmė stiprius nacionalinius jų jausmus, geresnis gyvenimas skatino išlaikyti gražius stereotipus apie lietuvių mentalitetą, būdo savybes, kurios nusakomos šiek tiek romantiškai lietuvišku žodžiu ar lietuviška daina“.

Žilvytis Šaknys straipsnyje „Punsko ir Seinų lietuvių jaunystė tarpukariu“ gilinasi į jaunimo papročius ir išryškina šio krašto lietuvių bendruomenių bendrumus ir skirtumus su Dzūkijos ir Suvalkijos etnografinių regionų XX a. jaunimo papročiais. Autoriaus analizė parodė, kad šių vietovių papročiai panašūs kaip ir kaimyninėse Lietuvos vietovėse, daugiausia siejasi su Dzūkijos regionu, keletas apeiginių veiksnių bendri su Suvalkijos realijomis. Tam tikrus savitumus lėmė pasienio statusas, Lenkijos administracijos politinio pobūdžio suvaržymai ir santykinai intensyvesnė modernių kultūros elementų raiška negu kaimyninėje Dzūkijoje. Dabartinio jaunimo elgsenoje išryškėjo stipresnė, palyginus su Lietuva, etninė, o ne pilietinė savimonė.

Straipsnyje „Lietuvių vestuvės XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje: etniškumo diskursas“ Irma Šidiškienė tyrinėja Punsko ir Seinų bendruomenių etnokultūrinį elementų kaitą vestuvių apeigose, kaitos dinamiką lygina su Lietuvos ir Lenkijos lietuvių ir lenkų, JAV lietuvių, Latgalos mažumų vestuvių tradicijomis bendraeuropiniame

kontekste. Tyrinėtoja apibendrina, kad, kintant žmonių mąstysenai, vertybių sampratai, vestuvių apeigų elementai „atrenkami“ kompleksiskai. Vieni simboliniai veiksmai nyksta, kiti atitinkamai interpretuojami ir pritaikomi naujai sampratai. Tai, kad tautinės mažumos atstovai mato skirtumus nuo didžiosios tautos, skatina išlaikyti ir „kurti“ tam tikrus išskirtinumus. Kita vertus, kai kurie perimami elementai bendri Europos vestuvių tradicijoms.

Šeimos papročių tyrimą pratęsia Rasa Paukštytė-Šaknienė. Ji nagrinėja XX a. Punsko ir Seinų krašto gyventojų krikštynų tradicijos kaitą ir kultūrinę sąveiką („Gyvenimo ciklo papročiai: krikštynos“). Autorė reziumuoja, kad krikštynų bruožai pastaraisiais metais pakito nežymiai ir daro prielaidą, kad lėtesni sekularizacijos procesai Lenkijoje lėmė ir mažesnę Lenkijos kultūros įtaką lietuvių krikštynų papročiams. Tačiau modernizacijos poveikio neišvengta, nors dėl bendruomenės lokalizacijos šis procesas rutuliojosi autonomiškai ir patyrė minimalų gretimoje apylinkėse gyvavusių kultūrų bruožų poveikį.

Straipsnyje „Punsko ir Seinų krašto lietuvių Kūčios etnokultūriniam kontekste“ Irena Regina Merkienė tyrinėja XX a. – XXI a. pradžios Kūčių ir Kalėdų papročius, susijusius su asmeninėmis ir šeimos pamaldumo formomis bei sekularizuota bendruomenės veikla etnokultūriniam kontekste. Etnokultūros dinamikos problema tyrinėjama tuo laikotarpiu, kai nutrūko natūralus nuolatinis Punsko ir Seinų krašto ryšys su Lietuvos gyventojais. Autorė pirmiausia nurodo lokalinės marginalinės kultūros formavimosi prerogatyvas, kurios lėmė savitą šio krašto tradicijų raidą. Kūčių ir Kalėdų papročiuose išryškina tiek šeimos, tiek ūkinių metų pabaigos aspektus, nagrinėja Betliejaus tvartelio simbolikos reikšmę, namų alegorinės atributikos elementų (šiaudų vėriniai, eglutė) kilmę ir reikšmes. Tyrime daromos išvados, kad šio krašto Kūčių papročiai iš esmės atsiskleidžia kaip krikščioniškosios kultūros realijos, susiformavusios agrarinėje kultūroje. Gražinant į gyvenimą senąsias papročių reikšmes, sukuriama mitai, sustiprinantys šių realiųjų patrauklumą per asociacijas su ypatingomis jose slypinčiomis reikšmėmis. Pačiame naujausiame kalėdinių papročių klode atsirado pagrindas kultūrinei takoskyrai, kilusiai dėl XX a. antrojoje pusėje Punsko ir Seinų krašte buvusios stipresnės katalikybės įtakos negu Lietuvoje.

Aldona Vaicekauskienė pristato punskiečių pavasario, vasaros kalendorines šventes ir papročius, daugiau dėmesio skirdama Velykoms – ypąč lalavimui ir Velykų apeiginiam menui, taip pat Žolinei („Punsko kalendorinės šventės ir papročiai“). Kaip rašo autorė, svarbus veiksnių papročių išlikimui buvo šeimų sėslumas. Ūkiuose gyveno trys kartos. Kartu dirbdami, valgydami prie vieno stalo, kartu švęsdami šventes, šeimos nariai formavo jaunosios kartos pasaulėžiūrą, perduodavo jai paveldėtas vertybes, papročius, kultūrą. Šio krašto tradicijų savitumui įtakos turėjo ir Bažnyčia. Tarp visų tradicijų bene ryškiausia – Žolinės šventė su savotiškais derlinių vainikais, senovišku bažnyčios puošimu ažuolo vainikais, procesija su tautiniais drabužiais ir dar kitais dalykais.

Libertas Klimka ir Irena Seliukaitė nušviečia Punsko ir Seinų apylinkių gyventojų etnožinijos dalykus („Archajiškų kalendorinių sistemų paveldas papročiuose“).

Autoriai reziumuoja, kad etnožinijos paveldo išlaikymas – tai ne tik pagarba protėviams, bet ir praktiškai vertingos ūkininkavimui žinios. Ūkyje naudotas Mėnulio kalendorius, priderintas prie sezoninio saulės ciklo ir kitų dangaus šviesulių stebėjimo, patvirtina kitų autorių išvadą, kad savarankiškas ūkininkavimo būdas padėjo išlaikyti etninės kultūros bruožus, o dėl politinių priežasčių susiformavo ryškesnė tautinė tapatybė.

Straipsnyje „Iprastas tikėjimas: religija Punsko krašto žmonių gyvenime“ Danguolė Svidinskaitė gilinasi į šio krašto žmonių santykį su religija. Jos tyrimas atskleidžia, kad religija yra svarbi, natūrali ir neatsiejama šio krašto žmonėms, tačiau asmens tikėjimas reaguoja į socialines kultūrinės įtakos ir kartkartėmis iš naujo apmąstomas. Priešingai nei tautiniam tapatumui, religiniam tapatumui čia buvo palankesnė politinė padėtis.

Etnokultūrinio tapatumo plėtojime svarbų vaidmenį atlieka folkloriniai ansambliai. Ši veikla Lenkijos lietuviams ilgai buvo vienintelė sritis, kur buvo galima nevaržomai viešai vartoti lietuvių kalbą. Aušra Zabieliene straipsnyje „Punsko folkloriniai ansambliai“ tyrinėja du Lenkijos lietuvių etninės kultūros draugijos suaugusiųjų folklorinius ansamblius „Alna“ ir „Gimtinė“, atskleidžia jų vaidmenį tautinės mažumos išlikimo procesuose. Svarbiausia priežastis, kodėl šio krašto lietuviai dalyvauja folklorinių ansamblių veikloje, yra bendravimas su tautiečiais. Tiesioginis tradicijų tęsimas, kaip pagrindinė savo veiklos motyvacija, yra antroje vietoje po bendravimo. Pats dainavimas čia užima trečiąją poziciją, o Lietuvoje ansambliuose būtent dainavimas ir tampa svarbiausiu motyvu.

Etninių tradicijų dinamiką Vytautas Tumėnas atskleidžia analizuodamas juostas, kaip materialinės ir dvasinės kultūros reiškinių („Juostų tradicija Punsco ir Seinų krašte“). Išnagrinėjęs pagrindines šio krašto juostų kolekcijas iš Suvalkų muziejaus, Punsco klebonijos ir Jono Vainos muziejaus bei jų pritaikymo realijas, autorius konstatuoja, kad ilgiausiai, iki Antrojo pasaulinio karo, juostas rišėjo vyrai per šienapjūtę ir rugiapjūtę, taipogi jomis buvo vystomi kūdikiai. Čia ilgiau nei kitur išliko senieji raštų pavadinimai (kryžukas, kryžiokas, burtukė, žalcukas, eglutė, vorukas, žirgeliai, akuotukė, grėbliukas ir kt.). Rinktinių juostų raštai artimiausi vakarų dzūkų ir kapsų juostų raštams. Puoselėjant tautiškumo idealus, juostų tradicija išliko iki šių dienų, panašiai kaip ir Lietuvoje, prisitaikydama prie dabarties poreikių ir galimybių.

Tyrimo duomenys parodė, kad kai kurios lietuvių tradicinės kultūros paveldo sritys šiame krašte yra mažiau paliestos moderniosios visuomenės įtakų negu lietuvių etninėje teritorijoje. Svarbus vaidmuo

čia teko sąmoningoms Punsco ir Seinų krašto lietuvių bendruomenės pastangoms saugoti savo kultūrinį paveldą. Daugelio autorių nuomone, reikšmingi veiksniai buvo ir savarankiškas ūkininkavimo būdas, sėslesnis šeimų gyvenimas, o politinės sąlygos atliko dvejopą vaidmenį: tautinį tapatumą silpnino, o konfesinį – palaikė. Tačiau pastarasis stiprino etninius šeimos ir bendruomenės papročius.

Tiesa, kaip etnografinė, etnologinei knygai, jai mažoka vaizdinės medžiagos, iliustracijų apie gyvenimo realijas ir objektus, pačių informacijos pateikėjų veidų, etnokultūrinio tapatumo dinamiką pagrindžiančių diagramų. Tačiau knyga – svarus indėlis į Lenkijos lietuvių bendruomenės gyvenimo ir kultūros istorijos pristatymą. Ji prisidės prie tolesnio bendruomenės etninio ir kultūrinio tapatumo pažinimo ir išsaugojimo.

Dr. Inga Nėnienė

Elektroninė knyga mažiausiems apie Lietuvos etnografijos paveldą

Rumšiškėse, J. Aisčio muziejuje pristatyta elektroninė knyga „Lietuvos etnografijos paveldas vaikams“, kurios parengimą ir išleidimą parėmė LR Kultūros ministerijos ir Etninės kultūros ir regionų kultūros rėmimo fondai bei Lietuvos liaudies buities muziejus (LLBM).

Ilgai lauktos elektroninės knygos pristatyme dalyvavo videosiūzetams vaidinę vaikai, jų mokytojai, vietiniai Rumšiškių miestelio gyventojai. Taip pat pristatyme dalyvavo ir Etninės kultūros globos tarybos nariai – Irena Seliukaitė ir Arūnas Vaicekuskas. Šio kūrinio autoriai – Eligijus Juvenčius Morkūnas (LLBM darbuotojas) bei Egidijus Vaškevičius (Vytauto Didžiojo universiteto Multimedia laboratorijos darbuotojas) susirinkusiems

pademonstravo savo kūrybos rezultata. Pristatyme nedalyvavo tik trečioji elektroninės knygos sumanytoja bei rengėja – Inga Levickaitė (taip pat LLBM darbuotoja).

Elektroninė knyga „Lietuvos etnografijos paveldas vaikams“ skirta pradinių klasių moksleiviams bei pedagogams, etnologams, muziejininkams, kurie dirba su vaikais. Čia pateiktos įvairios lietuvių tautos gyvosios istorijos temos, pavyzdžiui, „Namai“, „Maistas“, „Darbai“, „Žaidimai“ ir t.t. Devynios temos apima svarbiausius senelių ir prosenelių gyvenimo aspektus. Kiekviena tema pavaizduota ją atitinkančiais simboliniais piešinukais. Pasirinkus vieną iš jų, galima peržiūrėti trumpus įgarsintus videosiūzetus. Kiekvieno jų pradžioje parodoma, kaip daiktai, darbai ar situacijos atrodo šiandien, o toliau vaikai gali susipažinti, kaip tai atrodė senelių ar prosenelių gyvenime. Visa tai skatina vaiką mąstyti, lyginti ir kelti klausimus. Taip pat šioje knygoje pateiktas ir nedidelis įgarsintas, iliustruotas klausimynas, kuriame mažieji gali patikrinti savo etnografinės žinias.

Elektroninė knyga sudaryta taip, kad ja gali naudotis ir darželinio amžiaus vaikai. Ji vaizdinga, paprasta ir suprantama, skatina vaikų smalsumą ir gilesnį domėjimąsi savo protėvių gyvenimu. Iki šiol panašaus leidinio, skirto patiems mažiausiems, Lietuvoje nebuvo. Tai gera pradžia kitiems panašaus pobūdžio darbams.

Ingrida Mickevičienė,

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato darbuotoja

Šeduvos „babos“ knyga

2006 metų pradžioje, beveik tuo pačiu metu, kai garsusis Šeduvos folkloro ansamblis gavo „Aukso paukštę“, pasirodė ir nepailstamos ansamblio vadovės, meiliai vadinamos Šeduvos „baba“, Emilijos Brajinskienės (g. 1930 m.) knyga „Tetirvins subilda: Emilijos Brajinskienės gyvenimas ir veikla“.

Sudarytoja Vilma Merkytė, Šiauliai: Saulės delta, 2006. – 336 p., iliustr.

„...Šiaurės Lietuvoje toli matyti: tai arčiau, tai atokiau – juosvai žalia, su kyšančiomis eglų viršūnėmis siena, laukuose – vienišų medžių siluetai, neplatūs upelių vingiai. Aukštesnių kalvų, gilesnių slėnių, platesnių upių čia nepamatysi. Atrodo, kad ir dangus kitoks – erdvesnis, aukštesnis...“ Taip Šeduvos krašto panoramą nupiešė Muzikos akademijos docentė Laima Burkšaitienė. Čia, miestelyje prie malūno, plačiai sparnus išskleidusi, šeduvių dainas iš visos krūtinės traukia ir visą kraštą, kaip toj dainoj, „bildina“ Emilija Brajinskienė.

Išties E. Brajinskienė kaip tas tetervinas neleidžia snausti, buria apie save žmones, uždega juos liaudies dvasia. „...Lauke yra visokių gėlių, - sako Emilija, - geltonų, raudonų, baltų, mėlynų, bet kad jos augtų, reikia žemės. O ta žemė yra etnosas – visa ko pagrindas“.

Ši mintis grindžia visą E. Brajinskienės gyvenimo veiklą. Renkant tautosaką išvaikščiota visa Šeduva ir jos apylinkės, tik retas šeduvis nėra apie ją girdėjęs. Aštuntą dešimtį skaičiuojanti E. Brajinskienė pažįsta daugumą Šeduvos gyventojų. Žino, kuri močiutė gali padainuoti, kuri liaudies mediciną išmano, kuri apie senuosius darbo papročius ar liaudies astronomiją gali papasakoti. Taip per savo gražų gyvenimą ji sukaupė didžiulį tautosakos lobyną – atsirado būtinybė surinktą tautosaką publikuoti, palikti neįkainojamas vertybes ateinančioms kartoms. Taigi dalis užrašytos tautosakos sugulė į knygą „Tetirvins subilda“.

Ši knyga tęsia pateikėjų tautosakos publikavimo tradiciją, tačiau „Tetirvins subilda“ skiriasi nuo anksčiau išleistų, nes skirta šeduvei E. Brajinskienei, ne tik kaip tautosakos pateikėjai, bet ir kaip ilgametei etnografinio ansamblio „Šeduva“ vadovei. Knygą sudaro iki šiol niekur neskelbta iš 41 žmogaus užrašyta tautosaka, esanti asmeniniame E. Brajinskienės archyve. Tai net 42 dainos, 36 sakmės, 1 padavimas, 12 pasakų, 37 pasakojimai, 14 patarlių, 51 priežodis, 66 mįslės, 24 minklės, 31 erziniimas, 79 juokavimai, 97 prasivardžiovimai, 18 skaičiuočių, paukščių balsų pamėgdžiojimų, etnokosmologijos ir liaudies medicinos žinios, tikėjimai, burtai, kalendoriniai, darbo ir šeimos papročiai, šeduvių kulinarijos paveldas, Šeduvos miestelio istorijos momentai – žodžiu, tikra Šeduvos „enciklopedija“. Didžiulė knygos vertė ne tik dėl žanrinės įvairovės, ji ypač vertinga, kad visas krašto etninis paveldas perteiktas gražia šiaurės panevėžiškių – šeduvių tarpe. Knyga tampa dar labiau autentiška dėl „babos“ ranka pieštų iliustracijų.

Knyga reikšminga ne tik šeduviškiams, ji bus naudinga visiems, norintiems pažinti tradicinį Vakarų aukštaičių etninį paveldą.

Vilma Merkytė

Emilija Brajinskienė knygos pristatymo metu tarp šeduviškių

KRONIKA

K. A. Aleksynas – dr. J. Basanavičiaus premijos laureatas

Šių metų valstybinė dr. Jono Basanavičiaus premija paskirta folkloristui dr. Konstantui Algirdui Aleksynui, Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto vyr. moksliniam bendradarbiui, Dainyno skyriaus vadovui. Šis reikšmingiausias valstybės apdovanojimas etninės kultūros srityje skiriamas kasmet nuo 1993 m. už svariausius paskutiniųjų penkerių metų Lietuvoje bei užsienyje gyvenančių lietuvių darbus, susijusius su etninės kultūros tradicijų tyrinėjimu, plėtojimu, puoselėjimu ir ugdymu, taip pat už kūrybinę ir mokslinę veiklą etninės kultūros srityje.

Konstantas Algirdas Aleksynas per savo aktyvios veiklos metus, truncančius jau keturis dešimtmečius, sudarė, parengė, suredagavo daugiau kaip septyniasdešimt tautosakos bei folkloristikos knygų. Jo pastangomis sugrąžinta ar pirmą kartą skaitytojams ir tyrinėtojams pristatyta Simono Daukanto, Antano Baranausko, Mečislavo Davainio–Silvestraičio, Viliaus Kalvaičio, Mato Slančiausko, Jurgio Dovydaičio ir kitų kultūros veikėjų sukaupta tautos tradicinės kultūros medžiaga. Pažymėtini mūsų iškilaus folkloristo didieji darbai – iki penkiolikos tomų išaugusi „Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka“, tremtinių ir partizanų dainų rinkiniai „Išplėšė man laisvę brangiausią“ (1990), „Palinko liepa šalia kelio“ (1998). Jo rūpesčiu kasmet vis pilnėja „Lietuvių liaudies dainyno“

lentyna. K. A. Aleksynas pagrindė Lietuvos liaudies dainyno kalbinio redagavimo principus, yra vienas jo, taip pat tęstinio leidinio „Tautosakos darbai“ redaktorių.

Nuo pat XX a. šeštojo dešimtmečio, dar būdamas studentas, K. A. Aleksynas įsijungė į tautosakos rinkimą folkloristų ekspedicijose. Vien liaudies dainų jo užrašyta per 3800, surasta pateikėjų, mokančių po 300–400 dainų, galinčių pasakyti 300 patarlių bei priežodžių.

K. A. Aleksynas taip pat rūpinosi, kad tautosakos baruose daug nuveikusių žmonių sukaupia medžiaga patektų Lietuvos tautosakos rankraštyne globon. Šitai buvo išsaugotas gausus folkloristo Zenono Slaviūno asmeninis archyvas. K. A. Aleksynas peržiūrėjo ir parengė perduoti Lietuvos literatūros ir tautosakos institutui ilgus dešimtmečius kaupiamą legendinio tautosakos rinkėjo Jurgio Dovydaičio rankraštinį, fonografinį ir fototekinį palikimą. Dideli ir svarbūs K. A. Aleksyno nuopelnai iškeliant pokario rezistencinės tautosakos išliekamąją vertę. Nepamiršta mokslininkas ir savo gimtinės Ingavangio Šilavoto apylinkėse (Prienu r.), mielai dalyvaudamas kaimo bendruomenės renginiuose ir šventėse.

K. A. Aleksyno įnašas į tradicijų išsaugojimą ir stiprinimą – tikrai reikšmingas visai Lietuvos kultūrai.

Libertas Klimka

Konstantas Algirdas Aleksynas ankstesnių metų dr. Jono Basanavičiaus premijos laureatų apsuptyje; stovi (iš kairės) — Irena Seliukaitė, Libertas Klimka, Antanas Tyla

Pažymėta Balio Buračo 110 metų sukaktis

Prieš 110 metų Sidarių kaime Šiaulėnų apylinkėse (Radviliškio r.) gimė išžymus kraštotyrininkas, savamokslis etnografas ir fotografas Balys Buračas (1897-01-18 – 1972-07-28 Kaune). Iš vaikystės turėjo polinkį dailiesiems darbams, mėgo drožinėti, ornamentais marginti skrynelės, prieverpstes, kitus daiktelius. Jo ir brolio dirbiniai pateko net į pirmąją lietuvių dailės parodą, 1907 m. surengtą Vilniuje. Fotografuoti pramoko, kai Pirmojo pasaulinio karo metu iš vokiečių karininko už gražiai išdrožtą lazda gavo mainais paprastutį fotoaparata. Nuo 1918 m. pradėjo rinkti tautodailės dirbinius Kauno ir Vilniaus muziejams. Pasimokęs seminarijoje, dirbo pradinių klasių mokytoju, vėliau Šiaulių „Aušros“ muziejuje konservuotoju, laikraščių korespondentu. Savo vadindavo kraštotyrininku, – taip ir užrašė ant savo buto durų Kaune.

1929–1941 m. ir 1954–1965 metų tarpsniais B. Buračas pėsčiomis ar dviračiu du kartus apkeliaavo visą Lietuvą, kaip pats rašė: „Nėra tokio miesto, miestelio ar bažnytkaimio, kurio neaplankiau“. Rinko liaudies meno eksponatus, užrašinėjo tautosaką ir papročius, o svarbiausia – fotografavo pakelių kryžius, koplytėles ir stogastulpius, senoviškesnes sodybas, jų statinių puošybą, kaimo darbų ir švenčių scenas, turgus ir atlaidus, kaimo amatininkus, dievdirbius, muzikantus ir tautosakos pateikėjus. Balio Buračo nuotraukose (negatyvų net per visokias karų ir sumaiščių negandas išliko per 11000) – Lietuva, kurios nebėra. Skubėjo nors fotografijose išsaugoti mūsų krašto praeitį; parodyti, kas joje būta gražaus, vertingo. Ir ką negailėstingai laiko tėkmė jau sparčiai nešė į nebūtį... Tarsi tame kupiname dramatiškame vaizde, kai fotografas užfiksavo degančią dūminę pirkelę. Naujo gyvenimo apraiškoms fiksuoti B. Buračas tiesiog neturėjo laiko, suprasdamas kad jo misija – etnografinė Lietuva ir jos prabėgančio laiko metraštis. Ir dar – kad niekas kitas šio darbo neatliks...

1937 m. B. Buračas už etnografinės nuotraukas Paryžiaus pasaulinėje parodoje buvo apdovanotas aukso medaliu. Tai rodo, kad ir meniniu lygiu fotografas buvo pasiekęs aukštumą. Gaila, kad pinigų – 50 Lt neištoko sumokėti medalio maito mokesčiui. Mat honorarus ir uždarbį išleisdavo brangioms tuo metu fotomedžiagoms įsigyti.

Nepailstantis krašto tyrinėtojas kelionėse dar surinko didelį meniškai drožinėto prieverpsčių rinkinį, 3650 velykinių margučių kolekciją, užrašė per 3500 liaudies dainų ir papročių, „Tautosakos darbuose“ paskelbė etnografinį aprašą „Kupiškėnų vestuvės“. O kiek jo parašyta straipsnių ir straipsnelių į periodiką, iškeliant mūsų tautinių papročių vertę, įdomybę ir grožį! Bibliografai priskaičiuoja jų apie 630. Išties B. Buračas – pirmasis tokio masto mūsų etninės kultūros propaguotojas. Savo rašiniiais stengėsi sudominti jaunąją kartą, kad šimtametės tradicijos nebūtų suniekintos, užmirštos, o tęsiamos. Skaityti B. Buračo straipsnius lengva ir malonu: autoriaus rašyta su meile ir įsijautimu. Mokslininkams atrodo, kad kartais čia pritrūksta tikslumo, nuorodų, tekstai gerokai beletrizuoti. Tačiau šitai su kaupu atsveria B. Buračo

nuotraukų dokumentiškumas. Fotografas tikrai turėjo tyrinėtojo nuovoką: kompozicijose išryškinta tai, kas svarbiausia etnografiniame reiškinyje ar vyksme, o kartu parodoma ir aplinka, terpė.

Savo nuotraukų bei negatyvų rinkinį B. Buračas testamentu paliko Vytauto Didžiojo karo muziejui. Su sąlyga, kad medžiaga būtų prieinama visiems besidomintiems. Tame pat muziejuje saugomos keturios rinkinio inventorinės knygos su kontroliniais atspaudais. Jose, beje, yra ir vertingų tyrinėtojų B. Buračo pastabų; pavyzdžiui, čia rasime medžiagos dievdirbių biografi-joms.

Unikalus Balio Buračo palikimas dar nepakankamai ištyrinėtas. Juolab nepilnai pristatytas visuomenei. Sovietmečiu buvo išleistas piliakalnių atvirukų komplektas, tačiau nuotraukų autoriaus pavardė – nenurodyta. Pagaliau 1971 metais iš spaudos išėjo nedidelis jo fotografijų albumėlis. Kažkokiais keliais jo nuotraukos pasiekdavo užsienio lietuvių spaudą: jos iliustruoja „Lietuvių enciklopediją“, B. Kviklio keturtomę „Mūsų Lietuvą“, taip pat kitus leidinius, atskirus straipsnius. Puiku, kad dabar turime B. Buračo rašinių – etnologijos (1993 m.) ir tautosakos (1996 m.) rinktines. 1998 m. Lietuvos nacionalinis muziejus išleido jo gražiausių darbų rinkinį. Ruošiantis paminėti B. Buračo šimtametę sukaktį, jo tėviškės apylinkėse 1995 m. buvo surengta Lietuvos kraštotyros draugijos ekspedicija. Jos metu surinkta medžiaga sudarė lokalinės monografijos „Šiaulėnai“ (2005 m.) pagrindą. Kad būtų galima palyginti su šiandienos etnokultūra, ten sudėti ir B. Buračo straipsniai, iliustruoti gimtųjų apylinkių nuotraukomis. Didelėmis brolio sūnaus akademiko Antano Buračo pastangomis 1998 m. buvo išleistas nuotraukų albumas „Kryždirbystė Lietuvoje“. Tačiau visa tai – tik nedidelė dalis kraštotyrininko sukauptos tautos vaizdinės atminties lobyno, atspindinčio jos dvasią. Retrospektyvinis žvilgsnis į mūsų fotografijos istoriją atskleidžia ir B. Buračo įtaką daugeliui Lietuvos fotomenininkų, – lietuviškajai mokyklai ištis būdinga organiška dokumentinės ir meninės fotografijos principų bei galimybių jungtis.

Iškilios mūsų kultūros asmenybės 110 metų jubiliejus paminėtas jo gimimo dieną sausio 18 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Inicijatyvos ėmėsi Mokslininkų rūmai. Atminimo vakare kalbėjo akademikas Antanas Buračas, fotomenininkas Stanislovas Žvirgždas, kraštotyrininkai Aleksandras Šidlauskas ir Libertas Klimka, Karmėlavos B. Buračo pagrindinės mokyklos mokytojai. O svarbiausia – dideliame ekrane viena po kitos pasirodydavo įdomiausios B. Buračo nuotraukos.

Tokie gražūs renginiai gaivina istorinę atmintį, dar ir dar kartą primena būtinybę tiesti tiltus tarp praeities ir ateities. B. Buračo asmenybė imponuoja absoliučiu savo misijos suvokimu, tvirtu tikėjimu pasirinkto kelio reikalingumu. Jo autoportreto nerimastingas ir kiek priekaištingas žvilgsnis mus įpareigoja visokeriopaipai tęsti tautinės tapatybės stiprinimo darbus.

Libertas Klimka

Geriausi tautodailininkai pagerbti „Aukso vainikais“

Marijampolės kultūros rūmuose ilgai vyko graži liaudies meno paroda. Joje pristatyti geriausi praeitų metų respublikinio tautodailės konkurso „Aukso vainikas“ laureatų darbai. Antrą kartą Lietuvos liaudies kultūros centro iniciatyva surengtoje apžiūroje dalyvavo 18 talentingiausių savamokslų meno kūrėjų iš beveik visų krašto apskričių. Visi jie sėkmingiausiai pasirodė regioninėse apskričių parodose. Pagal nuostatus kiekvienas meistras pristatė penkių darbų kolekciją, sukurtą per pastaruosius penkerius metus. Vertinimo komisija, vadovaujama dr. Gražinos Marijos Martinaitienės, labiausiai kreipė dėmesį į tai, kiek kūrinyje sekama senąja tradicija. Žodžiu, ar dirbini galima be išlygų pavadinti lietuvišku, ar telpa jis į mūsų tradicijų rėmus. Viskuo: išraiškos būdu ir priemonėmis, kompozicijos principais, panaudotomis medžiagomis, spalvomis. Maža to, kūrinys turi atitikti ir savo etnografinio regiono savitumą.

Vertintojai rinko du laureatus – vaizduojamojo bei taikomojo meno srityse. Pirmojoje geriausių pripažintas medžio drožėjas iš Žemaitijos, iš Plungės rajono Kazimieras Striaupa. „Aukso vainiką“ pelnė jo daugiafigūrinė kompozicijos „Paskutinė vakarienė“ (žr. p. 35) ir „Kristaus kančių kelias“. Senujų dievdirbių tradicija šiuose darbuose labai akivaizdi. Už darbus antrojoje srityje apvainikuota vilkaviškietė audėja Valė Babinskienė. Komisiją sužavėjo jos kaišytinių prijuosčių spalvingumas. Antrosios vietos atiteko aukštaičiams, Utenos krašto meistrams – grafikei Odetai Tumėnaitei-Bražėnienei ir puodžiui Vytautui Valiušui. Trečiajais vietas laimėjo medžio drožėjas Adolfas Teresius iš Garliavos ir tauragiškė audėja Petronėlė Olendrienė.

Parodoje galima pasigrožėti tikrai puikiais darbais, juk atrinkti geriausi iš visos Lietuvos. Tvirtiausias pozicijas tautodailėje tradiciškai užima medžio drožyba. Puiku, kad turime išties talentingų meistrų, gebančių puošti kraštą, tęsiant šimtmečiais susiklosčiusias tradicijas. Lygiai taip galima vertinti ir kalvių darbus. Parodoje išmoningomis „saulutėmis“ juos atstovauja Virgilijus Mikuckis iš Mažeikių ir vilniškis Evaldas Kapčius.

Adolfas Teresius „Šv. Jurgis“

Šiuometinėje parodoje stiprūs ir liaudiškosios grafikos darbai. Ypač išsiskiria popieriaus karpiniai, kuriais kitados kaimo žmonės viso labo papuošdavo lentynėles, lempų gaubtus, langų aprėminimus. Dabar tai labai išplėta vaizduojamojo meno sritis. Tiesiog juvelyrinio tikslumo ir linijos grakštumo viršūnių pasiekia Almos Stulgienės ir Klaido Navicko karpiniai.

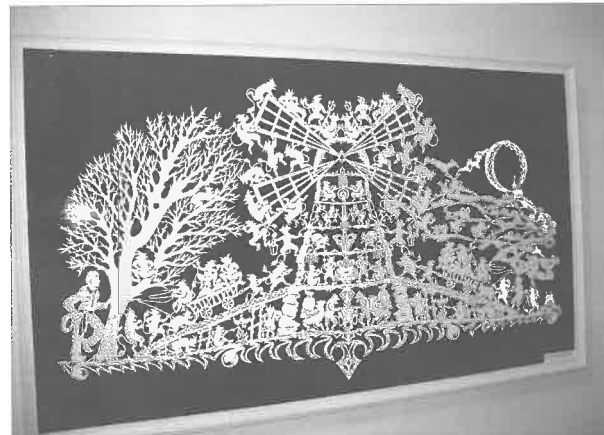
Ir tradicinė tekstilė turi ateitį; tai liudija augantis visuomenės susidomėjimas tautiniu kostiumu, kaip ypatingų progų, švenčių bei iškilmių rūbu. Paroda gražiai sustatyta, o meistrai savo darbus pateikė išradingai, tarkime, puodžius Vytautas Valiušis savo dirbinius sustatė į senovišką indaują.

Kas gi tas „Aukso vainikas“? Tai ne tik meistro talento ir darbštumo įvertinimas ar garbės vardas, bet ir juvelyro Roberto Grigaravičiaus nukalta azūrinų lapelių puošmena.

Libertas Klimka

Vyganto Jezersko keramikoje – baltų proistorė

Klaido Navicko karpinis „Velnių malūnas“

Paroda „Senasis baltų tikėjimas“

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje balandžio 4-ąją buvo atidaryta įdomi paroda „Senasis baltų tikėjimas“. Ekspozicijos stenduose – informaciniai baltiškiosios mitologijos ištekliai ir jų interpretacijos, pradedant nuo pirmosios Lietuvos istorijos, parašytos Motiejaus Strykovskio 1582 metais. Bepigu dabartiniams tyrinėtojams – stenduose puikuoja keturių tomų „Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai“. Ši epochinės reikšmės veikalas, pateiktą skaitytojams originalų kalbomis ir vertimais su specialistų komentarais, rengti spaudai pradėjo iškilusis mitologijos tyrinėtojas profesorius Norbertas Vėlius. Užbaigti leidybą tenka jo mokiniams... Gaila, bet pastaruoju metu darbų iš lietuviškosios mitologijos tyrinėjimų pastebimai sumažėjo. Juolab trūksta fundamentalių studijų. Parodos rengėjai ir siekė atkreipti visuomenės dėmesį į mokslinę senosios mitologijos ir religijos problematiką, paakinti jaunimą domėtis šiais klausimais. Ir dar: žiniasklaidoje bei populiarioje literatūroje nušviečiant šiuos klausimus, labai dažnai pasitaiko klaidingų aiškinimų ir netikslų interpretacijų. Kita vertus, gal atsiras meno žmonių, norinčių mitinius įvaizdžius perkelti į vaizduojamojo meno formas, taip išlaikant gyvus ryšius tarp gilių praeities ir dabarties bei ateities. Ir geriausias pavyzdys čia – parodą puošiantys dailininkės Genovaitės Jacėnaitės kūriniai. Keramikės į mitinius personažus pasižiūrėta šiuolaikinio žmogaus akimis – su švelniu humoru, bet gilia meile savosios tautos istorinei atminčiai ir tradicinei kultūrai.

Tad ką sako šaltiniai apie senąjį baltų tikėjimą? Kokius dievus garbino tolimi lietuvių protėviai, kaip juos įsivaizduodavo, kokias aukas jiems atnašaudavo, kokios pagalbos iš jų tikėdavosi? Ir kodėl visa tai turi rūpėti šiandienos žmogui? Istorikui – suprantama: mitologija ir religija yra aukščiausias etnos dvasinio gyvenimo lygmuo. Todėl tikėjimas neretai nulemdavo ir įvairių istorinių įvykių priežastis. Be tokių studijų taip pat neįmanoma suprasti daugelio etninės kultūros reiškinių giluminės prasmės. Čia slypi raktas į liaudiškųjų papročių, dainų ir pasakų tekstų, net tautodailės ornamentų suvokimą.

Baltiškąjį pasaulio sampratą keramikės Genovaitės Jacėnaitės kūryboje „Metų ratas“

Gilesnė pažintis su tautos istorija tikrai gali būti pravartai ir nūdienos kultūros renginių organizatoriams. Graikų mitologija, gerai žinoma iš Homero tekstų, maitino visą Vakarų kultūros tapsmą bei raidą. Dailėje, teatre ir literatūroje mitologiniai siužetai įkvepia kūrėjus iki šiol, jie tiesiog neišsemiami. Tad kodėl lietuviškosios mitinės būtybės negalėtų būti šventės ar renginio simboliais, veikėjais ar tiesiog vyksmo ašimi? Juk pastaraisiais metais taip plinta mitologiniai vardai: Gabija, Žemyna, Medeina, Vaiva...

Baltai nesukūrė savo rašto, nepaliko savųjų šventųjų tekstų ir ritualų kanonų. Apie jų religiją ir kultus galima spręsti tik iš trumpų žinučių kaimyninių kraštų kronikose ir metraščiuose, keliautojų pasakojimuose. Vadintina visa tai senuoju tikėjimu, pažymint ikirikščioniškąją egzistavimo laikmetį (terminas „pagoniškasis“ yra įgavęs neigiamą atspalvį, nors lotyniškai viso labo reiškia „kaimiškąjį“).

Antikos autoriai apie baltus nedaug težinojo. Keletas pastabų yra graikų istoriko Herodoto (V a. pr. Kr.) ir romėno P. K. Tacito (I a. po Kr.) darbuose. XI a. apie baltų religiją rašė vokiečių geografas Adomas Brėmenietis, arabų keliautojas Idrisis. Kai kurių žinių yra hagiografijose, aprašančiose šv. Vaitiekaus nužudymą Prūsuoje. Toliau chronologiškai seka XIII – XV a. kryžiuočių kronikos, rusų metraščiai – šiuos šaltinius reikėtų vertinti kaip labai nepatikimus, rašytus priešiška mūsų kraštui nusiteikusių žmonių.

Pagoniškoji praeitis dar tebebuvo gyva žmonių atmintyje ir XVI a., kai buvo rašomos pirmosios Lietuvos istorijos (A. Gvaninio, M. Strykovskio veikalai). Mat po Lietuvos krikšto daug senosios religijos dalykų virto liaudiškaisiais tikėjimais ir papročiais. Etiologinėse sakmėse ir stebuklinėse pasakose irgi galima atpažinti mitų nuotrupas. Apie religines praktikas kartais prabyla ir archeologiniai radiniai. O pagal legendas bei padavimus apie įvairias vietas galima susekti senovės šventvietes – alų kalnus, giraites, šaltinius, akmenis. Atskirų baltų genčių religinėms sistemoms rekonstruoti

„Amžinybė“

trūksta duomenų. Tyrinėtojai žino tik pagrindinius skirtumus tarp lietuvių, latvių ir prūsų tikėjimo. Tačiau bendrumą čia gerokai daugiau, juolab, kad kitados būta ir bendro indoeuropietiškojo pagrindo.

Tyrinėjimai rodo, kad apskritai baltų religijos ir mitologijos struktūroje galima išvelgti du skirtingo laikmečio sluoksnius. Tam tikrų pasaulėžiūros elementų yra net iš ikiindoeuropietiškojo substrato, kur ypač ryškūs totemizmo bruožai bei moteriškosios giminės dievybių kultai. Archeomitologijos pradininkės Marijos Gimbutienės terminu, tai esąs Senosios Europos paveldas. Struktūrizuotą religinę sistemą, atitinkančią ir visuomenės sandarą, turėjo karingos indoeuropietiškos kulties gentys. Dievų hierarchijos viršūnė ten užima trys vyriškos giminės gamtos galių

personifikacijos: aukščiausias Dievas, Visatos kūrėjas ir gyvenimo įstatymų davėjas, bei Perkūnas ir Velnias, kurių nesantaika suka metų ratą... O apskritai dievai ir mitinės būtybės yra trijų lygmenų: kosminio, žmogaus likimo, metų darbų globos.

Modernus religijos ir mitologijos tyrinėjimas turi būti kompleksiškas, naudojant visus šaltinius. Istoriniu lyginamuoju metodu baltų religijos metmenis privalu gretinti ir su kitų tautų kultūros reiškiniais. Tyrinėtojų laukia dar daug darbo ir labai svarbaus, nes tik rekonstravus baltiškąją religijos sistemą įmanoma kalbėti apie indoeuropiečių protautės religiją.

Libertas Klimka

Šaltinių parodą palydi prasmingos žymiausių baltų religijos ir mitologijos tyrinėtojų išvalgos:

„Lyginamajai religijos istorijai lietuvių bei latvių tautosaka ir liaudies menas turi tokią pat vertę, kokią baltų kalbos turi indoeuropiečių prokalbės rekonstrukcijai. Ikkrikščioniškasis sluoksnis čia yra labai senas, ir jis, be abejo, siekia priešistorę, bent jau geležies amžių...“

Marija Gimbutienė

„Baltų religija yra nepaprastai įdomi, kadangi per etnografiją ir folklorą pasireiškia ypatingas jos archajiškumas“.

Mircea Eliade

„Turint galvoje, kad vėlių valdovas yra tuo pačiu ir karo dievas, visai suprantama, kad kiekviena lietuvių gentis žygiuoja į karą su savo vėliava, su visais savo mirusiais, sėdamasi iš jų jėgų ir drąsos“.

Algirdas Julius Greimas

„Mūsų protėviai, kaip ir senovės romėnai, indai, keltai, buvo susikūrę vieno aukščiausiojo Dievo sąvoką. Turėjo turtingą panteoną, sudėtingas kulto apeigas, originalią simboliką, savitai įrengtų šventyklų“.

Pranė Dundulienė

„O panagrinėti baltų mitologiją regioniniu aspektu tiesiog skatinti skatina patys senieji mitologijos šaltiniai, kurių yra išlikę iš visų trijų baltų gyventų arealų“.

Norbertas Vėlius

„Ugnis pradeda, ugnis užbaigia, kartu pratęsdama, naikindama ir gaivindama. Mirusysis, patikėtas ugniai, tiesiog patenka į kosminės regeneracijos vyksmą, į patį kosmogonijos procesą, ir jo „atgaivinimas“, jo atgimimas vyksta amžinajai ugniai tarpininkaujant“.

Gintaras Beresnevičius

Parodos atidarymo akimirka: senąsias giesmes atlieka apeiginė folkloro grupė „Kūlgrinda“

Aukščiausiojo Lietuvos kalno vardynos

Lietuva – lygumų kraštas. Tačiau ir čia kadaise ledynmečiai suformavo kalvų ir kalnelių bangas, o upės žemės paviršius išvagojo slėniais ir raguvomis. Garsūs savo legendomis ir kultūrine atmintimi yra Šatrijos, Medvėgalio, Ladaikalnio, Rambyno ir kt. kalnai, įdomūs istorine praeitimi piliakalniai ir alkakalniai. Kartu tai puikiausios vietos grožėtis Lietuvos kraštovaizdžiu.

Aukščiausi visų valstybių taškai pažymimi žemėlapiuose, įprasminami paminklais, lankomi, tampa įvairių renginių ir valstybinių švenčių paminėjimo vietomis. Kai kur toks lankymas jau tapo ypatingu dvasiniu aktu ar tradicija. Pavyzdžiui, įkopimai į Triglavą Slovėnijoje, į Fudzijamą – Japonijoje ir kt. Kad tokia tradicija, skatinanti tėvynės meilę ir pilietiškumą, atsirastų mūsųose, ketina rūpintis susikūrusi viešoji įstaiga „Lietuvos viršūnės“, vadovaujama garsiojo alpinisto Vlodo Vitkausko.

Geografijos vadovėliuose, pristatant vieną ar kitą šalį, paprastai nurodomos jos koordinatės, plotas, sienų ilgis ir aukščiausia bei žemiausia vietos. Tai pagrindinės geografinės charakteristikos. Kuri gi vieta aukščiausia Lietuvoje?

Iki 2006 m. aukščiausia Lietuvos vieta buvo laikoma Medininkų aukštumoje esanti Juozapinės kalva (292,7 m). Ant jos pastatytas akmuo Lietuvos karaliui Mindaugui. Dar 1985 m. geografas dr. Rimantas Krupickas nustatė, kad aukštesnė turėtų būti 0,5 km į pietus nuo Juozapinės kalnelio esanti pušynėliu apaugusi kalva. 2003 m. susibūrė iniciatyvinė grupė (Vladas Vitkauskas – keliautojas alpinistas; Algimantas Jucevičius – Lietuvos keliautojų sąjungos prezidentas; dr. Libertas Klimka – VPU profesorius, Etninės globos tarybos pirmininkas; dr. Rimantas Krupickas – VPU docentas, Lietuvos geografų draugijos viceprezidentas; Vitalius Stepulis – inžinierius ekspertas, Tautinio Atgimimo Ažuolyno draugijos pirmininkas), kuri parengė pastarosios aukštumos sutvarkymo ir panaudojimo koncepciją. VGTU Geodezijos instituto specialistai, vadovaujami dr. Petro Viskonto, naudodami moderniausia kosminę GPS technologiją, 2004 m. balandžio mėn. **nustatė tikslų aukščiausios Lietuvos žemės paviršiaus vietos aukštį – 293,842 m**, o suapvalinus – 294 m. Tačiau kalva neturėjo vardo. Iniciatyvinė grupė kartu su Lietuvos keliautojų sąjunga ir Lietuvos geografų draugija paskelbė konkursą šios aukštumos vardui parinkti. 2005 m. birželio mėn. tinkamiausiu buvo pripažintas prof. L. Klimkos siūlytas Aukštojas. Tai aukščiausiojo baltų mitologijos dievo vardas, žinomas iš XVI a. istoriografinių šaltinių. Šią dievavardžio formą aprobavo ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija. 2005 m. lapkričio 18 d. Vilniaus rajono savivaldybės taryba patvirtino šį pavadinimą.

Vilniaus apskrities viršininkas patvirtino žemėtvarkos projektą, kuriuo kalva išskiriama turizmo bei kultūros reikmėms. Aukštojas turėtų tapti populiariu lankomu objektu, juolab kad yra geologine kilme išskirtinėje Medininkų aukštumoje, netoli reikšmingų mūsų krašto istorijos paminklų. Tai – Medininkų pilis, Medininkų

pasienio užkardos memorialas, prof. J. Lukoševičiaus (vieno iš noosferos koncepcijos autorių) sodybvietė, žymaus lenkų rašytojo V. Sirokoslės–L. Kondratovičiaus dvarelis, baltarusių poeto Fr. Bohuševičiaus gimtinė, totorių gyvenvietė Nemėžis ir kt. Čia turėtų būti tęsiamos ir plėtojamos nuo 1990 m. susiformavusios tradicijos paminėti Mindaugo karūnavimo – Valstybės dieną, pasaulinę Žemės dieną, rengti Pasaulio lietuvių žaidynių varžybas, studentų praktikas, moksleivių, turistinius, etnografinius, ekologinius ir kitus renginius.

Gegužės 20-ąją įvyko kalno vardynos. Į Medininkus keliauta įvairiai – ir autobusais, ir dviračiais, ir pėsčiomis. Juolab kad kelias iš Vilniaus tikrai įdomus, turintis gilią istorinę atmintį. Galima jį įvardyti Lietuvos karo keliu, mat juo ir mūsų kariai išeidavo į kovas su rytų kaimynais, ir priešų būriai verždavosi į Lietuvos širdį, jos sostinę. Šis kelias mena 1655 m. Maskvos kariuomenės invaziją, 1702 m. švedmetį, J. Jasinskio sukilėlių būrių kovas 1794 m., Napoleono triumfą ir tragišką žiemos atsitraukimą 1812 m., mena ir generolo I. Černiachovskio tankus 1944-aisiais.

Kelionę daugelis pradėjo nuo Aušros vartų, kurie, beje, lietuvių ginklui visados buvo laimingi. Ir vėta su savimi pasiimti Vladislavo Sirokoslės (Liudviko Kondratovičiaus, 1823-1862) knygelę „Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą“, išleistą dviem tomeliais 1857 ir 1860 m. (vertimas į lietuvių kalbą 1989 m.). Už Aušros vartų kelias kyla į Liepkalną. Pasak jausmingojo V. Sirokoslės, „akys, kiek išvargintos monotoniškų miesto mūrų, linksmi skrenda į laisvę. Mūsų žvilgsnis skrieja kaip laukų drugelis ir vos gali aprėpti nuostabias Vilniaus apylinkes... Kairėje dvi kalvas skrodžia gili griovai, pro kurios angą atsiveria nuostabi tolių panorama. Matyti kraštelių miesto, žydras miškų tolis ir gegužinė pakrančių žaluma... Pavasarį čia kvepia žydinčios ievos, sprogstantys jauni berželiai ir aromatingosios pušys! Koks čia paukščių čiulbesys būna!“ Belieka pridurti, kad ši vieta neprarado savo magijos ir šiandien; dabar čia įrengta kalnų slidinėjimo trasa. O vaizdas toks pat gniaužiantis kvapą, nors mūsų laikų išaugęs miestas ir prarado harmoniją su gamta.

Pirmoji stambesnė pakelės gyvenvietė – garsusis totorių Nemėžis. Dvaras priklausė grafams Tiškevičiams; jo klasicistinis rūmas šiandien tuščiomis akiduobėmis liūdnei žvelgia į kelią, tarsi klausdamas, ar kam bereikalingas? Nemėžio piliavietė mena daug istorinių įvykių: Vytauto Didžiojo rezidenciją, Aleksandro sužadėtinės Elenos sutikutes, Jono Kazimiero ir caro Aleksejaus Michailovičiaus sutartį. 600 metų čia gyvena totoriai, ištikimi Lietuvos pavaldiniai. V. Sirokoslė pastebi: „Beveik visi totoriai, remdamiesi tikrąja arba spėjama genealogija, kurią buvo atsinešę iš tėvynės, laikė save kunigaikščiais. Menkos buvo jų kunigaikštystės – tik keli margai žemės, tačiau teisės prilygo bajorų. Totorių kunigaikštis, nusimetęs garbingai krauju apšlakstytą riterio ginkluotę, imdavo į rankas žagrę. Kunigaikštienė irgi nenuobodžiaudavo haremuose, kaip kad jų Krymo tautietės, bet kasdavo Lietuvos žemę, augino

daržoves ir verpė kuodelius“. Prie Nemėžio 1794 m. įvyko J. Jasinskio sukilėlių ir caro kariuomenės mūšis. Vietą kitados žymėjo mūrinė kopyltėlė, pastatyta vienam iš žuvusiųjų rusų vadų.

Keliaujant nuo Nemėžio iki Medininkų apsistoti, pailsėti, pasistiprinti, o ir pasilinksinti buvo galima 19 karčiamų. Pasak V.Siromklės, „jų pavadinimai – tai išties karčiamos nomenklatūrų žodynas. Rasi čia Vyšninę, Katilinę, Dažytinę, Šiaudinę, Ažuolinę“. Tolimiausioji nuo Vilniaus vadinta „Paskutiniu grašiu“. Bet štai nuvažiuota jau 13 verstų. Ir negali kartu su knygelės autoriumi nestabtelėti, nes „nuo kalno prieš mus atsiveria jaudinantis vaizdas. Tolumoje baltuoja Rukainių miestelis, mėlynuoja miškas, plyti laukų erdvė. Koks didžiai jaudinantis vaizdas! Kiek fantazijos šiose miškais apaugusiose kalvose! Kiek įvairiausių spalvų – nuo žydros iki violetinės – panaudotų dailininkas, siekdamas atvaizduoti šių tolių atspalvius! Koks įvairus šviesos žaismas susilieja ore skirtingu dienos metu! Apie ne vieną mūsų Lietuvos vietovę galima pasakyti skaudžią teisybę: dievas padarė viską, kad kuo labiau ją papuoštų, o žmogus – viską, kad ją subjaurotų“.

Žodžiai, ištarti prieš bemaž pusantro šimto metų... Tas nuostabus aprašytasis vaizdas veriasi iš Boreikiškių dvare-

lio parko; V.Siromklė būtent čia 1853–1856 m. parašė savo brandžiausius kūrinius. Medžių paunksmėje ant kelmo užkeltas girnų akmuo; ant jo gimė istorinė poema „Margiris“. Poilsio ir įkvėpimo čia atvykdavo šeiminko bičiulis kompozitorius Stanislovas Moniuška (1819–1872). Mediniame dvarelyje šandien įsikūrusi vietos biblioteka, yra rašytojo memorialinis kampelis su keletu išlikusių baldų, kartais vyksta poezijos renginiai. Tačiau parkas jau apkarpytas, iš visų pusių spaudžiamas prakutusiu bendrapiliečių „pilimis“. Ir rodyklės į šią nuostabią vietą nebeliko... Tad nieko paguodžiančio šandienos praktiniuose veiksmuose, saugant gamtinę aplinką ir kultūros paveldą.

Nepažymėta atminimo ženklais ir tai, kad netolimų Rukainių bažnyčioje klebonavo ir čia palaidotas garsiosios Pavlovo respublikos prie Merkio kūrėjas arkidiakonas Povilas Ksaveras Bžostovskis (1739–1827). Daugybė Vilnijos krašto kultūros gijų buvo susiję su šia šviesia asmenybe. O vietos valstiečius jis ragino sodinti vyšnių ir kriaušių sodus, jų vaikus mokė rašto.

Nenuostabu, kad tokia vaizdinga žemė įkvepia kūrybai, gimdo poetus. Prie Svironėlės upelio tebestovi troba, kurioje 1840 m. gimė Francišekas Bohuševičius, baltarusių kalbos puoselėtojas, jos teisių gynėjas. Dvi jo eilių rinktinės –

„Baltarusių dūdelė“ ir „Baltarusių strykas“ – šios tautos literatūros klasika. Troba restauruota, ją puošia antlangiai su būdingais mūsų kraštui ornamentais.

Nebetoli ir Medininkai, garsūs žilos senovės ir naujausios mūsų istorijos ženklais. Nepriklausomos Lietuvos muitininkų žūtis 1991 m. liepos 31 d. memorialas beldžiasi į širdį... Ant pačios sienos – profesoriaus Juozapo Lukoševičiaus dvarvietė. Būta kuklių pastatų, bet nepaprasto retų augalų parko. Sodindamas jį garsusis gamtininkas rado atgaivą sielai po 18 Šliselburgo kalėjimo vienutėje praleistų metų. Jo mintys lenkė laiką: noosferos, globalinės erdvės, gamtos ir civilizacijos vienovės idėjos tik dabar iškyla visu aktualumu.

Medininkų pilis – ankstyvosios gynybinės architektūros sedevras. Joje istoriko J. Dlugošo auklėjamas augo karalaitis Kazimieras (1458–1484), vėliau tapęs šventuoju ir dangiškuoju Lietuvos bei jaunimo globėju. Medininkuose 1812 m. gruodį Napoleonas susitiko su H. Mare, Prancūzijos užsienio reikalų ministru, aptarė kartu tolimesnę veiksmų strategiją.

Nuo Medininkų pilies, kurią vis ruošiamasi pradėti rimtai restauruoti, prasidėjo bendras žygis į aukščiausiąjį Lietuvos kalną. Buvome vedini trispalvės, pabuvojusios

kartu su Vladu Vitkausku visų kontinentų aukščiausiose viršukalnėse. Žygeivių gretose ir kiti legendiniai keliautojai: Sigitas Kučas, dviračiu apsukęs Žemės rutulį, geležinis žmogus Vidmantas Urbonas. Kokie pavyzdžiai jaunimui – prasmingas sportas, kelionės, garsinančios Lietuvą.

Nuo Medininkų iki Aukštojo apie 3 km. Pakeliui – Juozapinės kalva, ant kurios užritintas akmuo Lietuvos valstybės kūrėjui karaliui Mindaugui. Jo karūnacijos data – liepos 6-oji, nustatyta istoriko Edvardo Gudavičiaus skaičiavimais, dabar pažymima kaip Valstybės šventė.

Kelionė įtikina, kad ši žemė alsuote alsuoja sudėtinga krašto istorija, turi įdomių Vilnijos tautinių mažumų paveldo objektų.

Šią kelionę bus verta ne kartą pakartoti. Su šeima, draugais ar svečiais. Praeis kiek laiko, atgims Medininkų pilis, ant Aukštojo atsiras apžvalgos bokštas, žvilgsnis nuo kurio aprėps dar daugiau, o mintis – ir visą Lietuvą, jos praeitį ir ateitį.

Libertas Klimka

Žygiui į Aukštoją vadovavo įžymusis alpinistas Vladas Vitkauskas su Lietuvos vėliava, pabuvojusia aukščiausiose visų žemynų viršukalnėse

Kalno vardynų metu iškilnių žodį tarė ir aktorius Tomas Vaisieta

Gražūs tradicinės kultūros renginiai

Štai truputis išpūdžių apie tautiškosios krypties renginius, kurie vyko 2006 m. ir yra svarbesni šiandieniniame krašto kultūros gyvenime. Pirmiausia – tai sostinėje vykęs instrumentinio folkloro festivalis „Griežynė“. Per keturiolika metų – jau aštuntasis. Ilgą laiką festivalis buvo vienišelis šio žanro Lietuvoje renginys. Ir visas „Griežynės“ organizavo bei vedė patys sumanytojai, tikri muzikinio folkloro entuziastai – kompozitorius Algirdas Klova ir Lietuvos liaudies kultūros centro darbuotojas Arūnas Lunys. Abu ir puikūs muzikantai: susiklostė tradicija, kad jėdu kaimišką valsa smuiku ir bandonija grodami pradeda bei užbaigia festivalius.

„Griežynė“ kaime vadinamas smuikas. O 2006 metų renginys ir buvo skirtas styginiams instrumentams. Tikslas – supažindinti visuomenę su įvairių tautų, kaimynų ir tolimesniųjų, tradicine muzika, jos instrumentais, atlikimo būdais, spalvingomis muzikantų asmenybėmis. Gi svečiams – parodyti, kokiais dvasiniais lobiais patys esame turtingi. „Griežynė“ – ne tik koncertai; tai ir instrumentų parodos, ir folkloro kinas, kuriame rodoma dokumentinė etnografinė medžiaga apie muzikinę tautos kultūrą. Dar ir folkloro dirbtuvė; ji skirta pasidalyti grojimo technikos paslaptimis, plačiau pristatyti instrumentus, jų gamybos technologiją. Vilniaus miestelėnai turėjo progos puikius muzikantus išgirsti kavinėse, restoranuose, arba ir tiesiog gatvėje, aikštėje. Svečiai turėjo kuo nustebinti, – kad ir rečiausiais instrumentais. Švedai grojo klavišiniai smuikais (vad. Nyckelharpa), lenkai iš Suvalkų atsivežė akordeoną, pučiamą pedalėmis dumpėmis. Škotas Yirdy Machar virtuosiškai grojo mugėje nusipirktais mediniais šaukštais, taip pat atsivežtomis iš kaulo drožtomis plokštelėmis. O kaip gi skamba fėjų fleita; ar jos garsuose

Parodos „Saulės ženklas“ Šiaulių „Aušros“ muziejuje atidarymas. Centre – renginių organizatorė Rūta Stankuvienė

ne bangų mūša Norvegijos fiorduose ir vėjo švilpesys kalnų viršūnėse?

„Griežynė“ festivaliui pasibaigus, Lietuvos nacionaliniame muziejuje dar ilgokai veikė lietuviškų styginių muzikos instrumentų paroda. Tikrai buvo į ką pažiūrėti: kanklės, cimbolai, citros, smuikai, basedlės. Nemažai eksponatų parodos kuratorė Skaidra Urbonienė parūpino iš kitų respublikos muziejų ir privačių asmenų. Dažnas instrumentas paties muzikanto darbo. Tarkime, Kazio Paškevičiaus nuo Andrioniško skobtinis smuikas išgražintas tradicinėmis mūsų tautinei ornamentikai segmentinėmis žvaigždutėmis ir užbrūkšniuotais rombais; netgi turi išpieštas akis. O jo grifo užbaiga – avinėlio galvelė su riestais ragais.

Kanklės į parodą buvo surinktos iš visų Lietuvos etnografinių regionų. Archajiškiausios, šiaurės rytų aukštaičių, yra luotelio formos ir dažniausiai turi penkias stygas. Jomis buvo skambinamos sutartinės. Žemaičių kanklės didesnės, devynių – dvylikos stygų. Suvalkietiškos puošnės, kljuoto korpuso, su būdingu užraitu plongalyje. Savitos Mažosios Lietuvos kanklės, vadintos Kuršių arfa. Parodos atidarymo metu įvyko puikus improvizuotas koncertas, grojant ir kaimo muzikantams, ir mūsų etnomuzikos profesionalams – Evaldui Vyčiniui, Kirdu šeimai.

Po renginių sostinėje festivalio dalyviai dar lankėsi Dzūkijos nacionaliniame parke, Padubysio kaime. Ir visur skambėjo nuotaikingos melodijos, pritarimo katutės ir susižavėjimo šūksniai.

Nebuvo nuskriausti folkloro gerbėjai ir Šiauliuose, mieste, 2006 m. pažymėjusiam savo 770-ąjį gimtadienį. Tiek metų praėjo nuo garsiosios Saulės mūšio pergalės prieš kalavijuočius. Šventė buvo kupina prasmingų renginių, kviečiančių dar labiau pamilti savo miestą, rūpintis ir džiaugtis juo. Kaip šventės obalsyje įrašyta: „Keliaukime kartu Saulės taku“. Ir ne vien pramogos šiauliečiams rūpėjo. Juk tomis pačiomis dienomis vyko Agro-Balt'o paroda. Universitete – įdomi bei turininga dviejų dienų konferencija „Saulė pasaulio kultūrose“. „Aušros“ muziejuje ta proga atidaryta senosios tautodailės ir archeologijos radinių paroda „Saulės ženklas“. Kultūros centre gražiai nuskambėjo Veronikos Povilionienės vedamas folkloro vakaras, dalyvaujant labai skirtingo braižo kolektyvams, bet atliekantiems istorinės atminties liaudišką muziką. Štai baltarusių grupė „Stary Olsa“ pelnė žiūrovų simpatijas liaudies daina ir dvaro pašlovinimu Vytautui Didžiajam. Negirdėta buvo ir jų daina apie Oršos mūšį, įvykusį su maskvėnais 1514 metais. Latviai sužavėjo rekonstruotais XII amžiaus rūbais ir senovinių instrumentų skambesio neįprastumu. Tai tik maža dalis renginių, kurių Šiaulių gimtadienio šventėje buvo parengta įvairiems skoniams ir pomėgiams. Ypač jaunimui, – kad pažintų savo miesto, savo krašto istoriją bei tradicijas.

Libertas Klimka

Dvasingumo takelis Šilavote

Jeigu tektų kam vasarą keliaujant po Lietuvą užklysti į Šilavotą, bažnytkaimį Prienų rajone, – suraskite takelį nuo bažnyčios, vedantį per kalnelį į tokią keistą, kitur neregėtą ir negirdėtą dvasingumo salą. ... Mat jau prieš šimtą metų miestelio žemių pakraštyje buvo įkurdintos davatkėlės. Prie smėlėtų, vėjo pustomų kalvelių parapijiečiai surentė keletą namelių, kuriuose ir apsigyveno vienišos moteriškėlės, neturinčios artimųjų. Iš ten jos ir pramynė tiesų takelį per kalnelį į Šilavoto bažnyčią. Duonelę pelnė ir per žmonių malonę, ir siūdomos, ir ligonius slaugydamos. O sovietmečiu – slapta vaikučius tikėjimo tiesų mokydamos, ruošdamos pirmajai komunijai. Kunigo Antano Radušonio rūpesčiu tos nederlingos kalvelės buvo apšodintos pušelėmis. Užaugo gražus miškas, ir davatkėlių nameliai atsidūrė jaukiame medžių prieglobstyje. Kieme pinavijos svarina pilnus žiedus, kvepia jazminai... Toji per šimtmetį susikaupusi gerumo ir nuoširdžiausios tarnystės Dievui bei žmonėms dvasia šiai vietai suteikia kažkokią nenusakomo patrauklumo. Tarsi visai nieko ypatingo – keletas kuklių lūšnėlių... Jau dešimtmetis, kai amžinybėje ilsisi paskutinė jų gyventojų. Žemės paveldėtojai – ūkininkų Lincevičių šeima, jausdami šios Dievo malonės vietos išskirtinumą, nutarė nieko čia nekeisti. Tik sutvarkyti taip, kad žmonės galėtų lankytis ir rasti atgaivą sielai. Viename kambarėlyje tebestovi audimo staklės su apmestu rietimu, kitame – praverta kraičio skrynja su rankdarbiais. Duonkepė atrodo, dar neataušusi. Atversta maldaknygė ir rožančius ant jos... Kaimynai tą etnografinį turta papildė

įvairiausiomis pirkių palėpėse užsilikusiomis senienomis – buities daiktais, darbo įnagiais.

Slėpingoji aura pirmuosius čion patraukė Kauno dailininkus: nuo kalvelės veriasi tokie puikūs toliai, o kieme taip jauku. Pagyvena kiek tinkami, nutapo darbu. Šilavoto mokytojos ėmė čia rengti poezijos skaitymus. Mokiniai lankosi, norėdami pamatyti sustojusį laiką. Dabar visiems aišku, – vieta turi išlikti dvasingumo sala bei ramybės užtėkiu ir mūsų audringų permainų laikmečiu. Dabartiniai šeimnininkai Danguolė ir Kostas pritaria visiems geriems sumanymams, padeda juos įgyvendinti savo darbštumu ir vaišingumu.

Per vasarvidį takelį papuošė prie pušų kamienų pritvirtintos koplytėlės, kurias iš liepos medžio išdrožė tautodailininkas Kęstutis Grigonis, Šilavoto mokyklos darbų mokytojas. Jos atsirado šeimnininkų bei miestelio bendruomenės pastangų dėka. Koplytėlių penkios: jose – šventosios moterys: šv. Kotryna, šv. Veronika, šv. Marija Magdalena, šv. Ona ir Jėzaus širdis. Takelio pradžioje ant šakoto ir vingiuoto stulpo – Maloningoji Švč. Mergelė Marija. Virš žydinčių pievų, melsvųjų miško toliu ji kyla į dangų, palikdama žemei malonės spindulius. Kaip prasmingai simboliškas tas takelis. Status, juo tenka kopti žingsnis po žingsnio; bet gali pailsėti atsirėmęs į pušelę su koplytėle... Ar tai ne žmogaus dvasios kelias?

Libertas Klimka

Tautodailininko Kęstučio Grigonio koplytėlės takelyje link bažnyčios

Etninės kultūros renginiai Kalvarijoje

Kalvarijoje buvo švenčiamos Užgavėnės, Velykėlės, Joninės. Šių švenčių bendradarbiai buvo teatras „Titnagas“, Mažųjų teatras, vaikų ir jaunimo klubas „Arka“, meno bendrija „Šešupė“, Kalvarijos Juozo Balkaus skautų draugovė, vidurinės mokyklos kolektyvai.

Vasario 17 d. surengta Užgavėnių kaukių mokyklėlė. Vasario 23 d. pagamintos kaukės buvo pristatytos ir parodytos Kalvarijos savivaldybės viešojoje bibliotekoje.

Vasario 28 d. gausus Užgavėnių persirengėlių būrys, aplankęs kalvarijiečių kiemus, susirinko į miesto parką. Kaukėti personažai krėtė išdaigas, šėlo. Folkloro ansamblis „Diemedis“ kartu su susirinkusiais traukė Užgavėnių dainas, šoko šokius. Gaspadinės kepė blynus ir vaišino bendruomenės narius.

Balandžio 12 d. surengta margučių marginimo mokyklėlė. Vaikus ir jaunimą tradicinio marginimo paslapčių mokė margintojos: Salomėja Belevičienė, Valerija Kajokienė, Aldona Dzedulevičienė.

Balandžio 23 d. surengtos Velykėlės „Rieda margučiai“. Kalvarijos parapijos salė virto kiemeliais, kuriuose šeiminkavo Kalvarijos vidurinės mokyklos artistai, margučių margintojai, lalautojai (Kalvarijos vidurinės mokyklos Irenos Jaščemskienės choro dainininkai), vaikų darželio „Žilvitis“ šokėjai. Vaikai rideno margučius, žaidė, gavo dovanų – margučių.

Gegužės 17 d. surengta ketvirtoji Kalvarijos krašto menininkų darbų paroda. Joje savo darbus eksponavo 19 menininkų. Dalyvavo skulptoriai Antanas Lastauskas,

Saulius Česna, tapytoja Danguolė Isiūnienė, margučių margintoja Salomėja Belevičienė, audėja Eugenija Janušonienė (paminėti tie autoriai, kurie dalyvavo antroje Marijampolės apskrities tautodailės parodoje).

Birželio 23 d. Kalvarijos karališkajame parke suorganizuota Joninių gegužinė. Joje kalvarijiečiai Jonas ir Janinas sveikino, šieno skulptūras ir laužus degino, vainikus plukdė, sporto atrakcijose dalyvavo. Susirinkusieji linksminosi su Kalvarijos kolektyvais: kapela „Giminės“, moterų chorą „Gija“, folkloro ansambliu „Diemedis“, Patašinės folkloro ansambliu „Užnoviečiai“, Vilkaviškio folkloro ansambliu, ansambliu „Duetas“.

2006 m. Kalvarijos savivaldybės kultūros centras vykdė projektą „Adventas – paruošiamojo laikotarpio dvasia“. Projektą finansavo Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos Etninės kultūros rėmimo fondas. Buvo vykdyta ekspedicija, rinkti advento-Kūčių papročiai Kalvarijos krašte. Ekspedicijoje dirbo 8 kultūros darbuotojai, 7 Sangrūdės vidurinės mokyklos mokiniai, apklausti 77 pateikėjai. Parengta knyga „Kalvarijos krašto advento-Kūčių senieji papročiai“. Šiame leidinyje sudėti skyreliai apie advento darbus, pasninko ir Kūčių valgius, Kūčių vakarienę, švento Andriejaus ir Kūčių dienų spėjimus, būrimus, tikėjimus, surinkta Kalvarijos krašto pasakojamoji bei smulkioji tautosaka, užrašytos dvi advento giesmės. Advento-Kalėdų dainos atrinktos iš Literatūros ir tautosakos instituto archyvo.

Virves vijom, verpėm, kojines, pirštines mezgėm. Kalvarijos parapijos salė, 2006-12-17 d.

Laimos Kupstienės nuotr.

Užgavėnių dieną siautėm su Užgavėnių persirengėliais

Reimundo Tyro nuotr.

Projekto baigiamasis akcentas - advento vakaras „Adventas – paruošiamojo laikotarpio dvasia“, kuriame „gyvai“ panaudota surinkta medžiaga. Dalyvavo Kalvarijos folkloro ansamblis „Diemedis“, Brukų folkloro ansamblis, Kalvarijos ir Jungėnų kaimo dainininkės, Kalvarijos teatro jaunimas, Sangrūdės kaimo vaikai, Kalvarijos meno kūrėjų bendrija „Šešupė“, pasakotojos Ramutė Bendaravičienė, Ona Stasionienė. Renginyje ir virves vijo, verpė, kojines ir pirštines mezgė, eglutę popierinėmis girliandomis ir šiaudinukais puošė, Kūčių valgius ant stalo nešė, juos valgė ir burtus darė.

Marijampolės apskrities virštininko administracija Kultūros plėtros programa 2006 m. finansavo projektą „CD Sūduvos krašto dainos ir muzika leidyba ir sklaida“, meninę-kūrybinę programą „Bėgantis laikas“ (abiejų projektų vadovė Žydruolė Zenevičienė). Įrašytos Kalvarijos folkloro ansamblio „Diemedis“ atliekamos dainos, tradicinės kapelos kūriniai, bus išleista CD „Sūduvos krašto dainos ir muzika“. Sukurta programa „Bėgantis laikas“. Sukurta scenografijai lėlės, karpinys, laiko laiptai ir važiuojanti pakyla, sukurti interpretacijai 5 muzikiniai kūriniai. Abu projektai įprasmins „Diemedžio“ kūrybinės veiklos 10-metį 2007 m. balandžio 28 d. įvyksiančiame tetralizuotame renginyje „Bėgantis laikas“.

Rasa Januškienė,
Kalvarijos savivaldybės kultūros centro etninės kultūros specialistė

Margučių marginimo mokyklėlėje mokėsi jaunimas

Laimos Kupstienės nuotr.

Velykėlių „Rieda margučiai“ dalyvius aplankė lalautojai. Kalvarijos parapijos salė, 2006-04-23 d.

Laimos Kupstienės nuotr.

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

NUTARIMAS

DĖL REGIONINIŲ ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBŲ SUDĖTIES PATVIRTINIMO

2006 m. spalio 31 d. Nr. TN-2
Vilnius

Remdamasi Etninės kultūros globos tarybos darbo reglamento, patvirtinto Etninės kultūros globos tarybos 2005 m. rugsėjo 28 d. nutarimu Nr. TN-3, 32 punktu ir Regioninių tarybų nuostatų, patvirtintų Etninės kultūros globos tarybos 2003 m. spalio 15 d. nutarimu Nr. TN-2, 8 punktu, Etninės kultūros globos taryba n u t a r i a:

Patvirtinti Regioninių etninės kultūros globos tarybų personalinę sudėtį naujai 4 metų kadencijai (pridedama).

Tarybos pirmininkas

Libertas Klimka

PATVIRTINTA

Etninės kultūros globos tarybos
2006 m. spalio 31 d.
nutarimu Nr. TN-2

AUKŠTAITIJOS REGIONINĖ ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Nr.	Vardas, Pavardė	Pareigos	Deleguojanti institucija
1.	Violeta Aleknienė	Kupiškio etnografijos muziejaus direktorė	Kupiškio rajono savivaldybė
2.	Jolanta Balnytė	Kauno rajono Neveronių kultūros centro folkloro ansamblio „Viešia“ meno vadovė	Kauno rajono savivaldybė
3.	Liucija Bertulienė	Joniškio rajono savivaldybės administracijos Kultūros ir viešųjų ryšių skyriaus vyriausioji specialistė	Joniškio rajono savivaldybė

4.	Laima Bikulčienė	Širvintų kultūros centro etninė kultūros specialistė	Širvintų rajono savivaldybė
5.	Petras Blaževičius	Panevėžio apskrities Kultūros ir meno tarybos pirmininkas, Aukštaičių akademijos rektorius	Panevėžio apskrities viršininko administracija
6.	Ona Gruodienė	Ignalinos rajono kultūros centro direktorė	Ignalinos rajono savivaldybė
7.	Rita Janušaitytė	Kaišiadorių rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros, sporto ir socialinių reikalų departamento Švietimo ir kultūros skyriaus vyresnioji specialistė	Kaišiadorių rajono savivaldybė
8.	Zita Kapučinskienė	Pamūšio kultūros namų specialistė	Pakruojo rajono savivaldybė
9.	Vyda Krasauskienė	Utenos apskrities viršininko administracijos Kultūros, sporto ir turizmo skyriaus vedėja	Utenos apskrities viršininko administracija
10.	Jadvyga Kvieskienė	Jonavos krašto muziejaus muziejininė-ethnografė	Jonavos rajono savivaldybė
11.	Regina Lukminienė	Kėdainių krašto muziejaus vyr. muziejininė ir ethnografė	Kėdainių rajono savivaldybė
12.	Nida Lungienė	Rokiškio kultūros rūmų direktorė, folklorinio ansamblio „Gastautė“ vadovė	Rokiškio rajono savivaldybė
13.	Zita Mackevičienė	Utenos rajono savivaldybės administracijos Kultūros vyriausioji specialistė	Utenos rajono savivaldybė
14.	Vidas Mažukna	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Panevėžio bendrijos pirmininkas	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Panevėžio bendrija
15.	Vilma Merkytė	Radviliškio rajono savivaldybės Viešosios bibliotekos vyr. bibliotekininkė etnokultūrai	Radviliškio rajono savivaldybė
16.	Vilma Mulevičiūtė	Ukmergės kultūros centro etninės kultūros specialistė	Ukmergės rajono savivaldybė
17.	Vitutė Povilionienė	Pasvalio krašto muziejaus direktorė	Pasvalio rajono savivaldybė
18.	Dalia Savickaitė	Aukštaitijos nacionalinio parko vyresnioji specialistė kultūrologė	Aukštaitijos nacionalinis parkas
19.	Asta Sieliūnienė	Visagino savivaldybės administracijos Švietimo ir kultūros skyriaus vedėja	Visagino savivaldybė
20.	Regina Stumbrienė	Anykščių kultūros centro ethnografė	Anykščių rajono savivaldybė
21.	Algirdas Svidinskas	Lietuvių etninės kultūros draugijos narys	Lietuvių etninės kultūros draugijos Kauno teritorinis padalinys
22.	Alytė Šiekštelienė	Nalšios muziejaus direktorė	Švenčionių rajono savivaldybė
23.	Aurimas Škutas	Panevėžio apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento vyr. specialistas	Panevėžio apskrities viršininko administracija
24.	Liudvika Trasykytė	Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ministro patarėja	Panevėžio miesto savivaldybė
25.	Jonas Vaiškūnas	Molėtų krašto muziejaus ethnografas	Molėtų rajono savivaldybė
26.	Remigijus Vilys	Panevėžio rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyriausiasis specialistas	Panevėžio rajono savivaldybė
27.	Lina Vireliūnienė	Biržų rajono savivaldybės administracijos Kultūros ir sporto skyriaus vedėja	Biržų rajono savivaldybė
28.	Rima Vitaitė	Zarasų kultūros rūmų vyr. ethnografė	Zarasų rajono savivaldybė
29.	Jonas Vitkūnas	Kernavės kultūrinio rezervato Ryšių su visuomene skyriaus vedėjas	Širvintų rajono savivaldybė

DZŪKIJOS REGIONINĖ ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Nr.	Vardas, Pavardė	Pareigos	Deleguojanti institucija
1.	Juozas Aleksandravičius	Birštono savivaldybės mero pavaduotojas	Birštono savivaldybė
2.	Romas Balčius	Alytaus apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento Teritorijų planavimo skyriaus vedėjas	Alytaus apskrities viršininko administracija
3.	Lina Būdienė	Varėnos kultūros centro vyriausioji specialistė etnografė	Varėnos rajono savivaldybė
4.	Vygandas Čaplikas	Dzūkų kultūros draugijos narys, ekspertas	Dzūkų kultūros draugija
5.	Algimantas Černiauskas	Dzūkijos nacionalinis parkas, Merkinės informacijos centro vedėjas	Lietuvos fotomenininkų sąjunga
6.	Ona Drobelenė	„Dzūkų kultūros draugė“ narė	„Dzūkų kultūros draugė“
7.	Vaida Džervienė	Lietuvai pagražinti draugijos Alytaus miesto ir rajono skyriaus pirmininkė	Lietuvai pagražinti draugijos Alytaus miesto ir rajono skyrius
8.	Irutė Eidukienė	Dieveniškų istorinio regioninio parko vyriausioji kultūrologė	Dieveniškų istorinis regioninis parkas
9.	Jūratė Federavičienė	Alytaus kolegijos dėstytoja	Romuvų sąjungos Alytaus skyrius
10.	Audronė Genzur	Trakų rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir kultūros skyriaus vyriausioji specialistė	Trakų rajono savivaldybė
11.	Ingrida Gudonienė	Druskininkų savivaldybės administracijos vyriausioji specialistė turizmui ir kultūrai	Druskininkų savivaldybė
12.	Audronė Jakunskienė	Alytaus kraštotyros muziejaus direktorė	Lietuvos kraštotyros draugija
13.	Aldona Jeleniauskienė	Vilniaus apskrities viršininko administracijos Socialinių reikalų, švietimo ir kultūros departamento Švietimo skyriaus vyriausioji specialistė	Vilniaus apskrities viršininko administracija
14.	Audronė Lampickienė	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyriaus pirmininkė	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyrius
15.	Alina Listopadskienė	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyriaus narė	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyrius
16.	Algis Marcinkevičius	Prienu krašto muziejaus direktorius	Prienu rajono savivaldybė
17.	Rasutė Marcinkevičienė	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyriaus narė	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyrius
18.	Gintarė Markevičienė	Lietuvos soroptimisčių sąjungos Alytaus skyriaus narė	Lietuvos soroptimisčių sąjungos Alytaus skyrius
19.	Daina Pledienė	Lazdijų krašto muziejaus direktorė	Lazdijų rajono savivaldybė
20.	Laima Saviševienė	Lietuvos tautodailininkų sąjungos narė	Lietuvos ūkininkų draugijos Merkinės skyrius
21.	Onutė Šakienė	Elektrėnų savivaldybės literatūros ir meno muziejaus muziejinininkė- etnologė	Elektrėnų savivaldybė
22.	Robertas Šarnickas	Alytaus rajono kultūros centro vyr. etnografas	Alytaus rajono savivaldybė
23.	Laimutė Šiušienė	Alytaus dailiųjų amatų mokyklos direktorė	Draugija „Zonta“

MAŽOSIOS LIETUVOS REGIONINĖ ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

24.	Vytuolis Valūnas	Alytaus miesto administracijos Švietimo ir socialinių reikalų departamento Švietimo skyriaus vedėjas	Alytaus miesto savivaldybė
25.	Valdemaras Višnevskis	Vilniaus rajono savivaldybės Kultūros, sporto ir turizmo skyriaus vyriausiasis specialistas	Vilniaus rajono savivaldybė

Nr.	Vardas, Pavardė	Pareigos	Deleguojanti institucija
1.	Aina Agapova	Klaipėdos apskrities viršininko administracijos Regiono ekonomikos ir socialinio vystymo skyriaus vyriausioji specialistė	Klaipėdos apskrities viršininko administracija
2.	Rimantas Balsys	Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas	Klaipėdos universitetas
3.	Ieva Biržienė	Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ seimelio narė	Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“
4.	Liudmila Burzdžiuvienė	Martyno Jankaus muziejaus direktorė	Pagėgių savivaldybė
5.	Rasa Daugėlienė	Tauragės apskrities viršininko administracijos Socialinių reikalų, švietimo ir kultūros departamento Kultūros, sporto ir turizmo vyriausioji specialistė	Tauragės apskrities viršininko administracija
6.	Alvydas Petras Dumbliauskas	Pagėgių savivaldybės mero pavaduotojas	Pagėgių savivaldybė
7.	Liucija Gineikienė	Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Etnografijos skyriaus vedėja	Mažosios Lietuvos istorijos muziejus
8.	Valerija Jankūnaitė	Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centro vyriausioji specialistė – koordinatorė	Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centras
9.	Regina Jasudienė	Šilutės kraštotyros draugijos pirmininkė	Šilutės kraštotyros draugija
10.	Eleonora Regina Jonušienė	Neringos istorijos muziejaus direktorė	Neringos savivaldybė
11.	Dalia Šulcienė	Šilutės H. Zudermano klubo narė	Šilutės Hermano Zudermano klubas
12.	Lilija Kerpienė	Dovilų etninės kultūros centro direktorė	Klaipėdos rajono savivaldybė
13.	Genovaitė Kimbrienė	Lietuvos ūkininkų draugijos ir Šilutės rajono ūkininkų draugijos tarybos narė	Šilutės rajono ūkininkų draugija
14.	Regina Kliukienė	Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė (etninei kultūrai ir kraštotyrai)	Jurbarko rajono savivaldybė
15.	Jolita Latakienė	Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė	Klaipėdos rajono savivaldybė
16.	Narūnas Lendraitis	Neringos savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėja	Neringos savivaldybė
17.	Elena Matulionienė	Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros lektorė	Klaipėdos universitetas
18.	Jūratė Pancerova	Šilutės kraštotyros muziejaus darbuotoja	Šilutės kraštotyros muziejus

19.	Birutė Servienė	Salos etnokultūros ir informacijos centro direktorė	Šilutės rajono savivaldybė
20.	Nijolė Služinskienė	Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centro direktorė	Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centras
21.	Rimantas Služinskas	Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros profesorius	Klaipėdos universitetas
22.	Elena Stankevičienė	Pagėgių savivaldybės Viešosios bibliotekos direktorė	Pagėgių savivaldybė
23.	Roza Šikšnienė	Šilutės muziejaus direktorė	Šilutės rajono savivaldybė
24.	Reda Švelniūtė	Šilutės rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė	Šilutės rajono savivaldybė

SUVALKIJOS (SŪDUVOS) REGIONINĖ ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Nr.	Vardas, Pavardė	Pareigos	Deleguojanti institucija
1.	Vidas Cikana	Šakių tautodailininkų bendrijos „Dailius“ pirmininkas	Šakių rajono visuomeninės organizacijos
2.	Vitas Daniliauskas	Lietuvai pagražinti draugijos Šakių skyriaus pirmininkas	Šakių rajono visuomeninės organizacijos
3.	Vitalija Filipova	Kazlų Rūdos savivaldybės Kultūros centro etninės kultūros specialistė	Kazlų Rūdos savivaldybė
4.	Rima Gagienė	Vilkaviškio regioninio parko direkcijos vyriausioji specialistė	Vilkaviškio rajono visuomeninės organizacijos
5.	Asta Gudeliavičienė	Marijampolės kolegijos Verslo technologijos fakulteto dėstytoja	Marijampolės visuomeninės organizacijos
6.	Asta Jankeliūnienė	Kalvarijos literatų klubo „Rasa“ vadovė	Kalvarijos visuomeninės organizacijos
7.	Rasa Januškienė	Kalvarijos savivaldybės Kultūros centro etninės kultūros specialistė	Kalvarijos savivaldybė
8.	Zigmas Kalesinskas	D. ir Z. Kalesinskių aukštesniosios liaudies amatų mokyklos direktorius	Kauno apskrities viršininko administracija
9.	Aušra Mickevičienė	Vilkaviškio krašto muziejaus muziejininkė	Vilkaviškio rajono savivaldybė
10.	Danguolė Micutienė	Marijampolės apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento vyriausioji specialistė	Marijampolės apskrities viršininko administracija
11.	Aurelija Papievienė	Šakių rajono savivaldybės administracijos Kultūros ir turizmo skyriaus vyresnioji specialistė	Šakių rajono savivaldybė
12.	Giedrė Ramunė Pečiulienė	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Kauno bendrijos narė	Kauno miesto visuomeninės organizacijos
13.	Sigitas Plečkaitis	J. Basanavičiaus sodybos muziejaus vyriausiasis fondų saugotojas	Vilkaviškio rajono visuomeninės organizacijos
14.	Romualdas Povilaitis	Lietuvių etninės kultūros draugijos Kauno teritorinio padalinio pirmininkas	Kauno rajono visuomeninės organizacijos
15.	Anelė Razmislavičienė	Prienų krašto muziejaus vyr. muziejininkė	Prienų rajono visuomeninės organizacijos
16.	Žydrūnas Rutkauskas	Marijampolės VšĮ Laisvalaikio ir užimtumo centro etnokultūrinio darbo specialistas	Marijampolės savivaldybė
17.	Nijolė Skinkienė	Vilkaviškio kultūros centro etnografė	Vilkaviškio rajono savivaldybė

18.	Onutė Birutė Surdokienė	Marijampolės kultūros centro etninės kultūros specialistė	Marijampolės savivaldybė
19.	Laima Tumynienė	Lietuvos architektų sąjungos Kauno skyriaus narė	Kazlų Rūdos visuomeninės organizacijos
20.	Stasys Ugenskas	Kauno rajono Garliavos Jonučių vidurinės mokyklos istorijos mokytojas	Kauno rajono savivaldybė
21.	Asta Vandytė	Vilkijos D. ir Z. Kalesinskių amatų mokyklos dėstytoja	Kauno miesto savivaldybė
22.	Rima Vasaitienė	Zanavykų krašto muziejaus specialistė etnografijai	Šakių rajono visuomeninės organizacijos
23.	Nijolė Teresė Vasylienė	Marijampolės kolegijos Meninio ugdymo katedros vedėja	Marijampoliečių bendrija
24.	Dalė Zagurskienė	Prienų kultūros centro etnografė	Prienų rajono savivaldybė

ŽEMAITIJOS REGIONINĖ ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Nr.	Vardas, Pavardė	Pareigos	Deleguojanti institucija
1.	Arnas Arlauskas	Kelmės rajono savivaldybės Kultūros centro direktorius	Kelmės rajono savivaldybė
2.	Zita Baniulaitytė	Palangos miesto savivaldybės viešosios bibliotekos vyriausioji etnografė	Palangos miesto savivaldybė
3.	Alfредas Brauklys	Raseinių rajono kultūros centro direktorius	Raseinių rajono savivaldybė
4.	Sigita Burgienė	N. Akmenės kultūros centro etnokultūros specialistė	Akmenės rajono savivaldybė
5.	Dalia Činkienė	Kretingos rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyresnioji specialistė, Kretingos rajono etninės kultūros plėtros tarybos pirmininkė	Kretingos rajono savivaldybė
6.	Aldona Gedvilienė	Šilalės rajono savivaldybės kultūros centro organizatorė etninei kultūrai	Šilalės rajono savivaldybė
7.	Lilija Jakelaitienė	Jurbarko krašto muziejaus direktorė	Jurbarko rajono savivaldybė
8.	Birutė Jarošienė	Šiaulių rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus vyriausioji specialistė–metodininkė etnokultūrai	Šiaulių rajono savivaldybė
9.	Petras Jokubauskas	Tauragės rajono savivaldybės biudžetinės įstaigos Kultūros centro vedėjas	Tauragės rajono savivaldybė
10.	Jolanta Kaleckienė	Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centro etnografė	Mažeikių rajono savivaldybė
11.	Stasys Kasparavičius	Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius	Žemaičių muziejus „Alka“
12.	Jonas Kavaliauskas	Rietavo savivaldybės Kultūros centro meno vadovas	Rietavo savivaldybė
13.	Aldona Kuprelytė	Žemaitijos nacionalinio parko direkcijos specialistė etninei kultūrai	Plungės rajono savivaldybė
14.	Danutė Mikienė	Telšių rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vedėja	Telšių rajono savivaldybė
15.	Juozas Pabrėža	Šiaulių universiteto docentas	Žemaitijos nacionalinis parkas
16.	Lidija Joana Pranienė	Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė	Šiaulių miesto savivaldybė

17.	Darius Ramančionis	Kurtuvėnų regioninio parko direktoriaus pavaduotojas	Kurtuvėnų regioninis parkas
18.	Evaldas Razgus	Skuodo rajono savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojas	Skuodo rajono savivaldybė
19.	Virginija Rudavičienė	Kretingos Pranciškonų gimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui	Žemaičių kultūros draugija
20.	Marijona Striaukienė	Lietuvos ūkininkų draugijos tarybos narė	Lietuvos ūkininkų draugija
21.	Linas Šedvilas	Varnių regioninio parko direkcijos vyriausiasis specialistas (kultūrologas)	Varnių regioninis parkas
22.	Povilas Švėrebas	Žemaičių akademijos atsakingasis direktorius	Žemaičių akademija
23.	Vaclovas Vaičekauskas	Telšių apskrities viršininko administracijos sekretorius	Telšių apskrities viršininko administracija
24.	Vacys Vaivada	Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto mokslo darbuotojas	Žemaičių kultūros draugija

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas

Žygimantų g. 1 / T. Vrublevskio g. 8, LT-01102 Vilnius, Lietuva
 Tel. (8 ~ 5) 210 7160/61, faks. (8 ~ 5) 210 7160, mob. +370 699 04 238
 El. p. etnogloba@lrs.lt

URL adresas: <http://www.lrs.lt/> (žr. „Kitos nuorodos“, „Institucijos, atskaitingos Seimui“)

Tarybos sekretoriato vadovas –
 Tarybos pirmininkas **Libertas Klimka**
 Mob. +370 699 04 239
 El. p. etnotaryba@lrs.lt

Vyriausioji buhalterė (vyr. specialistė) **Jolanta Bulotienė**
 El. p. etno@lrs.lt

Vyresnioji specialistė **Jolita Eidikonienė**
 El. p. etnogloba@lrs.lt

Vyresnioji specialistė **Ingrida Mickevičienė**
 El. p. etnolangas@lrs.lt

Specialistas **Algimantas Kuras**
 El. p. kuras@techas.lt

Specialistė (Aukštaitijos regionui)
Vitalija Vasiliauskaitė
 Mob. +370 699 04 991
 El. p. etnoaukstaitija@gmail.com
 Specialistas (Dzūkijos regionui) **Arvydas Švirmickas**
 Mob. +370 699 04 989
 El. p. svirmickas@web.de
 Specialistė (Mažosios Lietuvos regionui) **Regina Jokubaitytė**
 Mob. +370 699 04 990
 El. p. reginele1@one.lt
 Specialistas (Suvalkijos regionui) **Valentinas Jazerskas**
 Mob. +370 699 04 992
 El. p. suduva@marijampole.aps.lt
 Specialistė (Žemaitijos regionui) **Sigita Dacienė**
 Mob. +370 699 04 993
 El. p. s.daciene@gmail.com

